เอกสารการดำเนินงาน

ด้านการแนะแนว และให้คำปรึกษา

กรมส่งเสริมการเรียนรู้

คำนำ

ภารกิจตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 มาตรา 9 ได้กำหนดให้ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองของผู้เรียนและประชาชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านตามความถนัดของตน เพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การยกระดับคุณภาพชีวิตของตน ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม รวมถึงเพื่อประโยชน์แห่งความรอบรู้ของตน โดยในกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามวรรคดังกล่าว ยังได้เน้นให้มีระบบแนะแนวการเรียนและการประกอบอาชีพเพื่อให้ผู้เรียนและประชาชนสามารถทราบล่วงหน้าและวางแผนได้สอดคล้องกับความถนัดของตนด้วย

กรมส่งเสริมการเรียนรู้ ได้จัดทำ “เอกสารการดำเนินงานด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา กรมส่งเสริมการเรียนรู้” เพื่อให้หน่วยงาน สถานศึกษา ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการดำเนินงานด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา ให้สามารถจัดบริการการแนะแนว การให้คำปรึกษา และการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนในสถานศึกษา แก่ผู้เรียนและประชาชน ซึ่งเอกสารเล่มนี้มีเนื้อสาระเกี่ยวกับ แนวคิด หลักการ จิตวิทยาที่เกี่ยวข้อง การบริการแนะแนว ขั้นตอนการให้คำปรึกษา ทักษะที่ใช้ในการคำปรึกษา การดูแลช่วยเหลือผู้เรียน ข้อมูลเพื่อการบริการ และเครื่องมือเก็บข้อมูล ตลอดจนการบริหารจัดการ และการติดตามประเมินผลการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับบุคลากรที่ดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษา

สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณ คณะผู้จัดทำและผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำเอกสารการดำเนินงานเล่มนี้ให้สำเร็จด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้เรียนและประชาชนที่เข้ารับบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งผู้เรียนได้รับการดูแลช่วยเหลืออย่างเหมาะสม

กรมส่งเสริมการเรียนรู้

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 แนวคิด หลักการ เกี่ยวกับการแนะแนวและให้คำปรึกษา

1. การแนะแนว 1

1.1 ความสำคัญของการแนะแนว 1

1.2 ความหมายของการแนะแนว 2

1.3 ปรัชญาของการแนะแนว 3

1.4 หลักการของการแนะแนว 4

1.5 จุดมุ่งหมายของการแนะแนว 6

1.6 ประเภทของการแนะแนว 7

1.6.1 การแนะแนวการศึกษา 7

1.6.2 การแนะแนวอาชีพ 8

1.6.3 การแนะแนวส่วนตัวและสังคม 9

1.7 วิธีการแนะแนว 10

1.7.1 การแนะแนวรายบุคคล 10

1.7.2 การแนะแนวกลุ่ม 11

1.8 บริการของการแนะแนว 12

1.8.1 บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคล 13

1.8.2 บริการสนเทศ 13

1.8.3 บริการให้คำปรึกษา 13

1.8.4 บริการจัดวางตัวบุคคล 13

1.8.5 บริการติดตามผล 13

1.9 ประโยชน์ของการแนะแนว 13

1.9.1 ประโยชน์ต่อผู้เรียน 13

1.9.2 ประโยชน์ต่อผู้ปกครอง 13

1.9.3 ประโยชน์ต่อครู 14

1.9.4 ประโยชน์ต่อสถานศึกษา 14

1.9.5 ประโยชน์ต่อสังคม 14

1.10 คุณลักษณะและจรรยาบรรณของการแนะแนว 14

1.10.1 คุณลักษณะของผู้ที่ทำหน้าที่แนะแนว 14

1.10.2 จรรยาบรรณของการแนะแนว 16

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2. การให้คำปรึกษา 17

2.1 ความสำคัญของบริการให้คำปรึกษา 17

2.2 ความหมายของการให้คำปรึกษา 17

2.3 หลักการให้คำปรึกษา 18

2.4 จุดมุ่งหมายของบริการให้คำปรึกษา 18

2.5 วิธีการการให้คำปรึกษา 19

2.5.1 การให้คำปรึกษาแบบนำทาง 19

2.5.2 การให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง 20

2.5.3 การให้คำปรึกษาแบบผสม 21

2.6 ประเภทของการให้คำปรึกษา 21

2.6.1 การให้คำปรึกษาด้านการศึกษา 21

2.6.2 การให้คำปรึกษาด้านอาชีพ 22

2.6.3 การให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและสังคม 22

2.7 ประโยชน์ของการให้คำปรึกษา 23

2.8 คุณสมบัติและจรรยาบรรณของผู้ให้คำปรึกษา 24

2.8.1 คุณสมบัติของผู้ให้คำปรึกษา 24

2.8.2 จรรยาบรรณของผู้ให้คำปรึกษา 25

บทที่ 2 จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับแนะแนวและให้คำปรึกษา

1. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยา 26

1.1 ความหมายของจิตวิทยา 26

1.2 ความมุ่งหมายของการศึกษาจิตวิทยา 26

1.3 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาจิตวิทยา 27

2. จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนวและให้คำปรึกษา 28

2.1 จิตวิทยาบุคลิกภาพ 28

2.1.1 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ 28

2.1.2 ทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคมของอีริคสัน 31

2.1.3 ทฤษฎีตัวตนของคาร์ล แรนซัม โรเจอร์ส 35

2.2 จิตวิทยาพัฒนาการ 36

2.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต 36

2.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก 40

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.3 จิตวิทยาการศึกษา **50**
2.3.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ 50
2.3.1.1 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของสกินเนอร์ 51
2.3.1.2 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการสังเกต 53
2.3.2 ทฤษฎีสร้างแรงจูงใจ 56
2.3.2.1 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ 58
2.3.2.2 ทฤษฎีความต้องการของเมอร์เรย์ 58
2.4 จิตวิทยาเพื่อการแนะแนวด้านอาชีพ **61**
2.4.1 ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพของซูเปอร์ 61
2.4.2 ทฤษฎีการเลือกอาชีพ 62
2.4.2.1 ทฤษฎีวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของบุคคล 62
2.4.2.2 ทฤษฎีการเลือกอาชีพของฮอลแลนด์ 63

บทที่ 3 บริการแนะแนวและทักษะการให้คำปรึกษา

1. บริการแนะแนว **65**
1.1 บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคล **67**
1.2 บริการสนเทศ **68**
1.3 บริการให้คำปรึกษา **69**
1.3.1 ขั้นที่ 1 การสร้างสัมพันธภาพและตกลงบริการ 69
1.3.2 ขั้นที่ 2 การสำรวจปัญหา 70
1.3.3 ขั้นที่ 3 การเข้าใจปัญหา สาเหตุ และความต้องการ 71
1.3.4 ขั้นที่ 4 การวางแผนแก้ไขปัญหา 72
1.3.5 ขั้นที่ 5 การยุติการปรึกษา 72
1.4 บริการจัดวางตัวบุคคล **73**
1.5 บริการติดตามผล **74**
2. ทักษะการให้คำปรึกษา **74**
2.1 ทักษะการใส่ใจ **74**
2.2 ทักษะการนำ **75**
2.3 ทักษะการฟัง **76**
2.4 ทักษะการถาม **76**
2.5 ทักษะการเงียบ **77**
2.6 ทักษะการสะท้อนกลับ **77**

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
2.7	**ทักษะการซ้ำความ/การทวนความ**	**78**
2.8	**ทักษะการให้กำลังใจ**	**78**
2.9	**ทักษะการสรุปความ**	**79**
2.10	**ทักษะการทำให้กระจ่าง**	**79**
2.11	**ทักษะการตีความ**	**80**
2.12	**ทักษะการเผชิญหน้า**	**80**
2.13	**ทักษะการให้ข้อมูล**	**81**
2.14	**ทักษะการชี้ผลที่ตามมา**	**81**
2.15	**ทักษะการจัดการ**	**82**
บทที่ 4	**ข้อมูลเพื่อการบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา**	
1.	**ด้านการศึกษา**	**87**
1.1	**กลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจในการเรียนหรือศึกษาต่อ**	**87**
1.2	**เส้นทางการศึกษาต่อ**	**87**
1.2.1	ไม่มีวุฒิการศึกษา	87
1.2.2	หลังจบการศึกษาระดับประถมศึกษา	88
1.2.3	หลังจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3	88
1.2.4	หลังจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6	90
1.3	**แหล่งทุนการศึกษา**	**93**
1.3.1	แหล่งศึกษาข้อมูลทุนการศึกษาต่างประเทศ	94
1.3.2	แหล่งศึกษาข้อมูลทุนการศึกษาจากหน่วยงานในประเทศไทย	95
1.3.3	แหล่งศึกษาข้อมูลทุนจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทย	97
2.	**ด้านอาชีพ**	**99**
2.1	**กลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจในการเลือกและการประกอบอาชีพ**	**99**
2.1.1	ความหมายของกลยุทธ์และแรงจูงใจ	99
2.1.2	กลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจ	100
2.1.3	กลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจในการเลือกและประกอบอาชีพ	101
2.2	**บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาในการเลือกและการประกอบอาชีพแก่ผู้รับบริการ กลุ่มต่าง ๆ**	**102**
2.2.1	กลุ่มผู้เรียน	102
2.2.2	กลุ่มประชาชนทั่วไป	103
2.2.3	กลุ่มคนพิเศษ	103

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.3 โลกของอาชีพ **104**

2.3.1 ความหลากหลายทางอาชีพในสังคมไทย 104

2.3.2 ลักษณะกลุ่มอาชีพ 105

2.3.3 อาชีพที่น่าสนใจในยุคดิจิทัล 107

2.3.4 ทักษะแห่งอนาคตและการค้นหาอาชีพที่เหมาะกับตนเอง 108

3. ด้านส่วนตัวและสังคม **110**

3.1 ทักษะที่จำเป็นในการพัฒนาตนเองเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขในศตวรรษที่ 21 **113**

3.1.1 ทักษะชีวิต (Life Skill) 113

3.1.2 ทักษะทางอารมณ์และสังคม 115

3.2 การตรวจสุขภาพใจ **118**

บทที่ 5 การส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือผู้เรียน

1. กรอบแนวคิดระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน **121**

1.1 ความหมายของระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน **121**

1.2 วัตถุประสงค์ของระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน **121**

1.3 ประโยชน์และคุณค่าของระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน **121**

2. การดำเนินงานดูแลช่วยเหลือผู้เรียน **122**

2.1 การรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล **123**

2.2 การคัดกรองผู้เรียน **123**

2.3 การส่งเสริมพัฒนาผู้เรียน **124**

2.4 การป้องกันและแก้ไขปัญหา **128**

2.5 การส่งต่อ **130**

บทที่ 6 เครื่องมือเพื่อการแนะแนวและให้คำปรึกษา

1. องค์ประกอบสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อการแนะแนวและให้คำปรึกษา **135**

1.1 เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล **135**

1.2 ทักษะในการรวบรวมข้อมูล **135**

1.3 บุคลิกภาพของผู้เก็บรวบรวมข้อมูล **135**

2. ตัวอย่างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของผู้รับบริการ **136**

2.1 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของผู้รับบริการ **136**

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.1.1 แบบเก็บข้อมูลคัดกรองผู้เรียนรายบุคคล 136
2.1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการ 144
2.1.3 แบบบันทึกการเยี่ยมบ้านผู้เรียน 145
2.2 เครื่องมือการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านการศึกษา 147
2.2.1 แบบสอบถามความประสงค์ของผู้ที่จะเข้าศึกษาต่อ 147
2.3 เครื่องมือการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านอาชีพ 148
2.3.1 แบบบันทึกข้อมูลประกอบการวางแผนการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ 148
2.3.2 แบบสอบถามเรื่องการตัดสินใจเลือกอาชีพ 150
2.4 เครื่องมือการแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม 154
2.4.1 แบบประเมินวิเคราะห์ความเครียดด้วยตนเอง 154
2.4.2 แบบทดสอบสุขภาพจิต 156
2.4.3 แบบวัดคุณธรรมจริยธรรม 164

บทที่ 7 การบริหารจัดการเพื่อการแนะแนวและให้คำปรึกษา

1. กระบวนการบริหารจัดการงานแนะแนว 166
2. บทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนวและให้คำปรึกษา 166
2.1 บทบาทหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเรียนรู้ 166
2.2 บทบาทหน้าที่ของสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัด/กรุงเทพมหานคร 167
2.3 บทบาทหน้าที่ของศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอ/เขต 167
2.4 บทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต 168
2.5 บทบาทหน้าที่ของครู 169

บทที่ 8 การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษา

1. หลักการในการติดตามและประเมินผล 171
2. แนวทางการติดตามและประเมินผล 171
3. ขั้นตอนการวางแผนในการติดตามและประเมินผล 171
4. ตัวอย่างตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษา 172
5. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการติดตามผล 173

บรรณานุกรม 181

คณะทำงาน 183

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1.1 เปรียบเทียบลักษณะสำคัญของการให้คำปรึกษาแบบนำทาง และการให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง 20

ตารางที่ 2.1 สรุปลำดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ 39

ตารางที่ 3.1 โครงสร้างของบริการแนะแนว 66

ตารางที่ 4.1 การเปรียบเทียบความเชื่อมโยงของทักษะชีวิตและทักษะที่จำเป็น เพื่อกำหนดเป็นทักษะชีวิตที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนของกรมส่งเสริมการเรียนรู้ 114

ตารางที่ 5.1 ตัวอย่างการกำหนดสาระในการโฮมรูม 126

ตารางที่ 5.2 หน่วยงานที่รองรับการส่งต่อ 131

ตารางที่ 8.1 ตัวอย่างวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการติดตามผล 173

ตารางที่ 8.2 ตัวอย่างวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการติดตามผล 174

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1.1	ลักษณะของผู้ทำหน้าที่แนะแนวและให้คำปรึกษาในศตวรรษที่ 21	16
ภาพที่ 4.1	ประเภท วิธี และบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา	85
ภาพที่ 4.2	สรุปบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา เรียกโดยย่อ “3-3-5”	86
ภาพที่ 4.3	ตัวแปรสำคัญที่ผู้เรียนพึงได้รับการพัฒนาของการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและสังคม	111
ภาพที่ 4.4	การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม	116
ภาพที่ 4.5	ต้นไม้ของสุขภาพจิตที่ดี	119
ภาพที่ 4.6	ช่องทางการตรวจสอบสุขภาพใจ และสายด่วนสุขภาพจิต	120

สารบัญแผนภาพ

		หน้า
แผนภาพที่ 2.1	กระบวนการในการเรียนรู้โดยการสังเกต	54
แผนภาพที่ 2.2	กระบวนการจูงใจ	57
แผนภาพที่ 3.1	ความสัมพันธ์ของบริการแนะแนว	67
แผนภาพที่ 3.2	ขั้นตอนการให้คำปรึกษา	69
แผนภาพที่ 5.1	ระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน	122
แผนภาพที่ 5.2	ขั้นตอนการคัดกรองผู้เรียน	124

สารบัญรหัสคิวอาร์

		หน้า
รหัสคิวอาร์ที่ 4.1	We Go Inter	94
รหัสคิวอาร์ที่ 4.2	Hot Courses Thailand	94
รหัสคิวอาร์ที่ 4.3	Scholarship	94
รหัสคิวอาร์ที่ 4.4	Inter Scholarship	94
รหัสคิวอาร์ที่ 4.5	Scholarships for Development	94
รหัสคิวอาร์ที่ 4.6	Study Abroad by Dek-D	95
รหัสคิวอาร์ที่ 4.7	EDUCATEPARK	95
รหัสคิวอาร์ที่ 4.8	ทุนสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)	95
รหัสคิวอาร์ที่ 4.9	ทุนการศึกษายุวพัฒน์	95
รหัสคิวอาร์ที่ 4.10	ทุนมูลนิธิจรูญเอื้อชูเกียรติ	96
รหัสคิวอาร์ที่ 4.11	โครงการแลกเปลี่ยนและเรียนต่อต่างประเทศ	96
รหัสคิวอาร์ที่ 4.12	American Chamber of Commerce in Thailand Foundation (ATF) Scholarship Program	96
รหัสคิวอาร์ที่ 4.13	ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	97
รหัสคิวอาร์ที่ 4.14	ทุนของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์	97
รหัสคิวอาร์ที่ 4.15	ทุนการศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	97
รหัสคิวอาร์ที่ 4.16	ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี	97
รหัสคิวอาร์ที่ 4.17	ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต	98
รหัสคิวอาร์ที่ 4.18	ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	98
รหัสคิวอาร์ที่ 4.19	ทุนมหาวิทยาลัยกรุงเทพ	98
รหัสคิวอาร์ที่ 4.20	ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล	98
รหัสคิวอาร์ที่ 4.21	ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่	99
รหัสคิวอาร์ที่ 4.22	ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยศรีปทุม	99
รหัสคิวอาร์ที่ 4.23	อาชีพอิสระ	106
รหัสคิวอาร์ที่ 4.24	อาชีพรับจ้าง	106
รหัสคิวอาร์ที่ 4.25	“10 อาชีพเสริมยุคดิจิทัล”	107
รหัสคิวอาร์ที่ 4.26	“10 อาชีพในฝันที่น่าสนใจ”	107
รหัสคิวอาร์ที่ 4.27	“ส่องเทรนด์ 10 อาชีพต่าง ๆ ที่น่าสนใจ รายได้ดี ประจำปี 2567”	107
รหัสคิวอาร์ที่ 4.28	“200 ข้อมูลอาชีพ ที่ตลาดแรงงานต้องการ”	107
รหัสคิวอาร์ที่ 4.29	“เส้นทางสู่ 50 อาชีพ ตามเทรนด์นิยม”	1076
รหัสคิวอาร์ที่ 4.30	“เปิดลิสต์อาชีพไหนร่วง อาชีพไหนรุ่ง ภายในปี 2570”	107

สารบัญรหัสคิวอาร์ (ต่อ)

หน้า

รหัสคิวอาร์ที่ 4.31 “สายอาชีพน่าทำ ที่ตลาดแรงงานต้องการ” 108

รหัสคิวอาร์ที่ 4.32 “10 อาชีพสุดรุ่งต่อเนื่อง ในศตวรรษที่ 21-22” 108

รหัสคิวอาร์ที่ 4.33 “20 เทรนด์อาชีพมาแรง ในอนาคต ปี 2025-2029 (ตอนที่ 1)” 108

รหัสคิวอาร์ที่ 4.34 “20 เทรนด์อาชีพมาแรง ในอนาคต ปี 2025-2029 (ตอนที่ 2)” 108

รหัสคิวอาร์ที่ 4.35 “อาชีพไหนที่ใช่เรา” 109

รหัสคิวอาร์ที่ 4.36 “แบบทดสอบค้นหาตนเอง” 109

รหัสคิวอาร์ที่ 4.37 “เราควรประกอบอาชีพอะไร” 110

รหัสคิวอาร์ที่ 4.38 “แบบทดสอบความพร้อม ทางอาชีพ” 110

รหัสคิวอาร์ที่ 4.39 “Power Point เรื่อง ช่องทางค้นหาแหล่งข้อมูลอาชีพ” 110

รหัสคิวอาร์ที่ 4.40 “Power Point เรื่อง ปัจจัยในการตัดสินใจเลือกอาชีพ” 110

รหัสคิวอาร์ที่ 4.41 “งานวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างความพร้อมทางอาชีพ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยกิจกรรมแนะแนว” 110

รหัสคิวอาร์ที่ 7.1 คู่มือการใช้งานระบบตรวจเช็คสุขภาพใจ 168

บทที่ 1
แนวคิด หลักการ เกี่ยวกับการแนะแนวและให้คำปรึกษา

1. การแนะแนว

การแนะแนวเป็นกระบวนการให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาเพื่อช่วยให้ผู้อื่นเลือกทางที่เหมาะสมหรือตัดสินใจในสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต โดยการแนะนำที่ดีอาจมาจากประสบการณ์ส่วนตัวหรือความรู้ทางวิชาการ การแนะแนวมักจะเน้นการเสนอข้อมูลที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพการณ์ของบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้พวกเขาสามารถตัดสินใจและดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่เหมาะสมและสมเหตุสมผล

1.1 ความสำคัญของการแนะแนว

ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 สรุปที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนวว่า การจัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อจัดให้มีระบบกระตุ้น ชี้แนะ หรืออำนวยความสะดวกด้วยวิธีการใด ๆ ให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองในเรื่องที่ตนสนใจหรือตามความถนัดของตน สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทได้ในเวลาใด ๆ ที่ตนสะดวก เพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวาง รู้เท่าทันพัฒนาการของโลกอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมทั้งนำความรู้ไปเติมเต็มชีวิตให้แก่ตนเองหรือเกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยอาจได้รับการรับรองคุณวุฒิตามความเหมาะสมด้วยก็ได้ ทั้งนี้ ในการจัดการเรียนรู้ให้มีระบบแนะแนวการเรียนและการประกอบอาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ทราบล่วงหน้าหรือวางแผนให้สอดคล้องกับความถนัดของตนด้วย

ชุติมา สุรเศรษฐ ได้สรุปปัญหาเด็กและเยาวชนที่เกี่ยวกับความต้องการจำเป็นของการแนะแนวและจุดเน้นที่ครูควรคำนึงถึงในการพัฒนาผู้เรียนว่า จากสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างก้าวกระโดด ส่งผลต่อการใช้ชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยมีสื่อเป็นตัวกลางมากขึ้น การเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ และการติดต่อสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ด้วยแท็บเล็ตหรือสมาร์ตโฟน เป็นทั้งโอกาสในการเรียนรู้ข้อมูลและความเสี่ยงอันเนื่องมาจากภัยออนไลน์ อาทิ การถูกกลั่นแกล้ง การถูกล่อลวง การติดเกมออนไลน์ นอกจากนี้ การใช้เวลาที่มากเกินไปกับสื่อสังคมออนไลน์อาจส่งผลต่อการเรียน การใช้ชีวิต และความสัมพันธ์กับผู้คนรอบตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนที่มาจากครอบครัวแตกแยก ขาดทุนทรัพย์ในการศึกษาต่อ ขาดการดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่ผู้ปกครอง ยิ่งมีโอกาสที่เด็กและเยาวชนซึ่งกำลังอยู่ในวัยเรียนรู้จะเลือกทางเดินที่ผิดพลาดและนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น การตั้งครรภ์ไม่พร้อม ยาเสพติด การพนัน ปัญหาการเรียน ปัญหาด้านสุขภาพจิต การใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ การเรียนการสอนในโรงเรียนจึงจำเป็นต้องมีการแนะแนวควบคู่ไปกับการเรียนรู้ทางวิชาการ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา รวมทั้งพัฒนาผู้เรียนให้มีภูมิคุ้มกันในการใช้ชีวิตและเผชิญกับปัญหา รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง มีวิจารณญาณในการเลือกรับและใช้ข้อมูล มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนรอบตัว มีเป้าหมายในการเรียนและการประกอบอาชีพ เพื่อที่เด็กและเยาวชนจะได้เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่ามีความหมาย และสามารถปรับตัวใช้ชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข

ดังนั้น การที่สถานศึกษามีความจำเป็นที่ต้องจัดให้มีบริการแนะแนวขึ้นภายในสถานศึกษาก็เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เรียนในการปรับตัว เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย และเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นก่อให้เกิดปัญหาหลากหลายด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การงานอาชีพ จำนวนประชากร ศีลธรรมและวัฒนธรรม ปรัชญาการศึกษาและหลักสูตร ครูควรเริ่มสำรวจปัญหาของผู้เรียนว่าปัญหาใดเป็นปัญหาสำคัญ ผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือปัญหาใด

มากกว่ากัน หรือมีปัญหาใดที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ ควรจัดลำดับของปัญหาไว้ตามความสำคัญมากน้อย เพื่อจะได้จัดบริการแนะแนวให้สอดคล้องกับปัญหานั้น ๆ ด้วย

สรุปได้ว่า ผู้เรียนสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้ มีวิถีชีวิตที่หลากหลาย มีความแตกต่างตามบริบทของครอบครัว ชุมชน และสังคม กอปรกับสภาพสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การงานอาชีพ ศีลธรรม วัฒนธรรม การศึกษา พบว่าผู้เรียนส่วนหนึ่งไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง หรือมีความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้เกิดปัญหาในการใช้ชีวิต เช่น ปัญหาสุขภาพร่างกาย จิตใจ การศึกษา ความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง การทำงาน การเงิน สุขภาวะทางเพศ ฯลฯ การแนะแนวของครู จึงมีความสำคัญในการช่วยเหลือให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง สิ่งแวดล้อม และสังคมปัจจุบัน เพื่อให้สามารถตัดสินใจในการเลือกแนวทางในการป้องกันหรือแก้ปัญหาของตนเองได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

1.2 ความหมายของการแนะแนว

คำว่า “การแนะแนว” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Guidance” โดยแฟรงค์ พาร์สัน (Frank Parsons) ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาแห่งวงการแนะแนวเป็นผู้ใช้คำนี้เป็นคนแรก เมื่อปี ค.ศ. 1908 และได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลายประการ ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่โดยภาพรวมแล้วจะมีสาระสำคัญเหมือนกัน เนื่องจากคำว่า “Guidance” มาจากรากศัพท์ว่า “Guide” ซึ่งมีความหมายว่า การชี้ช่องทาง หรือการบอกทางให้ คำจำกัดความที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ได้อธิบายความหมายของการแนะแนวไว้ มีดังนี้

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ ให้ความหมายของการแนะแนวว่า หมายถึง กระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนา และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีบทบาทเต็มที่ในการเรียนรู้เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพ สามารถจัดการกับชีวิตตนอย่างชาญฉลาด และมีคุณลักษณะตามมาตรฐานการแนะแนว

นิรันดร์ จุลทรัพย์ กล่าวว่า การแนะแนวเป็นบริการที่จัดขึ้น เพื่อช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองอย่างถูกต้องและเฉลียวฉลาด การแนะแนวถือหลักว่า ผู้แนะแนวเพียงแต่แนะแนวทางหรือชี้ช่องทางให้เท่านั้น ผู้รับการแนะแนวจะเป็นผู้ตัดสินใจแก้ปัญหาเองตามความสมัครใจ ผู้แนะแนวจะใช้กลวิธีและเครื่องมือต่าง ๆ เข้าช่วย เพื่อให้ผู้รับการแนะแนวเข้าใจตนเองได้อย่างถูกต้อง เข้าใจปัญหาของตนเอง มองเห็นลู่ทางแก้ปัญหา และสามารถตัดสินใจได้เอง ผู้แนะแนวจะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงช่วยให้ผู้รับการแนะแนวสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเท่านั้น ส่วนการเลือกวิธีการแก้ปัญหาและการตัดสินใจต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของผู้รับการแนะแนว

อัชรา เอิบสุขสิริ กล่าวว่า การแนะแนวหมายถึงกระบวนการช่วยเหลือบุคคลให้รู้จักและเข้าใจตนเอง เข้าใจสภาพแวดล้อม สามารถตัดสินใจในการแก้ปัญหาต่าง ๆ และวางแผนชีวิตได้อย่างฉลาด โดยพัฒนาตนเองให้เติบโตเต็มศักยภาพและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณค่าต่อสังคม

คลิฟฟอร์ด ดี โฟรชลิค กล่าวว่า การแนะแนวเป็นบริการที่จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือบุคคลให้สามารถเลือกและตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกทางชีวิตของตนเองบนพื้นฐานแห่งวิถีประชาธิปไตย

มิลเลอร์ อธิบายว่า การแนะแนว หมายถึง กระบวนการช่วยให้บุคคลรู้จักตนเองและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้บุคคลวางแผนอนาคตและตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองได้อย่างเหมาะสม

สุนิสา วงศ์อารีย์ อธิบายว่า การแนะแนวเป็นกระบวนการช่วยเหลือบุคคลให้รู้จักเข้าใจตนเองและสภาพแวดล้อม สามารถตัดสินใจในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เรียนรู้การปรับตัวและวางแผนชีวิตได้อย่างเหมาะสม รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

สรุปความหมายของการแนะแนว คือ บริการหรือกระบวนการที่ช่วยเหลือ ส่งเสริม ให้บุคคลรู้จัก เข้าใจตนเองและสภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ วางแผนอนาคต รวมถึงการพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งจะส่งผลให้ตนเองดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยผู้แนะแนวเพียงแต่แนะแนวทางหรือชี้ช่องทางให้เท่านั้น ผู้รับบริการจะเป็นผู้ตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง

1.3 ปรัชญาของการแนะแนว

สุนิสา วงศ์อารีย์ ได้กล่าวถึงปรัชญาของการแนะแนวว่า เป็นแนวความคิดหรือทัศนะความคิดเห็น (Point of View) ซึ่งได้รับการพิจารณาไตร่ตรองแล้วว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ สมควรยึดถือเป็นหลักในการดำเนินงานแนะแนว ถือเป็นทิศทางข้อคิดหลักการ ในการดำเนินงานแนะแนวที่มีหลักเกณฑ์และมีระเบียบแบบแผน ซึ่งปรัชญาพื้นฐานของการแนะแนว มีดังนี้

1) มนุษย์มีความแตกต่างกัน จัดว่าเป็นแนวคิดหลักของการแนะแนว เพราะเป้าหมายสูงสุดของการแนะแนวก็คือการส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคล การช่วยให้บุคคลแต่ละคนได้มีความเจริญงอกงามและมีพัฒนาการอย่างมีบูรณาการสุดขีดความสามารถของตน ดังนั้น ในการให้บริการแนะแนว ครูจะต้องเข้าใจและยอมรับในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อช่วยให้บุคคลได้พัฒนาสิ่งที่เขามีอยู่ให้เกิดประโยชน์ทั้งกับตนเอง และสังคมให้มากที่สุด

2) มนุษย์ย่อมมีปัญหา และต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งถือว่าเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ เนื่องจากในการดำรงชีวิตของทุกคน ย่อมมีอุปสรรคปัญหาไม่มากก็น้อย จึงทำให้ทุกคนมีความต้องการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งความต้องการความช่วยเหลือนั้นก็แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

3) มนุษย์มีคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ดังนั้น ผู้เรียนทุกคนจึงมีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับความช่วยเหลือ และส่งเสริมพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันเต็มศักยภาพให้ประสบความสำเร็จในชีวิตตามอัตภาพจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยจะต้องเป็นความช่วยเหลือที่ไม่ล่วงล้ำหรือละเมิดศักดิ์ศรี

4) พฤติกรรมทุกอย่างย่อมมีสาเหตุ การแสดงพฤติกรรมใด ๆ ก็ตามของบุคคล ถ้าพิจารณาให้ดีจะพบว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุหรือมีที่มาทั้งสิ้น แม้พฤติกรรมจะเหมือนกัน แต่อาจเกิดจากสาเหตุต่างกันได้ ในการพิจารณาพฤติกรรมของบุคคลจึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ถี่ถ้วน และก่อนที่จะตัดสินพฤติกรรมใด ๆ ของบุคคล ควรพิจารณาหรือศึกษาบุคคลเป็นส่วนรวม หรือหลายแง่หลายมุมจนแน่ใจ

5) มนุษย์มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาและเรียนรู้ได้ บุคคลจะประสบความสุข ความสำเร็จในชีวิตได้ก็ต่อเมื่อได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ในด้านต่าง ๆ นำเอาศักยภาพความสามารถต่าง ๆ มาใช้อย่างเต็มที่สามารถดำเนินชีวิตของตนเองได้ และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้สำเร็จ ดังนั้น การแนะแนวจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสพัฒนาตนเองและเรียนรู้ได้

6) มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ในบรรดาทรัพยากรทั้งหลาย ทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความสำคัญและมีคุณค่ามากที่สุด ดังนั้น การแนะแนวจะต้องจัดอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการวางแผนล่วงหน้า จัดอย่างต่อเนื่อง ใช้วิธีการที่หลากหลาย และอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ลักขณา สริวัฒน์ ได้กล่าวถึงปรัชญาของการแนะแนวไว้ดังนี้

1) มนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย เจตคติ ความรู้สึก สภาวะของจิตและอารมณ์ ความสนใจ ความสามารถ ความถนัด และสติปัญญา

2) พฤติกรรมของมนุษย์ย่อมมีสาเหตุ มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้

3) มนุษย์ทุกคนย่อมมีปัญหา มีความคับข้องใจและต้องการรับการช่วยเหลือ ยิ่งเป็นเด็กมากเพียงใด ยิ่งต้องการได้รับการช่วยเหลือมากเพียงนั้น เพราะอ่อนต่อโลก ขาดประสบการณ์ มีความยุ่งยากที่จะแก้ปัญหาตามลำพัง

4) มนุษย์มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ มีดีอยู่ในตัวที่เป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงยิ่งจะมีความสุขก็ต่อเมื่อได้ใช้ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาอย่างเต็มที่ หากได้รับการแนะแนวถูกต้องจะสามารถช่วยเหลือตนเองและพัฒนาการจนถึงขีดสุด

ฆนัท ธาตุทอง กล่าวถึงปรัชญาการแนะแนวว่า ครูต้องมีความเชื่อที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับใช้ในกิจกรรมแนะแนวได้อย่างลึกซึ้ง ดังนี้

1) คนเราทุกคนมีความไม่เหมือนกัน ซึ่งสังเกตได้จากรูปร่าง หน้าตา อารมณ์ การเข้าสังคม สติปัญญา ความถนัด ความสนใจ ความสามารถด้านต่าง ๆ และสิ่งที่แตกต่างกันนี้มีสาเหตุที่อธิบายได้สมเหตุสมผล มิได้เกิดจากความบังเอิญ

2) คนเราทุกคนมีค่า มีศักดิ์ศรี และมีศักยภาพแฝงอยู่

3) พฤติกรรมของคนเราย่อมมีสาเหตุ

4) คนเรามีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

สรุปได้ว่าปรัชญาการแนะแนว เป็นแนวความคิดซึ่งได้รับการพิจารณาไตร่ตรองแล้วว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ ซึ่งถือเป็นทิศทางและหลักการในการดำเนินงานแนะแนว ดังนี้

1) มนุษย์มีความแตกต่างกัน ซึ่งสังเกตได้จากรูปร่าง หน้าตา อารมณ์ การเข้าสังคม ลักษณะนิสัย สติปัญญา ความถนัด ความสนใจ ความสามารถด้านต่าง ๆ การแนะแนวอยู่บนพื้นฐานการส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคล การช่วยให้บุคคลแต่ละคนได้มีความเจริญงอกงามและมีพัฒนาการอย่างมีบูรณาการสุดขีด

2) มนุษย์ย่อมมีปัญหา มีความคับข้องใจและต้องการรับการช่วยเหลือ ซึ่งถือว่าเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ เนื่องจากในการดำรงชีวิตของทุกคน ย่อมมีอุปสรรคปัญหาไม่มากก็น้อย

3) มนุษย์มีคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน มีศักยภาพ มีดีอยู่ในตัว ดังนั้น ทุกคนจึงมีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับความช่วยเหลือ และส่งเสริมพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันเต็มศักยภาพให้ประสบความสำเร็จในชีวิตตามอัตภาพจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

4) พฤติกรรมทุกอย่างย่อมมีสาเหตุ การแสดงพฤติกรรมใด ๆ ก็ตามของบุคคล ถ้าพิจารณาให้ดีจะพบว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุหรือมีที่มาทั้งสิ้น

5) มนุษย์มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาและเรียนรู้ได้ บุคคลจะประสบความสุข ความสำเร็จในชีวิตได้ก็ต่อเมื่อได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ในด้านต่าง ๆ และได้นำเอาศักยภาพ ความสามารถต่าง ๆ มาใช้อย่างเต็มที่และสามารถดำเนินชีวิตของตนเองได้ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้สำเร็จ

6) มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ในบรรดาทรัพยากรทั้งหลาย ทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความสำคัญและมีคุณค่ามากที่สุด

1.4 หลักการของการแนะแนว

จากปรัชญาของการแนะแนวที่เป็นแนวคิดนำมาสู่หลักการของการแนะแนว ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ควรยึดถือปฏิบัติในงานแนะแนว โดยมีนักวิชาการได้เสนอหลักการของการแนะแนวไว้ ดังต่อไปนี้

จตุรพร ลิ้มมั่นจริง ได้สรุปหลักการของการแนะแนวไว้ดังนี้

1) การแนะแนวจัดขึ้นเพื่อพัฒนาบุคคลแต่ละคนอย่างมีระบบ โดยเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับ “ตน (Self)” รู้จักใช้ประสบการณ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันได้อย่างมีความหมาย และสามารถนำการเรียนรู้นี้ไปพัฒนาตนเองในอนาคต

2) การแนะแนวเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล เพราะบุคคลมีเอกลักษณ์ที่ไม่ซ้ำแบบใคร ดังนั้นผู้แนะแนวจำเป็นต้องรู้จักผู้เรียนแต่ละคน และต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยใช้เทคนิคการแนะแนวแบบต่าง ๆ ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบทดสอบ การใช้แบบสอบถาม การให้คำปรึกษา เพื่อจะได้ช่วยเหลือผู้เรียนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

3) การแนะแนวจะบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ได้ ถ้าได้รับความร่วมมือจากบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายด้วยความเต็มใจ ได้แก่ ผู้เรียน ครู ผู้บริหารสถานศึกษา อาจารย์กลุ่มสาระการเรียนรู้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายโสตทัศนูปกรณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เจ้าของกิจการ บุคลากร และสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน (ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน)

4) การแนะแนวเป็นกระบวนการต่อเนื่องตามลำดับขั้น โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษา ได้แก่ การจัดบริการแนะแนวควรเริ่มในสถานศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา และจะต้องมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นขั้นตอน ตลอดจนมีการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาวไว้ล่วงหน้า ในรูปของการทำปฏิทินแนะแนวตลอดปี และโครงการปฏิบัติงานแต่ละเรื่อง

5) มนุษย์มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง ดังนั้นในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ผู้แนะแนวจะไม่ทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจให้แก่ผู้เรียน เพราะไม่มีใครจะรู้จักตัวผู้เรียนได้ดีเท่ากับตัวของผู้เรียนเอง ตลอดจนผู้เรียนเป็นผู้มีสิทธิ เสรีภาพ และความรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง ผู้แนะแนวจึงมีบทบาทหน้าที่ในการสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนสำรวจตนเอง เข้าใจตนเอง และตัดสินใจด้วยตนเอง ตามทฤษฎีบุคลิกภาพและทฤษฎีการให้คำปรึกษา

6) การแนะแนวมีจุดมุ่งหมายทั้งด้านการป้องกันปัญหา การแก้ไขปัญหา และการส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียน ดังนั้นการแนะแนวจึงเป็นบริการแก่ผู้เรียนทุกคน (ไม่ใช่เป็นบริการเพื่อผู้เรียนที่มีปัญหาตามที่คนทั่วไปมักเข้าใจผิด)

7) ผู้แนะแนวจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมมาโดยเฉพาะ เพื่อมีความรู้ ความเข้าใจมนุษย์ และมีทักษะการใช้แบบทดสอบ ตลอดจนมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม และมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับขอบเขตบทบาทหน้าที่ของผู้แนะแนว เพราะในกรณีที่พบปัญหาของผู้เรียนเกินความสามารถของผู้แนะแนว จะต้องตัดสินใจ “ส่งต่อ (Refer)” ผู้เรียนไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านนั้นโดยตรงเพื่อบำบัดรักษา ได้แก่ ผู้เรียนที่มีอาการก้าวร้าวรุนแรง จะต้องไปพบจิตแพทย์ ซึ่งบางกรณีอาจต้องใช้ยาในการบำบัดควบคู่ไปกับการปรับพฤติกรรม

8) การแนะแนวมีหลักการที่สำคัญ คือการช่วยให้ผู้เรียนนำตนเอง เข้าใจตนเอง ปรับปรุง รับผิดชอบ และควบคุมตนเองทั้งในปัจจุบัน และมีการวางแผนที่ดีต่อไปในอนาคต

9) การแนะแนวตั้งอยู่บนหลักการที่ว่าถ้าบุคคลแต่ละคนพัฒนาในทุก ๆ ด้านถึงขีดสูงสุด และสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี สังคมนั้นย่อมจะเจริญก้าวหน้าควบคู่กัน

เจษฎา บุญมาโฮม กล่าวว่า หลักการแนะแนวคือ แนวคิดที่ผู้แนะแนวยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อให้สามารถบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การจัดบริการแนะแนวให้ประสบความสำเร็จ ผู้แนะแนวควรคำนึงและยึดหลักของการแนะแนวเพื่อปฏิบัติดังนี้

1) การแนะแนวเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เนื่องจากความงอกงามของผู้เรียนต้องอาศัยระยะเวลาอย่างค่อยเป็นค่อยไปจึงต้องใช้ระยะเวลานาน ดังนั้น การแนะแนวที่ถูกต้องควรจัดอย่างเป็นระบบ มีแบบแผน เป็นขั้นเป็นตอน ตั้งแต่เริ่มเข้าศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จการศึกษา

2) การแนะแนวยึดหลักการช่วยเหลือบุคคลทุกคน เนื่องจากมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและคุณค่าด้วยกันทั้งสิ้น ปัญหาและความต้องการเป็นธรรมชาติของมนุษย์ หากมนุษย์สามารถรู้จักตนเอง เรียนรู้แนวทางการแก้ปัญหาที่เหมาะสม ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาได้ ดังนั้น จุดเริ่มต้นของการแนะแนวจึงอยู่ที่ความปรารถนาดีที่มีต่อผู้อื่น

3) การแนะแนวควรยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคล มนุษย์มีลักษณะเฉพาะของตนเอง การจัดบริการแนะแนวต้องจัดให้แตกต่างกันไปตามความต้องการของแต่ละคน เพื่อให้บุคคลเจริญงอกงามเต็มตามศักยภาพแห่งตน

4) การแนะแนวยึดหลักการช่วยให้แต่ละคนสามารถเลือก วางแผน แก้ไขปัญหา พัฒนาตน และปรับตัวในชีวิตได้อย่างฉลาด เพื่อให้บุคคลสามารถพึ่งพาดูแลตนเองได้อย่างยั่งยืน

5) การแนะแนวที่มีประสิทธิภาพต้องมีการวางแผน โดยเน้นการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนทันต่อสภาพการณ์ปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลักการสำคัญที่ผู้แนะแนวควรยึดถือปฏิบัติคือ การแนะแนวนั้นเป็นกระบวนการ แต่ละขั้นตอนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การจัดการแนะแนวต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดอย่างเป็นระบบ มีความต่อเนื่อง จัดให้ผู้เรียนทุกคน ผู้แนะแนวต้องป้องกัน แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตเต็มตามศักยภาพ

1.5 จุดมุ่งหมายของการแนะแนว

การแนะแนวมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ “การช่วยเหลือบุคคล ให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ (Help him to help himself)” โดยการให้บุคคลรู้จักตนเอง รู้จักสิ่งแวดล้อม สามารถคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตัดสินใจแก้ปัญหา รู้จักเลือกและวางแผนชีวิตด้านการเรียน อาชีพ และสามารถปรับตนเองได้อย่างเหมาะสม สามารถพัฒนาตนเต็มศักยภาพ อันจะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีมีความสุข ความสำเร็จ และเป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ ซึ่งสถานศึกษาควรดำเนินการทั้ง 3 ประการคือ

1) การป้องกันปัญหา (Prevention) คือ การป้องกันไม่ให้ผู้เรียนเกิดปัญหาหรือความยุ่งยากในการดำเนินชีวิต เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทั้งทางร่างกายและจิตใจให้กับผู้เรียน เพราะถ้าผู้เรียนปราศจากปัญหาหรือจัดการกับปัญหาได้อย่างเหมาะสม ผู้เรียนก็จะมีโอกาสพัฒนาตนเองไปได้อย่างดี ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานแนะแนวจำเป็นต้องศึกษาพัฒนาการ พฤติกรรมปกติและเบี่ยงเบนทั้งหลาย เพื่อเข้าใจสาเหตุ และหาทางป้องกันปัญหาก่อนที่จะเกิดขึ้น

2) การแก้ไขปัญหา (Cure) คือ การให้ความช่วยเหลือผู้เรียนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยหาทางขจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป หรือทำให้คลี่คลายขึ้น เพราะหากปล่อยให้ผู้เรียนประสบปัญหาโดยไม่ให้ความช่วยเหลือแล้ว ย่อมส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และในบางครั้งอาจจะมีการปรับตัวที่ผิด ๆ ทำให้เกิดปัญหาเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งการแก้ไขปัญหาที่จะได้ผลจะต้องแก้ไขตามสาเหตุหรือต้นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาอย่างแท้จริง ดังนั้น การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เพื่อใช้วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา จึงเป็นสิ่งจำเป็น นอกจากนี้การแก้ไขปัญหาที่จะได้ผลจะต้องได้รับความร่วมมือทั้งจากตัวเจ้าของปัญหา และบุคคลที่แวดล้อมคน ๆ นั้นด้วย

3) การส่งเสริมพัฒนา (Development) คือ การส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามพัฒนาความสามารถทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจ ตามความถนัดของแต่ละบุคคล

พัฒนาและส่งเสริมทั้งในด้านการศึกษา อาชีพ และด้านบุคลิกภาพ เพื่อให้เติบโตเป็นคนที่มีคุณภาพ เป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศ การส่งเสริมพัฒนาควรกระทำกับผู้เรียนทุกคน ทั้งคนที่มีปัญหาและคนที่ไม่มีปัญหา ทั้งนี้เพราะการแนะแนวเป็นการเตรียมปัจจุบันให้ดีพร้อมสำหรับชีวิตในอนาคต

1.6 ประเภทของการแนะแนว

การแนะแนวสามารถจำแนกได้หลายประเภท ตามลักษณะของปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือ หรือตามจุดมุ่งหมายที่สถานศึกษาจะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เรียน เช่น ถ้าผู้เรียนมีปัญหาทางด้านการเรียน การศึกษาต่อ การติวข้อสอบ การช่วยเหลือที่ทางสถานศึกษาจัดให้กับผู้เรียนเพื่อขจัดปัญหาเหล่านี้ก็เรียกว่า การแนะแนวด้านการศึกษา ถ้าผู้เรียนมีปัญหาเกี่ยวกับการเลือกอาชีพ การหางาน การปรับตัวให้เข้ากับงาน การช่วยเหลือที่ทางสถานศึกษาจัดให้ก็เรียกว่าการแนะแนวด้านอาชีพ ถ้าผู้เรียนมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย การช่วยเหลือของทางสถานศึกษาก็เรียกว่า การแนะแนวสุขภาพ ถ้าผู้เรียนมีปัญหาเกี่ยวกับการคบเพื่อน การวางตัวในสังคม การช่วยเหลือของทางสถานศึกษาก็เรียกว่า การแนะแนวด้านสังคม

จะเห็นได้ว่า การแบ่งประเภทของการแนะแนวนั้น สามารถแบ่งตามลักษณะปัญหาของผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือ โดยส่วนมากมักจะแบ่งการแนะแนวออกเป็น 3 ประเภท คือ การแนะแนวด้านการศึกษา การแนะแนวด้านอาชีพ และการแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม

1.6.1 การแนะแนวด้านการศึกษา (Educational Guidance) หมายถึง กระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้เรียนในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อให้ประสบความสำเร็จทางด้านการศึกษาตามศักยภาพของผู้เรียน เช่น แนวทางในการศึกษาต่อ โครงสร้างหลักสูตร การเลือกแผนการเรียน การลงทะเบียน วิธีการเรียน เกณฑ์การสำเร็จการศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรการบริหารจัดการตนเองด้านการเรียน การแบ่งเวลาเรียน การเตรียมตัวสอบ การสร้างสมาธิในการเรียน ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักเลือกและปรับตัวได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถวางแผนและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนได้ ดังนั้น การให้บริการแนะแนวด้านการศึกษา จะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักเลือกและปรับตัวได้อย่างเหมาะสมในเรื่องการศึกษาเล่าเรียนของตน ทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถวางแผนการศึกษาต่อของตนได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย หัวข้อที่นิยมให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เรียน เช่น วิธีเรียนที่ดี วิธีจดบันทึก วิธีอ่านหนังสืออย่างมีประสิทธิภาพ วิธีส่งเสริมความจำ การเลือกสถานศึกษา หลักสูตร และระเบียบการสมัคร การเตรียมตัวสอบ ฯลฯ

โดยจุดมุ่งหมายของการแนะแนวด้านการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับข้อสนเทศเกี่ยวกับการศึกษาต่อ ในระดับต่อไปสำหรับผู้เรียนและเป็นแนวทางที่ผู้เรียนปรารถนา และช่วยพัฒนาวิธีการที่ผู้เรียนจะตัดสินคุณค่าของการศึกษาต่อของตนเองด้วย

2) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายและหน้าที่ของสถาบันการศึกษาแต่ละประเภทที่มีความประสงค์จะเข้าไปเรียน

3) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับข้อสนเทศเกี่ยวกับสิ่งที่จะได้รับจากสถานศึกษาทั้งในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ และสถานศึกษาที่จะไปศึกษาต่อ มีการชี้แจงให้เข้าใจในรายวิชาและหลักสูตรว่ามีประโยชน์อย่างไร

4) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนได้มีโอกาสทดลองเรียนหลาย ๆ วิชา ซึ่งจะทำให้เขาได้รับความกระจ่างแจ้งบางประการในเรื่องการเรียนและการทำงานต่อไป ผลที่ตามมาคือความสามารถในการตัดสินใจที่ฉลาดต่อการเลือกสถานศึกษา การเลือกเป็นสมาชิกในชุมชน หรือการร่วมกิจกรรม

5) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจถึงคุณสมบัติของบุคคลที่จะเข้าไปเรียนต่อในสถาบันการศึกษา รวมทั้งความเข้าใจเรื่องความสามารถที่จำเป็นต่อการที่จะทำให้เขาประสบความสำเร็จ

6) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับข้อสนเทศเกี่ยวกับความสามารถในการเรียนและการทำงานของตนเองในสถานศึกษา นำไปประกอบการเลือกวิชาเรียนและสถานศึกษา

7) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตนเองให้เข้ากับการเรียนในหลักสูตรสถานศึกษาและชีวิตในสังคมที่เขาต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง

8) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการศึกษาตามแผนการเรียนการสอน

1.6.2 การแนะแนวด้านอาชีพ (Vocational Guidance) หมายถึง กระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้เรียนเกี่ยวกับการวางแผนและการตัดสินใจเลือกอาชีพ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และสภาพร่างกายของตน ดังนั้น การแนะแนวด้านอาชีพจึงเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานอาชีพ การเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพ แนวทางและโอกาสของการประกอบอาชีพแต่ละชนิด วิธีการทำงานเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ การปรับตัวอย่างมีความสุขในการประกอบอาชีพนั้น ๆ ตลอดจนการมีเจตคติที่ถูกต้องต่อการทำงานสุจริตทุกชนิด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนวางแผนในการตัดสินใจเลือกอาชีพ และการเตรียมตัวเพื่อการประกอบอาชีพที่เลือกได้อย่างเหมาะสม

การแนะแนวด้านอาชีพจะต้องเริ่มตั้งแต่ระยะแรกของการศึกษา เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดไป โดยจัดให้เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งในแต่ละช่วงวัยหรือระดับชั้นเรียนควรนั้นให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ระดับอนุบาลและประถมศึกษา ควรเน้นการสร้างเจตคติ ค่านิยมที่ถูกต้องต่ออาชีพ ปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในอาชีพสุจริตทั่ว ๆ ไป รวมทั้งการฝึกนิสัยพื้นฐานการทำงานให้แก่ผู้เรียน

2) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ควรเน้นให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์และเพิ่มพูนทักษะทางอาชีพในระดับช่างฝีมือ (Skill Labour)

3) ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงและระดับปริญญา ควรเน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญการเพื่อช่วยพัฒนาและสร้างประสิทธิภาพในการทำงานตลอดจนการควบคุมงาน (Supervisor) ในระดับวิชาชีพ (Professional)

การแนะแนวด้านอาชีพนั้นควรยึดหลักว่า “ถ้าหากบุคคลได้ทำงานที่ตรงกับความสนใจ ความถนัด ความสามารถ และอุปนิสัยใจคอของเขาแล้ว เขาย่อมจะมีความสุข และสามารถปฏิบัติงานนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการที่ต้องปฏิบัติงานในสิ่งที่ไม่ชอบ ไม่ถนัด หรือไม่เหมาะสมกับอุปนิสัยใจคอของเขา” ตามคำกล่าวที่ว่า “การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตนั้นต้องเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในอาชีพด้วย” เพราะฉะนั้น การแนะแนวด้านอาชีพจึงมิใช่เป็นการหางานให้แก่ผู้ว่างงานเท่านั้น แต่จะต้องจัดคนให้เหมาะสมกับงานด้วย

ดังนั้น การให้บริการแนะแนวด้านอาชีพ จะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบและตัดสินใจเลือกอาชีพได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะเป็นผลให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจในงานของตน และมีชีวิตการทำงานที่มีประสิทธิภาพเป็นการช่วยให้ทรัพยากรมนุษย์ได้รับการส่งเสริมพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติอย่างแท้จริง

หัวข้อที่นิยมให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เรียน เช่น ลักษณะของอาชีพ ความต้องการของตลาดแรงงาน ความก้าวหน้าในอาชีพ รายได้ สถานที่สมัครงาน การเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพ ฯลฯ

โดยจุดมุ่งหมายของการแนะแนวด้านอาชีพ สรุปได้ดังนี้

1) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้มองเห็นความสำคัญของงานอาชีพ

2) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นและในโลกกว้าง

3) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงอิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ เช่น ความถนัด ความสนใจ บุคลิกภาพ ระดับสติปัญญา สภาพร่างกาย ที่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ

4) เพื่อให้ข้อสนเทศแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับอาชีพที่ผู้เรียนสนใจ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจในอาชีพนั้น ๆ ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

5) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหางาน วิธีการสมัครงาน วิธีการปรับตัวให้เข้ากับงาน และวิธีการปฏิบัติตนให้มีความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน

6) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพที่สุจริตทุกอาชีพ

1.6.3 การแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม (Personal and Social Guidance) หมายถึง กระบวนการให้ความช่วยเหลือผู้เรียนในเรื่องที่นอกเหนือจากด้านการศึกษาและอาชีพ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดความเข้าใจตนเองและสภาพแวดล้อม รู้จักปรับปรุงตนเอง ทำให้สามารถดำเนินชีวิตและปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องประสบได้อย่างเหมาะสม

จากความหมายของการแนะแนวประเภทนี้ อาจจะพิจารณาถึงสิ่งที่สำคัญได้เป็น 2 ประการ ดังนี้

1) การแนะแนวซึ่งเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัว มุ่งจะให้แต่ละคนได้มีพัฒนาการ (Individual Development) สำหรับพัฒนาการนั้นมิได้หมายความถึงเฉพาะการเป็นผู้เรียนที่ดี การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว หรือการเป็นพลเมืองดีเท่านั้น แต่พัฒนาการนั้นจะหมายความรวมถึงพัฒนาการด้านบุคลิกภาพด้วย ทั้งนี้ ก็เพราะว่าในสังคมประชาธิปไตยนั้นยอมรับตนและคนอื่น จึงมุ่งส่งเสริมให้แต่ละคนให้มีพัฒนาการอย่างเต็มที่

2) การแนะแนวซึ่งเกี่ยวกับด้านสังคมของผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนจะต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นในสถานศึกษาหรือนอกสถานศึกษาก็ตาม ผู้เรียนมีความจำเป็นจะต้องมีทักษะในการปรับตัวที่ดี เพื่อให้เขาสามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมชั้นเรียน เพื่อนร่วมงานในอาชีพเดียวกัน รวมไปถึงการปรับตัวในครอบครัวในอนาคตอีกด้วย

ดังนั้น การให้บริการแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคมจึงเป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิต มารยาทสังคม การคบเพื่อนต่างเพศและเพื่อนเพศเดียวกัน การใช้เวลาว่าง บุคลิกภาพและการแต่งกาย อารมณ์และการควบคุมอารมณ์ มนุษยสัมพันธ์ จริยธรรมและค่านิยม การใช้จ่ายเงิน ศาสนาและความเชื่อ ฯลฯ ถ้าผู้เรียนมีความทุกข์จากปัญหาเหล่านี้มากเกินไป ย่อมจะทำให้ไม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพได้ ในทางตรงข้ามถ้าได้รับการแนะแนวและแก้ไขปัญหาได้ ผู้เรียนก็จะมีโอกาสดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ต่อไป

หัวข้อที่นิยมให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เรียน เช่น มารยาทสังคม การคบเพื่อนเพศเดียวกันและเพื่อนต่างเพศ การรักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิต บุคลิกภาพและการแต่งกาย อารมณ์และการควบคุมอารมณ์ มนุษยสัมพันธ์ การใช้เวลาว่าง จริยธรรมและค่านิยม ศาสนาและความเชื่อ การใช้จ่ายเงินและการออม ฯลฯ

โดยจุดมุ่งหมายของการแนะแนวส่วนตัวและสังคม สรุปได้ดังนี้

1) เพื่อช่วยผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาจุดมุ่งหมายของชีวิตทีละน้อย โดยการพัฒนาจุดมุ่งหมายในชีวิตนั้นย่อมจะเป็นไปตามความปรารถนาของสังคม รวมทั้งการได้รับความพึงพอใจของตนเองด้วย ในการสร้างจุดมุ่งหมายในชีวิตที่ดีและเหมาะสมกับตนเองนั้น จะต้องมีพื้นฐานของความเข้าใจตนเองอยู่ในระดับมากด้วย

2) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถวางแผนชีวิตให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ และการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามการวางแผนนั้นด้วย

3) ช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ เป็นไปในทางสร้างสรรค์ต่อการพัฒนาจุดมุ่งหมายของชีวิต นอกจากนี้ยังจะต้องยอมรับขอบเขตความสามารถของบุคคล และนำเอาความสามารถและความสนใจมาสร้างประโยชน์ให้กับตัวผู้เรียนเอง ผู้เรียนจะต้องแน่ใจว่ามีความสามารถในด้านใดก่อนที่จะมีการวางแผนชีวิต

4) ช่วยพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนอย่างสม่ำเสมอในด้านความสามารถที่จะอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นการส่งเสริมพัฒนาการและจุดมุ่งหมายที่มีคุณค่าของตัวเอง นอกจากนี้ผู้เรียนก็จะได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะสร้างความพึงพอใจจากการที่ผู้เรียนได้รู้จักกับบุคคลหลายประเภทหลายระดับด้วย

5) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามในด้านความสามารถที่จะนำตนเองได้ (Self-directive Abilit) ผู้เรียนที่กำลังเจริญเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต แต่ละคนย่อมมีประสิทธิภาพและย่อมมีภาระหน้าที่ที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อเตรียมพร้อมที่จะไปเป็นบุคคลที่จะต้องดำเนินชีวิตด้วยตนเอง

6) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจในสภาพสังคม ซึ่งจะเป็นผลทำให้สามารถปฏิบัติตนได้ดีขึ้นในสังคม เนื่องจากผู้เรียนจะต้องอยู่กับสังคม ความจำเป็นที่จะต้องรู้จักสังคมจึงเกิดขึ้น สังคมแต่ละยุคไม่เหมือนกันเพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และผู้เรียนแต่ละคนจะต้องเผชิญกับเหตุการณ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในการแบ่งประเภทของการแนะแนวออกเป็น 3 ประเภท คือ การแนะแนวด้านการศึกษา การแนะแนวด้านอาชีพ และการแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคมนั้น เป็นการจำแนกประเภทตามลักษณะของข้อมูลหรือข้อสนเทศ ที่ทางสถานศึกษานำมาให้การแนะแนวแก่ผู้เรียน แต่โดยความเป็นจริงแล้วในทางปฏิบัติการแนะแนวนั้น การแนะแนวทั้ง 3 ประเภทนี้ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ไม่อาจแยกจากกันได้ เพราะพัฒนาการของมนุษย์จะเกี่ยวข้องและส่งผลถึงกันและกันเสมอ จึงควรพิจารณาบุคคลทั้งคนโดยส่วนรวม (The Whole Person) เช่น การช่วยเหลือผู้เรียนในการวางแผนเกี่ยวกับอาชีพ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้เรียน และยังต้องศึกษาองค์ประกอบด้านส่วนตัวและสังคมของผู้เรียนพร้อมกันด้วย การเพ่งเล็งให้การแนะแนวแก่ผู้เรียนเพียงด้านเดียวจะไม่ช่วยให้นักเรียนเกิดความเจริญงอกงามและมีพัฒนาการสมบูรณ์ครบถ้วนอย่างแท้จริง ดังนั้น ในการให้การแนะแนวแก่ผู้เรียนในแง่ปฏิบัติแล้วจำเป็นจะต้องให้การแนะแนวแก่ผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน ควบคู่ไปพร้อม ๆ กันเพื่อช่วยให้เกิดประสิทธิภาพ การแนะแนวเช่นนี้เรียกว่า “การแนะแนวชีวิต” (Life Guidance) ของบุคคล

1.7 วิธีการแนะแนว

วิธีการแนะแนวมี 2 วิธี ดังนี้

1.7.1 การแนะแนวรายบุคคล (Individual Guidance) เป็นการจัดการแนะแนวให้กับผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเอง ยอมรับความจริงสามารถแก้ไขปัญหาและปรับปรุงตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างดี

บุคคลที่เป็นผู้แนะแนวรายบุคคล สามารถเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ได้แก่ ครู อาจารย์ประจำสถานศึกษา ผู้แนะแนวของสถานศึกษา นักสังคมสงเคราะห์นักจิตวิทยา จิตแพทย์ และบิดามารดา

การแนะแนวรายบุคคล ควรคำนึงถึงองค์ประกอบเหล่านี้คือ

1) ประสบการณ์ทางบ้านของผู้เรียน (Home Experience) ผู้เรียนบางคนมีความคับแค้นใจมาจากทางบ้าน เช่น ความอิจฉาพี่น้องของตน ฐานะทางบ้านต่างจากเพื่อนมาก คือ ยากจน บิดามารดา ไม่มีเวลาอยู่กับลูก ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ครูจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือเป็นการส่วนตัว เพื่อให้ผู้เรียนผ่อนคลายความตึงเครียด และปรับตัวเข้ากับบรรยากาศของบ้านได้

2) ประสบการณ์ทางสถานศึกษา (School Experience) ผู้เรียนบางคนที่เข้าเรียนใหม่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อน ๆ ได้ จึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะจัดให้ผู้เรียนรู้สึกมีความอบอุ่นใจขึ้น และช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือของสถานศึกษา ครูหรือผู้แนะแนวควรจะสร้างความรู้สึกนี้ให้ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าสถานศึกษาเป็นแหล่งให้ความรู้แก่ตน ทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อสถานศึกษา

การแนะแนวรายบุคคลในสถานศึกษา เริ่มตั้งแต่การช่วยเหลือผู้เรียนเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ในการแก้ปัญหาง่าย ๆ ตลอดจนการแก้ปัญหายาก ๆ เช่น ปัญหาในการปรับตัวของผู้เรียนซึ่งอาจจะต้องใช้เวลาเป็นเดือน ๆ ส่วนผู้ที่ได้รับความกระทบกระเทือนทางอารมณ์มาก ๆ อาจจะต้องส่งไปให้จิตแพทย์ช่วยแก้ไขก็ได้

การแนะแนวรายบุคคลในสถานศึกษา ครูอาจทำได้ 2 ลักษณะ คือ

1) การแนะแนวที่ไม่เป็นทางการ (Informal Counseling) ในวันหนึ่ง ๆ ครูมีโอกาสพบผู้เรียนมากครั้ง ในระหว่างที่พบพูดคุยกับผู้เรียนครูอาจจะซักถามปัญหาต่าง ๆ ของผู้เรียนและให้คำแนะนำไปด้วย หรือครูอาจจะนัดหมายผู้เรียนมาพบในเวลาใดเวลาหนึ่งก็ได้ เช่น ก่อนการพบกลุ่มหรือระหว่างเวลาพักกลางวันก็ได้ เป็นการช่วยลดปัญหาของผู้เรียนได้มาก

2) การแนะแนวที่เป็นแบบแผน (Formal Counseling) วิธีการดังกล่าวนี้ ได้แก่ การใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ หรือจากวิธีการอื่น ๆ รวมกันเพื่อใช้เป็นหลักในการแนะแนวผู้เรียน ทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้ทำไปนั้น ต้องบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อเป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลมาใช้ต่อไป

ประโยชน์ของการแนะแนวรายบุคคล มีดังนี้

1) ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนเป็นผู้นำตนเองได้มากที่สุด
2) ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนประเมินผลพัฒนาการของตนเองได้
3) ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนเข้าใจตนเองและเข้าใจสังคมที่เขาอาศัยอยู่
4) ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนสามารถปรับตัวได้ดี รู้จักเลือก และรู้จักตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ
5) ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนรู้จักใช้ความสามารถในตนเองให้ได้มากที่สุด
6) ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนเป็นพลเมืองดีทำประโยชน์แก่สังคมได้มากที่สุด

1.7.2 การแนะแนวกลุ่ม (Group Guidance) หรือการแนะแนวหมู่ เป็นการแนะแนวแก่บุคคล ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่มีปัญหาและความต้องการคล้ายคลึงกันให้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ อันจะทำให้เข้าใจปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาที่ตนเองเผชิญอยู่ บางครั้งสมาชิกในกลุ่มจะร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ของตนเอง ช่วยแก้ไขปัญหา สอดคล้องกับธรรมชาติและพัฒนาการของผู้เรียน

การแนะแนวกลุ่มแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) การแนะแนวกลุ่มย่อย เป็นการจัดแนะแนวแก่ผู้เรียน จำนวน 2 - 12 คน เช่น การจัดกิจกรรมช่วยเหลือผู้เรียนที่มีผลการเรียนต่ำ

2) การแนะแนวกลุ่มใหญ่ มีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ 12 คนขึ้นไป เช่น การจัดกิจกรรมแนะแนวในระหว่างการพบกลุ่ม กิจกรรมโฮมรูม การปฐมนิเทศ ฯลฯ

ปัจจุบันการแนะแนวกลุ่มนิยมจัดให้แก่ผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากประหยัดเวลา งบประมาณ และสะดวกต่อการจัดบริการแนะแนวประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้ยังสามารถช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนในกลุ่มเดียวกันได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นผลที่จะช่วยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนเกิดความคิดในการที่จะแก้ปัญหา ตัดสินใจในปัญหาที่ตนประสบอยู่ หรือสามารถช่วยป้องกันปัญหาทั้งหลายทั้งปวงอันจะพึงเกิดขึ้นในแต่ละคนอีกด้วย เช่น ปัญหาการปรับตัว ปัญหาการตัดสินใจโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการแนะแนวเป็นหมู่ยังช่วยให้ผู้เรียนได้รับทราบในสิ่งที่ควรทราบหรือต้องการจะทราบอีกด้วย

หลักสำคัญของการแนะแนวกลุ่ม คือ การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เรียนทุกคนในสถานศึกษา มิได้จำกัดวงแคบอยู่แต่เพียงการให้ความช่วยเหลือแต่เฉพาะผู้เรียนที่มีปัญหาเท่านั้น ฉะนั้น การแนะแนวกลุ่มจะช่วยให้กำหนดการการแนะแนวของสถานศึกษาประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการแนะแนวได้

ในการแนะแนวกลุ่มนี้ ครูจะต้องเตรียมพร้อมและมีความสนใจในปัญหาข้อข้องใจของผู้เรียน พร้อมที่จะขจัดข้อข้องใจของผู้เรียนได้ กลุ่มของผู้เรียนควรมีจำนวนมาก ข้อสำคัญครูควรอธิบายให้สมาชิกในกลุ่มเข้าใจวิธีการดำเนินงาน ตลอดจนเข้าใจตนเองดีด้วยกันทุกคน หาโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยให้สมาชิกในกลุ่มเล่าเรื่องต่าง ๆ สู่กันฟัง จะช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนมีกำลังใจขึ้นเมื่อรู้ว่าเพื่อน ๆ ต่างก็มีปัญหาเหมือนกัน

ประโยชน์ของการแนะแนวกลุ่ม มีดังนี้

1) เป็นการประหยัดเวลา ประหยัดแรงงาน เพราะเรื่องต่าง ๆ บางเรื่อง ผู้เรียนทุกคนควรทราบร่วมกัน

2) เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกสบายใจเมื่อทราบว่าเพื่อน ๆ ต่างก็มีปัญหา

3) ช่วยให้ผู้เรียนปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดีขึ้น

4) ฝึกให้ผู้เรียนเป็นผู้ฟัง เป็นผู้นำและผู้ตามในกลุ่มของตน

5) ฝึกเทคนิคการทำงานเป็นกลุ่ม

6) ช่วยให้ครูทราบรายละเอียดที่จำเป็นเกี่ยวกับผู้เรียน ในการนำมาใช้ในการแนะแนวเป็นรายบุคคลต่อไป

1.8 บริการของการแนะแนว

การกำหนดขอบข่ายของการแนะแนวให้ชัดเจน จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการงานแนะแนว ทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีทิศทางดำเนินงาน และการประสานงานกับระบบและบุคคลต่าง ๆ โดยบริการของการแนะแนวมี 5 บริการ ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่อง การจัดบริการแนะแนวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดให้ครอบคลุมการแนะแนวด้านการศึกษา การแนะแนวด้านอาชีพ และการแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม ดังนั้น สถานศึกษาที่จะดำเนินงานแนะแนวอย่างได้ผลต้องจัดให้มีงานต่าง ๆ ดังนี้

1.8.1 บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคล เป็นงานรวบรวมรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวผู้เรียนในเรื่องความสนใจ ความสามารถ ความถนัด เจตคติ ลักษณะนิสัยบุคลิกภาพ อารมณ์ พร้อมทั้งสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน เช่น สภาพความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในครอบครัว อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้ครูรู้จักผู้เรียน และผู้เรียนรู้จักตนเองมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อนำเอาข้อมูลรายละเอียดดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในการแนะแนว และช่วยเหลือได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

1.8.2 บริการสนเทศ เป็นงานเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในด้านการศึกษา อาชีพ และสังคม อย่างกว้างขวาง สามารถนำความรู้ความเข้าใจเหล่านั้นไปพิจารณาวางแผนการใช้ชีวิต และตัดสินใจเลือกแนวทางการศึกษา การประกอบอาชีพ หรือปรับปรุงบุคลิกภาพได้อย่างเหมาะสม

1.8.3 บริการให้คำปรึกษา ถือเป็น “หัวใจของบริการแนะแนว” เพราะการให้คำปรึกษาเป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือที่เกิดจากสัมพันธภาพของบุคคลอย่างน้อย 2 คน คือ ผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษา โดยเป็นการพูดคุยที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การป้องกันปัญหา ตัดสินใจแก้ปัญหา หรือพัฒนาสิ่งที่ตนเองปรารถนาอย่างเหมาะสม โดยที่ผู้รับคำปรึกษาพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้นตามมา หลังจากการตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของตน

1.8.4 บริการจัดวางตัวบุคคล เป็นงานที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ การฝึกฝน หรือการสงเคราะห์ช่วยเหลือตามควรแก่กรณี ๆ เป็นการวางตัวบุคคลให้เหมาะสมกับงานตามที่คัดเลือกที่ช่วยให้บุคคลได้เรียนตามวิชาที่ตนเองชอบ ได้รับบริการที่เหมาะสมตามความจำเป็นหรือความต้องการ เป็นการช่วยให้มีโอกาสในการเรียน และการประกอบอาชีพตรงตามความสามารถของตน การจัดหาทุน จัดหางานให้ผู้เรียนทำเพื่อมีรายได้ระหว่างเรียน จัดโครงการพิเศษเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน ซึ่งบริการจัดวางตัวบุคคลนี้สามารถจัดให้แก่ผู้เรียนขณะที่ยังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาหรือที่สำเร็จการศึกษาไปแล้ว

1.8.5 บริการติดตามผล เป็นงานติดตามผลการดำเนินงานบริการต่าง ๆ ที่จัดให้แก่ผู้เรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการช่วยผู้เรียนแต่ละคนให้สามารถแก้ปัญหาและปรับปรุงตนในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประเมินผลการดำเนินงานแนะแนวและงานอื่น ๆ ของสถานศึกษา

1.9 ประโยชน์ของการแนะแนว

การจัดบริการแนะแนวขึ้นในสถานศึกษานั้น ถ้าสถานศึกษาสามารถให้บริการแก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดประโยชน์ดังต่อไปนี้

1.9.1 ประโยชน์ต่อผู้เรียน

1) ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตนเองดีขึ้นและสามารถปรับปรุงตนเองในด้านการเรียน สังคม อารมณ์ และสติปัญญา เป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี

2) ช่วยให้ผู้เรียนตัดสินใจได้ด้วยตนเองอย่างฉลาดและมีเหตุผล

3) ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจสาเหตุของปัญหาและวิธีแก้ปัญหา เพื่อสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีจุดมุ่งหมายและสามารถนำตนเองไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ รวมทั้งอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

1.9.2 ประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน

1) ช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนได้รับรู้และเข้าใจสถานภาพทางการเรียนของผู้เรียน เมื่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนได้มีโอกาสปรึกษาหารือกับครู

2) ช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสที่ผู้เรียนจะได้เรียนต่อหรือออกไปประกอบอาชีพ

3) ช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนและเข้าใจสภาพปัญหาของผู้เรียน เพื่อจะได้ให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาในการปรับปรุงพฤติกรรมของผู้เรียนต่อไป

1.9.3 ประโยชน์ต่อครู

1) ช่วยให้ครูเข้าใจถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหา รวมทั้งหาวิธีแก้ปัญหานั้น

2) ช่วยครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

3) ช่วยครูในการศึกษาผู้เรียน ทำให้รู้จักผู้เรียนดีขึ้น

1.9.4 ประโยชน์ต่อสถานศึกษา

1) ช่วยสถานศึกษาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

2) ช่วยลดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาผู้เรียนเรียนไม่จบหลักสูตร ปัญหาผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ หรือหนีเรียน ฯลฯ

1.9.5 ประโยชน์ต่อสังคม

1) ช่วยให้ผู้เรียนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมและเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิตเอื้อต่อการส่งเสริมและเกื้อกูลสังคม

2) ช่วยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติงานและดำเนินชีวิตตามความถนัดและความสนใจของตนเอง มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน มีอาชีพที่มั่นคง มีชีวิตที่มีคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข

3) ช่วยลดปัญหาสังคมให้น้อยลง และเพิ่มศักยภาพในการจรรโลงสังคมให้งดงาม

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการแนะแนวนั้นมีประโยชน์และคุณค่าต่อผู้เรียน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ครู สถานศึกษา และสังคม เกิดประโยชน์ในทางเกื้อกูลกัน

สรุปได้ว่าประโยชน์ของการแนะแนว คือช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนเป็นผู้นำตนเองได้ เข้าใจตนเองและเข้าใจสังคมที่เขาอาศัยอยู่ สามารถปรับตัวได้ดี รู้จักเลือกและรู้จักตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนเป็นพลเมืองดีทำประโยชน์แก่สังคมได้มากที่สุด ช่วยให้ครูทราบรายละเอียดที่จำเป็นเกี่ยวกับผู้เรียน ในการนำมาใช้ในการแก้ปัญหาให้แก่ผู้เรียนได้ วางแผนการจัดกิจกรรมกลุ่มได้

1.10 คุณลักษณะและจรรยาบรรณของการแนะแนว

1.10.1 คุณลักษณะของผู้ที่ทำหน้าที่แนะแนว

ผู้ที่ทำหน้าที่แนะแนว ควรมีคุณลักษณะที่เหมาะสม จึงต้องฝึกฝนตนเองอยู่เสมอในเรื่องต่อไปนี้

1) มีมนุษยสัมพันธ์ดี หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจ มีจิตสาธารณะพร้อมที่จะให้บริการและให้ความช่วยเหลือ

2) รู้จักบทบาทหน้าที่ มีความรับผิดชอบ มีความอดทน และสามารถเผชิญกับปัญหาได้ดี

3) เคารพในสิทธิส่วนบุคคล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น โดยเฉพาะความคิดเห็นของผู้รับบริการ ซึ่งเป็นประชาชนและผู้เรียน และรักษาความลับได้เป็นอย่างดี

4) การยอมรับว่าทุกคนมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีความแตกต่างกัน รู้จักยอมรับในตนเองและพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเอง

5) มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายดี รู้จักทำสมาธิ มีพฤติกรรมการบริโภคและการดูแลรักษาสุขภาพตนเอง

6) มีความสุขุมรอบคอบ

7) หมั่นศึกษาหาความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมอยู่เสมอ เพื่อที่จะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์และรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์

นอกจากนี้ การศึกษาในศตวรรษที่ 21 นี้ นับได้ว่าเป็นรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากรูปแบบการศึกษาเดิม ๆ อย่างมากเลยทีเดียว การศึกษาในสมัยก่อนโดยเฉพาะในการศึกษาของไทย จะเน้นการถ่ายทอดความรู้ผ่านครูผู้สอนเป็นหลัก ซึ่งผู้เรียนมีหน้าที่รับข้อมูลความรู้จากครูผู้สอนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตรงกันข้ามกับแนวการศึกษาในศตวรรษนี้ ที่ต้องเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาลงมือปฏิบัติจริงด้วยตัวเองเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ โดยที่ครูผู้สอนนั้นเปลี่ยนบทบาทจากเดิมที่เคยเป็นผู้ถ่ายทอด กลายเป็นผู้แนะแนวทางและโค้ช (guide/coach) ที่ดูแลอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และคอยส่งเสริมวิธีการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการที่ครูจะสามารถกลายเป็นผู้แนะแนวทางและโค้ชที่ดีให้กับผู้เรียนตามรูปแบบของศตวรรษที่ 21 ได้นั้น ครูผู้ทำหน้าที่แนะแนวและให้คำปรึกษา จำเป็นต้องมีลักษณะ 9E ดังต่อไปนี้

1) Experience : ครูต้องสร้างทักษะและประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ เช่น การจัดการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Media) เรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ฯลฯ

2) Extended : ครูต้องมีทักษะในการแสวงหาแหล่งความรู้ใหม่ๆ เพื่อขยายองค์ความรู้ของตนเองตลอดเวลา ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

3) Expanded : ครูต้องมีความสามารถในการถ่ายทอดหรือขยายความรู้ของตนสู่ผู้เรียน ผ่านสื่อเทคโนโลยีและรูปแบบอื่น ๆ ที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ

4) Exploration : ครูต้องมีความสามารถในการเสาะหาและคัดเลือกเนื้อหาความรู้หรือเนื้อหาที่ทันสมัย เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนผ่านสื่อเทคโนโลยี ช่องทาง และวิธีการที่หลากหลาย

5) Evaluation : ครูต้องเป็นนักประเมินที่ดี ไม่มีอคติ เลือกที่รักมักที่ชัง มีความบริสุทธิ์และยุติธรรม สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการวัดผล

6) End-User : ครูต้องเป็นผู้ที่ใช้เทคโนโลยีอย่างคุ้มค่า และใช้ได้อย่างหลากหลาย

7) Enabler : ครูต้องสามารถใช้เทคโนโลยีสร้างบทเรียน หรือสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการแนะแนวและให้คำปรึกษา หรือจัดกิจกรรมการเรียนรู้

8) Engagement : ครูต้องร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ระหว่างครูผู้ทำหน้าที่แนะแนวและให้คำปรึกษาด้วยกัน และระหว่างครูผู้ทำหน้าที่แนะแนวและให้คำปรึกษากับผู้รับบริการผ่านสื่อเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

9) Efficient and Effective : ครูต้องสามารถใช้สื่อเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทั้งในฐานะที่เป็นผู้ผลิตความรู้ ผู้กระจายความรู้ และผู้ใช้ความรู้

ภาพที่ 1.1 ลักษณะของผู้ทำหน้าที่แนะแนวและให้คำปรึกษาในศตวรรษที่ 21

1.10.2 จรรยาบรรณของการแนะแนว

สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทยได้ประกาศจรรยาบรรณวิชาชีพจิตวิทยาการแนะแนวไว้ 9 ประการ ดังนี้

1) ให้บริการด้วยความเต็มใจ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2) ยอมรับและศรัทธาในวิชาชีพจิตวิทยาการแนะแนว และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ
3) เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริม ให้กำลังใจแก่ผู้รับบริการด้วยใจบริสุทธิ์ใจโดยเสมอหน้า
4) มีวิสัยทัศน์ และพัฒนาตนเองในด้านวิชาชีพให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก
5) ปฏิบัติงานตามหลักวิชาชีพจิตวิทยาการแนะแนว
6) รักษามาตรฐานและรับผิดชอบต่อการประกอบอาชีพจิตวิทยา
7) ยุติการให้บริการที่นอกเหนือความสามารถของตนเอง และส่งต่อไปยังบุคคลที่เหมาะสม
8) รักษาความลับของผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้องเว้นแต่ได้รับความยินยอมจากผู้รับบริการ
9) เคารพสิทธิไม่แสวงหาผลประโยชน์จากผู้รับบริการ

2. การให้คำปรึกษา

บริการให้คำปรึกษา (Counseling Service) ว่าเป็นบริการที่มีความสำคัญมาก และเปรียบเสมือนหัวใจของบริการแนะแนว ผู้รับผิดชอบโดยตรง คือผู้ให้คำปรึกษา (Counselor) ซึ่งได้รับการฝึกฝนทางวิชาชีพชั้นสูงมาอย่างดี จึงจะสามารถให้บริการทางด้านนี้ได้ดี เพราะการให้คำปรึกษาเป็นศาสตร์เฉพาะอย่างหนึ่ง จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ทฤษฎี หลักการ และเทคนิค ตลอดจนใช้ลักษณะเฉพาะตัวมาให้คำปรึกษาจึงจะได้ผล ซึ่งการให้คำปรึกษาจะมีประสิทธิภาพเพียงใด ขึ้นอยู่กับสัมพันธภาพไมตรี ความเป็นกันเอง ความรู้สึกปลอดภัย ความรักนับถือ ความเคารพยกย่อง ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายขอคำปรึกษา (Counselee หรือ Client) กับฝ่ายให้คำปรึกษานั่นเอง

2.1 ความสำคัญของบริการให้คำปรึกษา

วิถีชีวิตของคนในปัจจุบันมีความยุ่งยากในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ค่านิยม วัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามกระแสของสังคม นำไปสู่การมีปัญหาทางพฤติกรรม การศึกษาต่อและประกอบอาชีพ ปัญหาทางอารมณ์และสังคม ปัญหาบุคลิกภาพ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ หากไม่ได้รับการป้องกันช่วยเหลืออาจลุกลามกลายเป็นปัญหาที่รุนแรงยากจะแก้ไขได้ โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นซึ่งกำลังอยู่ในระยะของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และบทบาททางสังคม เป็นวัยที่ต้องการแสวงหาเอกลักษณ์ของตน อยากรู้ อยากเห็น อยากลอง ต้องการอิสระจากผู้ใหญ่ ต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน จนบางครั้งดูเหมือนให้ความสำคัญต่อเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ สิ่งเหล่านี้เป็นธรรมชาติของวัยรุ่นที่เป็นสาเหตุให้เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตและพฤติกรรม

นอกจากการให้คำปรึกษาแก่ผู้รับคำปรึกษากลุ่มประชาชนทั่วไปแล้ว ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทุกฝ่าย มีบทบาทสำคัญในการป้องกัน แก้ไขปัญหา พัฒนาพฤติกรรมผู้เรียนภายในสถานศึกษาให้เกิดความเหมาะสม พร้อมทั้งเป็นผู้ประสานงานระหว่างบ้านกับสถานศึกษา เพื่อให้การช่วยเหลือผู้เรียนทุกคน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่แนวทางที่พึงปรารถนา เช่น ให้เรียนดีขึ้น มีพฤติกรรมกล้าแสดงออก จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น สามารถคิดพิจารณาและตัดสินใจหาทางออกเพื่อแก้ไขความคับข้องใจ ความวิตกกังวล เพิ่มความรับผิดชอบในการทำงาน ยอมรับฟังคำวิจารณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวเอง ลดความขัดแย้งด้านจิตใจ เป็นการลดความเสี่ยงต่อการสูญเสียที่อาจเกิดกับผู้เรียนได้ ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีชีวิตที่เป็นปกติสุขในสังคม

สรุปได้ว่า บริการให้คำปรึกษามีความสำคัญ โดยเฉพาะในบทบาทของครูสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้การปรึกษา รวมทั้งส่งเสริมด้วยวิธีการที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างในปัจเจกบุคคล เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่แนวทางที่พึงประสงค์ จะเกิดประโยชน์และมีความสำคัญสำหรับผู้เรียนหลายประการ เช่น ผู้เรียนมีความเข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น ยอมรับและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น ความวิตกกังวลลดลง ลดความขัดแย้งด้านจิตใจ และสามารถตัดสินใจได้เหมาะสมขึ้น เช่น เรียนได้ดีขึ้น มีพฤติกรรมกล้าแสดงออก เพิ่มความรับผิดชอบในการทำงาน มีงานทำที่ตนเองต้องการจนนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน มีชีวิตที่ราบรื่น เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและชุมชน

2.2 ความหมายของการให้คำปรึกษา

นักวิชาการกล่าวถึงความหมายของการให้คำปรึกษาไว้ดังนี้

สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย ได้สรุปความหมายของการให้คำปรึกษาว่า เป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือบุคคลด้วยการสนทนา หรือการพูดคุยกันอย่างมีเป้าหมาย โดยผู้ให้คำปรึกษาเป็นผู้ช่วยสร้างบรรยากาศของสัมพันธภาพที่ดี ตลอดจนใช้ทักษะ ขั้นตอน และทฤษฎีของการให้คำปรึกษา เพื่อให้

ผู้มีปัญหาหรือผู้รับคำปรึกษามีความรู้สึกอบอุ่นใจว่าได้รับการยอมรับและเกิดความรู้สึกไว้วางใจ พร้อมที่จะเปิดเผยความรู้สึกหรือปัญหาของตน เกิดการเรียนรู้สาเหตุของปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ จนสามารถตัดสินใจและแก้ไขปัญหาในเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเองอย่างเหมาะสม

กรมสุขภาพจิต ได้ให้ความหมายของการให้คำปรึกษาว่า เป็นกระบวนการที่อาศัยความสัมพันธภาพที่ดี ระหว่างผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษา ซึ่งผู้ให้คำปรึกษาใช้ทักษะต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือและเอื้ออำนวยให้ผู้รับคำปรึกษา สำรวจ ทำความเข้าใจปัญหา สาเหตุของปัญหา และความต้องการของตน ตลอดจนสามารถหาวิธีแก้ไขปัญหาเหล่านั้นด้วยตนเอง

สุนิสา วงศ์อารีย์ สรุปความหมายของการให้คำปรึกษาว่า การให้คำปรึกษาเป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือ โดยมีผู้ให้คำปรึกษาซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนอบรมทางด้านการให้ความช่วยเหลือทางจิตวิทยาโดยเฉพาะ ให้แก่ผู้รับคำปรึกษาซึ่งเป็นผู้ที่ประสบปัญหาที่มาขอรับการช่วยเหลือ เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้สำรวจ และทำความเข้าใจปัญหาตลอดจนสามารถแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหา และตัดสินใจเลือกได้ด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า ความหมายของการให้คำปรึกษา คือ กระบวนการสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้คำปรึกษากับผู้รับคำปรึกษา โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้ค้นหาและเข้าใจสิ่งที่เป็นปัญหาและแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ด้วยตนเอง

2.3 หลักการให้คำปรึกษา

การให้คำปรึกษาเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษา จะต้องมีระบบระเบียบ เทคนิควิธีในการเข้าใจ การสร้างมนุษย์สัมพันธ์การช่วยเหลือ การวางแผน การตัดสินใจ การเปลี่ยนแปลงในหลายด้านของตัวผู้รับคำปรึกษา ดังนั้น การให้คำปรึกษาจึงจำเป็นต้องมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1) การให้คำปรึกษาตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าผู้รับคำปรึกษา ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง

2) การให้คำปรึกษาตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าผู้ให้คำปรึกษา ต้องได้รับการฝึกฝนเพื่อความชำนาญงานมาก่อน

3) การให้คำปรึกษาเป็นการช่วยให้ผู้รับคำปรึกษา สามารถพิจารณาตนเองได้ดีเช่นเดียวกับความสามารถในการพิจารณาสิ่งแวดล้อมของตน จนเกิดการตัดสินใจได้ในที่สุด

4) การให้คำปรึกษายึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคล

5) การให้คำปรึกษาเป็นทั้งศาสตร์ และศิลปะ เป็นทั้งงานวิชาการ และวิชาชีพที่ต้องอาศัยการฝึกฝนจนชำนาญมากกว่าการใช้สามัญสำนึก

6) การให้คำปรึกษา เป็นความร่วมมืออันดีสำหรับผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษาในอันที่จะช่วยกันค้นหาปัญหาหรือทางออกที่เหมาะสมแท้จริง

7) การให้คำปรึกษาเน้นถึงจรรยาบรรณ และบรรยากาศที่ปกปิดหรือความเป็นส่วนตัว เพื่อสนับสนุนการได้มาซึ่งข้อเท็จจริงสำหรับให้การช่วยเหลือ และรักษาผลประโยชน์ของผู้รับคำปรึกษาเป็นสำคัญ

8) การให้คำปรึกษาจะเกิดขึ้นต่อเมื่อสัมพันธภาพระหว่างผู้ให้คำปรึกษา และผู้รับคำปรึกษามีระดับสูงมากพอที่ผู้รับคำปรึกษาเต็มใจที่จะเปิดเผยความรู้สึกที่แท้จริงของตน โดยไม่ปกปิดหรือซ่อนเร้น

2.4 จุดมุ่งหมายของบริการให้คำปรึกษา

โดยทั่วไปการให้คำปรึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้สำรวจและทำความเข้าใจกับตนเอง เพื่อที่จะได้สามารถนำทางตนเองได้ โดยมีความเชื่อว่าความสัมพันธ์ที่อบอุ่นและปลอดภัยในขณะให้คำปรึกษา จะเป็นบรรยากาศที่ช่วยทำให้ผู้รับคำปรึกษาสามารถสำรวจความสับสนที่เกิดขึ้น

ในความรู้สึกของตนเอง ได้สำรวจค่านิยม การมองผู้อื่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความกลัว และทางเลือกต่าง ๆ ในชีวิตของเขาได้กระจ่างชัดขึ้น ซึ่งการสำรวจนี้จะทำให้เกิดการหยั่งเห็น เกิดความเข้าใจในตนเอง และเกิดความกระจ่างในบทบาทของตนเอง รวมทั้งเกิดการวางแผนและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในที่สุด ทั้งหมดนี้เป็นเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นหลังจากที่ผู้รับคำปรึกษาได้รับคำปรึกษาไปแล้ว นั่นคือ ต้องการให้ผู้รับคำปรึกษาเกิดการประจักษ์ในตนเอง (Self-Realisation) และสามารถนำทางตนเอง (Self-Direction) ได้

การให้คำปรึกษามักจะเน้นที่การทำให้ผู้รับคำปรึกษาสามารถวางแผนและตัดสินใจได้ด้วยตนเอง โดยที่ผู้ให้คำปรึกษาจะช่วยทำให้ผู้รับคำปรึกษามีข้อมูลเพียงพอที่จะนำไปใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ดังนั้นการให้คำปรึกษาจึงไม่ใช่การที่ผู้ให้คำปรึกษาแก้ปัญหาให้กับผู้รับคำปรึกษา ไม่ใช่การบอกว่าอะไรผิด อะไรถูก หรืออะไรที่ผู้รับคำปรึกษาสมควรทำ รวมทั้งไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาสังคมโดยไม่คำนึงถึงผู้รับคำปรึกษา แต่เป็นการที่ผู้รับคำปรึกษาได้รับการช่วยเหลือ หรือผลักดันให้หาหนทางต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของตนเองโดยมีข้อมูลที่เพียงพอสำหรับการแก้ปัญหานั้น ๆ และในขณะเดียวกันบุคคลก็จะได้นำความสามารถในการแก้ปัญหาที่มีอยู่ไปใช้แก้ไขความยุ่งยากต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น

จุดมุ่งหมายของการให้คำปรึกษาสามารถกล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

1) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาตระหนักในความเป็นตัวตนของตนเองเพื่อที่จะได้เกิดความรับผิดชอบในตนเอง

2) เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเผชิญกับปัญหาที่ประสบด้วยมุมมองที่กว้างขึ้น โดยสามารถพิจารณาถึงผลกระทบต่อตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้

3) เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้บรรลุเป้าหมายที่ตนเองได้ตั้งไว้

สรุปได้ว่าการให้คำปรึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความช่วยเหลือบุคคล ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านส่วนตัวและสังคม เพื่อให้บุคคลนั้นรู้จัก เข้าใจตนเอง สิ่งแวดล้อม และปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ รวมถึงสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ส่งผลให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.5 วิธีการให้คำปรึกษา

การให้คำปรึกษามี 3 วิธี ได้แก่ การให้คำปรึกษาแบบนำทาง การให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง และการให้คำปรึกษาแบบผสม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.5.1 การให้คำปรึกษาแบบนำทาง (Directive Counseling)

การให้คำปรึกษาแบบนี้ยึดผู้ให้คำปรึกษาเป็นศูนย์กลาง (Counselor Centered Approach) ผู้นำแนวความคิดของการให้คำปรึกษาแบบนำทาง คือ อี.จี. วิลเลียมสัน (E.G. Williamson) และโดเนลด์ จี. แพทเตอร์สัน (Donald G. Patterson)

แนวความคิดหลักของการให้คำปรึกษาแบบนำทาง คือ ความเชื่อที่ว่าบุคคลจะสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้รู้จักตนเอง เช่น รู้ขอบเขตความสามารถ สติปัญญา ความถนัด ความสนใจ บุคลิกภาพของตน รวมทั้งมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของตน เพื่อนำมาประกอบในการตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ฉะนั้นในกระบวนการให้คำปรึกษาแบบนำทางนี้ ผู้ให้คำปรึกษาจะพยายามเก็บรวบรวมข้อมูล และรายละเอียดที่เกี่ยวกับผู้รับคำปรึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ด้วยวิธีการหรือเครื่องมือต่าง ๆ เช่น แบบทดสอบ ระเบียนสะสม แบบสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์ เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้รู้

ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง หรือรู้จักตนเองมากขึ้น ทำให้สามารถปรับตนเอง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสม และสามารถดำเนินชีวิตภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไปได้ การให้คำปรึกษาแบบนำทางช่วยทำลายปัญหาความคับข้องใจ และหรือความขัดแย้งของผู้รับคำปรึกษาลงไปได้

สำหรับการให้คำปรึกษาแบบนำทาง มักใช้กับปัญหาการขาดข้อมูล การเลือกอาชีพระเบียบและวิธีการปฏิบัติงาน ความคัดแย้ง เป็นต้น

2.5.2 การให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง (Non-directive Counseling)

การให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง บางครั้งเรียกว่าการให้คำปรึกษาแบบผู้รับคำปรึกษาเป็นศูนย์กลาง (Client Centered Approach) หรือการให้คำปรึกษาแบบโรเจอร์ (Rogerian Counseling) ซึ่งเรียกตามผู้นำของการให้คำปรึกษาแบบนี้ คือ คาร์ล อาร์. โรเจอร์ (Carl R. Rogers)

แนวความคิดหลักของการให้คำปรึกษาวิธีนี้ก็คือความเชื่อที่ว่า มนุษย์มีความสามารถในการตัดสินใจหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ แต่ในขณะที่เผชิญปัญหาจะมีความเครียดและความวิตกกังวลสูง ทำให้ไม่สามารถพิจารณาหาวิธีแก้ปัญหาได้ ฉะนั้นในกระบวนการให้คำปรึกษา ผู้ให้คำปรึกษาควรใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษาได้พูดระบายสะท้อนความรู้สึกต่าง ๆ ของตนออกมาเพื่อให้ความเครียดลดลง และมองเห็นทางแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าผู้รับคำปรึกษามีความคิดเห็นว่าหลายสถานการณ์ที่แสดงถึงอารมณ์ที่ถูกกระทำอย่างไม่ยุติธรรม ผู้ให้คำปรึกษาอาจจะถามว่า “คุณรู้สึกว่าคุณถูกกระทำโดยไม่ยุติธรรม หรือ ใช้คำถามที่กระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษาได้พูดถึงขอบเขตของปัญหา ข้อยุ่งยาก ให้กว้างยิ่งขึ้น ไม่ควรใช้คำถามที่ต้องตอบว่า ใช่ หรือ ไม่ใช่

ผู้ให้คำปรึกษาควรแสดงออกในสีหน้าและท่าทางที่เหมาะสม การให้คำปรึกษาแบบไม่นำทางนี้ต้องการให้ผู้ขอคำปรึกษาสามารถปลดปล่อยความรู้สึกที่อึดอัดอยู่ภายในมากกว่า การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะปัญหาต่าง ๆ ต้องแก้ไขและตัดสินใจโดยผู้รับคำปรึกษาเอง ผู้ให้คำปรึกษาเพียงแต่ติดตามดูว่าผู้รับคำปรึกษามีความตึงเครียด และความคับข้องใจลดลงหรือไม่ เมื่อนั้นผู้รับคำปรึกษาจะสามารถแก้ปัญหาและตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองต่อไป

สำหรับการให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง มักใช้กับปัญหาเรื่องการปรับตัว อารมณ์ หรือสังคม เป็นต้น

ตารางที่ 1.2 เปรียบเทียบลักษณะสำคัญของการให้คำปรึกษาแบบนำทางและการให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง

การให้คำปรึกษาแบบนำทาง	การให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง
1. ผู้ให้คำปรึกษามีบทบาทมากกว่าผู้รับคำปรึกษา	1. ผู้รับคำปรึกษามีบทบาทมากกว่าผู้ให้คำปรึกษา
2. มุ่งพิจารณาที่พฤติกรรมและปัญหาของผู้มารับคำปรึกษา	2. เน้นความสำคัญของสัมพันธภาพระหว่างผู้ให้คำปรึกษากับผู้รับคำปรึกษา
3. เน้นข้อมูลส่วนตัวของผู้รับคำปรึกษา โดยผู้ให้คำปรึกษาพยายามเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้รับคำปรึกษาให้มากที่สุด	3. เน้นอารมณ์และความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษา โดยให้ผู้รับคำปรึกษาพูดระบายความรู้สึกออกมาให้มาก
4. เชื่อว่าบางครั้งคนเราก็ต้องการคำแนะนำจากผู้อื่น	4. เชื่อว่าคนมีความสามารถในการแก้ปัญหาด้วยตนเองได้
5. ผู้ให้คำปรึกษาอาจนัดให้ผู้รับคำปรึกษามาหาตามที่เห็นสมควร	5. ผู้รับคำปรึกษามักมาหาผู้ให้คำปรึกษาเอง

การให้คำปรึกษาแบบนำทาง	การให้คำปรึกษาแบบไม่นำทาง
6. ผู้ให้คำปรึกษามักแนะนำวิธีการแก้ปัญหาที่ดีหรือการตัดสินทางเลือกที่ดีแก่ผู้รับคำปรึกษา	6. ผู้รับคำปรึกษาเป็นผู้ตัดสินทางเลือกและวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง
7. ผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษาร่วมรับผิดชอบผลที่ได้จากการให้คำปรึกษา	7. ผู้รับคำปรึกษาเป็นผู้รับผิดชอบผลที่ได้จากการให้คำปรึกษาเพียงผู้เดียว

2.5.3 การให้คำปรึกษาแบบผสม (Eclectic Counseling)

ผู้นำแนวความคิดนี้ คือ เฟรดเดอริค ซี. ทรอน (Frederick C. Throne) แนวความคิดหลักของการให้คำปรึกษาแบบผสมนี้คือความเชื่อที่ว่าการใช้วิธีการเดียวในการให้คำปรึกษาอาจจะจำกัดเกินไปและไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร ดังนั้นควรใช้หลาย ๆ วิธี และผู้ที่จะใช้การให้คำปรึกษาแบบนี้ จะต้องรู้วิธีการให้คำปรึกษาต่าง ๆ อย่างดีพอที่จะเลือกวิธีการที่เหมาะสมมาใช้กับผู้รับคำปรึกษาเป็นราย ๆ ไป ไม่ใช่เป็นการใช้วิธีการต่าง ๆ อย่างลองผิดลองถูก

กระบวนการให้คำปรึกษาแบบผสมนี้ ผู้ให้คำปรึกษาจะใช้ทั้งวิธีการให้คำปรึกษาแบบนำทางและไม่นำทาง เช่น ในช่วงแรก ๆ ของการให้คำปรึกษาอาจใช้วิธีการให้คำปรึกษาแบบไม่นำทางก่อน โดยให้ผู้รับคำปรึกษาได้ระบายอารมณ์ หรือเล่าเรื่องราวของตน และต่อมาถ้าผู้รับคำปรึกษาต้องการข้อเสนอแนะหรือข้อมูลต่าง ๆ จากผู้ให้คำปรึกษาหรือต้องการให้ผู้ให้คำปรึกษาร่วมคิดวางโครงการในการตัดสินใจแล้ว การให้คำปรึกษาแบบนำทางจะเหมาะสมกว่าในช่วงหลัง อย่างไรก็ตามผู้ให้คำปรึกษาจะพยายามสนับสนุนให้ผู้รับคำปรึกษาแก้ปัญหาหรือวางโครงการด้วยตนเองให้มากที่สุด

สรุปการให้คำปรึกษาแบบผสมนี้ ผู้ให้คำปรึกษาจะคำนึงถึงทั้งอารมณ์ ความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษา และข้อมูลทางด้านต่าง ๆ ของผู้รับคำปรึกษา เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษารู้จักตนเองและสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

2.6 ประเภทของการให้คำปรึกษา

ประเภทของการให้คำปรึกษาสำหรับผู้ซึ่งต้องการความช่วยเหลือ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ด้านที่สำคัญ ดังนี้

2.6.1 การให้คำปรึกษาด้านการศึกษา

สำหรับผู้ที่ประสบปัญหาด้านการศึกษา เช่น หลักสูตรเปลี่ยนแปลงไป การแข่งขันในการเรียนมีสูงขึ้น หรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษามีมากขึ้น ดังนั้น การให้คำปรึกษาด้านการศึกษาจึงควรจะครอบคลุมถึงความช่วยเหลือดังต่อไปนี้

1) การวางแผนการเรียนและการเลือกวิชาเรียน ตัวอย่างเช่น บางคนมีปัญหาในการตัดสินใจเลือกว่าเขาเหมาะที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น หรือออกไปประกอบอาชีพเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว บางคนต้องการสำรวจตนเองเพื่อให้เกิดความกระจ่างถึงความถนัด ความสนใจ และระดับสติปัญญาความสามารถของตนว่าควรจะเลือกเรียนอะไรจึงจะเหมาะสมกับเขา และอาชีพที่เขาสนใจที่จะดำเนินต่อไปได้ด้วยความสำเร็จ

2) การเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น บางคนมีปัญหาการเรียนเพราะเพิ่งย้ายมาเข้าสถานศึกษาใหม่ อาจจะไม่ชอบสถานศึกษา จึงกระทำผิดวินัย หรือฝ่าฝืนกฎข้อบังคับของสถานศึกษา หรือเพิ่งเปลี่ยนชั้นใหม่ จึงยังปรับตัวไม่ได้ดี บางคนไม่รู้จักวิธีการเรียนที่ดี เกิดความเบื่อหน่าย

ในการเรียน เรียนอ่อน ผลการเรียนต่ำ เพราะไม่เข้าใจสิ่งที่เรียน อ่านหนังสือเรียนแล้วจับสาระสำคัญไม่ได้ เรียนแล้วไม่เกิดความรู้ หรือไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้

3) การเตรียมตัวสอบ ในสังคมซึ่งใช้ระบบการแข่งขันแบบแพ้คัดออกเช่นนี้ คือสาเหตุสำคัญประการหนึ่งซึ่งทำให้ผู้เรียนเป็นจำนวนมากต้องเผชิญกับความเครียด และความวิตกกังวลเกี่ยวกับการเตรียมตัวสอบ เพื่อแข่งขันเข้าศึกษาต่อขั้นสูง ชิงทุนการศึกษา หรือเข้าสู่อาชีพตามที่ตนต้องการหรือตั้งเป้าหมายไว้ ผู้เรียนบางคนมีปัญหาว่าจะเตรียมตัวสอบอย่างไร จึงจะสามารถสอบผ่านได้และเป็นผู้ที่สมหวังในที่สุด

2.6.2 การให้คำปรึกษาด้านอาชีพ

การเข้าสู่อาชีพในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อน และมีการแข่งขันสูง อีกทั้งมีบุคคลเป็นจำนวนมากขาดข้อมูลข้อเท็จจริงเพื่อประกอบในการตัดสินใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ดังนั้น การให้คำปรึกษาด้านอาชีพจึงควรจะครอบคลุมถึงความช่วยเหลือ ดังต่อไปนี้

1) การวางแผนเพื่อประกอบอาชีพ ตัวอย่างเช่น ผู้เรียนจำนวนมากอาจจะมีปัญหาว่าถ้าไม่เรียนต่อ เขาจะประกอบอาชีพอะไรต่อไปจึงจะเหมาะสม เพราะการตัดสินใจเลือกอาชีพที่ผิดพลาดย่อมจะนำมาซึ่งปัญหาและอุปสรรคอีกมาก ดังนั้นเพื่อป้องกันความผิดพลาด ควรที่จะมีการวางแผนเลือกอาชีพและการเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพล่วงหน้า เพื่อจะได้พบกับความสมหวังและความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้

2) การหาแหล่งงานและการสำรวจอาชีพในท้องถิ่น เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วทุกคนควรจะประกอบอาชีพ แต่สภาพการณ์ในปัจจุบัน การหาแหล่งงานและการเข้าสู่อาชีพมีความลำบากยากยิ่งกว่าแต่ก่อนมาก เพราะความต้องการแรงงานในบางสาขาอาชีพอยู่ในภาวะอิ่มตัวและมีความจำกัด ผู้เรียนและประชาชนจำนวนมากจึงมีปัญหาว่าควรจะทำอย่างไรที่จะหลีกเลี่ยงกับสภาพคนตกงานได้ หรือมีแนวทางใดบ้างที่ควรจะเตรียมตัวเพื่อรับสภาพการว่างงานหรือการรองาน ดังนั้น ผู้เรียนและประชาชนควรได้รับความช่วยเหลือล่วงหน้า เกี่ยวกับการหาแหล่งงานและการสำรวจอาชีพในท้องถิ่น โอกาสในการฝึกฝนอาชีพและแนวทางการประกอบอาชีพอิสระที่เหมาะสม โดยที่ไม่มุ่งหวังแต่เพียงการรับราชการหรือการทำงานกับภาคเอกชน หรือรัฐวิสาหกิจ หรือการเข้าไปหางานในเมืองใหญ่เท่านั้น

3) การเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่งาน การมีอาชีพที่ตนถนัดและสนใจเป็นเป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของชีวิต บุคคลที่มีการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่อาชีพ มีการฝึกทักษะที่จำเป็นสำหรับงานและมีคุณสมบัติส่วนตัวซึ่งเป็นที่ต้องการของอาชีพ จึงเป็นผู้ที่มีโอกาสที่จะได้รับเลือกให้เข้าสู่งาน ตามเป้าหมายของตนสูงกว่าผู้ที่ขาดการเตรียมตัว ดังนั้น ผู้เรียนและประชาชนบางคนจึงต้องการความช่วยเหลือเกี่ยวกับการเขียนจดหมายสมัครงาน การเตรียมตัวสอบแข่งขันและการสัมภาษณ์งาน การสร้างนิสัยที่ดีในการทำงาน การฝึกทักษะที่จำเป็นสำหรับงาน การค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ฝึกงานและแหล่งของงาน

2.6.3 การให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและสังคม

การให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและสังคมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคน และควรจะครอบคลุมถึงความช่วยเหลือ ดังต่อไปนี้

1) การรู้จักและเข้าใจตนเอง มีความสำคัญเพราะช่วยในการวางแผนชีวิตของบุคคลเพื่อการดำรงชีวิตที่จะพบความสุขความสำเร็จต่อไป ปัญหาของบุคคลบางคน มีสาเหตุจากการไม่รู้จักตนเองตามความเป็นจริง ตัวอย่างเช่น ไม่รู้ว่าตนเองมีความถนัดหรือมีความสนใจอะไรบ้าง ขีดความสามารถทางสติปัญญา กำลังทุนทรัพย์ สุขภาพ และลักษณะนิสัยของตนเหมาะสมที่จะเรียนอะไร หรือประกอบอาชีพอะไร จุดเด่น จุดด้อยของตนคืออะไร และควรจะได้รับการพัฒนาอย่างไรบ้าง ฯลฯ

2) การพัฒนาแผนการดำเนินชีวิต บางคนต้องการปรึกษาเกี่ยวกับแผนการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมและมีประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคม ในยุคนี้ บางคนตกอยู่ในสภาพที่สับสนวุ่นวาย บางคนตกอยู่ในสภาพอ้างว้างว้าเหว่ หลายคนตกอยู่ในสภาพการมีชีวิตที่ไร้เป้าหมาย ไร้ทิศทาง ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับบุคคลแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น ควรให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแผนการดำเนินชีวิต ตัวอย่างเช่น การวางแผนหารายได้และการใช้จ่าย วิธีการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ การวางแผนครอบครัว การเลือกคบเพื่อน การปรับตัวเข้ากับผู้อื่น การแบ่งเวลา ฯลฯ

3) การพัฒนาบุคลิกภาพและอุปนิสัย บางคนมีปัญหาเกี่ยวกับบุคลิกภาพและอุปนิสัยของตน และต้องการปรึกษาเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาตนเอง ตัวอย่างเช่น การบำรุงรักษาสุขภาพ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี วิธีสร้างความมั่นใจในตนเอง ทักษะและมารยาทในการสังคม การขจัดความวิตกกังวลที่ไม่เหมาะสม การปรับตัวเข้ากับเพื่อนและครู การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกในครอบครัว ฯลฯ

2.7 ประโยชน์ของการให้คำปรึกษา

แก้วตา ผู้พัฒนพงศ์ กล่าวถึงประโยชน์ของการให้คำปรึกษา ดังนี้

1) การให้คำปรึกษาเป็นแนวทางในการช่วยเหลือบุคคลที่มีประสิทธิผล คนที่มีปัญหาย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงาน เขาต้องการคนที่รับฟังปัญหาของเขา โดยเขาสามารถเปิดเผย ความกลัว ความเศร้า ความวิตกกังวล การให้คำปรึกษาช่วยให้บุคคลสามารถเข้าใจปัญหาและตัดสินใจเองได้ว่าเข้าควรทำสิ่งใดในการแก้ปัญหาของเขา

2) การให้คำปรึกษาทำให้เกิดผลลัพธ์ในการตัดสินใจ เช่น การปฏิเสธความช่วยเหลือ การยอมรับความช่วยเหลือ และคำแนะนำ เพราะถูกบังคับหรือเกรงกลัวผู้ให้ความช่วยเหลือ ยอมรับความช่วยเหลือเพราะชอบหรือนับถือผู้ให้ความช่วยเหลือ ยอมรับความช่วยเหลือและสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ไม่มีใครบังคับ ซึ่งกระบวนการนี้เกิดจากการให้คำปรึกษา

3) การให้คำปรึกษาทำให้บุคคลมีการพัฒนาการ สามารถคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง ถ้าบุคคลไปขอความช่วยเหลือโดยมีคนมาบอกให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ ความคิดหรือพัฒนาการของมนุษย์จะไม่เกิดขึ้น แต่การให้คำปรึกษาจะต้องคิดด้วยตนเอง เผชิญหน้ากับความเป็นจริง และเขามีอิสระในการเลือกที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง การให้คำปรึกษาจะทำลายรูปแบบพฤติกรรมแบบเด็กที่มองหาผู้ใหญ่ช่วยแก้ปัญหา

4) การให้คำปรึกษาช่วยให้ผู้ขอความช่วยเหลือ ปรับตัวเองเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และมุ่งเน้นในทุกคนมีส่วนร่วมหรือเป็นการบริหารงานแบบใหม่ ร่วมกันคิดและพัฒนา ลดปัญหาการต่อต้านและไม่เห็นด้วย ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร และพนักงานในการสร้างสรรค์ความคิดใหม่

Gavanaugh ได้อธิบายถึงผลที่ควรเกิดขึ้นจากการปรึกษาไว้ว่า การปรึกษาเชิงจิตวิทยาจะต้องเป็นประสบการณ์ใหม่ของผู้รับการปรึกษาที่ทำให้เขามองเห็นตนเองและชีวิตในแง่มุมที่ต่างจากเดิมทั้งในด้านความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรม ผลที่เกิดจากการปรึกษาเชิงจิตวิทยาสามารถจำแนกได้ดังนี้

1) ผู้รับคำปรึกษาสามารถยอมรับความเป็นจริงได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ตนเองมีส่วนที่ทำให้เกิดขึ้นซึ่งจะช่วยให้การแก้ปัญหาเป็นไปได้ง่ายขึ้น

2) ผู้รับคำปรึกษามีความคิด ความเชื่อ หรือการกระทำที่ต่างจากที่เคยคิด เชื่อหรือทำ การเข้าใจปญหาและสาเหตุของปญหาที่เกิดขึ้นไม่เพียงพอต่อการแก้ปญหา แต่ต้องมีการปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาความคิด ความเชื่อ พฤติกรรมเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น มีความกล้าตัดสินใจ มีความเป็นตัวเองมากขึ้น รู้จักเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับตนเองได้ ฯลฯ

3) บุคคลในสังคมแวดล้อมของผู้รับคำปรึกษาควรให้กำลังใจ สนับสนุน และมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้รับคำปรึกษา เพื่อให้เขาอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและเกื้อหนุนให้เขาพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ เพราะปญหาของผู้ที่มาขอรับคำปรึกษาจำนวนมากเกิดจากการขาดสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลที่ติดต่อสัมพันธ์ด้วย

การให้คำปรึกษาที่มีประสิทธิภาพจะต้องเอื้ออำนวยให้ผู้รับคำปรึกษา ดังนี้

1) ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง
2) ลงมือปฏิบัติตามข้อสรุปหรือแนวทางแก้ไขปัญหาที่ได้จากการปรึกษา
3) ปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมเพื่อพัฒนาตน

สรุปได้ว่าประโยชน์ของการให้คำปรึกษา คือการช่วยเหลือและเอื้ออำนวยให้ผู้รับคำปรึกษาได้สำรวจ และทำความเข้าใจปัญหา สาเหตุ ของปัญหาและความต้องการของตนเอง ตลอดจนสามารถหาวิธีป้องกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ เป็นลักษณะการช่วยเหลือและพัฒนาพฤติกรรมอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ผู้รับคำปรึกษาสามารถใช้ศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ สามารถทำได้ในระยะยาว

2.8 คุณสมบัติและจรรยาบรรณของผู้ให้คำปรึกษา

ความสำเร็จของการให้คำปรึกษาอย่างมีประสิทธิภาพนั้น มิใช่ขึ้นอยู่กับการที่ผู้ให้คำปรึกษารู้จักใช้ทฤษฎี เทคนิค และมีทักษะอย่างเหมาะสมเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับคุณสมบัติและจรรยาบรรณของผู้ให้คำปรึกษาอีกส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งคุณสมบัติและจรรยาบรรณของผู้ให้คำปรึกษาสามารถสรุปได้ ดังนี้

2.8.1 คุณสมบัติของผู้ให้คำปรึกษา

ผู้ให้คำปรึกษาที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วยคุณสมบัติที่สำคัญ 2 ประการดังนี้

1) คุณสมบัติด้านบุคลิกภาพ ดังนี้
   - 1.1) มีสุขภาพกายและจิตดี วุฒิภาวะสมวัย
   - 1.2) มีเมตตา ศรัทธาในการช่วยเหลือ
   - 1.3) เป็นตัวของตัวเอง เชื่อมั่นในตนเอง
   - 1.4) ตระหนักในค่านิยมและความเชื่อ
   - 1.5) สร้างและรักษาสัมพันธภาพที่ดี
   - 1.6) เข้าใจและยอมรับข้อจำกัดของตน
   - 1.7) ตั้งเป้าหมายที่เป็นไปได้จริง
   - 1.8) เข้าใจและให้เกียรติผู้อื่น
   - 1.9) เป็นมิตร จริงใจ ใจกว้าง
   - 1.10) มีชีวิตชีวา คล่องแคล่ว ทันสมัย
   - 1.11) มีความสุภาพ สุขุม รอบคอบ
   - 1.12) มีความรับผิดชอบ น่าเชื่อถือ
   - 1.13) ฉลาด คิดสร้างสรรค์ มีหลักการ
   - 1.14) มีความเพียร อดทน และรักษาความลับได้ดี
   - 1.15) มีคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณ
2) คุณสมบัติด้านความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในวิชาชีพ ดังนี้
   - 2.1) ผ่านการศึกษาและอบรมอย่างเพียงพอ
   - 2.2) มีความรู้ ทักษะในการใช้ทฤษฎีและเทคนิค
   - 2.3) มีความใฝ่รู้ มีทักษะในการค้นคว้าหาข้อมูล
   - 2.4) มีความรอบรู้ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องและนำมาประยุกต์ใช้ได้

2.5) มีศิลปะในการใช้ความรู้และประสบการณ์

2.6) สามารถปฏิบัติงานรับผิดชอบอย่างมีประสิทธิภาพ

2.7) มีความสนใจและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

2.8.2 จรรยาบรรณของผู้ให้คำปรึกษา

ผู้ให้คำปรึกษานอกจากจะต้องมีคุณสมบัติและปฏิบัติหน้าที่อย่างเหมาะสมแล้ว จรรยาบรรณของผู้ให้คำปรึกษา มีผลสำคัญต่อการให้คำปรึกษาอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ดังนี้

1) เคารพและปกป้องศักดิ์ศรีและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้รับคำปรึกษาขณะให้คำปรึกษา

2) รักษาความลับของข้อมูลและความสัมพันธ์ที่ได้รับจากการให้คำปรึกษา

3) จัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างเชื่อถือได้และใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

4) ให้คำแนะนำเกี่ยวกับเงื่อนไขและข้อกำหนดของการให้คำปรึกษาล่วงหน้า

5) ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางเมื่อจำเป็นและหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งทางผลประโยชน์

6) ยุติการให้คำปรึกษาเมื่อไม่มีความสามารถหรือมีข้อจำกัดส่วนตัวที่ไม่เหมาะสม

7) รายงานสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อผู้รับคำปรึกษาโดยไม่เปิดเผยนาม

8) รายงานสถานการณ์ฉุกเฉินและเปลี่ยนแปลงในการให้บริการอย่างเร่งด่วน

9) แจ้งเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในการให้คำปรึกษาอย่างทันท่วงทีและสมควร

ทั้งนี้ ควรยึดมั่นในหลักจรรยาบรรณ และให้บริการอย่างเต็มที่ในขอบเขตของความสามารถของตนเองด้วยความสุจริต และเมตตาช่วยเหลือผู้รับคำปรึกษาอย่างเต็มที่ตามความสามารถของตน ด้วยความเสียสละและความซื่อสัตย์ในการให้บริการในทุกสถานการณ์และเงื่อนไขที่เกิดขึ้นได้ จะช่วยให้ผู้ให้คำปรึกษาได้รับความเคารพและเชื่อถือจากผู้รับคำปรึกษาและชุมชนที่ให้บริการด้วยดี

บทที่ 2
จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนวและให้คำปรึกษา

1. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยา

จิตวิทยามีบทบาทที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ของบุคคล เช่น ด้านส่วนตัว ด้านครอบครัว ด้านการประกอบอาชีพ ตลอดจนการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้น ครูสามารถนำความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาเกี่ยวกับจิตวิทยาและทฤษฎีต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในการให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาแก่ผู้รับบริการ ให้เป็นบุคคลที่มีความสุข ประสบความสำเร็จในชีวิต และเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป

1.1 ความหมายของจิตวิทยา

"จิตวิทยา" ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Psychology มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ Psyche แปลว่าจิต (mind) หรือ วิญญาณ (soul) กับ Logos แปลว่าการศึกษาหรือการเรียน (study) ดังนั้น เมื่อทั้ง 2 คำรวมกันจึงเป็นคำศัพท์ว่า Psychology มีความหมายว่าด้วยวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับจิตหรือวิญญาณ

สมัยกรีกโบราณซึ่งเป็นยุคเริ่มต้นของการศึกษาจิตวิทยา นักปราชญ์ในสมัยนั้นได้พยายามศึกษาค้นคว้าและหาคำตอบว่าวิญญาณมีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างไรต่อการกระทำของมนุษย์ เป็นการศึกษาที่ไม่มีตัวตน ไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้

ประมาณปลายศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา นักจิตวิทยายุคใหม่จึงเปลี่ยนแนวทางศึกษาพฤติกรรม (Behaviors) มนุษย์และสัตว์เฉพาะ และได้นำระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ศึกษาหาคำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ในที่สุด จิตวิทยา ได้รับการยอมรับให้เป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์วิชาหนึ่ง (Applied Science) มีนักวิชาการทางจิตวิทยาได้ให้ความหมายคำจำกัดความของจิตวิทยาไว้ว่า "จิตวิทยาเป็นวิชาที่ว่าด้วยกิริยาอาการของมนุษย์" หรือ "จิตวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาถึงพฤติกรรมโดยเน้นที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์"

จะเห็นว่า "จิตวิทยา" เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการทางจิต (Behavior and Mental Processes) ของมนุษย์ โดยศึกษาว่าพฤติกรรมเหล่านั้นได้รับอิทธิพลอย่างไรจากสภาวะทางร่างกาย สภาพจิตใจ และสิ่งแวดล้อมภายนอก โดยพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้สังเกตได้และวัดได้ และศึกษาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับกระบวนการทางจิตที่ประกอบด้วยความคิด ความรู้สึก อารมณ์ และแรงจูงใจที่มองไม่เห็นได้ เริ่มตั้งแต่การทำหน้าที่ของสมองไปจนถึงการแสดงออกของคน และเริ่มตั้งแต่พัฒนาการในวัยเด็กไปจนช่วงท้ายของชีวิต

1.2 ความมุ่งหมายของการศึกษาจิตวิทยา

เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการทางจิตของมนุษย์ ซึ่งจัดเป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญดังนี้

1) เพื่อเข้าใจพฤติกรรม ซึ่งจะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ แล้วนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาใช้เป็นพื้นฐานเพื่ออธิบายพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

2) เพื่อทำนายพฤติกรรม บุคคลสามารถคาดการณ์ได้ถูกต้องว่าจะมีพฤติกรรมลักษณะใดเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถวางแผนการป้องกัน แก้ไข หรือส่งเสริมได้อย่างเหมาะสม

3) เพื่อควบคุมพฤติกรรม ซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถปรับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ขณะเดียวกันสามารถเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นใหม่ได้ด้วย

1.3 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาจิตวิทยา

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมและกระบวนการทางจิตของมนุษย์ แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 5 แนวคิด ดังนี้

1) แนวคิดเชิงชีววิทยา (Biological perspective) เป็นการศึกษามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ โดยการหาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่ปรากฏกับปฏิกิริยาทางไฟฟ้าและเคมีที่เกิดภายในร่างกาย โดยเฉพาะที่สมองและระบบประสาท หรือกระบวนการทางชีวประสาท (neurobiological processes) ซึ่งเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมและกระบวนการทางจิตของมนุษย์ เช่น คนที่เป็นโรคซึมเศร้า แนวคิดเชิงชีววิทยาอธิบายอาการของโรคซึมเศร้าได้ว่าเกิดจากการเปลี่ยนแปลงระดับของตัวส่งต่อกระแสประสาท (neurotransmitters) แบบผิดปกติ ตัวส่งต่อกระแสประสาทคือ สารเคมีที่มีหน้าที่ช่วยให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างเซลล์ประสาท เป็นต้น

2) แนวคิดเชิงจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic perspective) การศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนหนึ่งถูกขับเคลื่อน (driven) โดยกระบวนการของจิตไร้สำนึก (unconscious process) ซึ่งได้แก่ ความกลัว ความต้องการ ความขัดแย้ง หรือสัญชาตญาณที่คนเราไม่รู้ตัว แต่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมนุษย์ สัญชาตญาณหลายอย่างของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ต้องห้ามแสดงออกหรือกระทำในสังคม ทำให้คนเราเก็บกดหรือผลักดันสัญชาตญาณเหล่านั้นไปให้พ้นจากการรับรู้ในจิตสำนึก (conscious) ไปสู่ระดับจิตไร้สำนึก (unconscious) และด้วยความที่สัญชาตญาณ เหล่านั้นมีลักษณะเป็นพลังงานที่ไม่สูญหาย จึงไปปรากฏอยู่ในความฝัน การหลุดปาก การแสดงออกบางอย่าง และบุคลิกภาพ

3) แนวคิดเชิงพฤติกรรม (Behavioral perspective) การศึกษาจิตวิทยาตามแนวคิดนี้มุ่งศึกษาพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาให้เห็น โดยไม่สนใจศึกษากระบวนการทางจิต (mental process) ของมนุษย์ มุ่งเน้นศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า (stimulus) กับการตอบสนอง (response) ว่าเมื่อมีสิ่งเร้าหนึ่ง ๆ มากระตุ้น จะมีการตอบสนองหรือการแสดงออกทางพฤติกรรมเป็นอย่างไร

4) แนวคิดเชิงการรู้คิด (Cognitive perspective) แนวคิดการศึกษาจิตวิทยานี้ไม่เห็นด้วยกับการศึกษาจิตวิทยาของกลุ่มพฤติกรรมนิยมเนื่องจากไม่สนใจที่จะศึกษากระบวนการคิด การใช้เหตุผล การตัดสินใจ ซึ่งเป็นกระบวนการทางจิต (mental process) ของมนุษย์ แนวคิดเชิงการรู้คิดให้ความสำคัญกับกระบวนการทางจิตอย่างเช่น การรับรู้ การจำ การใช้เหตุผล การตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหา โดยมีหลักการว่าบุคคลเข้าใจพฤติกรรมหรือการกระทำของสิ่งมีชีวิตได้ก็ด้วยการศึกษากระบวนการทางจิต

5) แนวคิดเชิงมนุษยนิยม (Humanistic perspective) แนวคิดนี้สนใจศึกษาประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคลแต่ละคน (subjective experience) ให้ความสำคัญกับการอธิบายโลกและประสบการณ์ส่วนบุคคล โดยมีหลักการว่า “แรงจูงใจหลักที่กระตุ้นมนุษย์คือการพัฒนาตนเพื่อให้เกิดความงอกงาม (growth) และพัฒนาตนเต็มศักยภาพ (self-actualization) มนุษย์ทุกคนพยายามที่จะพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพหากมีโอกาส แนวคิดเชิงมนุษยนิยมช่วยทำให้เห็นว่า “การศึกษาจิตและพฤติกรรมที่มุ่งเฉพาะการวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์โดยไม่ใส่กับความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง”

วิธีการศึกษาจิตวิทยา เป็นศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการทางจิตของมนุษย์ โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1) ขั้นการตั้งปัญหา ในขั้นนี้ผู้ศึกษาจะต้องกำหนดลงไปให้ชัดเจนว่าจะทำการศึกษาเรื่องอะไร ซึ่งข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการกำหนดปัญหามักจะได้มาจากการสังเกต การศึกษาค้นคว้าจากตำราและเอกสารต่าง ๆ

2) ขั้นการตั้งสมมติฐาน ในขั้นนี้ผู้ศึกษาจะต้องใช้การคาดคะเนล่วงหน้าว่าคำตอบของปัญหานั้นคืออะไร โดยยังไม่ได้ลงมือทดสอบ ซึ่งการคาดคะเนต้องมีเหตุผลและหลักฐานมาสนับสนุนอย่างเพียงพอ แต่ไม่ใช่การเดาสุ่มอย่างเลื่อนลอย

3) ขั้นการรวบรวมข้อมูล ในขั้นนี้ผู้ศึกษาต้องใช้วิธีการต่าง ๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบทดสอบ และการใช้แบบสอบถาม หรือการศึกษาจากอัตชีวประวัติของบุคคล เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลมาสนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้

4) ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นนี้ผู้ศึกษานำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้แล้วมาวิเคราะห์เพื่อทดสอบว่าสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่

5) ขั้นการสรุปผล ในขั้นนี้ผู้ศึกษาจะอธิบาย ตีความ และประเมินผลที่ได้จากการทดสอบสมมติฐานว่าเป็นอย่างไร สามารถใช้แก้ปัญหาหรือตอบคำถามของปัญหาได้หรือไม่

2. จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนวและให้คำปรึกษา

จิตวิทยาคือการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ว่าด้วยเรื่องพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าใจ อธิบาย สามารถทำนายกำหนดควบคุมพฤติกรรมและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในที่นี้จะได้ใช้ประโยชน์ในการแนะแนวและให้คำปรึกษา พร้อมทั้งการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนทั้ง 3 ช่วงวัย คือ วัยเด็ก วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่

2.1 จิตวิทยาบุคลิกภาพ

ทฤษฎีบุคลิกภาพ คือ ทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายเกี่ยวกับคุณลักษณะบุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งเป็นสมมติฐานที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล อันประกอบไปด้วยนิยามที่มีกฎ ที่สามารถพิสูจน์ได้ การศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพเป็นการศึกษาความคงที่ ความซับซ้อน ความหลากหลาย และความเป็นเอกลักษณ์ลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล ทฤษฎีบุคลิกภาพที่สามารถนำมาอธิบายถึงลักษณะเฉพาะของบุคคลมีหลากหลาย โดยมีทฤษฎีที่น่าสนใจ อาทิ

2.1.1 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freudian's Psychoanalytic Theory)

ฟรอยด์มีความเชื่อเบื้องต้นว่าบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากพลัง 4 ชนิด ได้แก่

1) พลังสัญชาตญาณ (Instinctual Drive) เป็นพลังที่เกิดจากการที่ร่างกายมนุษย์ถูกกระตุ้นให้กระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของร่างกาย เช่น ต้องการอาหารและน้ำ ถ้าไม่มีอาหารและน้ำ บุคคลก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ ฟรอยด์จึงเรียกพลังสัญชาติญาณว่าเป็นพลังสัญชาตญาณของความต้องการมีชีวิต (Life instinct)

2) พลังเพศ (Libido) ฟรอยด์อธิบายว่ามนุษย์มีพลังงานอยู่ในตัวตั้งแต่เกิด และเรียกพลังนี้ว่า "Libido" ซึ่งเป็นพลังงานที่ทำให้คนเราอยากมีชีวิตอยู่ อยากสร้างสรรค์ อยากจะมีความรักและมีแรงขับทางด้านเพศสัมพันธ์หรือกามารมณ์ (Sex) เพื่อทำให้ตนเองมีความสุขและความพึงพอใจ (Pleasure) พลังขับทางเพศนี้เกิดขึ้นเพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ (Species Preservation) ซึ่งมิได้หมายถึงความต้องการทางเพศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพฤติกรรมอื่น ๆ ซึ่งบางครั้งไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศเลย เช่น การที่บุคคลกลัวมีดบาด ฟรอยด์อธิบายว่าเป็นเพราะบุคคลกลัวว่าจะถูกตัดอวัยวะเพศในวัยเด็ก (Castration) โดยเด็กเก็บกดความรู้สึกนี้ไว้ และสะท้อนออกมาในตอนโตในลักษณะเป็นคนกลัวการบาดเจ็บทางกาย เช่น

กลัวมีดบาด และกลัวถูกแทง เป็นต้น นอกจากนี้ พลังขับทางเพศยังเป็นพลังที่ทำให้บุคคลเกิดความรักระหว่างเพื่อนมนุษย์ (Interpersonal Love) โดยเริ่มจากรักบิดามารดา รักผู้ที่อยู่ใกล้ชิด รักผู้อื่น และเป็นแรงจูงใจพื้นฐานที่จะทำให้บุคคลรักเพศตรงข้ามขึ้นในที่สุด

3) พลังคุ้มครองตน (Ego-Instincts) เป็นสัญชาติญาณที่บุคคลพยายามหลีกหนีความเจ็บปวด ความหิวกระหาย และความพยายามในการป้องกันตนเองให้พ้นภัย ซึ่งสัญชาตญาณนี้เกิดขึ้นเพื่อที่จะคุ้มครองตน (Self-Preservation)

4) พลังความก้าวร้าว (Aggression) ถือเป็นส่วนหนึ่งของพลังเพศ หรือเป็นส่วนหนึ่งของการคุ้มครองตนก็ได้ เช่น ในกรณีของการคุ้มครองตน บุคคลอาจมีการต่อสู้เพื่อป้องกันตนเองให้พ้นจากภัยอันตรายก็ได้ ซึ่งพลังความก้าวร้าวนี้จะไม่คงอยู่ตลอดไป แต่จะเกิดขึ้นเพียงระยะหนึ่งเท่านั้น ฟรอยด์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าความก้าวร้าวเป็นส่วนหนึ่งที่แยกมาจากสัญชาตญาณของความตาย (Death Instinct) ซึ่งเป็นรากฐานของความต้องการทำลาย (Destructive Activities) ซึ่งแสดงออกในลักษณะการทำลายผู้อื่นและการทำลายตนเอง ฟรอยด์เชื่อว่าสัญชาตญาณนี้แรงมากทำให้ความเชื่อของเขาเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์เป็นไปในเชิงลบ และมองโลกในแง่ร้าย

ระดับการรับรู้ของจิต

ฟรอยด์เปรียบเทียบจิตของมนุษย์เหมือนก้อนน้ำแข็งที่ลอยอยู่ในน้ำ มีส่วนน้อยที่ลอยอยู่เหนือผิวน้ำ และส่วนใหญ่จะอยู่ใต้ผิวน้ำ ฟรอยด์ได้แบ่งจิตของมนุษย์ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1) จิตสำนึก (Conscious Mind) เป็นจิตในระดับที่ผู้แสดงพฤติกรรมรู้ตัวตลอดเวลาว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ สามารถใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ เป็นส่วนที่เผชิญกับความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมภายนอก และจิตส่วนนี้เปรียบได้กับส่วนของน้ำแข็งที่ลอยอยู่เหนือผิวน้ำ

2) จิตใต้สำนึก (Subconscious หรือ Preconscious Mind) เป็นส่วนของจิตที่อยู่ปริ่มผิวน้ำที่บุคคลมิได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมในขณะนั้น แต่เป็นส่วนที่รู้ตัว และสามารถดึงออกมาใช้ได้ทุกเมื่อที่ต้องการ ซึ่งต้องใช้ความจำและสมาธิในการคิดทบทวนประสบการณ์ที่สะสมไว้ในลักษณะลางเลือน ซึ่งถ้าถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าที่เหมาะสมก็จะเข้ามาสู่ระดับจิตสำนึก คือ รู้ได้ จำได้ จิตระดับ Subconscious จึงเป็นระดับที่อยู่ใกล้เคียงกับจิตระดับ Conscious มากกว่า Unconscious

3) จิตไร้สำนึก (Unconscious Mind) เป็นส่วนของจิตที่แสดงออกมาโดยบุคคลไม่สามารถควบคุมได้ และไม่รู้ว่ามันจะแสดงออกมาเมื่อไร จิตส่วนนี้เปรียบเสมือนน้ำแข็งส่วนที่อยู่ใต้ผิวน้ำนั่นหมายความว่าจิตส่วนใหญ่ของมนุษย์มักเป็นส่วนที่ไม่รู้ตัวซึ่งซ่อนอยู่ในจิตไร้สำนึกนั่นเอง ฟรอยด์อธิบายว่าจิตไร้สำนึกมีกลไกทางจิตหลายประเภทด้วยกัน เช่น แรงจูงใจ อารมณ์ที่ถูกเก็บกด ความรู้สึกนึกคิด ความฝัน ความทรงจำเป็นต้น ฟรอยด์ให้ความสำคัญของจิตไร้สำนึก (Unconscious Mind) มาก และใช้เวลาศึกษาอยู่นานถึง 40 ปี โดยกล่าวว่าสิ่งที่อยู่ในส่วนของจิตไร้สำนึกมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม โดยเชื่อว่าแรงขับของจิตไร้สำนึก (Unconscious Drive) หรือแรงจูงใจไร้สำนึก (Unconscious Motivation) เป็นสาเหตุให้บุคคลแสดงพฤติกรรม และพฤติกรรมที่ฝังในอดีตเป็นเหตุให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาในปัจจุบันและอนาคต กล่าวคือ จิตไร้สำนึกมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพของบุคคลนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ส่วนของจิตไร้สำนึกที่ไม่มีโอกาสได้แสดงพฤติกรรมออกมานั้น มักแปรรูปเป็นพฤติกรรมผิดปกติในรูปแบบต่าง ๆ เช่น รู้สึกกลัวอยู่ตลอดเวลา ซึมเศร้าตลอดเวลา หรือมีความผิดปกติทางเพศ เป็นต้น

โครงสร้างของบุคลิกภาพ

ฟรอยด์ได้แบ่งโครงสร้างของบุคลิกภาพออกเป็น 3 ลักษณะได้แก่ อิด (Id) อีโก้ (Ego) และซุปเปอร์อีโก้ (Superego) เพื่ออธิบายกระบวนการขัดแย้งในใจว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีผลต่อพฤติกรรม

อย่างไร พลังทั้ง 3 ลักษณะนี้จะทำงานสัมพันธ์กัน ไม่สามารถแยกจากกันโดยเด็ดขาด บุคลิกภาพของบุคคลจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับการปะทะสัมพันธ์ของพลังทั้ง 3 นี้ พลังใดมีอิทธิพลเหนือพลังอื่น พลังนั้นก็เป็นตัวชี้ลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) อิด (Id) เป็นพลังที่ติดตัวบุคคลมาตั้งแต่เกิด ซึ่งหมายรวมถึงสัญชาตญาณและความต้องการพื้นฐานหรือความต้องการทางชีววิทยาของมนุษย์ เช่น ความต้องการทางเพศ ความก้าวร้าว ความรัก และความหิวกระหายต่าง ๆ เป็นต้น ฟรอยด์เรียกอิด ว่าเป็น “สันดานดิบของมนุษย์” พฤติกรรมที่เกิดจากการทำงานของอิดจึงเป็นพฤติกรรมที่ชั่วร้ายและต้องการการตอบสนองเพื่อความสุขและความพอใจของตนเองเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรม และไม่มีสำนึกความรับผิดชอบชั่วดี เช่น สมชายรักผู้หญิงคนหนึ่งและอยากได้มาเป็นภรรยา แต่ผู้หญิงก็ไม่สนใจใยดีในตัวสมชาย สมชายจึงตัดสินใจข่มขืนผู้หญิงคนนั้น จากเหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าสมชายเป็นคนไม่ดี เมื่ออยากได้อะไรก็ต้องได้ โดยไม่สนใจว่าพฤติกรรมที่ทำนั้นขัดต่อศีลธรรม ดังนั้น อิดจึงเป็นพลังที่ทำงานโดยยึดหลักแห่งความพอใจและมุ่งแสวงหาแต่ความสุข (Pleasure Principles) ซึ่งมีหลักว่าบุคคลจะพยายามหาความสุขและลดความทุกข์อยู่เสมอ

2) อีโก้ (Ego) เป็นพลังแห่งการรู้และเข้าใจจากโลกแห่งความจริงที่มีเหตุผล มีวุฒิภาวะ และรู้จักเลือกวิธีการเพื่อตอบสนองอิด ในทิศทางที่เหมาะสม ผ่านการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบว่าควรทำหรือไม่ อย่างไร เช่น จากเหตุการณ์ข้างต้นที่บอกว่าสมชายหลงรักผู้หญิงคนหนึ่งและอยากได้มาเป็นภรรยา ถ้าสมชายมีพลังของอีโก้ สมชายก็จะต้องทำความรู้จัก ศึกษาลักษณะนิสัยใจคอของผู้หญิงคนนั้น และถ้าผู้หญิงมีใจให้ก็ทำการสู่ขอและจัดพิธีแต่งงานให้ถูกต้องตามประเพณี แต่ถ้าพยายามแล้ว แต่ผู้หญิงไม่มีใจให้ สมชายก็ต้องตัดใจและศึกษาผู้หญิงคนอื่นแทน แต่ไม่ใช่ไปฉุดผู้หญิงมาข่มขืน ฟรอยด์อธิบายว่าอีโก้ เป็นพลังที่ทำงานโดยยึดหลักแห่งความเป็นจริง (Reality Principles) พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ถูกกระตุ้นด้วยพลังของอีโก้ มักเป็นพฤติกรรมที่ผ่านการขัดเกลา มีเหตุผล และเป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนี้ อีโก้ ยังเป็นตัวประนีประนอมระหว่างอิด และซุปเปอร์อีโก้ โดยอีโก้ทำหน้าที่ตัดสินว่าเมื่อใดที่บุคคลควรทำตามวิธีการของอิด หรือทำตามวิธีการของซุปเปอร์อีโก้ ซึ่งเป็นเรื่องของคุณธรรม และมโนธรรม

3) ซุปเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นพลังที่เกิดจากการเรียนรู้ในลักษณะเช่นเดียวกับอีโก้ แต่แตกต่างจากอีโก้ในลักษณะที่ซุปเปอร์อีโก้ เป็นการซึมซับค่านิยมทางสังคมต่าง ๆ เช่น ความดี ชั่ว ถูก ผิด มโนธรรม ความซื่อสัตย์ และอื่น ๆ เป็นต้น หน้าที่สำคัญของซุปเปอร์อีโก้ คือขัดขวางความรุนแรงของพลังอิด โดยเฉพาะพลังจากสัญชาตญาณแรงขับทางเพศและความก้าวร้าว และชักจูงให้อีโก้ทำในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมและขอบเขตของสังคมแทนหลักความเป็นจริงและมุ่งหาความสมบูรณ์แบบ เช่น ผู้เรียนพยายามประพฤติตนเป็นคนดี แม้ยุงกัดก็ไม่ตบ ทั้ง ๆ ที่ยุงเป็นพาหะของเชื้อโรค เพราะกลัวผิดศีลข้อที่ 1 อย่างไรก็ตาม ในกรณีของบุคคลที่มีพลังของซุปเปอร์อีโก้ที่สูงมากเกินไป ก็อาจไม่เป็นผลดีมากนัก เพราะการที่เป็นคนดีมาก ๆ อาจทำให้บุคคลคนนั้นไม่สามารถทำในสิ่งที่คนทั่วไปปฏิบัติกันได้ เช่น เด็กได้รับการอบรมสั่งสอนเรื่องค่านิยมในเรื่องเพศสัมพันธ์ (Sex) ว่าเป็นสิ่งไม่ดี เป็นสิ่งสกปรก เมื่อเด็กโตขึ้น เด็กก็อาจจะกลัวที่จะคุยกับเพื่อนต่างเพศ ไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับบุคคลอื่นได้ ในที่สุดอาจไม่อยากแต่งงานก็เป็นได้

บุคลิกภาพของบุคคลเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างพลังทั้ง 3 ได้แก่ อิด อีโก้ และซุปเปอร์อีโก้ ถ้าพลังใดมีความเข้มแข็งหรือมีอิทธิพลสูงสุด บุคคลนั้นก็จะมีบุคลิกภาพตามลักษณะของพลังที่มีอิทธิพลมากที่สุด เช่น ถ้าบุคคลมีพลังอิดสูง ก็จะเป็นคนเห็นแก่ตัว เอาแต่ใจตัวเอง มีบุคลิกภาพแบบเด็กและไม่รู้จักโต ส่วนบุคคลที่มีพลังอีโก้สูง ก็จะมีบุคลิกภาพเป็นคนมีเหตุผล รู้จักกาลเทศะ และเป็นนักปฏิบัติ ส่วนบุคคลที่มีพลังซุปเปอร์อีโก้สูง ก็จะเป็นคนดี มีคุณธรรม เป็นนักอุดมคติหรือนักทฤษฎี

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ในวัยเด็ก และเชื่อว่าจิตไร้สำนึกมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดบุคลิกภาพและพฤติกรรมของบุคคล นั่นคือ บุคคลมีบุคลิกภาพต่างกันเพราะได้รับการอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็กที่มีขั้นพัฒนาการของบุคลิกภาพแต่ละขั้นแตกต่างกัน ดังนั้น บุคคลที่มีบุคลิกภาพดี คือบุคคลที่ได้รับความพึงพอใจและการตอบสนองแรงกระตุ้นจากส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในอัตราส่วนที่เหมาะสมตามวัยนั่นเอง

2.1.2 ทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคมของอีริคสัน (Erikson's Psychosocial Development Theory)

ได้นำทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์มาขยายและศึกษาอย่างต่อเนื่อง แนวคิดมีความแตกต่างจากฟรอยด์หลายประการ อีริคสันเชื่อในแนวความคิดบางอย่างของฟรอยด์เกี่ยวกับพัฒนาการทางบุคลิกภาพ ฉะนั้น เราอาจเรียกทฤษฎีของเขาได้อีกอย่างว่า "ฟรอยด์ยุคใหม่ (Neo Freudian)" แนวคิดที่แตกต่างระหว่างอีริคสันกับฟรอยด์มี 4 ประเด็น คือ

1) อีริคสันให้ความสำคัญกับประสบการณ์ชีวิตของบุคคลในทุกช่วงวัยตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตาย ส่วนฟรอยด์ให้ความสำคัญเฉพาะแรกเกิดถึงห้าขวบแรกของชีวิต

2) อีริคสันให้ความสำคัญกับตัวตนในปัจจุบันมากกว่าตัวตนตามสัญชาตญาณ ส่วนฟรอยด์ให้ความสำคัญกับตัวตนตามสัญชาตญาณ ซึ่งเป็นมาแต่เดิมมากกว่า

3) อีริคสันให้ความสนใจความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อครอบครัว และความสัมพันธ์กับสังคมที่กว้างออกไป ส่วนฟรอยด์ไม่ค่อยสนใจนัก

4) ฟรอยด์สนใจในความคงอยู่และหน้าที่ของจิตไร้สำนึก แต่อีริคสันสนใจในปัญหาต่าง ๆ ของสังคมที่มีต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ ซึ่งจะเป็นอันตรายในการดำรงชีวิตในสังคมของมนุษย์ และเขาสนใจที่จะนำความรู้ทางจิตวิทยาไปใช้แก้ปัญหาชีวิตประจำวันของมนุษย์

พัฒนาการบุคลิกภาพทั้ง 8 ขั้นของอีริคสัน

อีริคสันเชื่อว่าประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับจากสังคมและวัฒนธรรมจะส่งผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลนั้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ขั้นที่ 1 ขั้นความรู้สึกไว้วางใจกับความรู้สึกไม่ไว้วางใจ (Trust VS Mistrust) มีอายุตั้งแต่แรกเกิด - 1 ปี ซึ่งอีริคสันถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของวัยต่อไป ความรู้สึกไว้วางใจต่อผู้อื่นเกิดจากการที่ทารกได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานทั้งทางร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ เด็กทารกจำเป็นต้องได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ จากบุคคลใกล้ชิดเพราะเด็กยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เช่น เมื่อเด็กหิวนมคนเลี้ยงก็ต้องหานมให้ดื่ม เมื่อฉี่รดก็ต้องเปลี่ยนผ้าอ้อมให้ นอกจากนี้ การอุ้ม การโอบกอด การสัมผัสด้วยความรักก็จะทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย และมีความสุข ทำให้เกิดความรู้สึกว่าโลกนี้น่าอยู่ ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้ ถ้าเด็กได้รับอย่างเหมาะสมและเพียงพอ ก็จะทำให้เด็กมีความรู้สึกไว้วางใจต่อบุคคลรอบข้าง และเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่เด็กก็จะมีความรู้สึกไว้วางใจบุคคลอื่นในสังคมต่อไป ในทางตรงข้าม ถ้าเด็กได้รับประสบการณ์ที่ไม่ดี เช่น ถูกทอดทิ้งและไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ ก็จะทำให้เด็กรู้สึกว้าเหว่ ไม่ปลอดภัย เด็กก็จะแสดงพฤติกรรมด้วยการกวน ร้องไห้โยเย ไม่ดูดนม หรือไม่สบายบ่อย ๆ ในที่สุดเด็กก็จะกลายเป็นคนขี้ระแวง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เรียกร้องความสนใจจากผู้อื่นมากเกินไป และมองโลกในแง่ร้าย อีริคสันกล่าวว่า ความรู้สึกไว้วางใจเป็นรากฐานที่สำคัญของพัฒนาการทางบุคลิกภาพ เด็กที่ขาดความรู้สึกไว้วางใจจะกลายเป็นคนก้าวร้าว หลีกหนีสังคม และกลายเป็นเด็กมีปัญหาในที่สุด ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดสำหรับเด็กในช่วงนี้คือ มารดาหรือผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลเด็กแทนมารดา ซึ่งวิธีการเลี้ยงดูของมารดา ไม่ว่าลักษณะการอุ้ม ท่าทางการให้นม การยิ้มกับเด็ก การสัมผัสเด็กล้วนแต่เป็นการวางพื้นฐานเกี่ยวกับความรู้สึกไว้วางใจ

สิ่งแวดล้อมให้แก่เด็กทั้งสิ้น เช่น การที่เด็กยอมให้บุคคลอื่นที่ไม่ใช่มารดาอุ้ม หรือหยอกล้อเล่นได้ถึงแม้ไม่มีแม่อยู่ใกล้ ๆ

อย่างไรก็ตาม มีข้อพึงระวังว่าในการเลี้ยงดูเด็ก ผู้เลี้ยงดูเด็กต้องไม่ให้เด็กได้รับการตอบสนองความต้องการทางร่างกาย และอารมณ์มากจนเกินไป จนเด็กมีความสุขสบายจนล้นเหลือ เพราะจะทำให้เด็กกลายเป็นคนที่ไว้วางใจผู้อื่นง่ายเกินไป และมองโลกในแง่ดีมากกว่าความเป็นจริง ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้เมื่อเติบโตขึ้นก็จะทำให้เด็กมีโอกาสตกเป็นเหยื่อของบุคคลที่เห็นแก่ตัวและหวังผลประโยชน์ได้ง่าย

2) ขั้นที่ 2 ขั้นความเป็นตัวของตัวเองกับความละอายและความสงสัยไม่แน่ใจในตัวเอง (Autonomous VS Shame and Doubt) มีอายุระหว่าง 2–3 ขวบ ช่วงทารกตอนปลาย ในช่วงนี้เด็กมีทักษะในการใช้กล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหวดีขึ้น เช่น เด็กสามารถเดิน วิ่ง และควบคุมการขับถ่าย หรือแต่งตัวได้เอง ดังนั้นในการส่งเสริมให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเอง พัฒนาความรู้สึกเป็นอิสระ และมีความเชื่อมั่นในตนเอง บิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ด้วยตนเอง โดยบิดามารดาอาจให้ความช่วยเหลือบ้างในบางครั้ง ขณะเดียวกันควรให้คำแนะนำ อบรมและสั่งสอนว่าพฤติกรรมใดบ้างที่ควรปฏิบัติ และเป็นที่ยอมรับของสังคม ถ้าบิดามารดาค่อย ๆ แนะนำลูกอย่างมั่นคง การทำเช่นนี้จะทำให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเอง และทำให้เด็กมีความรู้สึกดี ๆ ต่อผู้อื่นด้วย ในทางตรงข้าม ถ้าบิดามารดาปกป้องลูกมากเกินไป ทำงานแทนลูก ไม่ฝึกฝนให้ลูกรู้จักช่วยเหลือตนเอง หรือเข้มงวดกับลูกมากเกินไป เด็กก็จะเกิดความรู้สึกพ่ายแพ้ และอาจนำไปสู่ความรู้สึกอับอาย ลังเล สงสัย และไม่มั่นใจในสิ่งที่ตนกระทำ ยิ่งถ้าเด็กล้มเหลว เขาก็จะพัฒนาความสงสัยไม่แน่ใจในตัวเองในเวลาต่อมา ซึ่งความรู้สึกละอายใจและไม่แน่ใจนี้ถ้ามีมากจะทำให้เด็กคนนั้นพัฒนาบุคลิกภาพเป็นคนที่ชอบทำอะไรแอบ ๆ ซ่อน ๆ และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ชอบทำอะไรลับ ๆ ไม่เปิดเผย ชอบพูดปด ดังนั้น ในขั้นนี้บิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูก็ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการความเป็นตัวของตัวเองของเด็กเช่นเดิม

3) ขั้นที่ 3 ขั้นความคิดริเริ่มกับความรู้สึกผิด (Initiative VS Guilt) มีอายุระหว่าง 3–5 ขวบ เป็นวัยเด็กตอนต้น อีริคสันเรียกวัยนี้ว่าเป็นวัยที่เด็กมีความคิดริเริ่ม อยากจะทำอะไรด้วยตนเอง เด็กจะต้องค้นหาตัวเองว่าเป็นคนประเภทไหน การเจริญเติบโตทางร่างกายทำให้เด็กสามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก การเล่นจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญมากของเด็กวัยนี้ เพราะเด็กจะได้ทดลองทำสิ่งต่าง ๆ จากจินตนาการของเด็กเอง นอกจากนี้ เด็กยังชอบเล่นบทบาทสมมุติซึ่งเปิดโอกาสให้เด็กได้ซักซ้อมบทบาททางสังคม เด็กในวัยนี้ต้องการอิสระที่จะทำสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ เด็กจะช่างพูด ช่างซักถาม เด็กชอบสำรวจสิ่งแวดล้อม อยากรู้อยากเห็น ชอบทำอะไรแผลง ๆ ดื้อรั้น เข้าข่ายประเภทยิ่งว่ายิ่งยุ สรุปได้ว่า ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จะเริ่มเกิดขึ้นในวัยนี้ เพราะสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็กกระตุ้นและท้าทายให้เด็กพยายามกระทำกิจ กรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จด้วยตนเอง เด็กในวัยนี้จะพยายามแสดงความสามารถใหม่ ๆ ออกมาอย่างเต็มที่ แม้เด็กอาจจะประสบกับความล้มเหลวบ้าง เด็กก็จะลืมความล้มเหลวนั้นอย่างรวดเร็ว และพยายามเริ่มต้นใหม่ และถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมอย่างถูกทางจากบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูเด็ก ก็จะเป็นการเสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้กับเด็ก แต่ในทางตรงข้าม หากเด็กถูกสกัดกั้นความคิดสร้างสรรค์ ห้ามไม่ให้สำรวจสิ่งต่าง ๆ ห้ามไม่ให้เล่นมากเกินไป หรือหากเด็กถูกตำหนิทุกครั้งที่ทำงานไม่สำเร็จ เด็กก็จะกลัวการถูกลงโทษ เด็กเกิดความรู้สึกผิดและไม่กล้าที่จะคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ซึ่งจะทำให้เด็กมีบุคลิกภาพแบบ “รู้สึกผิด (Guilt Personality)” หรือเป็นคนชอบหลีกหนีความจริงโดยใช้ความคิดฝัน หรืออาจชอบแสดงความก้าวร้าวเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม ถ้าเด็กมีความคิดริเริ่มและความรู้สึกผิดในอัตราส่วนที่เหมาะสม เด็กก็จะเติบโตเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักคิดหาแนวทางในแก้ปัญหา และเป็นคนที่กล้าเผชิญกับความจริง ถ้าพิจารณาในแง่ของจิตวิเคราะห์ตัวตน ในปัจจุบันของเด็กเริ่มแข็งแรงมากขึ้น เด็กสามารถควบคุมตนเองได้มากขึ้น จากการที่เด็กได้รับการอบรมเรื่องระเบียบวินัยจากบิดามารดา และการเลียนแบบพฤติกรรมที่พึงประสงค์จากบิดามารดา

ดังนั้น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อเด็กในวัยนี้คือ บิดามารดา หรือบุคคลที่ใกล้ชิดกับเด็ก โดยบุคคลเหล่านี้จะต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก

4) ขั้นที่ 4 ขั้นความขยันหมั่นเพียรกับความรู้สึกมีปมด้อย (Industry VS Inferiority) มีอายุระหว่าง 6-12 ขวบ ช่วงวัยเด็กตอนปลาย อีริคสันใช้คำว่า “Industry” กับเด็กวัยนี้ เนื่องจากเด็กวัยนี้มีพัฒนาการด้านสติปัญญาและด้านร่างกายอยู่ในขั้นที่มีความต้องการที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ ชอบเขียน ชอบอ่าน ขยันในการทำงานต่าง ๆ และภาคภูมิใจในผลงานที่ทำแล้วประสบความสำเร็จ ดังนั้น ผู้ใหญ่จึงควรให้กำลังใจ และคอยชี้แนะให้เด็กทำงานบรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหวังของเขา ซึ่งการทำเช่นนี้ เด็กก็จะมีความมั่นใจในความสามารถของตน และจะทำให้เด็กมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานนั้น ๆ ต่อไป ในขั้นนี้เด็กยังมีสังคมนอกบ้าน เพราะเด็กเริ่มเข้าโรงเรียน โรงเรียนกลายเป็นสนามชีวิตอีกแห่งหนึ่งของเด็ก เด็กได้เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ เด็กได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เด็กจะเข้ากลุ่มเพื่อน และร่วมเล่นเกมต่าง ๆ กับเพื่อน เด็กวัยนี้ชอบการแข่งขันมาก แต่ไม่ใช่การแข่งขันเพื่อเอาชนะคนอื่น แต่เพื่อเอาชนะความตั้งใจ และความสามารถของตนเอง หากประสบการณ์ที่เด็กได้รับทำให้เด็กรู้สึกว่ามีค่าในสายตาของผู้อื่น และประสบความสำเร็จ ก็จะทำให้เด็กพัฒนาความขยันหมั่นเพียรได้เช่นกัน ดังนั้น ครูผู้สอนต้องมีความไวต่อความรู้สึกและเข้าใจเด็ก ตลอดจนรู้จักสนับสนุนและให้กำลังใจเด็กในลักษณะที่เหมาะสม ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กประสบความล้มเหลวในงานที่ทำแล้วพ่อแม่หรือครูผู้สอนที่กลายเป็นบุคคลสำคัญในชีวิตของเด็กในขั้นนี้ไม่ให้กำลังใจ แต่ยังตำหนิเขา เด็กก็จะหมดกำลังใจ ไม่มีความมั่นใจในความสามารถของตน และจะทำให้เด็กรู้สึกต่ำต้อย ไม่เห็นคุณค่าในตนเอง และรู้สึกมีปมด้อยในที่สุด

5) ขั้นที่ 5 ขั้นการรู้จักตนเองกับการไม่รู้จักตนเอง (Ego-Identity VS Role Confusion) มีอายุระหว่าง 13-19 ปี เป็นขั้นที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น อีริคสันเชื่อว่าขั้นนี้เป็นช่วงที่ความขัดแย้งมีลักษณะวิกฤตมากกว่าช่วงอื่น เพราะเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างความเป็นเด็กและผู้ใหญ่ เด็กวัยนี้จะค้นหาตนเอง เด็กมักจะมีความวิตกกังวลกลัวว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับของเพื่อน เด็กจะจริงจังในการคบเพื่อน และค่อนข้างมีอุดมการณ์ของตนเอง ถ้าเด็กได้รับการยอมรับจากเพื่อน และความเข้าใจจากพ่อแม่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิด เด็กก็จะค้นพบตัวเอง รู้จุดเด่นและจุดด้อย รู้เป้าหมายและความต้องการของตน มีความมั่นใจในตนเอง สามารถเลือกศึกษาและเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตนได้ ในทางตรงข้าม ถ้าเด็กได้รับประสบการณ์ที่ไม่ดีในขั้นพัฒนาการที่ผ่านมาในตอนต้น เด็กจะเกิดความสับสนไม่รู้จักตนเอง ทำให้ขาดความมั่นใจในตนเอง ไม่รู้ว่าตนจะทำอะไร หรือมีบทบาทอย่างไร อีริคสันเรียกบุคคลที่มีความสับสนในตนเองว่า “Role Confusion” คือ เป็นคนไม่มีหลักการของตนเอง ไม่รู้ว่าตนเองต้องการอะไร ซึ่งวัยรุ่นที่มีอัตลักษณ์อันสับสนมีแนวโน้มจะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่มีบุคลิกภาพสับสนไม่มั่นคงในอนาคต ดังนั้น ถ้าวัยรุ่นตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึงไม่เป็นตัวของตัวเอง หงอยเหงา ขี้กังวล ตัดสินใจไม่ได้ ว้าเหว่ รู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้ง กลายเป็นคนขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม และอาจจะกลายเป็นคนที่มีปัญหาและทำให้สังคมเดือดร้อนในที่สุด

6) ขั้นที่ 6 ขั้นความใกล้ชิดผูกพันกับความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว (Intimacy VS Isolation) มีอายุระหว่าง 20-24 ปี เป็นช่วงของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น เมื่อผ่านวัยรุ่นมาแล้ว บุคคลรู้จักตนเอง ค้นพบตนเอง และรู้จักการวางแผนชีวิต เป็นวัยที่พร้อมที่จะมีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามในฐานะเพื่อนสนิทที่จะเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความเชื่อถือไว้ใจซึ่งกันและกัน พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือโดยไม่มีความเห็นแก่ตัว ซึ่งพัฒนาการในขั้นนี้จะดำเนินไปได้ด้วยดีเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับความมั่นใจในตนเองและความสำเร็จของพัฒนาการในระยะต้น ๆ ที่ผ่านมาของบุคคล ถ้าสามารถผ่านขั้นต่าง ๆ มาได้ด้วยดี ก็จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนที่ตนคบหาอยู่ได้ ในทางตรงข้ามถ้าพัฒนาการในช่วงต้น ๆ ประสบความล้มเหลว ก็จะทำให้เข้ากับบุคคลอื่นได้ยาก เป็นคนที่ไม่มีใครอยากคบหาด้วย ไม่มีเพื่อนสนิทที่จะปรึกษา และในที่สุดก็ต้องอยู่คนเดียวตามลำพัง

และรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว อย่างไรก็ตาม ความใกล้ชิดผูกพันของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ไม่ได้หมายความว่าจะต้องเกิดระหว่างเพื่อนต่างเพศเท่านั้น การมีความผูกพันกับเพื่อนเพศเดียวกันก็มีความสำคัญเช่นกัน

อีริคสันกล่าวว่า บุคคลที่ไม่สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นได้จะมีความรู้สึกอ้างว้างเดียวดาย ทั้งนี้เพราะบุคคลประเภทนี้ไม่สามารถ “ละตัวตน” เพื่อสร้างความสัมพันธ์และเข้าถึงผู้อื่นได้ ถ้าบุคคลมีลักษณะเช่นนี้มาก ๆ อาจจะทำให้เกิดปัญหาบุคลิกภาพที่รุนแรงได้ และบุคคลใดไม่สามารถพัฒนาความรักแบบผู้ใหญ่ได้ ก็จะทำให้มีบุคลิกภาพประเภทหลงรักตัวเอง (Narcissism) ซึ่งเป็นบุคลิกภาพที่ไม่พึงประสงค์

7) ขั้นที่ 7 ขั้นการเป็นห่วงชนรุ่นหลังกับการนึกถึงแต่ตัวเอง (Generativity VS Stagnation) ระยะนี้อยู่ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนกลางหรือวัยกลางคน ลักษณะเด่นของช่วงวัยนี้คือ การแบ่งปัน การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การอบรมสั่งสอนและแนะนำลูกหลานหรือผู้ที่มีอายุน้อยกว่า บุคคลใดที่สามารถผ่านพัฒนาการในขั้นต้นมาได้อย่างราบรื่น ก็จะสามารถเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน และแสดงบทบาทเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม จนสามารถสร้างความพึงพอใจตามสถานภาพของตนเองได้ ดังนั้น ในฐานะพ่อแม่หรือผู้ใหญ่นอกจากต้องรับผิดชอบตนเองแล้ว ยังต้องรับผิดชอบต่อบุคคลในครอบครัว เช่น การอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เป็นคนดีของสังคม การให้ความรักความอบอุ่น การให้ความรู้และสอนทักษะความชำนาญต่าง ๆ และเป็นที่ปรึกษาเมื่อลูกหลานมีปัญหา อีริคสันอธิบายคำว่า “Generativity” ว่าเป็นวัยที่ห่วงใยชนรุ่นหลัง อยากให้ความรู้ และประสบการณ์ มีความต้องการที่จะอบรมสั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนดีและประสบความสำเร็จในชีวิต ในทางตรงข้าม ถ้าบุคคลใดประสบความล้มเหลวจากพัฒนาการในวัยต้น ๆ ก็จะทำให้ไม่มีความสามารถเกิดปมด้อย และไม่สนใจที่จะอบรมลูกหลานให้เป็นคนดี หรือไม่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับบุคคลอื่นได้ แม้แต่ลูกของตนเอง บุคคลเหล่านี้ก็จะกลายเป็นคนเฉื่อยชา ไม่มีความกระตือรือร้น รักตนเอง และมุ่งที่จะทำประโยชน์ให้แก่ตนเองโดยไม่นึกถึงบุคคลอื่น โดยเฉพาะหากบุคคลขาดการแบ่งปัน ช่วยเหลือเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น และมุ่งคิดถึงแต่ตัวเอง ก็จะกลายเป็นผู้ใหญ่วัยกลางคนที่มีบุคลิกภาพอ่อนแอ มีความสับสนในใจ เห็นแก่ตัว และชอบแสดงอำนาจทางตำแหน่งหน้าที่หรือฐานะทางการเงิน

8) ขั้นที่ 8 ขั้นความพอใจในตนเองกับความสิ้นหวังในชีวิต (Ego Integrity VS Despair) ขั้นนี้เป็นระยะบั้นปลายของชีวิต เป็นวัยของผู้สูงอายุที่ควรได้รับความสำเร็จในชีวิตขั้นสูงสุด อีริคสันอธิบายว่าในขั้นนี้บุคคลควรจะต้องพัฒนาความรู้สึกว่าตนได้กระทำภารกิจต่าง ๆ ที่ควรกระทำตามหน้าที่ของตนเสร็จสิ้นแล้ว เช่น การได้อบรมสั่งสอนลูกหลาน การได้แบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น การได้ประสบและยอมรับประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวของชีวิต การรู้จักการปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น ฉะนั้น บุคลิกภาพของคนวัยนี้มักจะเป็นผลรวมของวัยทุกวัยที่ผ่านมา ถ้าบุคคลใดพัฒนาการในขั้นต้นผ่านมาอย่างราบรื่น บุคคลนั้นก็จะมีความพึงพอใจ ยอมรับชีวิตของตนเอง และผู้อื่นตามที่เป็นจริงในปัจจุบัน และมีความภาคภูมิใจกับมัน ยอมรับว่าตนเองแก่แล้ว และจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ไม่กลัวความตาย พร้อมที่จะตาย ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลใดมีปัญหาในช่วงต้น ๆ ที่ผ่านมา ก็มักจะเป็นคนที่ไม่พึงพอใจกับสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รู้สึกสิ้นหวัง เกิดความคับข้องใจ หมดอาลัยตายอยากในชีวิต อาลัยอาวรณ์กับอดีต รู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า และประสบความล้มเหลว ดังนั้น บั้นปลายของบุคคลเหล่านี้จึงเต็มไปด้วยความผิดหวังท้อแท้ และยังไม่พร้อมที่จะตาย ถ้าเป็นไปได้อยากจะย้อนเวลาไปหาอดีตเพื่อไปแก้ไขในสิ่งผิดพลาดที่เกิดขึ้น ผู้สูงอายุบางคนถ้ามีความรู้สึกเช่นนี้มาก ๆ ก็เกิดอาการเศร้าสร้อยและมีความคิดอยากฆ่าตัวตาย

ทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคมของอีริคสันอธิบายว่าบุคคลจะแสดงพฤติกรรมต่อสังคมในรูปแบบใด ย่อมขึ้นอยู่กับความสำเร็จในพัฒนาการแต่ละขั้นว่ามีมากน้อยเพียงใด บุคลิกภาพของบุคคลจึงเริ่มพัฒนาตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยชรา ช่วงวิกฤตของชีวิตไม่ได้อยู่ในช่วงวัยใดวัยหนึ่ง แต่ทุกช่วงของชีวิตมีความสำคัญเท่ากัน ถ้าพัฒนาการในแต่ละขั้นดำเนินไปอย่างราบรื่น บุคคลก็จะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพ

ในทิศทางที่เหมาะสม ในทางตรงข้าม ถ้าบุคคลมีปัญหาในช่วงต้น ๆ ของพัฒนาการ ปัญหานั้นก็จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพในขั้นต่อมาได้

ในแต่ละขั้นพัฒนาการของอิริคสัน บุคคลจะต้องพบกับปัญหาความขัดแย้งเฉพาะซึ่งต้องได้รับการแก้ไขก่อนที่จะพัฒนาสู่ขั้นต่อๆ ไป ถ้าบุคคลสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้สำเร็จก็จะเกิดความรู้สึกที่ดีเหลืออยู่ก่อนที่จะก้าวสู่พัฒนาการขั้นต่อไป แต่ถ้าไม่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้บุคคลก็จะมีบุคลิกภาพที่อ่อนแอ ทำให้เกิดภาวะจิตผิดปกติที่ส่งผลต่อการพัฒนาในแต่ละช่วงชีวิตของบุคคล ทฤษฎีจิตสังคมของอิริคสันเป็นทฤษฎีที่ครอบคลุมวงจรชีวิตของมนุษย์เกี่ยวข้องกับโครงสร้างจิตใจและสังคม ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการ ทำให้ง่ายต่อการวิเคราะห์และเข้าใจพฤติกรรมของบุคคล โดยทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของบุคลิกภาพของบุคคลในแต่ละช่วงวัย ให้ความรู้แก่บิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูในการตอบสนองความต้องการทางสังคมให้แก่บุคคลอย่างเหมาะสม

2.1.3 ทฤษฎีตัวตนของคาร์ล แรนซัม โรเจอร์ส (Carl Rogers's Self Theory)

เป็นแนวคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพของที่มีรากฐานมาจากหลักปรัชญา ทฤษฎี และเทคนิคการทำจิตบำบัดแบบผู้รับการบำบัดเป็นศูนย์กลาง (Client Centered Therapy) อย่างแยกกันไม่ออก โรเจอร์สศึกษาบุคลิกภาพของบุคคลจากประสบการณ์เฉพาะของตัวบุคคล รวมทั้งความรู้สึก และทัศนคติของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อชีวิต ต่อสิ่งแวดล้อม และต่อโลก การศึกษาในลักษณะนี้เรียกว่า "A Phenomenological Study of Personality" เนื่องจากเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับตัวตนของบุคคลและความเป็นเอกัตบุคคล ซึ่งประสบการณ์เฉพาะตนของบุคคลที่ผสมผสานกันจะกลายเป็น "ตัวตน" ของบุคคลนั้น (I หรือ Me หรือ Self) ดังนั้นทฤษฎีตัวตนอธิบายว่าบุคลิกภาพของบุคคลจะมีลักษณะอย่างไร ก็เกิดจากตัวตน 3 ลักษณะของบุคคล ได้แก่ ตนที่ตนมองเห็น (Self-Concept) หรือการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (Perceived Self) ตนตามที่เป็นจริง (Real Self) และตนตามอุดมคติ (Ideal Self)

1) ตนที่ตนมองเห็น (Self-Concept) หรือการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (Perceived Self) คือ การที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับตนเองและมองเห็นว่าตนเป็นคนอย่างไร มีความสามารถอะไรบ้าง เช่น ณเดชรับรู้และมองเห็นว่าตนเป็นคนหน้าตาดี มีความสามารถในการร้องเพลง และสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย สำหรับคนบางคน บุคคลอาจรับรู้เกี่ยวกับตนเองแตกต่างไปจากที่ผู้อื่นมองเห็นก็ได้ ดังเช่นกรณีของณเดช เพื่อน ๆ อาจมองเห็นว่าณเดชเป็นคนหน้าตาพอใช้และไม่ได้หล่อมากมายเหมือนที่ณเดชคิด เป็นต้น โรเจอร์สอธิบายว่าตนที่ตนมองเห็น (Self-Concept) เป็นศูนย์กลางของทฤษฎีตัวตน บุคคลจะรับรู้เกี่ยวกับตนเองได้อย่างไร ก็เกิดจากการที่บุคคลนั้นได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญในชีวิต เช่น บิดามารดา พี่น้อง ครู และเพื่อน ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวบุคคลนั้น และอาศัยความคิดของบุคคลเหล่านี้ที่มีต่อบุคคลนั้น แต่มิใช่เพราะความรู้สึกของตัวบุคคลนั้นโดยตรง เช่น สุดใจรับรู้ว่าตนเองเป็นคนดี เพราะคนส่วนใหญ่ที่สุดใจรู้จักมักพูดอยู่เสมอว่าสุดใจเป็นคนดี มีน้ำใจ เป็นต้น

2) ตนตามที่เป็นจริง (Real Self) คือ การที่บุคคลมีลักษณะตัวตนที่เป็นตามข้อเท็จจริงที่มีอยู่ แต่บ่อยครั้งที่บุคคลมองไม่เห็นข้อเท็จจริง หรือตัวตนที่แท้จริงของตน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากข้อเท็จจริงนั้นทำให้บุคคลรู้สึกเศร้า ผิดหวัง เสียใจ และไม่มีสง่าราศีเท่าเทียมกับบุคคลอื่น ในบางครั้งบุคคลอาจรับรู้ตัวตนที่เป็นจริงได้จากบุคคลใกล้ชิดรอบตัวก็เป็นได้

3) ตนตามอุดมคติ (Ideal Self) คือ การที่บุคคลอยากมีตัวตนตามที่ใจปรารถนาหรืออยากที่จะเป็น แต่ยังไม่มี ไม่เป็นในปัจจุบัน เช่น ลัดดาเป็นแม่ค้าผลไม้ในตลาด แต่คิดฝันอยากเป็นดาราหรือนักร้องที่มีชื่อเสียง เป็นต้น

โรเจอร์สอธิบายว่าถ้าตนที่ตนมองเห็นกับตนตามที่เป็นจริง มีความแตกต่างหรือมีข้อขัดแย้งกันมาก บุคคลนั้นมีแนวโน้มที่จะเป็นคนที่ก่อปัญหาให้กับตัวเองและผู้อื่น ในกรณีที่มีความแตกต่างกันอย่างรุนแรง บุคคลนั้นอาจกลายเป็นโรคประสาทหรือโรคจิตได้ ซึ่งความสลับซับซ้อนของความขัดแย้งนี้ทำให้กลไกทางจิตมีความลี้ลับซับซ้อน และนำไปสู่การเกิดปัญหาทางอารมณ์ จิตใจ และบุคลิกภาพตามมา ในที่สุด โรเจอร์สเชื่อว่าเป้าหมายหลักในการทำจิตบำบัดตามแนวคิดของเขา คือ การหาทางคลี่คลายความซับซ้อนของกลไกทางจิตให้แก่ผู้ป่วย จนทำให้ผู้ป่วยเห็นส่วนของตนที่เป็นตัวจริงแท้ และส่วนของตนที่ตนมองเห็น และปรับตัวตนทั้ง 2 ส่วนนี้ให้สามารถผสานกลมกลืนกันได้ (Congruence) โรเจอร์สอธิบายว่าผู้ป่วยที่มาขอรับการทำจิตบำบัดจากเขาเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์เป็นผู้ที่มีตัวตนทั้งสองแบบนี้แตกต่างกันมาก (Incongruence) นอกจากนี้ โรเจอร์สยังชี้ให้เห็นถึงผลดีที่ได้รับจากการที่ผู้ป่วยสามารถปรับตัวตามที่ตนมองเห็นให้ตรงกับตนตามที่เป็นจริง และตนตามอุดมคติ โดยพบว่าผู้ป่วยมีความมั่นคงทางอารมณ์และบุคลิกภาพ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถประกอบภารกิจหรืองานที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ค่อยมีความวิตกกังวล และใช้กลวิธานในการป้องกันตนเองลดลง

นอกจากนี้ บุคคลที่มองเห็นตนเองตรงกับตนตามความเป็นจริง มักมีแนวโน้มที่จะเห็นตัวตนตามอุดมคติที่ค่อนข้างเป็นไปได้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้บุคคลเหล่านี้สามารถดำเนินชีวิตไปได้ด้วยความหวังและมีเป้าหมาย มีความกระตือรือร้น มีความพึงพอใจในตนเองและผู้อื่น ส่วนบุคคลที่มีตัวตนตามอุดมคติห่างไกลจากตัวตนตามที่เป็นจริง มักประสบความผิดหวัง ความล้มเหลวทั้งกับตนเองและผู้อื่น ทำให้บุคคลเหล่านี้กลายเป็นคนมองตนเองและผู้อื่นในแง่ลบ มีเพื่อนน้อย เข้ากับบุคคลอื่นได้ยาก และมักมีความสับสนและขัดแย้งในตนเองและกับผู้อื่นอยู่เสมอ

ในทัศนะของโรเจอร์ส บุคลิกภาพของบุคคลเปรียบเหมือนของเหลวที่เปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ต่าง ๆ การรับรู้ตนเองเป็นผลมาจากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก และพฤติกรรมของบุคคลก็เป็นผลมาจากการรับรู้ตนเองนั่นเอง และบุคคลที่มีตัวตนทั้ง 3 ตรงกันค่อนข้างสูง ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่เติบโตในครอบครัวที่บิดามารดารักลูกโดยปราศจากเงื่อนไข (Unconditioned Love) มีบรรยากาศการเลี้ยงดูที่อบอุ่น เป็นกันเอง และมีอิสระ

2.2 จิตวิทยาพัฒนาการ

ทฤษฎีพัฒนาการ เป็นการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา รวมถึงการพัฒนาการเรียนรู้ การส่งเสริมจริยธรรม ความรู้จากทฤษฎีพัฒนาการจะช่วยให้บิดามารดา ผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ ขณะเดียวกัน หากพบว่าเด็กมีแนวโน้มที่จะมีปัญหาหรือเกิดปัญหาในขั้นตอนใดของกระบวนการพัฒนาการ ก็จะสามารถเตรียมการป้องกันหรือหาวิธีการแก้ไขได้ นอกจากนี้กระบวนการพัฒนาการของมนุษย์เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ ความคิดและ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวัยผู้ใหญ่และต่อเนื่องไปตลอดชีวิตโดยปัจจัยทั้งด้านชีวภาพ เช่น พันธุกรรม ปัจจัยภายในจิตใจ และปัจจัยด้านสังคมสิ่งแวดล้อม เช่น การเลี้ยงดู วัฒนธรรมล้วนมีผลต่อ พัฒนาการทางจิตใจ โดยมีทฤษฎีที่น่าสนใจ ดังนี้

2.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget's Theory of Intellectual Development)

แนวคิดพื้นฐานของพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เกิด โดยอธิบายว่าพัฒนาการทางสติปัญญาเป็นผลจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลจะต้องใช้การปรับตัว

(Adaptation) เพื่อให้เข้ากับโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นด้วยการใช้กระบวนการดูดซึม (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) จนทำให้เกิดการเรียนรู้ โดยเริ่มจากการสัมผัส การคิดแบบรูปธรรมและพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนเกิดความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งจะเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับนอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาของสติปัญญาจะเป็นไปตามลำดับขั้นการคิดในขั้นหนึ่งจะแตกต่างไปจากอีกขั้นหนึ่งเพราะการพัฒนาจากขั้นหนึ่งไปยังอีกขั้นหนึ่งเป็นการเพิ่มทั้งคุณภาพและปริมาณ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะและการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามลำดับขั้นของการพัฒนาจะเหมือนกันทุกคนแต่ช่วงเวลาในแต่ละขั้นจะแตกต่างกันไปเพราะอิทธิพลของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (Adaptation) ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการ 2 อย่าง มีรายละเอียด ดังนี้

1) กระบวนการดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการที่เกิดจากการที่เด็กพบหรือมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมแล้วรับหรือดูดซึมภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าไว้ในโครงสร้างสติปัญญา (Cognitive Structure) ของตน

2) กระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) เป็นกระบวนการเปลี่ยนหรือปรับแบบโครงสร้างสติปัญญาที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือประสบการณ์ใหม่ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดเดิมให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมใหม่ เช่น เด็กเคยเรียนรู้มาว่าแมลงวันมี 6 ขา ต่อมาเมื่อเด็กเจอแมงมุม เด็กก็คิดว่าแมงมุมเป็นแมลงและมี 6 ขาเหมือนกับแมลงวัน ซึ่งเป็นความคิดที่ผิด แต่เมื่อเราได้สอนและบอกเด็กว่าแมลงวันและแมงมุมมีความแตกต่างกัน โดยแมลงทุกชนิดรวมทั้งแมลงวันมี 6 ขา ส่วนแมงทุกชนิดรวมทั้งแมงมุมจะมี 8 ขา จากความรู้ใหม่ที่เด็กได้รับ ต่อมาเด็กก็จะปรับความคิดเสียใหม่ว่าแมลงวันและแมงมุมมีความแตกต่างกัน และมีจำนวนขาไม่เท่ากัน เป็นต้น

การเรียนรู้ของเด็กแต่ละวัยพบว่าเด็กเรียนรู้จากการกระทำของตนเองและจากการตอบสนองจากสิ่งแวดล้อมโดยแบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็นเป็น 4 ขั้น

1) Sensorimotor stage (แรกเกิด – 18 เดือน) ทารกสามารถเรียนรู้สิ่งรอบตัวตั้งแต่แรกเกิดผ่านประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวของร่างกายโดยนอกการควบคุมของจิตใจเรียกว่าระบบ “Reflex” โดยเริ่มแรกการเรียนรู้เป็นไปโดยอัตโนมัติผ่านระบบ Reflex เคลื่อนไหวแบบลองผิดของถูกและลองทำซ้ำจนเรียนรู้แก้ปัญหาได้ เช่น เมื่อทารกหิวส่งเสียงร้องขยับแขนขาจนได้รับการตอบสนองจากมารดาด้วยการโอบอุ้มและให้ทารกดูดนม เกิด Rooting Reflex คือเด็กทารกหันหน้าเข้าหาอกมารดา เมื่อปากทารกสัมผัสกับหัวนมมารดา sucking Reflex ถูกกระตุ้นทารกดูดนมได้สำเร็จดังนั้นทารกได้เรียนรู้วิธีการแก้หิวและทดลองทำซ้ำจนเกิดเป็นทักษะการดูดนมมารดา ในที่สุดอายุ 2-3 เดือน การทำงานประสานระหว่างมือและตาเริ่มดีขึ้นสามารถมองตามวัตถุจนพ้นสายตาแล้วหันกลับไปมองทางอื่นได้อายุ 3-5 เดือน การทำงานประสานระหว่างมือและตาเริ่มดีขึ้นทารกขยับมือและแขนโดยลองถูกลองผิดไปจนกระทั่งมือขยับเข้าใกล้ปากและดูดนิ้วได้โดยบังเอิญ หลังจากนั้นเด็กก็เรียนรู้วิธีดูดนิ้วได้เมื่อตนเองต้องการ อายุ 4 เดือน ทารกสามารถเอื้อมมือคว้าของใกล้ตัวได้และเอาเข้าปากแต่ไม่สามารถไขว่คว้าของที่อยู่ไกลตัวได้ จรกระทั่งทารกอายุ 6-7 เดือน ทารกสามารถคลานไปคว้าของไกลตัวได้ อายุ 9-12 เดือน เป็นช่วงเวลาที่สำคัญของพัฒนาการช่วงนี้โดยทารกต้องพัฒนาความคิดให้เข้าใจเรื่องการคงอยู่ของวัตถุ (permanence of object) กล่าวคือ เมื่อทารกเห็นว่าของเล่นอยู่ตรงหน้า ต่อมาผู้ใหญ่เอาผ้ามาคลุมของเล่นชิ้นนั้นไว้ทารกที่อายุน้อยกว่า 9 เดือนจะเข้าใจว่าของเล่นชิ้นนั้นหายไปไม่มีอยู่ตรงหน้า แต่พอทารกที่อายุ 9 เดือน ขึ้นไป เริ่มเข้าใจว่าของเล่นชิ้นนั้นยังคงอยู่ที่เกิด และสามารถเปิดผ้าเพื่อหาของเล่นได้ การที่เด็กเข้าใจการคงอยู่ของวัตถุนั้นถือว่าพัฒนาการของความคิดและการรับรู้ขั้นนี้เกิดขึ้นสมบูรณ์และพร้อมที่จะพัฒนาขั้นต่อไปได้ต่อมาทารกสามารถจำและแยกสิ่งที่คล้ายกันและแตกต่างกันได้บ้างทารกจะเริ่มแสดงอาการกลัวคนแปลกหน้า (stranger anxiety) และเริ่มกลัวการแยกจากมารดาหรือ

ผู้เลี้ยงดูที่คุ้นเคยเรียกว่า (separation anxiety) ซึ่งพัฒนาการเรื่องนี้จะคงอยู่จนอายุประมาณ 3 ปี เมื่ออายุ 12-18 เดือน พัฒนาการด้านความคิดมีการใช้สัญญาลักษณ์เป็นตัวแทนสิ่งที่ตนเองนึกคิด (symbolization) ส่วนมากจะผ่านภาษาหมายความว่าตั้งแต่เล็กเด็กเห็นวัตถุทรงกลมเล็กที่มารดาหยิบมาเล่นแล้วมารดาเรียกว่า “บอล” แทนวัตถุทรงกลมชิ้นนั้นต่อมาเด็กคิดถึงวัตถุทรงกลมเล็กนั้นอีก เด็กก็สามารถคิดคำว่า “บอล” หรือพูดคำว่า “บอล” เป็นการบอกสิ่งที่ตนกำลังคิดถึงอยู่

2) Preoperational stage (อายุ 18 เดือน – 7 ปี) ระยะแรกของขั้นนี้เด็กเริ่มมีความเข้าใจเรื่องสัญญาลักษณ์ซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ดีขึ้นสามารถใช้ภาษาพูดสื่อสิ่งที่คิดและต้องการได้ เด็กเริ่มเอาบล็อกไม้มาวางเรียงกันสมมุติเป็นรถไฟและส่งเสียงปู๊น ๆ ตามที่เคยได้ยินมาก่อน ความเข้าใจเรื่องสัญญาลักษณ์ในระยะนี้ยังเป็นไปตามหน้าที่ของสิ่งนั้น ๆ มากกว่าเป็นสิ่งเฉพาะเจาะจง (symbolic functioning) คือ เด็กอายุ 18 เดือน ยังเรียกจักรยานม้าว่า “ขี่” หรือเรียกหลุมดำบ่อน้ำว่า “ขุด” เด็กวัยนี้ยังคิดว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง (egocentric) คนอื่น ๆ และทุกสิ่งบนโลกนี้ต้องคิดเหมือนอย่างที่เด็กคิด และยังไม่เข้าใจมุมมองของคนอื่น เช่น เด็กอายุ 3 ขวบ ยังไม่เข้าใจว่าทำไมตนต้องถูกห้ามเล่นเสียงดัง ขณะที่พี่ชายกำลังอ่านหนังสือสอบหรือเด็กเดินไปตามถนนและมองเห็นพระจันทร์ขณะที่เดินเด็กเข้าใจว่าพระจันทร์กำลังเดินตามตนเองอยู่ นอกจากนี้เด็กคิดว่าทุกสิ่งบนโลกนี้เป็นสิ่งที่มีชีวิตจิตใจ (animism) เด็กจะเล่นและพูดคุยกับสิ่งของต้นไม้ ตุ๊กตา หรือสัตว์ราวกับว่ามีชีวิต นอกจากนี้เด็กยังคิดว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างทุกอย่างในโลก (artificialism) เช่น ฝนตกจากคนบนท้องฟ้าเทน้ำลง ลมเกิดจากคนเป่า และเด็กวัยนี้ยังไม่เข้าใจเรื่องเหตุผลทางจริยธรรม เช่น เด็กหญิงอายุ 5 ปี เมื่อเห็นเด็กคนที่หนึ่งเจตนาทำจานแตก 1 ใบ และเห็นเด็กคนที่สองทำจานแตกห้าใบโดยไม่เจตนา เด็กหญิงจะบอกว่าเด็กคนที่สองทำผิดเพราะทำจานแตกจำนวนมากกว่าคนที่หนึ่ง

3) Concrete operational stage (อายุ 7 - 12 ปี) ขั้นนี้เด็กมีกระบวนการคิดและแสดงออกโดยผ่านสิ่งที่เห็น จับต้องได้ รับรู้ได้จริงต้องการข้อมูลจากสิ่งแวดล้อมภายนอกมาประกอบการคิดตัดสินใจ เรียนรู้หลักเกณฑ์ต่างทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ได้มากขึ้น เด็กเริ่มเข้าใจกฎกติกาหรือหลักการต่าง ๆ ได้ ดังนี้

3.1) การคงเดิมของสิ่งของหรือสสารแม้จะเปลี่ยนรูปร่างหรือตำแหน่ง (conservation) เช่น เมื่อเทน้ำ 100 ซีซี ลงในภาชนะ 2 ใบ ที่มีรูปทรงต่างกัน ใบแรกเป็นทรงกระบอกสูง ใบที่ 2 เป็นอ่างเตี้ยกว่า เด็กอายุ 9 ปี สามารถบอกได้ว่าน้ำในภาชนะทั้งสองมีปริมาณเท่ากัน แต่เด็กอายุ 6 ปี จะบอกว่าภาชนะทรงสูงมีน้ำปริมาณมากกว่าภาชนะใบที่สองเพราะเด็กมองเห็นว่าระดับในภาชนะใบแรกสูงกว่าใบที่สอง

3.2) ความเชื่อมโยง (association) เช่น 3+6+1=1+3+6

3.3) การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้ (reversibility) เช่น น้ำแข็งละลายเปลี่ยนเป็นน้ำและน้ำเปลี่ยนเป็นน้ำแข็งได้เมื่ออุณหภูมิลดลง

3.4) การจำแนกประเภท (classification) เช่น จัดแยกรูปผลไม้ออกจากรูปสัตว์ได้ เข้าใจว่ากล้วยเป็นผลไม้และผลไม้เป็นอาหาร

เมื่อเด็กเข้าใจเรื่องการคงเดิมของสิ่งของหรือสสารแม้จะเปลี่ยนรูปร่างหรือตำแหน่งและการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้ จะทำให้เด็กเข้าใจแนวคิดเชิงปริมาณ (concept of quantity) ได้แก่ จำนวน น้ำหนัก ปริมาตร พื้นที่ ขนาด และความยาว ซึ่งเป็นหลักสำคัญของพัฒนาการด้านความคิดการรับรู้ตามแนวทฤษฎีพัฒนาการของ เพียเจต์ เพื่อพัฒนาด้านสติปัญญาขั้นสูงต่อไป

4) Formal operation stage (อายุ 12 ปี ขึ้นไป) เมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่นและเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะพัฒนาความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้นคิดอย่างเป็นระบบเข้าใจเรื่องความน่าจะเป็น

รู้จักคาดคะเนล่วงหน้าและตั้งสมมติฐานได้ แยกความเป็นจริงกับสิ่งที่เป็นอุดมคติได้ และมีความคิดเชิงนามธรรม (abstract thinking) แต่ช่วงวัยรุ่นก็ยังมีความคิดเข้าข้างตนเองและยึดความคิดตนเองเป็นใหญ่ (geocentricism) ได้แต่มีความเป็นเหตุเป็นผลมากกว่าขั้นก่อนหน้านี้

ตารางที่ 2.1 สรุปลำดับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

ลำดับขั้นพัฒนาการ	ลักษณะพัฒนาการเด่น ๆ บางประการ
1. Sensorimotor stage	- รู้ว่านั้นเป็นวัตถุซึ่งแตกต่างจากตัวฉัน - รู้จักแสวงหาสิ่งเร้า รู้จักจำสิ่งน่าสนใจ - ภาษาพูดยังพัฒนาไม่เต็มที่ - เข้าใจเรื่องราวโดยการใช้การเคลื่อนไหวและประสาทสัมผัส - รู้ว่าวัตถุที่มีอยู่ย่อมไม่สูญหายไป - ความเฉลียวฉลาดสังเกตได้จากการกระทำที่เห็นได้ - มีโลกทัศน์อยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้า - ไม่เข้าใจโลกความเป็นจริง
2. Preoperational stage	- คิดเอาแต่ใจตัว ไม่เข้าใจความคิดของผู้อื่น - เห็นความเหมือนแต่ไม่เห็นความแตกต่าง ฉะนั้นถ้าวัสดุสองอย่างมีความคล้ายกันในบางลักษณะ วัตถุทั้งสองอย่างนั้นย่อมเหมือนกันลักษณะอื่น ๆ ทั้งหมดด้วย - แก้ปัญหาโดยใช้เหตุผลยังไม่ค่อยได้ - รู้จักแยกแยะประเภทและแบ่งชั้น เข้าใจเรื่องว่าเกี่ยวพัน - คิดเอาเองมากว่าคิดเป็นเหตุผล
3. Concrete operational stage	- รู้จักคิดอย่างใช้เหตุผล สามารถคิดย้อนกลับได้ (ในเชิงเลขคณิต) - รู้จักคิดในเชิงสัมพันธ์ - รู้จักแบ่งแยกจัดหมวดลำดับขั้น - รู้จักองค์ประกอบตามลดหลั่นจากเล็กไปหาใหญ่ - เข้าใจเรื่องการทรงสภาพเดิม
4. Formal operation stage	- สามารถคิดโดยไม่ใช้วัตถุเป็นสื่อ (นามธรรม) - มีความคิดในเชิงตั้งคำถามและวิธีการหาคำตอบ - สามารถคิดรวบยอดได้ รู้จักคิด วิเคราะห์ตีความหมาย - คิดในรูปแบบต่าง ๆ ได้สมบูรณ์แล้ว - รู้จักตั้งสมมุติฐานและแสวงหาความเป็นจริง เพื่อพิสูจน์สมมุติฐาน - พัฒนาความคิดเชิงอุดมคติที่เข้มข้น

การพัฒนาการของเด็กในแต่ละขั้นจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากขั้นต่ำไปขั้นที่สูงขึ้นโดยไม่มีการข้ามขั้น แต่บางช่วงพัฒนาการอาจเกิดขึ้นเร็วหรือช้าก็ได้การพัฒนาเหล่านี้จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การอบรมเลี้ยงดู โภชนาการ และวัฒนธรรม ที่เด็กได้รับ อาจมีส่วนทำให้มีพัฒนาการที่แตกต่างกัน การที่เด็กแต่ละคนจะพัฒนาถึง formal operation stage โดยใช้เวลาไม่เท่ากันและมีความสมบูรณ์ไม่เท่ากันขึ้นกับศักยภาพของแต่ละคน วัยรุ่นหรือผู้ใหญ่บางคนก็ไม่สามารถพัฒนาความคิดให้ถึงขั้นนี้ได้

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการทางสติปัญญาทั้ง 4 ขั้นที่กล่าวมา เกิดจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู และผู้ที่ใกล้ชิดกับเด็ก ควรส่งเสริมและจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อพัฒนาการ อันจะทำให้เด็กได้พัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพและเติมโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณค่าของสังคมต่อไป

2.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก (Kohlberg's Moral Development)

การพัฒนาการทางสติปัญญาเป็นรากฐานของพัฒนาการทางจริยธรรม เขาจึงขยายทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ละเอียดลออยิ่งขึ้น เขาได้ทำการวิเคราะห์เหตุผลเชิงจริยธรรม และวัดระดับการพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลในหลายสังคมและวัฒนธรรม แล้วสรุปการพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ทั่วโลกแบ่งออกเป็นขั้น ๆ ได้ 6 ขั้น โดยที่ขั้นต่ำจะพบมากในเด็กทั่วโลก ส่วนขั้น สูงสุดจะพบแต่ในผู้ใหญ่บางคน ในบางวัฒนธรรมเท่านั้น พัฒนาการทางจริยธรรมจะเป็นไปตามขั้นจากขั้นที่หนึ่งไปตามลำดับจนถึงขั้นที่หก โดยไม่มีการข้ามขั้น เพราะการใช้เหตุผลในขั้นสูงขึ้นไปจะเกิดมีขึ้นได้ด้วยการมีความสามารถ ในการใช้เหตุผลในขั้นที่อยู่ต่ำกว่าเสียก่อน มนุษย์ทุกคนไม่จำเป็นต้องพัฒนาทางจริยธรรมไปถึงขั้น สุดท้าย อาจจะหยุดชะงัก ที่ขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ โคลเบอร์กพบว่า ผู้ใหญ่ส่วนมากจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้น ที่ 4 เท่านั้นและบางครั้งบุคคลก็อาจจะย้อนกลับมาใช้ในขั้นต่ำ ๆ ก็ได้ เพราะอารมณ์ของคนเราไม่แน่นอน

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแยกออกเป็น 2 ระยะหรือ 2 ขั้น (Stage) ตามลักษณะการให้เหตุผลทางจริยธรรม ดังนี้

1) ระดับก่อนกฎเกณฑ์ หรือก่อนที่จะมีจริยธรรม (Preconventional or Premoral level)เป็นระดับที่ต่ำสุดของการมีจริยธรรม จริยธรรมในระดับนี้ของเด็กจะถูกควบคุมด้วยรางวัลและการลงโทษและการตัดสินจริยธรรมจะมาจากเกณฑ์ภายนอกโดยเฉพาะจากพ่อแม่ระบบนี้เด็กจะตัดสินจริยธรรม โดยใช้ผลที่ตนได้รับเป็นเกณฑ์ในการประเมินจริยธรรม คือ ถ้าเขาถูกลงโทษเขาจะคิดว่าเขาทำไม่ดี ถ้าได้รับรางวัลก็แสดงว่าเขาทำดี เด็กที่อายุต่ำกว่า 10 ปี โดยทั่วไปจะมีจริยธรรมอยู่ในระดับนี้ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ระยะ ดังนี้

ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการลงโทษ เป็นหลักหรือเหตุผลของการกระทำ ซึ่งเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 7 ขวบใช้มาก เขาจะมีพฤติกรรมต่าง ๆ ในลักษณะมุ่งที่จะหลบหลีกไม่ให้ตนเองต้องถูกลงโทษ เพราะกลัวว่าตนเองจะเจ็บหรือลำบาก เด็กจะยอมทำตามคำสั่งหรือกฎเกณฑ์ของผู้ใหญ่เพราะไม่ต้องการให้ตนถูกลงโทษมากกว่าอย่างอื่น เช่น ยอมแปรงฟันหลังอาหารเพราะกลัวพ่อดุ หรือไม่หยิบขนมกินก่อนได้รับอนุญาตเพราะกลัวแม่ตี

ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล ผู้ที่มีจริยธรรมในชั้นนี้โดยทั่วไปจะมีอายุระหว่าง 7 - 10 ปี เพราะจะมีพฤติกรรมทางจริยธรรมก็สาเหตุมาจากว่าต้องการได้ประโยชน์ เลือกกระทำพฤติกรรมจริยธรรม ในส่วนที่จะนำความพอใจ ความสุข หรือประโยชน์มาสู่ตน เริ่มพยายามทำเพื่อต้องการรางวัล และรู้จักการแลกเปลี่ยนกันแบบเด็ก ๆ คือ เมื่อเขาทำอะไรให้ฉัน ฉันก็ควรทำอะไรตอบแทนเขาบ้าง โดยเฉพาะสิ่งที่ทำนั้น ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง หรือได้รับรางวัล ในขั้นนี้บุคคลยังยึดตัวเองอยู่ (Egocentic) การจูงใจให้เด็กในวัยนี้กระทำความดี จึงควรจะใช้วิธีให้สัญญาว่าจะให้รางวัลหรือชมเชยมากกว่าการขู่เข็ญ ลงโทษ เด็กที่มีจริยธรรมอยู่ในขั้นนี้ จะมีแรงจูงใจที่จะกระทำสิ่งที่เป็นผลดีแก่ตน เช่น เด็กหญิงจะช่วยบิดารดน้ำต้นไม้ เพื่อจะได้รับคำชมเชย เด็กชายจะถอดรองเท้าไม่ย่ำดินเป็นเทือกเข้าบ้าน เพื่อมารดาจะได้พอใจ และหาขนมอร่อย ๆ ไว้ให้เขากินเป็นรางวัล

2) ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional level) เป็นระดับจริยธรรมที่สูงขึ้น มาจากระดับแรก ผู้ที่มีจริยธรรมในระดับนี้อายุโดยประมาณตั้งแต่ 10 -16 ปี จริยธรรมในระดับนี้จะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ของสังคม เขาจะเข้าในกฎเกณฑ์ได้ดีขึ้น และเริ่มเปลี่ยนจากการยึดตนเองเป็นหลัก (Egocentric) มายึดเกณฑ์ของสังคมเป็นหลัก แต่ก็ต้องอาศัยการควบคุมจากภายนอกในการที่จะทำความดี ละเว้นความชั่ว แต่รู้จักแสดงบทบาทตามที่สังคมกำหนดได้ และรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราได้แล้ว รู้จักเคารพกฎ และให้ความสำคัญแก่กลุ่ม ถ้าควบคุมความประพฤติอย่างรัดกุมเขาก็จะไม่คดโกงจริยธรรมในระดับนี้แบ่งได้เป็น 2 ขั้น ต่อจากระดับแรก ดังนี้

ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่คนอื่นเห็นว่าดี ผู้ที่มีจริยธรรม ในขั้นนี้จะมีอายุประมาณ 10 - 13 ปี เขาจะคาดหวังว่า สิ่งที่เขาทำไปนั้น คนอื่นจะต้องเห็นว่าดี หรือคาดว่าคนอื่นเขาว่าดีหรือ ถูกต้อง เขาจึงจะทำพฤติกรรมนั้น บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้มีลักษณะไม่เป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อน เพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อน ถ้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีเขาก็จะเป็นผู้มีจริยธรรมที่ดีได้

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ ผู้ที่จะมีจริยธรรมในขั้นนี้ได้ จะมีอายุประมาณ 13 – 16 ปี บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้จะรู้ถึงบทบาทและหน้าที่ของตน และสามารถทำตามหน้าที่ของตนตามกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด เขาจะเคารพกฎเกณฑ์ของกลุ่ม เคารพกฎหมาย บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ถือว่ามีจริยธรรมที่ดีพอควร ถ้าคนส่วนใหญ่ในสังคมใดมีจริยธรรมถึงขั้นนี้แล้ว สังคมนั้นก็สงบ สุขและร่มเย็น เด็กวัยรุ่นในขั้นนี้ จะตระหนักถึงบทบาท และหน้าที่ของตนเองในกลุ่มต่าง ๆ และมีศรัทธาต่อกฎเกณฑ์ของกลุ่มมากพอสมควร ฉะนั้น จึงจำเป็นที่ผู้ที่เป็นพ่อแม่ ครูผู้ปกครองจะได้ดูแลแนะนำให้เด็กวัยรุ่นของตนได้เข้ากลุ่มที่ดี เพื่อเด็กจะได้ทำตามกฎเกณฑ์ที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

3) ระดับเหนือกฎเกณฑ์ทฤษฎี (Post Conventional level) เป็นระดับจริยธรรมสูงสุดโดยทั่วไป ผู้ที่มีจริยธรรมขั้นนี้ได้จะมีอายุประมาณ 16 ปีขึ้นไป คือ ความสามารถทางความคิดการตัดสินใจเป็นผู้ใหญ่ได้โดยสมบูรณ์ การตัดสินคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ จะมาจากเหตุผลภายใน (Internal reasoning) ใช้มาตรฐานของสังคมเป็นเกณฑ์ของพฤติกรรมมากกว่าจะใช้การคิดสำนึกของตนหรือความต้องการของงานเป็นหลักในการตัดสินบุคคลในระดับนี้ จึงมีหลักประจำใจ และปฏิบัติไปตามอุดมคติของตน ซึ่งถือเป็นจริยธรรมขั้นสูงสุดที่จะปรากฏได้ในบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่อย่างสมบูรณ์ (หมายถึงเป็นผู้ใหญ่ที่มีระดับความคิดสูงและจริยธรรมสูง มิใช่เป็นผู้ใหญ่ที่สูงแต่อายุอย่างเดียว) จริยธรรมในระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้น เช่นกัน คือ

ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา ผู้ที่มีจริยธรรมในขั้นนี้จะมีลักษณะมีเหตุมีผลมีหลักการมากกว่าการใช้อารมณ์ ถือความสำคัญของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน นับถือสิทธิและให้ความเสมอภาค ความยุติธรรมแก่ผู้อื่น จะไม่ทำพฤติกรรมให้ขัดต่อสิทธิของผู้อื่น สามารถควบคุมบังคับจิตใจของตัวเองมิให้หลงใหลไปกับสิ่งยั่วยุได้ คือ ถือคำมันสัญญาและปณิธานของตนไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งยั่วยุต่าง ๆ มีความเคารพตนเองและต้องการให้ผู้อื่นเคารพตนด้วย ผู้ที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ได้ จะมีอายุตั้งแต่ 16 ปี ขึ้นไป บางคนเรียกผู้ที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ว่า “ผู้มีธรรม (ความรับผิดชอบ) อยู่ในหัวใจ” (Ethics of responsibility)

ขั้นที่ 6 หลักการทำตามอุดมคติสากล ผู้ที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ ถือว่าเป็นผู้ใหญ่โดยสมบูรณ์ เป็นจริยธรรมชั้น สูงสุด มีการยืดหยุ่นจริยธรรมอยู่เหนือกฎเกณฑ์ใด ๆ ทั้งปวงสามารถและกล้าทำลายสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพื่อสิ่งที่ดีกว่าได้ จะไม่ยอมทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องอย่างแน่นอนมักจะทำพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อจุดมุ่งหมายในบั้นปลาย อันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่ มีความเสียสละและยุติธรรมอย่างยิ่ง แม้ชีวิตก็อาจสละได้เพื่ออุดมคตินั้น ๆ นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมประจำใจอย่างสมบูรณ์และถูกต้อง มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีสูง เช่น มีหิริ โอตตัปปะ คือ ความละอายแก่ใจตนเองในการทำชั่วแม้เพียงแต่คิดเท่านั้น ก็จะละอายใจแล้วและมีความเกรงกลัวต่อบาป เพราะมีความเชื่อในหลักสากลว่า ความเลวนั้นถ้าบุคคลกระทำแล้ว แม้จะรอดพ้นไม่ถูกผู้ใดลงโทษ แต่โทษที่ได้รับนั้นก็คือผู้กระทำความเลวนั้นจะมีจิตใจต่ำลง

ตัวอย่างสถานการณ์สมมติปัญหาทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก

มีผู้หญิงคนหนึ่งป่วยเป็นโรคมะเร็ง มีอาการสาหัสใกล้จะเสียชีวิต นายแพทย์ที่รักษาบอกกับสามีของผู้หญิงคนนี้ว่ามียาที่จะช่วยชีวิตภรรยาของเขาได้ เป็นยาที่เภสัชกรในเมืองเดียวกันเพิ่งค้นพบ แต่ยาราคาแพงมาก เพราะประกอบด้วยแร่เรเดียม ซึ่งแพง ประกอบกับเภสัชกรขายเอากำไรมาก คือ สิบเท่าของต้นทุน ราคาต้นทุนของยา คือ 200 ดอลลาร์ แต่เภสัชกรชาย 2,000 ดอลลาร์ สามีของผู้หญิงที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งอยากได้ยามารักษาภรรยามาก พยายามไปยืมเงินทุกคนที่เขารู้จัก เพื่อจะนำมาซื้อยา แต่ยืมได้เพียง 1,000 ดอลลาร์ เขาจึงขอให้เภสัชกรลดราคายาให้ เภสัชกรตอบว่า “เสียใจฉันลดราคายาให้ไม่ได้ ฉันเป็นคนค้นพบยานี้ และฉันจะเอากำไรจากการขายยานี้” เมื่อสามีได้ฟังก็เกิดความผิดหวังและกลุ้มใจว่าภรรยาจะตาย ถ้าไม่ได้ยาไปรักษาจึงตัดสินใจขโมยยาให้ภรรยา”

ตัวอย่างคำตอบของกลุ่มตัวอย่างจากสถานการณ์สมมติข้างต้น มีดังนี้

1) กลุ่มตัวอย่างที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นที่ 1 มีความเห็นว่า สามีไม่ควรจะขโมยยา เพราะการขโมยของของผู้อื่นเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี หรือไม่เหมาะสม

2) กลุ่มตัวอย่างที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นที่ 2 มีความเห็นว่า สามีควรจะขโมยยามาช่วยรักษาชีวิตให้ภรรยา เพราะถ้าภรรยาไม่เสียชีวิต สามีก็จะได้ไม่ต้องอยู่คนเดียว ซึ่งการได้อยู่ร่วมกับภรรยาเป็นสิ่งที่มีค่าต่อสามี

3) กลุ่มตัวอย่างที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นที่ 3 มีความเห็นว่า ถ้าสามีเป็นคนดีก็ควรขโมยยามาให้ภรรยา ถ้าไม่เช่นนั้น เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในสังคมก็จะตำหนิและคิดว่า เป็นสามีที่ไม่ดี ไม่ช่วยเหลือภรรยา และเห็นแก่ตัว

4) กลุ่มตัวอย่างที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นที่ 4 มีความเห็นว่า สามีไม่ควรขโมยยามาให้ภรรยา เพราะการขโมยเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย สังคมจะอยู่ได้อย่างสงบเรียบร้อย คนทุกคนจะต้องเคารพกฎหมายของบ้านเมือง

5) กลุ่มตัวอย่างที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นที่ 5 มีความเห็นว่า สามีควรขโมยยามารักษาภรรยา เพราะสิทธิที่ภรรยามีชีวิตรอดมีความสำคัญมากกว่าสิทธิที่เภสัชกรจะเป็นเจ้าของยา

6) กลุ่มตัวอย่างที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นที่ 6 มีความเห็นว่า การขโมยยาเป็นสิ่งที่ถูกในกรณีนี้ เพราะเป็นการขโมยเพื่อรักษาชีวิตมนุษย์ และชีวิตมนุษย์ย่อมมีค่ามากกว่าทรัพย์สินและสิ่งอื่นใดในโลกนี้

โคลเบิร์กเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละบุคคลจะผ่านไปตามลำดับขั้นโดยใช้สติปัญญาและการเรียนรู้จากสังคมเป็นพื้นฐานในการคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรมและพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลส่วนใหญ่จะหยุดอยู่ที่ขั้นที่ 2 คือ ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) เป็นส่วนใหญ่

จิตวิทยาเบื้องต้นเกี่ยวกับเด็ก

การจำแนกเด็กเป็นกลุ่มตามระดับอายุและระดับการศึกษาจะทำให้การพิจารณาพัฒนาการ ความต้องการและความสนใจของเด็ก มีความละเอียดชัดเจนมากขึ้น สรุปตามวัยได้ดังนี้

1) พัฒนาการของเด็กตามช่วงวัย

พัฒนาการ (Development) ในทางจิตวิทยาหมายถึง การเปลี่ยนแปลงลักษณะของบุคคลในด้านโครงสร้าง และแบบแผนของร่างกาย โดยลักษณะพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ที่แสดงออกตั้งแต่แรกเกิด จนเป็นผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นไปเรื่อย ๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป และเป็นแบบฉบับที่สอดคล้องต่อเนื่องกัน ไปอย่างมีระบบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา

1.1) เด็กปฐมวัย

พัฒนาการของเด็กปฐมวัยทั้งในวัยก่อนเข้าโรงเรียนและวัยอนุบาล ไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้า จะมีความคุ้นเคยเฉพาะคนใกล้ชิด ด้านพัฒนาการทางภาษาและพัฒนาการด้านอื่น ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ชอบกิจกรรมต่อเนื่อง อาทิ การเล่นแบบจินตนาการ การร้องเพลง แต่ช่วงเวลาความสนใจสั้นเบื่อง่าย มีความอยากรู้อยากเห็นอยู่ตลอดเวลา มีความสนใจและพฤติกรรมการแสดงออกในเชิงโอ้อวด เด็กจะต้องการความอบอุ่นและความมั่นคงปลอดภัย อีกทั้งเริ่มต้องการความเป็นอิสระจากผู้ใหญ่

1.2) เด็กวัยประถมศึกษา

1.2.1) เด็กวัยประถมศึกษาต้น หรือเริ่มในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2

ลักษณะพัฒนาการของเด็กในช่วงวัยนี้ คือ ช่วงเวลาของความตั้งใจนานขึ้น ความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น จึงเป็นช่วงเวลาสำคัญที่จะสร้างให้มีความสามารถพิเศษหรือลักษณะนิสัยที่ดี เด็กระดับประถมจะมีความสนใจอย่างต่อเนื่องในสิ่งรอบตัว กระตือรือร้นมีความอยากรู้อยากเห็นเพิ่มขึ้น และชอบเล่นเป็นชีวิตจิตใจ เด็กชอบเรียนรู้กิจกรรมและพฤติกรรมของผู้ใหญ่ เช่น อยากรู้อยากเห็นในเรื่องเพศ สภาพร่างกายกำลังเปลี่ยนแปลง เริ่มเรียนรู้การผิวปาก และการใช้อวัยวะต่าง ๆ มีความรู้สึกในความยุติธรรม อารมณ์ขันพัฒนาขึ้น สนุกกับเคราะห์ร้ายของผู้อื่นและการเล่นตลกต่าง ๆ

1.2.2) เด็กวัยประถมศึกษากลาง ในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4

เด็กในวัยนี้จะเริ่มเป็นตัวเองมากยิ่งขึ้น มีความมั่นใจตัวเองสูงขึ้น ช่วงความสนใจยาวนานขึ้น การพึ่งพาผู้ใหญ่น้อยลง มีความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่สนใจอย่างละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ความแตกต่างในความสนใจของเด็กชายและเด็กหญิงปรากฏเด่นชัด เด็กวัยนี้จะเริ่มมีเพื่อนสนิทหรือเพื่อนคู่หู รวมทั้งรู้จักการรวมกลุ่ม มีการให้ความร่วมมือและทำงานเป็นกลุ่มได้เป็นอย่างดี รักพวกพ้อง

1.2.3) เด็กวัยประถมศึกษาปลาย ในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6

พัฒนาการทางร่างกายของเด็กวัยนี้จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงจะย่างเข้าสู่วัยรุ่นก่อนเด็กชายประมาณ 2 ปี เด็กจะเริ่มมีความเข้าใจและยอมรับบทบาททางเพศเด็กหญิง แสดงความสนใจเด็กชาย ความสัมพันธ์ในครอบครัวจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากเด็กเริ่มท้าทายอำนาจของพ่อแม่และเริ่มยึดผู้อื่นเป็นตัวอย่างมากกว่าพ่อแม่ ซึ่งอาจจะได้ตัวอย่างเหล่านั้นมากจากสื่อโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ครู และหนังสือ เด็กวัยนี้จะเริ่มเรียนรู้ที่จะรู้จักพัฒนาตนเอง สนใจความรู้สึกตนเอง และผู้อื่นต้องการความเสมอภาค สนใจอย่างแรงกล้าในกิจกรรมเฉพาะอย่าง สนใจปัญหาต่าง ๆ ของโลก

1.3) เด็กก่อนวัยรุ่น มีอายุประมาณ 11-13 ปี

เป็นวัยที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูงขึ้น ชอบใช้ความคิดอิสระของตนเองไม่ชอบให้ใครมาบังคับเด็กจะรู้ความต้องการของตนเองและรู้จักวางเป้าหมายในชีวิตของตนเอง มีอุดมการณ์รู้จักผิดชอบชั่วดี ชอบทำงานที่ยากและท้าทายมากยิ่งขึ้น ในช่วงนี้เด็กหญิงและเด็กชายเริ่มแยกกันอยู่อาจมีการจับกลุ่มในเพศเดียวกันและรักพวกพ้องมาก สนใจเกี่ยวกับชีวิตในโรงเรียน สนใจความต้องการและรสนิยมของตนเอง รักษาความสวยงามของร่างกาย สนใจการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของตน และชอบปฏิบัติตนเพื่อให้ตนเองเป็นที่รักของคนอื่น

2) ความต้องการพื้นฐานของเด็ก ซึ่งเด็กมีความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ดังนี้

2.1) ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ หมายรวมถึง ความต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่นี้ จะเป็นแรงผลักดัน ให้เด็กได้ศึกษาเกี่ยวกับความปลอดภัยทุกอย่างที่มีอยู่รอบตัวเด็ก เช่น การข้ามทางม้าลายหรือสะพานลอย การศึกษาเกี่ยวกับสุขอนามัย การไม่สัมผัสของมีคม การศึกษาวิธีป้องกันและรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ฯลฯ

2.2) ความต้องการมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นความต้องการพื้นฐาน ที่จะทำให้พ้นจากความอดอยากและทำให้ชีวิตมีความสุขสบายขึ้น ความต้องการนี้จึงนำไปสู่ความต้องการการทำงานหรือมีอาชีพเพื่อหารายได้มาใช้จ่าย ในขณะเดียวกันก็ต้องหาหลักประกันที่จะทำให้ทรัพย์สินเงินทองนั้นปลอดภัย ความต้องการเหล่านี้จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งความต้องการจะพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ

2.3) ความต้องการมีความมั่นคงทางสังคม เป็นความต้องการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยากให้สังคมยอมรับตนเอง จึงต้องการมีมิตรสหาย ต้องการความรักใคร่ ความเห็นอกเห็นใจ และความเมตตา สงสาร รวมทั้งต้องการความรักความเป็นมิตร จากบุคคลอื่นสิ่งที่จะช่วยให้ความต้องการนี้บรรลุผลได้คือ ครอบครัว องค์กร ชมรม หรือสมาคมต่าง ๆ โรงเรียน เพื่อนฝูง และการทำงานเป็นหมู่คณะ

2.4) ความต้องการที่จะให้ตนเองมีคุณค่า เป็นความต้องการให้ตนเองพ้นจากปมด้อย หรือการถูกตำหนิติเตียน นับเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการสำเร็จในการทำงาน ต้องการเป็นหัวหน้าหรือผู้นำและมีอำนาจเป็นที่ยำเกรงแก่คนอื่น ๆ ต้องการให้คนอื่นยกย่องชมเชย สรรเสริญเยินยอ ต้องการให้ผู้อื่นเห็นดีเห็นชอบ และเห็นความสำคัญของตน ต้องการที่มีชื่อเสียงเกียรติยศ มีความภูมิใจตนเอง นับถือตนเอง และต้องการให้ผู้อื่นยอมรับว่าตนเองมีคุณค่า

2.5) ความต้องการมีสุขภาพสมบูรณ์ เป็นความต้องการให้ตนเองปราศจากความเจ็บไข้และอันตรายต่าง ๆ ทำให้เกิดแรงผลักดันเพื่อต้องการอากาศ อาหาร และน้ำสำหรับประทังชีวิต ต้องการให้มนุษย์มีสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมที่ดีมีเสื้อผ้า มีเครื่องนุ่งห่ม เครื่องอุปโภค บริโภค การรักษาโรคภัยไข้เจ็บตลอดจนการป้องกันภัยจากอันตรายทั้งปวง

2.6) ความต้องการกิจกรรมเพื่อความบันเทิงและสุนทรีภาพ เป็นความต้องการเพื่อให้ตนเองพ้นจากความเบื่อหน่าย เป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการต่าง ๆ เช่น การเล่นกีฬา เล่นเกม อ่านหนังสือ ฟังดนตรีวาดรูป ระบายสีแกะสลักสิ่งต่าง ๆ ดูภาพยนตร์ ดูละคร ร้องรำทำเพลง การเดินทางสัญจร เยี่ยมเยียนพบปะมิตรสหาย รับประทานอาหาร รวมทั้งการได้แสดงผลงานของตนซึ่งได้สร้างสรรค์ให้ปรากฏออกมา

2.7) ความต้องการอิสรเสรี เป็นความต้องการไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจของผู้ใด เป็นแรงผลักดันให้เกิดความคิด ความอยากคิด อยากสร้างสรรค์ อยากทำ อยากแสดงออก อยากถกเถียงอภิปราย ต้องการปกครองตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเอง มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันและต้องการไปไหนมาไหนอย่างอิสรเสรี

2.8) ความต้องการทางเพศ ความต้องการนี้ทำให้เกิดแรงผลักดันทางเพศ เกิดพลังและเกิดความกดดันทางสภาพจิต รวมไปถึงความต้องการเกี่ยวกับความรัก

3) ความสนใจของเด็ก อาจจำแนกได้ ดังนี้

3.1) ความสนใจที่เกิดขึ้นเอง ความสนใจประเภทนี้เป็นลักษณะภายในเฉพาะของบุคคลอันเกิดจากความสามารถหรือความถนัดเฉพาะตนและด้วยความพอใจในแนวทางใดทางหนึ่งของเด็ก เช่น การชอบวาดรูป การชอบเล่นดนตรี การชอบร้องเพลง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากความสนใจของเด็กเองทั้งนั้น

3.2) ความสนใจที่เกิดขึ้นโดยคนอื่นแนะนำชักจูง ในกรณีเด็กอาจไม่ประสงค์ที่จะทำบางสิ่งบางอย่างด้วยตนเอง แต่เด็กอาจจะสนใจและกระทำ สิ่งนั้นได้ด้วยการชักจูงหรือพูดจาว่านล้อมจากเพื่อนฝูง ครอบครัว หรือครู เช่น การชักชวนไปเที่ยวต่างจังหวัด การไปชมภาพยนตร์คอนเสิร์ตหรือกีฬา การชักชวนให้อ่านหนังสือ การชักชวนกันให้กินผัก

3.3) ความสนใจที่เกิดจากการกระทำตามผู้อื่น ความสนใจเช่นนี้เกิดจากการที่เห็นผู้อื่นทำแล้วเกรงว่าตนเองจะไม่เหมือนผู้อื่นจึงต้องกระทำตาม เป็นความสนใจที่ไม่มีผู้ใดชักจูงให้กระทำ เช่น การแต่งตัวตามสมัยนิยมของเด็กและวัยรุ่น

3.4) ความสนใจที่เกิดจากค่านิยม เป็นความสนใจที่เกิดจากการยกย่องของหมู่คณะหรือสังคม ความสนใจนี้เป็นแรงกระทำที่สูงมาก เช่น เด็กจะสนใจอาชีพที่เป็นที่นิยมชมชอบของสังคมหรืออาชีพที่สังคมยกย่องอย่าง ดารา นักร้อง แพทย์ ทหาร ผู้พิพากษา

3.5) ความสนใจที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมบังคับ ความสนใจนี้มักเกิดจากสภาพแวดล้อมของเด็กเนื่องจากสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่บังคับให้เด็กต้องสนใจเพื่อความอยู่รอดและการปรับตัว เช่น เด็กในชนบทต้องสนใจในสภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของตน แม้กระทั่งการต่อสู้เพื่อการดำรงชีวิต เช่น ความสนใจในการ แสวงหาสัตว์หรือพืชต่าง ๆ เพื่อเป็นอาหาร เด็กในเมืองจะสนใจตึกสูง ห้างสรรพสินค้า รถไฟฟ้าหรือรถราที่วิ่งขวักไขว่

จิตวิทยาวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นวัยของการเร่งเจริญเติบโตทั้งในทางชีวะ สรีระ และจิตวิทยา เป็นวัยเร่งสร้างสุขนิสัย เร่งปรับตัว เร่งทางวิชาการ และเริ่มเลือกอาชีพ สรุปแล้วเป็นการเร่งเจริญเติบโตทุก ๆ ด้าน ในช่วงระยะหนึ่งของพัฒนาการตามปกติ มีลักษณะของพัฒนาการ ดังนี้

1) การแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง

การปรับตัวของวัยรุ่นเป็นพัฒนาการต่อจากวัยเด็ก แต่วัยรุ่นจะต้องเผชิญกับความคาดหวังของผู้อื่นมากกว่าสมัยเมื่อเขายังเด็ก การเปลี่ยนแปลงจากเด็กที่พึ่งพาอาศัยพ่อแม่ไปเป็นคนที่กำลังจะเริ่มเป็นผู้ใหญ่ จะเริ่มรับผิดชอบตัวเอง ทำให้วัยรุ่นต้องมีการปรับตัวทางอารมณ์และสังคมอย่างมาก มีการสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง สร้างทัศนคติ และค่านิยมแห่งชีวิต เมื่อเริ่มห่างจากพ่อแม่ มิตรภาพระหว่างเพื่อนฝูงก็กลายเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของวัยรุ่น การแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง วิกฤตการณ์แห่งการแสวงหาเอกลักษณ์ มีการมองตน และเห็นตนเองตามที่ผู้อื่นเห็น เรียนรู้และยอมรับความสามารถของตน เลือกเอาความเป็น “ตน” การสร้างเอกลักษณ์ของตนขึ้นมา การยอมรับตนขึ้นอยู่กับการใช้สติปัญญาของผู้นั้นด้วย ถ้ามีเหตุมีผลใช้สติปัญญาก็จะเข้าใจตัวเองตามที่เป็นจริง ถ้าใช้อารมณ์อย่างเดียวก็จะมองเห็นตนตามที่ตนอยากจะเป็น ผู้ที่ใช้สติปัญญาย่อมมองเห็นความแตกต่างระหว่างตัวเองจริง ๆ กับตัวเองในอุดมคติ การมองเห็นตัวเองนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากสังคมวัฒนธรรมที่แวดล้อมตนอยู่ ถ้าพ่อแม่เพื่อนฝูงยอมรับก็จะเกิดความมั่นใจในตัวเอง ถ้าเข้ากับใครไม่ได้ ก็ทำให้เกิดความสงสัยไม่มั่นใจและไม่เชื่อว่าผู้อื่นจะยอมรับตนต่อไป

2) อารมณ์ของวัยรุ่น

อารมณ์ของวัยรุ่นมักเป็นผลสืบเนื่องมาจากระยะก่อนวัยรุ่น โดยบางครั้งอาจเพิ่มความรุนแรงขึ้นบ้าง เด็กวัยนี้มักจะมีความรู้สึกที่เปิดเผยเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนมีความสุข แต่ในบางครั้งก็อาจจะหดหู่ มีความสงสัยอยู่ตลอดเวลาได้ รู้สึกชอบและไม่ชอบรุนแรง ไม่ค่อยจะยอมใครง่าย ๆ แต่บางครั้งก็จะโอบอ้อมอารี บางครั้งก็เป็นคนเห็นแก่ตัวแบบเด็ก ๆ มักจะมีความรู้สึกนึกคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่อยู่เสมอ ถ้าพ่อแม่ให้โอกาสวัยรุ่นได้แสดงความเห็น ก็จะช่วยให้เด็กเรียนรู้วิธีการขึ้นทีละน้อยถ้าไม่เปิดโอกาสเลยเด็กจะเกิดความเครียด และเกิดปัญหาทางอารมณ์ตามมา เวลาที่อยู่บ้านเด็กวัยรุ่นมักจะชอบอยู่ในห้องส่วนตัวตามลำพัง ไม่ชอบให้ใครรบกวน แต่เวลาอยู่กับเพื่อน ๆ จะชอบช่วยเหลือให้คำแนะนำเพื่อนฝูง ชอบคบกันเป็นกลุ่ม ๆ ชอบให้เพื่อนฝูงยอมรับและยกย่อง เวลาที่เด็กวัยรุ่นอยู่บ้าน พ่อแม่มักจะเห็นว่าเป็นเด็กอยู่เสมอ เด็กเองก็ไม่ชอบการบังคับและมักจะมีข้อขัดแย้งอยู่ภายในใจของเด็กเสมอ เช่น บางครั้งก็อยากเป็นผู้ใหญ่ จะได้ทำอะไรได้ตามใจตนเอง บางครั้งก็อยากจะมีคนดูแล อยากจะสบายแบบเด็ก ๆ อีก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเด็กกำลังเติบโตไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ มีความต้องการที่จะพึ่งพาตนเองจึงทำให้เด็กมักจะฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในครอบครัว ไม่เห็นด้วยกับพ่อแม่ ทั้ง ๆ ที่ยังคงต้องการความสนใจจากพ่อแม่อยู่ ทั้งนี้ เพราะต้องการความเป็นอิสระนั่นเอง บ่อยครั้งที่ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากเรื่องเล็ก ๆ เช่น การแต่งกาย ถ้าพ่อแม่เข้มงวดมากก็จะทำให้เด็กเกิดความเครียดมากขึ้น ความต้องการที่สำคัญอย่างหนึ่งของเด็กวัยนี้ คือ ต้องการให้คนอื่น ๆ

ยอมรับความเป็นเพศชายหรือเพศหญิงของตน ต้องการมีทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนเพื่อน ๆ เพศเดียวกันในกลุ่ม ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ต้องการให้เพื่อน ๆ รู้สึกประทับใจในพฤติกรรมของตน เด็กวัยรุ่นจะรู้สึกนิยมความกล้าหาญของหญิงหรือชายที่มีชื่อเสียงดีเด่น และต้องการมีบทบาทแบบผู้ใหญ่ด้วย

เด็กวัยรุ่นมักจะเอาใจใส่กับรูปร่างหน้าตาของตนมากขึ้น นึกถึงความเปลี่ยนแปลงของตนอยู่ตลอดเวลา รู้สึกกังวลใจกับความเก้งก้างของตน ไม่พอใจรูปร่างหน้าตา แม้ผู้ใหญ่จะเห็นว่าเป็นเรื่องไม่สำคัญนัก แต่เด็กเองจะกังวลใจมากเพราะต้องการให้ตนนั้นเป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูง การที่เด็กวัยรุ่นมีอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงง่ายและรุนแรง ก็เพราะมีความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเกิดขึ้นไปทางแบบผู้ใหญ่ เด็กก็สนใจจะทำตามแบบอย่างของผู้ใหญ่ ซึ่งบางครั้งก็ทำได้ไม่เหมาะสมหรือไม่เข้าใจ ผู้ใหญ่ก็จะมองว่ายังเป็นเด็กอยู่ทำให้ขัดแย้งกันบ่อยๆ นอกจากนี้ ยังมีการเปลี่ยนแปลงของต่อมไร้ท่อและอวัยวะภายในทำให้เด็กกินจุขึ้นออกกำลังมากขึ้น ต้องการพักผ่อนมากขึ้น ผู้ใหญ่อาจจะเข้าใจว่าเกียจคร้าน

เด็กวัยรุ่นเริ่มสนใจเพศตรงข้าม ต้องการพึ่งตนเองและหมู่คณะจึงมักรวมกันเป็นกลุ่มเป็นแก๊ง ถ้าผู้ใหญ่ขัดขวางก็ทำให้เกิดความเครียด หงุดหงิด อยากหลบออกนอกบ้าน หรือเก็บตัวอยู่แต่ในห้อง การพยายามปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ และสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ ทำให้เด็กวัยรุ่นมีอารมณ์ที่ไม่มั่นคง จะเกิดความคับข้องใจอยู่เสมอ

3) ความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของวัยรุ่น

ความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของวัยรุ่น มีผลสืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของเด็กนั่นเอง อาจจะแยกเป็นหลายแง่มุมดังนี้

3.1) มีความต้องการใหม่ ๆ เกิดขึ้น และเป็นไปอย่างรุนแรง ต้องการอะไรเมื่อไม่ได้ดังใจก็จะมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป เช่น โกรธฮึดฮัด และจะพยายามหาความพอใจเอาทางใดทางหนึ่งให้ได้ ผู้ใหญ่มักกีดกันห้ามไม่ให้เด็กได้รับความสุขเพลิดเพลิน ทั้ง ๆ ที่บางครั้งก็ไม่ได้ก่อให้เกิดอันตรายแต่อย่างใด

3.2) มีความรู้สึกทางเพศเกิดขึ้น เด็กจะมองเห็นความสวยงาม แต่จะพิถีพิถันในการแต่งตัวเพื่ออวดเพศตรงข้าม การให้ความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องเพศจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในวัยรุ่น

3.3) เกิดความกังวลใจเรื่องการเจริญเติบโต ร่างกายเติบโตเร็ว จนทำให้เด็กกังวลว่ารูปร่างจะใหญ่โตเทอะทะ บางคนจะอดข้าวบ้าง ยืนนั่งต้องโค้งก้มหรืองอลง เพื่อให้ตัวเล็กลงบ้าง เด็กหญิงมักสวมเสื้อชั้นในคับ ๆ รัดรูปทรงไม่ให้รู้สึกว่าเติบโตขึ้น เด็กชายกังวลเรื่องเสียงเปลี่ยนไป เป็นต้น

3.4) สติปัญญาความคิดเจริญมากขึ้น สนใจแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มพูนความสามารถเริ่มเข้าใจความไพเราะ ความดี ความสวยงาม ความเจริญทางด้านนี้จะค่อยเป็นค่อยไป

3.5) รู้จักรับผิดชอบและต้องการเป็นอิสระ เด็กเชื่อความสามารถของตนเอง รักเกียรติยศชื่อเสียง สนใจทำสิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์ ชอบแสดงความคิดเห็น และกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามลำพัง ชอบทดลองสิ่งนั้นสิ่งนี้เรื่อยไป สิ่งใดที่พอใจก็รับเอาไว้ การเข้าใจเด็กวัยรุ่นและแนะนำให้รู้จักการตัดสินใจโดยถูกต้องเหมาะสมจึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ

3.6) อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย และรุนแรง ประเดี๋ยวรักประเดี๋ยวโกรธทำอะไรสำเร็จก็ดีใจ พลาดพลั้งก็เสียใจ กระตือรือร้น

3.7) มีจินตนาการมากขึ้น โดยถือตนเองเป็นคนสำคัญในจินตนาการ การสร้างภาพขึ้นในใจเกี่ยวกับความรัก ความสำเร็จ ความปลอดภัย ความสงสารตนเอง ความตาย

3.8) ความเชื่อมั่นต่าง ๆ เป็นไปอย่างรุนแรง เชื่ออะไรก็มักจะเชื่อเอาจริง ๆ จัง ๆ เช่น เชื่อเรื่องของความถูกต้อง ความดี แต่ในขณะเดียวกันก็จะเกิดระแวงไม่ยอมเชื่ออะไรง่าย ๆ นอกจากจะมีหลักฐานมาประกอบอ้างอิง

3.9) ความสนใจในการสมาคมมีมากขึ้น เข้าใจความสัมพันธ์และหน้าที่ที่ตนจะต้องปฏิบัติ หมู่คณะมีอิทธิพลเหนือเด็ก เด็กวัยนี้จะคล้อยตามระเบียบปฏิบัติของหมู่คณะหรือสังคม ดังนั้น การจัดสิ่งแวดล้อม สโมสรสังคมสิ่งที่ดีงามก็จะเป็นประโยชน์แก่เด็ก

3.10) ประสาทและความรู้สึกด้านสัมผัสตื่นตัวขึ้นมาก เด็กจะสนใจดนตรี วรรณกรรม ศิลปกรรมต่าง ๆ ผู้ที่มีความเป็นพิเศษอยู่ทางด้านนี้บ้างแล้วก็จะก้าวหน้าไปมาก นิสัยการกระทำหลาย ๆ อย่าง ก็มักจะเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงหรือเลิกไปในวัยนี้ รวมทั้งนิสัยในการคิดและความรู้สึกด้วย เช่น สร้างนิสัยอดทน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น

4) พัฒนาการทางสังคมของเด็กวัยรุ่น

เด็กต้องการอิสระที่จะทำงานของตนเอง และการสังคมในกลุ่มเพื่อนก็จะกว้างขึ้น มักจะอยู่เป็นกลุ่ม การได้ทำกิจกรรมร่วมกันจะเป็นรากฐานความสัมพันธ์ทางสังคมในอนาคต การที่เด็กเห็นอกเห็นใจผู้อื่นพยายามจะช่วยผู้อื่นจัดเป็นวุฒิภาวะที่เจริญขึ้น รู้จักเป็นผู้ให้และผู้รับระหว่างเพื่อนในวัยเดียวกันดีขึ้น เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นตอนกลางจะมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น จึงมักทำหรือแสดงความคิดไม่เหมือนกับคนอื่น ๆ เพราะเด็กต้องการเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น อิทธิพลของหมู่คณะเริ่มลดน้อยลง

5) ความสนใจของเด็กวัยรุ่น

5.1) ความสนใจเรื่องสุขภาพ เช่น การกิน การนอน การพักผ่อน เสื้อผ้า ความสะอาด และการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ

5.2) ความสนใจเรื่องเพศ สนใจในการปรับปรุงตัวให้เข้ากับเพื่อนต่างเพศ การปฏิบัติตนต่อเพศตรงข้าม การเลือกเพื่อนต่างเพศ เป็นต้น

5.3) ความสนใจในการเลือกอาชีพ ตอนแรกเด็กจะสนใจอาชีพในลักษณะเพ้อฝัน และสนใจหลาย ๆ อาชีพ ต่อมาจึงจะสนใจอาชีพที่เป็นจริงเป็นจังขึ้นมา นอกจากนี้อาชีพที่เขาสนใจเลือกจะเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับความสามารถของเขามากขึ้น

5.4) ความสนใจในกิจกรรมสันทนาการ เช่น กีฬา การแสดงศิลปะ งานอดิเรก ฯลฯ และเด็กวัยรุ่นมักจะเล่นเป็นกลุ่ม เป็นทีม มุ่งหวังความสำเร็จของทีมมากกว่าส่วนบุคคล

5.5) ความสนใจในการค้นคว้าและสร้างจินตนาการ เช่น การประดิษฐ์ การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ การแต่งบทประพันธ์ การเขียนภาพ ฯลฯ

5.6) ความสนใจในการสร้างนิสัยการเรียนที่ดี เด็กวัยรุ่นจะพยายามคิดค้นว่า ทำอย่างไรจึงจะเรียนได้ผลดี ทำงานให้มีประสิทธิภาพ ทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหายาก ๆ ได้

5.7) ความสนใจในเรื่องคุณสมบัติส่วนตัว เช่น บุคลิกภาพรูปร่างหน้าตา ความสะอาด เรียบร้อย การสนทนาวางท่าทาง และคุณลักษณะอื่นที่จำเป็นในการเข้าสังคม เช่น การเอื้อเฟื้อผู้อื่น

5.8) ความสนใจในเรื่องปรัชญาชีวิต เด็กวัยนี้เริ่มคิดถึงหลักของศีลธรรมจรรยา จะทำอะไรก็เริ่มมีกฎเกณฑ์ มักจะมีอุดมคติ หรือสุภาษิตประจำตัว

พฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นซึ่งผู้ใหญ่มองว่าแปลก ๆ ไม่ค่อยเหมาะสมนั้น แท้ที่จริงเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาของเด็กนั่นเอง ถ้าผู้ใหญ่เข้าใจก็จะสามารถให้คำแนะนำ จัดประสบการณ์ให้เด็กได้เปลี่ยนแปลงพัฒนาไปในทางที่ดี และเหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมก็จะเป็นการสร้างสมบุคลิกภาพที่ดีให้แก่เด็กแต่เริ่มต้น เพื่อให้เขาได้เป็นส่วนที่ดีของสังคมและช่วยกันสร้างสรรค์สังคมต่อไปในอนาคต

จิตวิทยาการเรียนรู้วัยผู้ใหญ่

วัยผู้ใหญ่นั้นเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานที่สุดสำหรับมนุษย์เราทุกคน ตลอดจนเป็นช่วงเวลาที่สามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้มากที่สุด และเป็นเวลาที่เราจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันตลอดไปด้วย โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจ

เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ทั้งด้านที่เกี่ยวกับพัฒนาการ สมมุติฐานที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเปลี่ยนแปลงในวัยผู้ใหญ่ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้

1) พัฒนาการและภารกิจในวัยผู้ใหญ่

การศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์ในแง่ของสังคมวิทยา ที่เกี่ยวข้องกับบทบาท ภาระหน้าที่ของคนในวัยผู้ใหญ่ ได้แบ่งพัฒนาการของบุคคลออกเป็น 6 ระยะด้วยกัน โดย 3 ระยะแรกเกี่ยวกับวัยเด็กจนถึงวัยรุ่น สำหรับ 3 ระยะหลังนั้นเกี่ยวข้องกับพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่โดยเฉพาะ ซึ่งแยกระยะเวลาของแต่ละช่วงได้ดังนี้

1.1) วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (Early Adulthood) อายุ 18 ถึง 35 ปี

1.2) วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง (Middle Adulthood) อายุ 35 ถึง 60 ปี

1.3) วัยชราหรือวัยผู้สูงอายุ (Later Maturity) อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

2) ภารกิจเชิงพัฒนาการของผู้ใหญ่

สิ่งที่จะช่วยบ่งชี้ถึงพัฒนาการมนุษย์ในวัยต่าง ๆ ได้อย่างดียิ่งคือ “ภารกิจเชิงพัฒนาการ” ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับภารกิจที่บุคคลทั่ว ๆ ไปควรจะปฏิบัติ หรือควรจะกระทำในแต่ละช่วงของระยะเวลาพัฒนาการ และถ้าหากบุคคลประสบความล้มเหลวหรือไม่สามารถประกอบภารกิจนั้น ๆ ได้ อาจจะก่อให้เกิดปัญหาด้านพัฒนาการในแต่ละขั้นตอนการพิจารณาพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่ทั้ง 3 ระยะตามที่ Havighurst ได้แยกไว้ โดยใช้เกณฑ์เกี่ยวกับภารกิจเชิงพัฒนาการเป็นแนวทางในการศึกษาถึงภาระหน้าที่ต่าง ๆ ของผู้ใหญ่แต่ละวัย

2.1) ภารกิจเชิงพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น

ผู้ใหญ่ในวัยอายุประมาณ 18 - 35 ปี มีภาระหน้าที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

- การเลือกหาคู่ครอง หรือเพื่อนสนิท
- การเรียนรู้ที่จะอยู่อาศัยกับคู่ครอง สามี – ภรรยาได้ตลอดไป
- เริ่มต้นการมีชีวิตครอบครัว
- มีภาระหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ๆ และลูก ๆ
- การแสวงหาที่พัก รวมทั้งการมีบ้านเป็นของคนเอง
- การเริ่มต้นที่จะมีอาชีพเป็นที่แน่นอนและมั่นคง
- มีความรับผิดชอบในฐานะการเป็นพลเมืองดี
- การเสาะแสวงหากลุ่มทางสังคมที่เหมาะสมกับอุปนิสัยของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิกสมาคมหรือสโมสรต่าง ๆ

2.2) ภารกิจเชิงพัฒนาการในวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง

ช่วงอายุระหว่าง 35 - 60 ปี มีภาระหน้าที่สำคัญ ๆ ดังนี้ คือ

- การได้รับความสำเร็จในฐานะการเป็นพลเมืองดี หรือการมีความรับผิดชอบด้านสังคม และการได้รับชื่อเสียง
- เริ่มมีหลักฐานที่มั่นคง และพยายามรักษาสถานภาพด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีและเหมาะสมกับฐานะ
- ให้ความช่วยเหลือแก่ลูกหลาน ที่มักจะอยู่ในระยะวัยรุ่น และพยายามทำตัวเองให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีความสุข
- มีการใช้เวลาว่างและมีกิจกรรมสันทนาการที่เหมาะสมกับวัย และความสนใจ
- มีการยอมรับและการปรับตัวเอง ให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายของผู้ใหญ่ในวัยนี้

- มีการปรับตัวให้เหมาะสมกับการเป็นผู้ใหญ่ที่มีบทบาทเป็นพ่อ - แม่ คือยอมรับสภาพความเป็นจริงของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายในครอบครัว

2.3) ภารกิจเชิงพัฒนาการในวัยชรา

ผู้ที่มีอายุเกินกว่า 60 ปีขึ้นไป ควรจะมีบทบาทและภาระหน้าที่ดังต่อไปนี้

- เรียนรู้และปรับตัวเกี่ยวกับความเสื่อมโทรมทางด้านร่างกาย ความเข้มแข็งและสุขภาพร่างกายทั่ว ๆ ไป
- มีการปรับตัวเองเกี่ยวกับการเกษียณอายุจากการทำงาน และเงินรายได้ที่ลดน้อยลงไปด้วย
- มีการปรับตัวในด้านการเสียชีวิตคู่ครองที่อาจจะต้องเกิดขึ้น และตัวเองต้องเป็นหม้าย
- มีบทบาท และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน ซึ่งมีความสนใจใกล้เคียงกัน
- มีการพบปะเพื่อการปรึกษาหารือกับคนในวัยเดียวกัน หรือทำกิจกรรมเพื่อสังคมร่วมกันบ้างเป็นครั้งคราว
- มีการกำหนดสถานที่อยู่อาศัย ในภาพที่ตนเองพอใจ โดยอาจจะอยู่อาศัยรวมกันลูก ๆ หลาน ๆ เพื่อนฝูง หรือในหมู่บ้านคนชรา เป็นต้น

3) สมมุติฐานที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

แนวคิดที่ให้ประโยชน์ในการตรวจสอบเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ช่วยให้นักการศึกษาผู้ใหญ่มีความเข้าใจในเรื่องการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ดีขึ้น สมมุติฐานที่มีคุณค่าทั้ง 5 ประการนั้น ได้แก่

3.1) ช่วงชีวิตของผู้ใหญ่

จากการศึกษาถึงปัญหาต่าง ๆ ในช่วงชีวิตของคน ทำให้ทราบถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อสติปัญญาของผู้ใหญ่ อันมีผลทำให้การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ด้อยกว่าคนหนุ่มสาว ปัญหาอันสำคัญก็คือการเสื่อมถอย ซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติของชีวิตนั่นเอง และการเสื่อมถอยนั้นพบว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ สำหรับผู้ใหญ่ ได้แก่

- การไม่ได้ใช้ ความล้มเหลวเกี่ยวกับความสามารถต่าง ๆ นั้นมีสาเหตุสำคัญมากจากการไม่ใช้สิ่งนั้นเป็นเวลานาน
- โรคภัยไข้เจ็บ ความเจ็บป่วยนับว่าเป็นอุปสรรคที่ทำให้มีการเสื่อมถอยได้มากยิ่งขึ้น ในวัยผู้ใหญ่
- การขาดความสนใจ เนื่องจากไม่มีแรงจูงใจที่สูงมากพอจึงมักจะทำให้ไม่ค่อยเกิดความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ

3.2) การเปลี่ยนแปลงบทบาท

การเปลี่ยนแปลงบทบาทที่สำคัญ ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงของผู้ใหญ่มักเกี่ยวข้องกับการต่อยอดในอาชีพ การมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และการยอมรับการเปลี่ยนแปลงในสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว ในบางครั้งผู้ใหญ่อาจพบว่าตนเองต้องปรับตัวกับบทบาทใหม่ที่สังคมหรือเศรษฐกิจนำมาให้ เช่น การเป็นผู้ปกครองเต็มเวลาหรือการต้องเริ่มต้นใหม่ในอาชีพใหม่ การเรียนรู้และการพัฒนาตนเองเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้ใหญ่สามารถปรับตัวกับบทบาทใหม่ได้ โดยสามารถแยกประเภทของบทบาทต่าง ๆ ตามสมรรถภาพของผู้ใหญ่ ดังนี้

- บทบาทที่มีสมรรถภาพแบบอิสระ บทบาทที่ผู้ใหญ่มีความสามารถและเสรีภาพในการตัดสินใจและดำเนินชีวิตอยู่ด้วยตนเอง ซึ่งอาจเป็นการทำงานอิสระหรือการมีชีวิตส่วนตัวที่ไม่ได้พึ่งพาใคร

- บทบาทที่มีสมรรถภาพแบบขึ้นอยู่กับผู้อื่น บทบาทที่ผู้ใหญ่ต้องรับผิดชอบต่อผู้อื่น เช่น การเป็นผู้ปกครอง การดูแลครอบครัว หรือการเป็นที่รักษาการณ์ในที่ทำงาน
- บทบาทที่มีสมรรถภาพแบบการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง บทบาทที่ผู้ใหญ่ต้องพัฒนาความรู้และทักษะเพื่อปรับตัวกับสถานการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงใหม่ ซึ่งอาจเป็นการศึกษาหรือการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3.3) วุฒิภาวะ

คำว่า “วุฒิภาวะ” หมายความว่ามนุษย์สามารถมีพัฒนาการไปในทิศทางที่อาจคาดการณ์ได้แน่นอน โดยเฉพาะก็คือจะมีความเป็นอิสระมากยิ่งขึ้น เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบตนเองได้ มีระเบียบกฎเกณฑ์ของตัวเอง มีความสามารถในการควบคุมตนเองได้ โดยสรุปก็คือบุคคลไม่จำเป็นที่จะต้องได้รับการควบคุมจากสิ่งภายนอก ในการที่จะมาบีบบังคับให้กระทำพฤติกรรมต่าง ๆ นอกจากนั้นแล้วพัฒนาการของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับวุฒิภาวะ ยังได้รับอิทธิพลมาจากการชี้แนวทางในการอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่เด็กด้วย

3.4) ประสบการณ์ของผู้ใหญ่

องค์ประกอบที่สำคัญมากในด้านการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ก็คือ การมีประสบการณ์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของผู้ใหญ่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ใหญ่นำเอาคุณค่าเหล่านี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ ประสบการณ์ของผู้ใหญ่อาจจำแนกออกได้เป็น 3 ด้าน ก็คือ ผู้ใหญ่ทั้งหลายจะมีประสบการณ์อยู่อย่างมากมาย ผู้ใหญ่จะมีประสบการณ์ที่แยกออกเป็นประเภท ๆ ได้แตกต่างกันไป และประสบการณ์ของผู้ใหญ่มีการจัดเรียงลำดับและแตกต่างกัน

3.5) การเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง

จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษาประเภทใด ๆ ก็ตาม มีความมุ่งหมายที่จะทำให้ผู้เรียนดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเกิดการเรียนรู้จากภายในตัวผู้เรียนเอง ซึ่งการที่ผู้เรียนจะมีลักษณะเช่นนี้ได้ เขาควรจะเป็นนักคิด เป็นนักสร้างสรรค์ และขยายสมรรถภาพการเรียนรู้ไปตลอดชีวิตด้วย

สิ่งที่มีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างมาก คือ “บทบาททางสังคม” จะเห็นว่าบทบาททางสังคมบางอย่าง เช่น การเป็นพ่อ - แม่ การเป็นคู่ครอง (สามี - ภรรยา) ช่วยทำให้บุคคลซึ่งต้องแสดงบทบาทนั้นสามารถเรียนรู้และวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งบุคคลส่วนมากก็ตระเตรียมตัวเองในการเรียนรู้บทบาทเหล่านี้ได้อย่างรวดเร็ว และสามารถแสดงบทบาททางสังคมเหล่านี้ได้อย่างดีด้วย

2.3 จิตวิทยาการศึกษา

จิตวิทยาการศึกษา (Educational Psychology) เป็นจิตวิทยาการศึกษาเป็นวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ และพัฒนาการของผู้เรียน ในสภาพการเรียนการสอนหรือในชั้นเรียน เพื่อค้นคิดทฤษฎีและหลักการที่จะนำมาช่วยแก้ปัญหาทางการศึกษา และส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

2.3.1 ทฤษฎีการเรียนรู้

การเรียนรู้หมายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมไปเป็นพฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเกิดจากการฝึกฝนและการได้รับประสบการณ์ แต่ไม่ใช่เกิดจากสัญชาติญาณ วุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ตัวอย่างพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้การบวกลบเลข การหัดขับรถ และ การหัดว่ายน้ำ เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมที่ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ เช่น การว่ายน้ำของปลา โดยธรรมชาติปลาสามารถว่ายน้ำได้เอง โดยไม่ต้องมีใครไปสอนมัน หรือเด็กสามารถเคี้ยวอาหารแข็งได้เมื่อถึงวัยอันสมควร เป็นต้น

2.3.1.1 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของสกินเนอร์ (Operant Conditioning Theory)

การกระทำ (Operant) หรือพฤติกรรมของมนุษย์ทุกอย่างทำให้เกิดผลกรรม (Consequence หรือ Effect) อย่างใดอย่างหนึ่ง การเรียนรู้ตามแนวคิดของสกินเนอร์เป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์กันระหว่างการกระทำ ตามความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์ควรจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข รู้ทิศทางในชีวิตของเขา มีทักษะ มีพฤติกรรมที่ดี และมีประสิทธิผลกับผลกรรม ซึ่งบางอย่างเป็นความสัมพันธ์กันโดยธรรมชาติ เช่น ถูกตีก็เจ็บกาย หกล้มก็เจ็บตัว เป็นต้น

หลักการเรียนรู้ของทฤษฎี

ทฤษฎีนี้มีชื่อว่าการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ ดังนั้น จึงเน้นการกระทำของผู้รับการทดลอง หรือผู้ที่เรียนรู้มากกว่าสิ่งเร้าที่ผู้ทดลองหรือผู้สอนกำหนด กล่าวคือเมื่อต้องการให้อินทรีย์เกิดการเรียนรู้จากสิ่งเร้าใดสิ่งเร้าหนึ่ง เราจะปล่อยให้ผู้เรียนเลือกแสดงพฤติกรรมเอง โดยเราไม่บังคับหรือไม่บอกแนวทางการเรียนรู้ แต่ครั้นเมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้เองแล้ว เราจึง “เสริมแรง” พฤติกรรมนั้น ๆ ทันที เพื่อให้ผู้เรียนรู้ว่าพฤติกรรมที่เขาแสดงนั้นเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ถูกต้อง หรือเป็นการแก้ปัญหาที่ถูกต้องนั่นเอง นอกจากนี้ การเรียนรู้แบบการวางเงื่อนไขการกระทำนี้

เมื่ออินทรีย์ซึ่งเป็นมนุษย์หรือสัตว์ได้แสดงพฤติกรรมใด แล้วได้รับผลกรรมที่พึงพอใจ พฤติกรรมนั้นย่อมเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่ถ้าพฤติกรรมใดเมื่ออินทรีย์กระทำแล้วได้รับผลกรรมที่ไม่พึงพอใจ พฤติกรรมนั้นก็จะลดลงหรือหายไปดังนั้นพฤติกรรมใดจะคงอยู่ เพิ่มขึ้น หรือหายไป ย่อมขึ้นอยู่กับผลกรรมที่อินทรีย์ได้รับว่ามีความพึงพอใจหรือไม่ การให้ผลกรรมซึ่งอินทรีย์พอใจเรียกว่า “การเสริมแรง (Reinforcement)” และถ้าให้ผลกรรมซึ่งอินทรีย์ไม่พึงพอใจเป็นการลงโทษ (Punishment) ดังนั้นพฤติกรรมของอินทรีย์จึงถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขการเสริมแรง (Contingency of Reinforcement) และเงื่อนไขการลงโทษ (Contingency of Punishment)

การเสริมแรงและการลงโทษ

1) การเสริมแรง (Reinforcement) คือ การทำให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วมีความคงทนถาวรต่อไปเรื่อย ๆ เมื่อได้รับผลกรรมที่พึงพอใจ เช่น อาหารที่หนูได้รับในการทดลองของสกินเนอร์ เป็นต้น ดังนั้น การเสริมแรงจึงต้องใช้หลังจากเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้นั้นแล้ว การเสริมแรงแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1.1) การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) คือการที่อินทรีย์ได้รับสิ่งเร้าแล้วเกิดความพอใจ เช่น การให้ขนมเป็นรางวัลเพื่อให้เด็กหยุดร้องไห้ หรือครูชมเชยผู้เรียนเมื่อส่งการบ้าน เป็นต้น

1.2) การเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) คือการที่อินทรีย์ถูกนำสิ่งไม่พอใจ ไม่ต้องการออกไป เช่น การทำให้เสียงดังหนวกหูหายไปจากห้องเรียนขณะกำลังเรียนหนังสือ หรือการเอาโซ่ตรวนออกจากเท้านักโทษเมื่อปฏิบัติตัวดี เป็นต้น

2) การลงโทษ (Punishment) คือ การทำให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรมลดลงเมื่อได้รับผลกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พอใจ หรือการถูกนำสิ่งที่อินทรีย์พึงพอใจออกไป สกินเนอร์กล่าวว่าการลงโทษเป็นการหยุดยั้งพฤติกรรมเพียงชั่วคราว แต่ไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ในทฤษฎีของสกินเนอร์จึงไม่นิยมใช้การลงโทษเพียงแต่ใช้การเพิกเฉย (Ignorance) เมื่ออินทรีย์แสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์การลงโทษแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1) การลงโทษทางบวก (Positive Punishment) คือ การที่อินทรีย์ได้รับสิ่งที่ไม่พอใจเมื่อแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น แม่ตีลูกเมื่อพูดคำหยาบ ครูตำหนิผู้เรียนเมื่อมาโรงเรียนสาย เป็นต้น

2.2) การลงโทษทางลบ (Negative Punishment) คือ การที่อินทรีย์ถูกนำเอาสิ่งที่พอใจออกไป เช่น การไล่เด็กออกไปจากห้องเพื่อไม่ให้ดูโทรทัศน์ หรือการเอาขนมออกไปจากปากเด็ก เป็นต้น

การสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในระดับใดนั้นขึ้นอยู่กับตารางกำหนดการเสริมแรงเป็นสำคัญ ตารางการเสริมแรงบางอย่างทำให้มีอัตราการตอบสนองพฤติกรรมมาก บางอย่างมีอัตราการตอบสนองน้อย สกินเนอร์แบ่งการให้การเสริมแรงเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1) การเสริมแรงแบบต่อเนื่อง (Immediately or Continuous Reinforcement) เป็นการให้การเสริมแรงทุกครั้งเมื่ออินทรีย์แสดงพฤติกรรมการเรียนรู้หรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ นั่นคือถ้าแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ 1 ครั้ง ก็จะได้รับการเสริมแรง 1 ครั้ง เช่น คุณแม่จะชมเชยทุกครั้งที่ลูกกล่าวคำ “ขอบคุณ” เมื่อรับของจากผู้ใหญ่ เป็นต้น การเสริมแรงประเภทนี้จะใช้เมื่อต้องการให้อินทรีย์เกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็ว และเหมาะที่จะใช้กับเด็กเล็กถึงเด็กระดับชั้นประถมศึกษา สกินเนอร์พบว่า การเสริมแรงทุกครั้งเมื่ออินทรีย์แสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์มีข้อเสียคือ เมื่อหยุดการเสริมแรงจะทำให้พฤติกรรมที่เคยได้รับการเสริมแรงหายไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้น เพื่อให้พฤติกรรมที่พึงประสงค์เกิดขึ้นอย่างถาวร และมีอัตราการตอบสนองที่มากกว่า การเสริมแรงประเภทที่สองคือการเสริมแรงแบบเป็นครั้งคราวจึงถูกนำมาใช้

2) การเสริมแรงแบบเป็นครั้งคราว (Partialy Reinforcement) เป็นการให้การเสริมแรงที่ไม่สม่ำเสมอ กล่าวคืออินทรีย์อาจได้รับการเสริมแรงบางครั้งที่แสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ การเสริมแรงประเภทนี้ทำให้พฤติกรรมการเรียนรู้มีความคงทนถาวร เพราะครั้งใดก็ตามที่ไม่ได้รับการเสริมแรงก็ยังคาดหวังว่าจะได้รับการเสริมแรงบ้าง พฤติกรรมการเรียนรู้จึงยังคงดำเนินต่อไปเป็นเวลานาน และเมื่อทำท่าจะหยุดชะงักลงก็ยังได้รับการเสริมแรงอีก การเสริมแรงประเภทนี้แบ่งเป็น 4 วิธี คือ

2.1) การเสริมแรงแบบกำหนดเวลาที่แน่นอน (Fixed Interval) เป็นการเสริมแรงที่ผู้ให้การเสริมแรงกำหนดเวลาที่แน่นอนว่าเมื่อไร อินทรีย์หรือผู้เรียนจะได้รับการเสริมแรง ซึ่งผู้เรียนสามารถคาดคะเนได้ว่าเมื่อไรจะได้รับการเสริมแรง เช่น กำหนดว่าทุก ๆ 3 นาที 6 นาที 9 นาที และ 12 นาที ฯลฯ จะได้รับการเสริมแรง 1 ครั้ง ตัวอย่างการเสริมแรงประเภทนี้ เช่น พนักงานได้รับเงินเดือนทุก ๆ สิ้นเดือน ผู้เรียนได้รับอนุญาตให้อ่านหนังสือการ์ตูนได้ทุก ๆ สี่ชั่วโมง หรือครูบอกว่าจะมีการสอบย่อยทุก ๆ วันศุกร์ เป็นต้น

2.2) การเสริมแรงแบบกำหนดจำนวนครั้งของพฤติกรรมที่แน่นอน (Fixed Ratio) เป็นการเสริมแรงที่ผู้ให้การเสริมแรงกำหนดจำนวนครั้งของผลงานหรือพฤติกรรมการตอบสนองที่แน่นอนว่าเมื่อไรอินทรีย์จะได้รับการเสริมแรง เช่น กำหนดว่าถ้าผู้เรียนตอบคำถามได้ถูก 5 ข้อ ครูก็จะให้ดินสอหนึ่งแท่ง หรือถ้าลูกรีดเสื้อได้ 10 ตัว คุณแม่ก็จะให้ดูโทรทัศน์ เป็นต้น

2.3) การเสริมแรงแบบกำหนดช่วงเวลาที่ไม่แน่นอน (Random or Variable Interval) เป็นการเสริมแรงที่ผู้ให้การเสริมแรงกำหนดช่วงเวลาในการเสริมแรงแต่ละครั้ง เช่น ในการทดลองของสกินเนอร์ ถ้าหนูกดคานในช่วงเวลา 2 - 5 นาที หนูก็จะได้รับการเสริมแรงหนึ่งครั้ง กล่าวคือเมื่อเวลาผ่านไป 2 นาที ให้การเสริมแรง 1 ครั้ง หรือเวลาผ่านไป 3 นาที ให้การเสริมแรง 1 ครั้ง หรือเวลาผ่านไป 5 นาที จะให้การเสริมแรง 1 ครั้ง ทั้งนี้อาจอยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่งตั้งแต่เวลา 2 นาทีถึง 5 นาที หรือครูอาจจะบอกนิสิตว่าจะมีการทดสอบย่อยภายในเดือนนี้ แต่ไม่ได้บอกว่าเมื่อไร เป็นต้น การเสริมแรงประเภทนี้ไม่กำหนดเวลาที่แน่นอนลงไป ซึ่งต่างจากวิธีที่ 2.1 ซึ่งกำหนดเวลาแน่นอน วิธีนี้จะทำให้พฤติกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นนานคงทนกว่า 2 วิธี

แรกเพราะบางทีก็ได้รับการเสริมแรง บางทีก็ไม่ได้รับการเสริมแรง และถ้าหยุดแสดงพฤติกรรมเมื่อใดก็ยังคาดหวังว่าอาจจะได้รับการเสริมแรงอีก พฤติกรรมการเรียนรู้จึงหยุดช้าลง

2.4) การเสริมแรงแบบกำหนดช่วงของพฤติกรรม (Random or Variable Ratio) เป็นการเสริมแรงที่ผู้ให้การเสริมแรงใช้ช่วงของพฤติกรรมเป็นเกณฑ์ในการเสริมแรงแต่ละครั้ง เช่น ครูกำหนดว่าผู้เรียนจะได้รับรางวัลถ้าสามารถตอบคำถามได้ถูกต้อง 3-6 ข้อ นั่นคือ ผู้เรียนอาจจะได้รับรางวัลเมื่อตอบคำถามได้ถูก 4 ข้อ หรือบางครั้งผู้เรียนอาจจะได้รับรางวัลเมื่อตอบคำถามได้ถูก 6 ข้อ เป็นต้น การเสริมแรงวิธีนี้ ถ้าผู้เรียนหยุดตอบคำถามก็ไม่แน่ใจว่าจะได้รับรางวัลอีกหรือไม่ แต่ถ้าผู้เรียนยังตอบคำถามไปเรื่อย ๆ ผู้เรียนก็ยังคาดหวังว่าจะมีโอกาสได้รับรางวัลอีก ดังนั้นพฤติกรรมการตอบคำถามของผู้เรียนจึงหยุดช้าลง และจากการทดลองของสกินเนอร์พบว่าวิธีที่ 2.4 ทำให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้นานที่สุด

การเสริมแรงเป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน ดังนั้น ครูที่ดีจะต้องสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่เอื้อให้ผู้เรียนได้รับการเสริมแรง หลักสำคัญในการใช้การเสริมแรงในการสอนมีดังนี้

1) ครูจะต้องทราบว่าพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนคืออะไร แล้วจึงให้การเสริมแรงพฤติกรรมการเรียนรู้นั้น

2) ในระยะแรกของการเรียนรู้ ครูควรใช้การเสริมแรงแบบต่อเนื่องเพื่อให้พฤติกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว หลังจากนั้นให้เปลี่ยนมาใช้การเสริมแรงแบบเป็นครั้งคราว เพื่อรักษาพฤติกรรมการเรียนรู้ให้คงทนถาวร

3) ครูต้องระมัดระวังไม่ให้การเสริมแรง เมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

4) ครูไม่ควรใช้การลงโทษในการเรียนการสอน เพราะการลงโทษไม่ได้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

2.3.1.2 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning)

การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเรานั้นเกิดขึ้นจากการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ ซึ่งตัวแบบสามารถถ่ายทอดทั้งพฤติกรรมในแง่ความคิดและพฤติกรรมการแสดงออกมาสู่ผู้สังเกตได้เช่น การเกิดการแต่งกาย การเต้นรำ และความรู้สึกกลัวสัตว์บางอย่างที่ไม่น่ากลัว นอกจากนี้จากการวิจัยยังพบว่าพฤติกรรมก้าวร้าวเกิดจากการเรียนรู้โดยการสังเกตด้วย

การเรียนรู้โดยการสังเกตจะเกิดขึ้นได้ ต้องประกอบด้วย 4 กระบวนการ ดังนี้

1) กระบวนการใส่ใจ (attentional process) ผู้สังเกตจะใส่ใจสังเกตพฤติกรรมมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับลักษณะของตัวแบบ และลักษณะของผู้สังเกตเองด้วย

1.1) ลักษณะของตัวแบบ ตัวแบบที่ทำให้ผู้สังเกตเกิดความใส่ใจสังเกต ได้แก่ ตัวแบบที่มีลักษณะเด่น น่าสนใจ มีเกียรติ เป็นคนดัง หน้าตาดี และแสดงพฤติกรรมไม่ซับซ้อนจะทำให้ผู้สังเกตเกิดการเรียนรู้ได้ดี

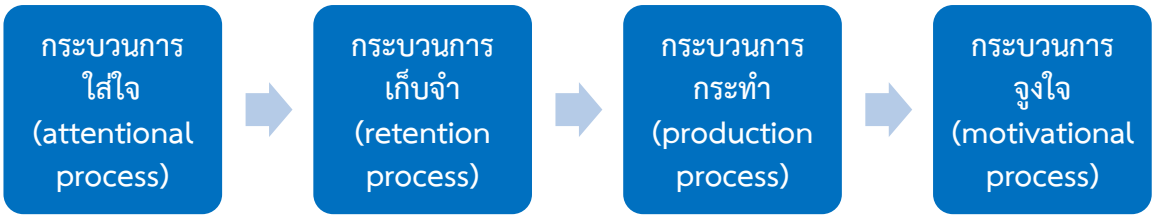
1.2) ลักษณะตัวผู้สังเกต ได้แก่ วัย ความสามารถในการสัมผัสและรับรู้ ทักษะทางร่างกาย ระดับการตื่นตัว บุคลิกภาพ ทัศนคติและความชอบ

2) กระบวนการเก็บจำ (retention process) บุคคลจะมีการแปลงข้อมูลที่ได้จากการสังเกตไปสู่รูปแบบที่สามารถเก็บจำได้ง่าย และมีการคิดทบทวนเพื่อให้จำได้

3) กระบวนการกระทำ (production process) เป็นกระบวนการที่บุคคลแปลงข้อมูลที่เก็บจำไว้นั้นออกมาเป็นการกระทำ ซึ่งการกระทำนี้มิใช่เพียงการลอกแบบอย่างตรงไปตรงมาแต่เป็น

กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางความคิดและความพร้อมของร่างกายจึงทำให้บางคนทำได้เหมือนตัวแบบ หรือบางคนอาจทำได้ดีกว่าตัวแบบ หรือทำได้ไม่เหมือนตัวแบบ

4) กระบวนการจูงใจ (motivational process) ในการเรียนรู้โดยการสังเกตนี้ผลของการกระทำ (ตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษ) ที่ตัวแบบได้รับ จะทำให้ผู้สังเกตเกิดความคาดหวังว่า เมื่อตนกระทำพฤติกรรมที่เหมือนกับตัวแบบแล้ว จะได้รับผลเช่นเดียวกับตัวแบบด้วย โดยความคาดหวังนี้กลายมาเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สังเกตตัดสินใจที่จะกระทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้ นั่นคือตามแนวคิดนี้เชื่อว่าบุคคลที่เกิดการเรียนรู้แล้ว อาจจะแสดงพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้แล้วออกมาหรือไม่แสดงออกมาก็ได้ ขึ้นอยู่กับแรงจูงใจที่มาผลักดันทำให้พฤติกรรมมีมากพอหรือไม่ซึ่งสิ่งที่ ทำให้เกิดแรงจูงใจ อาจจะเป็นสิ่งล่อใจจากภายนอก หรือการประเมินความสามารถของตนเองนอกจากนี้แรงเสริมที่ได้รับหลังจากที่กระทำพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้แล้ว จะเป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรมต่อไปอีกหรือไม่

แผนภาพ 2.1 กระบวนการในการเรียนรู้โดยการสังเกต

การควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง (Self–Regulation)

บุคคลจะเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ โดยการสังเกตและเลียนแบบจากตัวแบบ และการเรียนรู้จากการสังเกตจะมีประสิทธิภาพหรือเป็นที่ยอมรับหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับการเสริมแรงและการลงโทษ อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไป และบุคคลเจริญเติบโตขึ้น บุคคลจะเรียนรู้เองว่ามาตรฐานของงานที่ทำควรมีเท่าไร และควรจะจัดการกับตัวเองอย่างไรในการเรียนรู้และกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ห้องนอนเด็กชายดิวมักจะรกรุงรัง ไม่เป็นระเบียบ แม่ต้องดุให้ทำความสะอาดห้องนอนอยู่เสมอ แต่พอเด็กชายดิวโตขึ้น ดิวก็จะดูแลห้องนอนให้สะอาดเรียบร้อยได้ โดยแม่ไม่ต้องมาเตือนเหมือนเมื่อก่อน หรืออย่างเช่น เมื่อผู้เรียนโตขึ้น ผู้เรียนสามารถเตือนตนเองให้ดูหนังสือสอบเองได้ โดยครูหรือผู้ปกครองไม่ต้องคอยบอกเหมือนแต่ก่อน และถ้าผู้เรียนสอบได้ผู้เรียนก็มีความรู้สึกภูมิใจกับผลสำเร็จที่ได้รับ แต่ในทางตรงกันข้ามผู้เรียนก็จะรู้สึกผิดถ้าหากผู้เรียนทำข้อสอบไม่ได้

“การควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง (Self – Regulation)” หมายถึง การที่บุคคลสามารถริเริ่ม ดูแล ควบคุม และจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้และการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองได้ ซึ่งบุคคลจะต้องรู้ว่าจะทำงานนั้นอย่างไร (how to do) และเมื่อไร (when to do) ซึ่งรวมถึงการพิจารณาว่ามีความเข้าใจในสิ่งนั้นอย่างไร โดยพิจารณาในสิ่งต่าง ๆ เช่น การประเมินความพยายามในการทำงาน การวางแผนและขั้นตอนในการทำงาน ตลอดทั้งการตัดสินใจในการใช้เวลาในการทำงานนั้น ๆ เป็นต้น

ขั้นตอนของการควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ๆ 4 ขั้นตอนตามลำดับดังนี้

1) การกำหนดมาตรฐานและจุดมุ่งหมาย (Setting Standards and Goals) เป็นขั้นตอนแรกและถือว่ามีความสำคัญมาก การควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองที่มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนจะต้องกำหนดจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน เฉพาะเจาะจง สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ และจุดมุ่งหมายที่วางไว้จะต้องใกล้เคียงกับความสามารถของผู้เรียนที่จะทำสำเร็จได้ มิฉะนั้นผู้เรียนก็จะประสบความล้มเหลว เพราะตั้ง

จุดมุ่งหมายที่ยากเกินความสามารถที่มี และจุดมุ่งหมายที่ดีจะต้องไม่ยาวนานเกินไป แต่ควรจะเป็นจุดมุ่งหมายที่สามารถเห็นผลได้ในระยะอันใกล้ เช่น ผู้เรียนกำหนดจุดมุ่งหมายว่าจะตั้งใจเรียนและจะต้องสอบผ่านวิชาภาษาอังกฤษในเทอมนี้ให้ได้ เป็นต้น

2) การสังเกตตนเอง (Self-Observation) เป็นขั้นตอนที่สองในการควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง หลังจากที่ผู้เรียนได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนแล้ว ผู้เรียน จะต้องสังเกตตนเองอยู่เสมอว่า ในชั่วโมงภาษาอังกฤษผู้เรียนตั้งใจเรียนในขณะครูสอนหรือไม่ ได้ทำการบ้านส่งครู และได้ทบทวนบทเรียนอย่างเพียงพอหรือยัง ผู้เรียนจะต้องรู้ว่าส่วนไหนที่ปฏิบัติดีอยู่แล้ว และส่วนไหนจะต้องปรับปรุงแก้ไข

3) การประเมินตนเอง (Self-Judgment) เป็นขั้นตอนที่สามของการควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง โดยทั่วไปพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลจะถูกประเมินจาก ครู ญาติพี่น้อง เพื่อน และบุคคลอื่นในสังคม แต่ในการควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง ตัวผู้เรียนเองจะต้องเป็นผู้ประเมินความก้าวหน้าในการเรียนหรือการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ว่าไปสู่จุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่ ดังตัวอย่างข้างต้น เมื่อผู้เรียนสังเกตพบว่ายังทำแบบฝึกหัดภาษาอังกฤษไม่ถูกต้อง ผู้เรียนก็ต้องแก้ไขตรงจุดนี้ โดยการไปหาเพื่อนหรือถามครูเพื่ออธิบายให้เข้าใจ

4) การตอบสนองต่อตนเอง (Self-Reaction) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง หลังจากผู้เรียนผ่านขั้นตอนทั้งสามข้างต้นแล้ว ผู้เรียนก็จะทราบว่าจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ประสบความสำเร็จหรือไม่ กล่าวคือถ้าผู้เรียนสามารถสอบผ่านวิชาภาษาอังกฤษ ผู้เรียนก็อาจจะให้รางวัลตัวเองโดยการไปเที่ยวต่างจังหวัด หรือซื้อเสื้อผ้าที่ชอบ นอกจากนี้ความรู้สึกดีใจ ภูมิใจที่สามารถทำงานได้ประสบความสำเร็จก็ถือเป็นรางวัลได้เหมือนกัน ในทางตรงกันข้ามถ้าสอบไม่ผ่าน ผู้เรียนก็อาจจะลงโทษตัวเองโดยการงดดูหนัง งดไปเที่ยวนอกบ้าน และบางคนก็อาจจะกล่าวโทษ ตำหนิตนเอง และรู้สึกผิดที่ไม่สามารถสอบผ่านได้ หากผู้เรียนสามารถทำตามขั้นตอนทั้ง 4 นี้ได้ ผู้เรียนก็จะมีความสามารถในการควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองและจัดการตนเองได้ในที่สุด

ในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ครูควรบอกผู้เรียนว่าอย่าไปยึดติด หรือให้บุคคลอื่นมามีอิทธิพลต่อเรามากจนเกินไป ทางที่ดีที่สุดผู้เรียนควรจะต้องเป็นผู้ริเริ่มและจัดการเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเอง ซึ่งครูสามารถช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถในการควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองได้ดังนี้

1) อธิบายให้ผู้เรียนมองเห็นประโยชน์และคุณค่าของโปรแกรมการควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง

2) อธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจขั้นตอนของการควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองให้ชัดเจนและถูกต้อง

3) ครูควรช่วยให้ผู้เรียนตระหนักรู้ถึงความสามารถที่แท้จริง อันจะทำให้ผู้เรียนสามารถกำหนดจุดมุ่งหมายได้สอดคล้องกับความสามารถที่มี

4) ครูควรช่วยให้ผู้เรียนกำหนดจุดมุ่งหมายให้ชัดเจน เฉพาะเจาะจง และจุดมุ่งหมายนั้นจะต้องมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้

5) ครูช่วยให้ผู้เรียนเตรียมแบบฟอร์มในการบันทึกการสังเกตและการประเมินให้ถูกต้อง

6) ครูให้การเสริมแรงเมื่อผู้เรียนมีความก้าวหน้าและประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และให้ความช่วยเหลือ แนะนำ หรือให้กำลังใจเมื่อผู้เรียนประสบปัญหาและอุปสรรค

2.3.2 ทฤษฎีสร้างแรงจูงใจ

การแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลแตกต่างกันไปทั้งชนิดและลักษณะที่แสดงออก เช่น ผู้เรียนบางคนขยันเรียนมากๆ ในขณะที่บางคนขี้เกียจและไม่ค่อยเข้าชั้นเรียน การแสดงพฤติกรรมของผู้เรียนแต่ละคนย่อมมีสาเหตุเบื้องหลังชักนำให้กระทำเช่นนั้น ซึ่งเรียกสิ่งนี้ว่า การจูงใจ (Motivation) การจูงใจมีความสำคัญต่อความคิด ความสนใจ และการเกิดพฤติกรรมของบุคคล

การจูงใจ หมายถึง กระบวนการของการใช้สิ่งเร้าที่เป็นแรงจูงใจมากระตุ้นหรือล่อให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างมีทิศทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ อันจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ การจูงใจมีความสำคัญต่อความคิด ความสนใจ และการเกิดพฤติกรรมของบุคคล

จากความหมายของการจูงใจ จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมที่ถูกกระตุ้นหรือถูกเร้าให้แสดงออกมาจะมีแรงจูงใจและเครื่องล่ออยู่เบื้องหลัง กล่าวคือ การจูงใจประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วนคือ

1) แรงจูงใจ (Motive) หมายถึง พลังหรือสภาวะภายในที่กระตุ้นให้ทำพฤติกรรมที่มีทิศทาง ด้วยความกระตือรือร้น มุ่งมั่นพยายามจนบรรลุจุดหมายปลายทางที่ต้องการ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดภายในร่างกาย

2) สิ่งจูงใจหรือเครื่องล่อ (Incentive) หมายถึง สิ่งเร้าต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอกร่างกาย ซึ่งเป็นตัวกำหนดทิศทางของพฤติกรรมดังนั้นการจูงใจจะมีพลังมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับส่วนสำคัญทั้งสองส่วนนี้

ลักษณะของพฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจ

การจูงใจมีประเด็นที่น่าสนใจต่อการเกิดพฤติกรรมของบุคคลดังนี้

1) พฤติกรรมอย่างเดียวกันอาจจะเนื่องมาจากสาเหตุต่างกัน เช่น เด็กขโมยเงินอาจเนื่องมาจากอยากเรียกร้องความสนใจจากพ่อแม่ หรืออาจเนื่องมาจากต้องการเอาเงินไปซื้อของเล่น เป็นต้น

2) แรงจูงใจอย่างเดียวกัน อาจจะเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ต่างกัน เช่น ผู้เรียนที่ต้องการความสนใจและความรักจากครู อาจจะแสดงพฤติกรรม โดยการตั้งใจเรียนหนังสือเพื่อทำคะแนนให้ดี ในขณะที่ผู้เรียนบางคนอาจซื้อของขวัญมากำนัลครูในวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อต้องการความรักจากครู

3) พฤติกรรมอย่างเดียวกัน อาจจะมีสาเหตุมาจากแรงจูงใจหลายอย่าง เช่น พนักงานตั้งใจทำงาน เพื่อหวังรางวัลและคำชมเชยจากผู้บังคับบัญชา ต้องการตำแหน่งที่สูงขึ้น และต้องการเงินเดือนที่สูงขึ้น

4) พฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจนั้นจะต้องมีเป้าหมายเสมอ เช่น ผู้เรียนที่มีเป้าหมายเพื่อสอบเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยให้ได้ ก็ต้องทุ่มเทความพยายามในการอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อที่จะสามารถสอบผ่านเข้ามหาวิทยาลัยให้ได้

5) พฤติกรรมบางอย่างของบุคคลอาจถูกจูงใจให้กระทำ โดยเจ้าตัวอาจจะไม่ทราบถึงเป้าหมายที่แท้จริงได้ ถ้าความต้องการและเป้าหมายนั้นอยู่ภายในจิตใต้สำนึก เช่น มนตรีต้องการเป็นผู้ชนะในการแข่งมวยปล้ำ ซึ่งมนตรีคิดว่าเป็นเพราะตนต้องการเงินรางวัล แต่จริง ๆ แล้วมนตรีอาจมีความต้องการและเป้าหมายที่จะชดเชยความก้าวร้าวที่อยู่ในจิตใต้สำนึกก็ได้

6) บุคคลที่อยู่ในสังคมต่างกันมักมีแรงจูงใจต่างกัน เช่น คนที่อยู่ในประเทศแถบยุโรปมักต้องการชีวิตที่อิสระ ชอบทำงาน และมีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากคนที่อยู่ในประเทศแถบแอฟริกา หรือแม้กระทั่งคนในสังคมที่มีวัฒนธรรมเดียวกันก็อาจมีความต้องการและแรงจูงใจที่แตกต่างกันได้ ถ้าได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ต่างกัน

องค์ประกอบของการจูงใจ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1) สิ่งเร้า (Stimulus) หมายถึง สิ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล สิ่งเร้าถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดการจูงใจ ซึ่งสิ่งเร้าสามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ

1.1) สิ่งเร้าภายนอก คือ สิ่งที่อยู่รอบตัวทั้งภาพ รส กลิ่น เสียง แสง สี รวมไปถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วย

1.2) สิ่งเร้าภายใน คือ สภาวะการทำงานของระบบต่าง ๆ ภายในร่างกาย เช่น ระบบขับถ่าย ระบบไหลเวียนของโลหิต

2) ความต้องการ (Needs) ความต้องการถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างแรงขับและแรงจูงใจในตัวบุคคล เพราะเมื่อบุคคลมีความต้องการเกิดขึ้นเนื่องจากร่างกายของบุคคลอยู่ในสภาวะของการแสวงหาสิ่งที่ขาดหายหรือสูญเสียไป จนทำให้เกิดแรงกระตุ้นบุคคลแสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งขึ้นมาเพื่อตอบสนองสภาวะที่ขาดสมดุลนั้นให้กลับสู่สภาวะปกติ เช่น เมื่อร่างกายขาดน้ำก็จะเกิดแรงกระตุ้นให้ร่างกายเกิดความต้องการน้ำขึ้น ซึ่งความต้องการของมนุษย์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1) ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) ได้แก่ ความต้องการน้ำ อาหาร อากาศ หรือปัจจัย 4 ความต้องการทางเพศ และการพักผ่อน เป็นต้น

2.2) ความต้องการด้านจิตใจ (Psychological Needs) เป็นความต้องการที่บุคคลต้องอาศัยการตอบสนองจากบุคคลอื่นในสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ เช่น การต้องการความรัก ความปลอดภัย ความมั่นคง การเคารพนับถือ และความภาคภูมิใจ เป็นต้น

3) แรงขับและแรงจูงใจ (Drive and Motive) หมายถึง พลังหรือแรงขับพื้นฐานที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลเมื่อบุคคลเกิดความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น โดยพลังดังกล่าวจะทำหน้าที่กระตุ้นบุคคลให้แสดงพฤติกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายปลายทาง จากนั้นแรงขับและแรงจูงใจจะเริ่มลดลงหรือหมดไปเป็นผลให้ความต้องการของบุคคลหมดลงไปด้วยเช่นกัน

4) สิ่งล่อใจ (Incentive) หมายถึง สิ่งเร้าภายนอกที่ทำให้บุคคลเกิดความต้องการจนก่อให้เกิดแรงจูงใจที่จะกระตุ้นให้ตนเองแสดงพฤติกรรมไปสู่เป้าหมาย ดังนั้นสิ่งล่อใจ จึงหมายถึง สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวของบุคคลทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น เงินทอง ของขวัญ รางวัล และเป็นนามธรรม เช่น คำยกย่องชมเชย ชื่อเสียงเกียรติยศ

5) เป้าหมาย (Goal) หมายถึง เป้าหมายปลายทางสุดท้ายของการจูงใจ ซึ่งเป็นขั้นตอนของการสิ้นสุดการแสดงพฤติกรรม เพราะเมื่อใดก็ตามที่บุคคลแสดงพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายได้แล้ว แรงขับหรือแรงจูงใจที่ทำหน้าที่กระตุ้นก็จะลดลงหรือหมดไป ทำให้ความต้องการนั้นหมดตามไปด้วยเช่นกัน

แผนภาพที่ 2.2 กระบวนการจูงใจ

2.3.2.1 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of needs Theory)

จะเห็นได้ว่ามนุษย์มีความต้องการ ความปรารถนาและได้รับสิ่งที่มีความหมายต่อตนเอง ความต้องการเหล่านี้จะเรียงลำดับขั้นของความต้องการ ตั้งแต่ขั้นแรกไปสู่ความต้องการขั้นสูงขึ้นไปเป็นลำดับ ซึ่งมีอยู่ 5 ขั้น ดังนี้

1) ความต้องการทางร่างกาย (physiological needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์เพื่อความอยู่รอด เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อากาศ น้ำดื่ม การพักผ่อน เป็นต้น

2) ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง (security or safety needs) เมื่อมนุษย์สามารถตอบสนองความต้องการทางร่างกายได้แล้ว มนุษย์ก็จะเพิ่มความต้องการในระดับที่สูงขึ้นต่อไป เช่น ความต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินความต้องการความมั่นคงในชีวิตและหน้าที่การงาน หากไม่ได้รับการตอบสนองหากไม่ได้รับการตอบสนองจะเกิดความรู้สึกหวาดกลัว ผวา รู้สึกไม่มั่นคง

3) ความต้องการทางสังคม (Social needs) บางครั้งเรียกว่า "ความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ" (love and belongingness) เป็นความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์เป็นความต้องการที่จะมีความรักความผูกพันกับผู้อื่น เช่น ความรักจากเพื่อน เพื่อนร่วมงาน ครอบครัว หรือคนรัก เป็นต้น ซึ่งความรักดังกล่าวนี้มีความหมายรวมถึงทั้งการให้และการรับความรักด้วย

4) ความต้องการการยกย่อง (esteem needs) หรือ ความภาคภูมิใจในตนเองเป็นความต้องการการได้รับการยกย่อง นับถือ และสถานะจากสังคม เช่น ความต้องการได้รับความเคารพนับถือ ความต้องการมีความรู้ความสามารถ เป็นต้น เป็นความต้องการที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของตนเองว่าตนเองมีประโยชน์มีคุณค่า และต้องการให้ผู้อื่นเห็นคุณค่าของตน ยอมรับนับถือยกย่องตนว่าเป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ และมีศักดิ์ศรีด้วย

5) ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (self-actualization) หรือความต้องการสมหวังในชีวิตเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของแต่ละบุคคล ที่ปรารถนาจะได้รับผลสำเร็จในสิ่งที่ตนคิดและตั้งความหวังไว้ เช่น ความต้องการที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างได้สำเร็จและสุดความสามารถ ความต้องการทำทุกอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง เป็นต้น

ความต้องการทั้ง 5 ระดับ อาจจำแนกออกได้เป็น 2 ขั้น เพื่อให้มองเห็นความแตกต่างของความต้องการที่ง่ายขึ้น

1) ความต้องการขั้นต่ำ (Lower – order needs) เป็นความต้องการที่จะต้องได้รับการตอบสนองก่อนเพื่อให้เกิดความพอใจภายนอก ได้แก่ ความต้องการทางด้านร่างกายและความต้องการความปลอดภัย

2) ความต้องการขั้นสูง (Higher – order needs) เป็นความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองทีหลังเพื่อก่อให้เกิดความพอใจภายใน ได้แก่ ความต้องการด้านสังคม ความต้องการมีเกียรติยศมีศักดิ์ศรีในสังคม และความต้องการความสมหวังในชีวิต

2.3.2.2 ทฤษฎีความต้องการของเมอร์เรย์ (The Need Theories of Murray)

ต้องการเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เกิดแรงขับหรือแรงจูงใจ ซึ่งเป็นผลให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปในทิศทางที่จะนำไปสู่เป้าหมาย (Goal) และความต้องการของบุคคลไม่ว่าจะเกิดจากภายในร่างกายหรือเกิดจากสังคมจะมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ถ้าเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน จะไม่มีความต้องการใด

ความต้องการหนึ่งที่สำคัญไปกว่าความต้องการอื่น ดังนั้น การเลือกแสดงพฤติกรรมตอบสนองความต้องการจึงไม่แน่นอน ไม่สามารถบ่งชัดได้ว่าอินทรีย์จะเลือกตอบสนองต่อความต้องการใดก่อน ความต้องการนี้เมอร์เรย์กล่าวว่ามีถึง 20 ความต้องการ ดังนี้

1) ความต้องการที่จะยอมแพ้หรือยอมรับผิด (Abasement Need)
2) ความต้องการที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง (Achievement Need)
3) ความต้องการทำให้ผู้อื่นรัก (Affiliation Need)
4) ความต้องการเอาชนะโดยใช้ความรุนแรง และการต่อสู้ (Aggression Need)
5) ความต้องการเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง (Autonomy Need)
6) ความต้องการที่จะฟันฝ่าอุปสรรคโดยการสร้างความมานะพยายามขึ้น (Counteraction Need)
7) ความต้องการป้องกันตนเองจากความผิด คำวิพากษ์วิจารณ์ การตำหนิ (Defendance Need)
8) ความต้องการที่จะยอมรับนับถือ ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุกว่า (Deference Need)
9) ความต้องการที่จะควบคุมผู้อื่น ให้ผู้อื่นกระทำตาม (Dominance Need)
10) ความต้องการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้อื่น ต้องการให้ผู้อื่นรับรู้เรื่องราวของตนเอง (Exhibition Need)
11) ความต้องการที่จะได้รับความปลอดภัยจากสถานการณ์ที่เป็นอันตรายทั้งปวง (Harm-avoidance Need)
12) ความต้องการที่จะพ้นจากความอับอาย (Avoidance of Inferiority Need)
13) ความต้องการที่จะให้ความเมตตา สงสาร ช่วยเหลือผู้ที่ช่วยตนเองไม่ได้ (Nurturance Need)
14) ความต้องการที่จะจัดทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นระเบียบ (Order Need)
15) ความต้องการความสนุกสนาน (Play Need)
16) ความต้องการที่จะแยกตนเองออกจากความทุกข์ (Rejection Need)
17) ความต้องการการดูแลเอาใจใส่ ความเมตตาสงสารจากผู้อื่น (Succorance Need)
18) ความต้องการทางเพศ (Sexual Need)
19) ความต้องการที่จะมีความสุขกับสิ่งประทับใจทั้งมวล (Sentience Need)
20) ความต้องการที่จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ (Understanding Need)

จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นความต้องการตามแนวคิดของเมอร์เรย์ (Murray) หรือของมาสโลว์ (Maslow) มักมีความต้องการอยากรู้อยากเห็น หรือความต้องการที่จะเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ รวมอยู่ด้วย ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งที่จะทำให้เกิดการอยากเรียนรู้แก่ผู้เรียน อันเป็นหนทางที่นำไปสู่การเรียนรู้ที่ดี

อย่างไรก็ตาม ความต้องการที่เมอร์เรย์ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน มีทั้งสิ้น 7 ประการ ได้แก่

1) ความต้องการที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง (Achievement Need)
2) ความต้องการทำให้ผู้อื่นรัก (Affiliation Need)
3) ความต้องการเอาชนะโดยใช้ความรุนแรงและการต่อสู้ (Aggression Need)
4) ความต้องการเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง (Autonomy Need)

5) ความต้องการที่จะควบคุมผู้อื่น ให้ผู้อื่นกระทำตาม (Dominance Need)

6) ความต้องการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้อื่น ต้องการให้ผู้อื่นรับรู้เรื่องราวของตนเอง (Exhibition Need)

7) ความต้องการที่จะให้ความเมตตา สงสาร ช่วยเหลือผู้ที่ช่วยตนเองไม่ได้ (Nurturance Need)

ครูผู้สอนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับการจูงใจมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ดังนี้

1) การเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจอาจทำได้โดย

1.1) เร้าให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น โดยการจัดสภาพห้องเรียนให้น่าสนใจ เช่น การจัดนิทรรศการ และจัดเกมต่าง ๆ ในการตอบปัญหา เป็นต้น

1.2) เร้าให้เกิดความวิตกกังวล จากการศึกษา พบว่าผู้เรียนที่มีเชาว์ปัญญาสูง ถ้ามีความวิตกกังวลมากจะทำให้ทำข้อสอบได้ดี แต่เด็กที่มีเชาว์ปัญญาระดับปานกลางจะต้องมีความวิตกกังวลเพียงเล็กน้อยจึงจะทำให้ทำข้อสอบได้ดี

2) สร้างให้มีการแข่งขันและการร่วมมือไปพร้อม ๆ กัน จากการศึกษา พบว่าการให้ผู้เรียนทำงานแข่งขันกันเป็นกลุ่มจะได้ผลดีกว่าการแข่งขันเป็นรายบุคคล ซึ่งพบว่าวิธีนี้เหมาะสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษามากกว่าระดับอุดมศึกษา

3) การชมเชยและการตำหนิ ทั้งการชมเชยและการตำหนิมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็กทั้ง 2 อย่าง โดยทั่วไปแล้วการชมเชยจะให้ผลดีกว่าการตำหนิบ้างเล็กน้อย เด็กโตชอบการชมเชยมากกว่าการตำหนิ เด็กที่เรียนดีนั้นเมื่อถูกตำหนิจะมีความพยายามมากกว่าเมื่อได้รับคำชมเชย

4) การทดสอบบ่อยครั้ง คะแนนจากการสอบจะเป็นสิ่งที่จูงใจที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจการเรียนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทำให้ผู้เรียนตื่นตัวในการเรียน สนใจ เอาใจใส่จริงจังมากยิ่งขึ้น และส่งผลดีต่อการเรียนของผู้เรียนอีกด้วย

5) การค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ครูควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองด้วยการเสนอแนะหรือกำหนดหัวข้อที่ทำให้ผู้เรียนสนใจใคร่รู้ เพื่อให้เด็กค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง

6) วิธีการที่แปลกและใหม่ ครูควรนำวิธีการที่แปลก ๆ และใหม่ ๆ ซึ่งผู้เรียนไม่คาดคิดหรือไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน เช่น ให้ผู้เรียนคิดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งแปลกกว่าที่เคยทำ ซึ่งวิธีการที่แปลกใหม่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและมีแรงจูงใจในการเรียนมากขึ้น

7) ตั้งรางวัลสำหรับงานที่มอบหมาย ครูควรตั้งรางวัลล่วงหน้าแก่งานที่ผู้เรียนทำสำเร็จ เพื่อยั่วยุให้ผู้เรียนพยายามมากขึ้น ครูควรพยายามให้เด็กมีโอกาสได้รับการเสริมแรงอย่างทั่วถึง ไม่ควรให้เฉพาะผู้ที่ชนะในการแข่งขันเท่านั้น แต่อาจให้รางวัลในการแข่งขันกับตนเองก็ได้

8) การเชื่อมโยงบทเรียนใหม่กับสิ่งที่เคยเรียนรู้มาก่อน การนำเอาสิ่งใหม่ไปเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งที่เคยรู้มาก่อน จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายและชัดเจนขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสนใจบทเรียนมากขึ้น เพราะคาดหวังไว้ว่าจะได้นำเอาสิ่งที่เรียนไปใช้ประโยชน์และเป็นพื้นฐานในการเรียนต่อไป

9) เกมและการเล่นละคร การสอนที่ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงทั้งในการเล่นเกมและการแสดงละคร จะทำให้ผู้เรียนอยากเรียนและเรียนรู้ได้ดีขึ้น

10) การให้ผู้เรียนได้ทราบพัฒนาการความก้าวหน้าของตนเอง มีลักษณะคล้ายคลึงกับการทราบความสำเร็จ การให้รู้ความก้าวหน้าทำให้ผู้เรียนรู้ว่าตนเองทำสิ่งหนึ่งได้เพียงใด ดังนั้น ครูควรจัดบทเรียน หรือให้งานตามระดับความสามารถของผู้เรียน โดยอาจแสดงผลงานเป็นกราฟ เมื่อผู้เรียนพบว่าเขาทำงานหรือเรียนได้ดีขึ้นเรื่อย ๆ จะเป็นแรงจูงใจให้เขาสนใจเรียนมากขึ้น

11) การตั้งระดับความมุ่งหวังให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และความสามารถของผู้เรียน กล่าวคือ การตั้งระดับความมุ่งหวังที่ดี ผู้เรียนจะต้องยอมรับในความสามารถที่มีอยู่ของตน ไม่ใช่ตั้งเสียเลิศลอยแล้วกระทำไม่ได้ เช่น เรียนไม่เก่งแต่อยากเป็นแพทย์

12) การให้รางวัลและลงโทษเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

12.1) ควรใช้ให้เหมาะสมในเด็กแต่ละคน และไม่ควรให้เด็กคำนึงถึงรางวัลมากกว่าความสำเร็จของงาน

12.2) การลงโทษไม่ควรรุนแรงและพร่ำเพรื่อจนเกินไป ควรเป็นการลงโทษเพื่อปรับปรุงให้ผู้เรียนพฤติกรรมตัวให้เหมาะสมจึงจะเรียนรู้ได้ดี

12.3) การให้รางวัลและการลงโทษควรให้ทันทีโดยเร็วที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนทราบว่าตนมีข้อบกพร่องมากน้อยอย่างไร แล้วจะได้แก้ไขทันท่วงที

12.4) สนองความต้องการของผู้เรียน ซึ่งทำได้โดย

12.4.1) สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้มีความอบอุ่น ไม่ทำให้ผู้เรียนแบ่งพรรคแบ่งพวก ครูควรให้ความสนใจและให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนในห้องเรียนอย่างทั่วถึง ไม่ว่าผู้เรียนจะมีความสามารถสูงหรือต่ำ

12.4.2) มอบหมายงานที่ท้าทายแก่ผู้เรียน โดยงานนั้นต้องไม่ยากหรือง่ายจนเกินไป

12.4.3) ให้ผู้เรียนได้เห็นตัวแบบที่ประสบความสำเร็จ โดยใช้ตัวแบบที่มีความสามารถระดับใกล้เคียงกับผู้เรียน ตัวแบบดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นว่า ถ้าเขามีความพยายามก็มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จเช่นกัน

ปัจจัยภายในตัวบุคคลที่มีผลต่อแรงจูงใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆนั้น มีหลายปัจจัยด้วยกัน ได้แก่ ความอยากรู้ ความสนใจ การตั้งเป้าหมาย และการรับรู้ความสามารถตนเอง นอกจากนี้การจูงใจให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ต่อเนื่องจากบริบทหนึ่งไปสู่บริบทใหม่ได้นั้น มีปัจจัยสำคัญอีกบางประการ ได้แก่ ความพึงพอใจต่อความคาดหวัง การระบุสาเหตุของความสำเร็จหรือความล้มเหลวและบริบททางสังคมในการเรียน ได้แก่ เพื่อน และครู

การส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ครูจัดสภาพการเรียนการสอน อุปกรณ์การสอน ความท้าทายของงาน ความสอดคล้องของสิ่งที่เรียนกับความสนใจของผู้เรียนและเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางปัญญาของผู้เรียน ได้แก่ การตั้งเป้าหมาย การคาดหวังผลที่จะได้รับ การระบุสาเหตุของความสำเร็จ/ล้มเหลว การรับรู้ความสามารถตน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจต่อเนื่องในการเรียนรู้

2.4 จิตวิทยาเพื่อการแนะแนวด้านอาชีพ

การเลือกอาชีพและการประกอบอาชีพมีความสำคัญต่อชีวิตของบุคคล ถ้าสามารถเลือกอาชีพได้เหมาะสม ก็มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ มีความเจริญก้าวหน้าเป็นอันมาก จิตวิทยาเพื่อการแนะแนวด้านอาชีพมีทฤษฎีที่น่าสนใจ ดังนี้

2.4.1 ทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพของซูเปอร์ (Superg's Theory of Vocational)

โดแนล อี. ซูเปอร์ ได้พัฒนาทฤษฎีพัฒนาการด้านอาชีพโดยมีหลักการ ดังนี้

1) เป็นกระบวนการต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากความสนใจในอาชีพ ความสามารถของบุคคล ความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อตนเองเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและประสบการณ์ ดังนั้น การเลือกและการปรับตัวในอาชีพจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่อง

2) คุณสมบัติของแต่ละคนเหมาะกับอาชีพได้หลายอย่าง เช่น คนที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น อาจประกอบอาชีพ พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์

3) บุคคลมีความแตกต่างกันในด้านความสามารถ ความถนัด ความสนใจและ บุคลิกภาพ

4) ลักษณะของแบบฉบับอาชีพ (Career Pattern) ขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจ สังคมของครอบครัว ความสามารถทางสติปัญญา บุคลิกลักษณะ และโอกาสที่แต่ละบุคคลจะได้รับ ตลอดจนการปรับตัวในอาชีพ

5) พัฒนาการด้านอาชีพจะทำได้โดยการส่งเสริมให้ได้พัฒนาการความสามารถให้เต็มที่และให้ได้รู้สภาพข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับลักษณะของตนเองและสิ่งแวดล้อมส่งเสริมให้เข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้

6) มีความเกี่ยวพันกับการพิจารณาตนเองของบุคคลเป็นการที่บุคคลได้มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและได้ประเมินการกระทำของตนเองว่าสิ่งใดเด่นหรือด้อย

7) การที่บุคคลประสบความสำเร็จในการทำงาน และในชีวิตขึ้นอยู่กับการที่บุคคลนั้นได้ทำงานตรงกับความสามารถ ความถนัด ความสนใจ บุคลิกภาพและค่านิยม

8) การพิจารณาตนเองได้ก่อตัวขึ้นแล้วในระยะก่อนวัยรุ่น และชัดเจนในระยะวัยรุ่นและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพิจารณาอาชีพของบุคคล

9) องค์ประกอบเกี่ยวกับความจริงทั้งหลาย มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพมากขึ้น เมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น

10) การเลือกอาชีพและระดับของอาชีพสัมพันธ์กับสติปัญญาสถานะเศรษฐกิจ สังคมของครอบครัว ความต้องการ ค่านิยม ความสนใจ ระดับการศึกษา ความต้องการของตลาดแรงงาน

11) การประสบความสำเร็จนการประกอบอาชีพเป็นการเพิ่มพูนความรู้สึกนึกคิดที่ มีต่อตนเองในทางที่ดี

12) การประกอบอาชีพของบุคคลเป็นการกำหนดวิถีชีวิต

2.4.2 ทฤษฎีการเลือกอาชีพ

2.4.2.1 ทฤษฎีวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของบุคคล (Trait and Factor Theory)

ทฤษฎีนี้มีหลักการว่าบุคคลใช้วิจารณญาณตัดสินใจเลือกอาชีพโดยอาศัยหลักวิเคราะห์ตนเองและ วิเคราะห์อาชีพประกอบกัน ทฤษฎีนี้มีรากฐานมาจากจิตวิทยาความแตกต่างระหว่างบุคคลและจิตวิทยาประยุกต์ โดยมีหลักการว่าบุคคลประกอบด้วยลักษณะหลายประการ ซึ่งสำรวจและวัดด้วยแบบทดสอบทางจิตวิทยาหรือแบบสำรวจ ตลอดจนใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ ทฤษฎีนี้ยังเน้นว่า บุคคลเลือกอาชีพโดยพิจารณาลักษณะของอาชีพประกอบการพิจารณาตนเอง มีความเชื่อว่าการเลือกอาชีพของบุคคลไม่ใช่การลองผิดลองถูก แต่จะใช้ความคิดพินิจพิเคราะห์เป็นอย่างดี ทฤษฎีนี้มีหลักการเหมือนกับหลักการเลือกอาชีพของ แฟรงค์ พาร์สัน โดยมีหลักการเลือกอาชีพดังนี้

1) การวิเคราะห์ตนเอง โดยจะวิเคราะห์ความสามารถ ความสนใจ ความถนัด ความเป็นอยู่ สภาพทางครอบครัว บุคลิกภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ

2) การวิเคราะห์อาชีพ โดยบุคคลแสวงหาความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับอาชีพ

3) การใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจเลือกอาชีพ โดยอาศัยหลักวิเคราะห์ตนเองและ วิเคราะห์อาชีพประกอบกัน

ทฤษฎีนี้ได้มีการศึกษาลักษณะและองค์ประกอบของบุคคลซึ่งมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ สรุปได้ดังนี้

1) ความถนัดและสติปัญญา มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ นอกจากนั้นยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จและความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพด้วย

2) ความสนใจเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพและมีอิทธิพลต่อการที่เขาจะมีความบากบั่นในการประกอบอาชีพนั้นมากน้อยเพียงใด

3) ค่านิยมของบุคคลที่มีต่ออาชีพมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ เช่น คนที่มีเมตตาชอบ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อาจเลือกอาชีพ นักสังคมสงเคราะห์ แพทย์ พยาบาล

4) บุคคลแวดล้อม เป็นต้นว่า พ่อแม่ ญาติ ครู นักแนะแนวล้วนมีอิทธิพลต่อการเลือก อาชีพของบุคคล เช่น เด็กบางคนอยากเลือกอาชีพครูเพราะนิยมชมชอบครูหรือเด็กบางคนอาจเลือกอาชีพตามเพื่อนสนิทของตน

5) สัมฤทธิ์ผลในการเรียนมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพ โดยที่บุคคลที่มีผลการเรียนดี ในแขนงวิชาใด มักเลือกอาชีพในแนวนั้นและบุคคลที่มีสัมฤทธิ์ผลในการเรียนโดยทั่วไปในเกณฑ์ดีมีแนวโน้มที่จะเลือกอาชีพในระดับวิชาชีพ

6) ครอบครัว มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพของบุคคล โดยที่ลูกบางคนจะเลือกอาชีพตามอาชีพของพ่อแม่ และสถานะเศรษฐกิจสังคมของครอบครัวจะมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพของเด็กด้วย

7) บุคลิกภาพและการปรับตัว มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพที่มีบุคลิกลักษณะแตกต่างกัน มีแนวโน้มที่จะเลือกอาชีพต่างกันตามความเหมาะสมกับบุคลิกภาพของตน ส่วนการปรับตัวมีอิทธิพลคือ ถ้าเด็กมีปัญหาในการปรับตัวจะเลือกอาชีพได้ช้ากว่าเด็กที่ปรับตัวได้ดี ฉะนั้น จึงไม่ควรเร่งให้เด็กประเภทนี้เลือกอาชีพเร็วเกินควร เขาอาจจะต้องใช้เวลาเลือกอาชีพนานกว่าเด็กที่ปรับตัวได้ดี

8) ถิ่นที่อยู่และค่านิยมในชุมชน จะสังเกตเห็นว่าคนไทยในชนบทมักจะนิยมให้บุตรหลานเลือกอาชีพครู พยาบาล ทหาร เพราะถือว่าเป็นอาชีพที่น่ายกย่อง

เอ็ม. แคทซ์ ได้ชี้แจงหลักในการนำทฤษฎีการวิเคราะห์ลักษณะและองค์ประกอบของบุคคลไปใช้ประโยชน์ในการแนะแนวอาชีพ ดังนี้

1) บุคคลแต่ละคนไม่ได้เหมาะกับทุกอาชีพ

2) ถ้าไม่ได้รับความช่วยเหลือ บุคคลอาจเลือกอาชีพได้ไม่เหมาะสมหรือเสียเวลามาก ในการเลือกอาชีพ

3) การให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการพิจารณาดำเนินการเลือกอาชีพที่เหมาะสมตั้งแต่ วัยรุ่นตอนต้น

4) การเลือกอาชีพของบุคคลมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเลือกสาขาการศึกษา

5) การเลือกอาชีพของบุคคลจะต้องมีการวางโครงการล่วงหน้า เพื่อจะได้เลือกอาชีพได้เหมาะสมกับตนเอง และประสบความสำเร็จในอาชีพที่เลือกแล้วนั้น

2.4.2.2 ทฤษฎีการเลือกอาชีพของฮอลแลนด์ (Holland's Theory Vocational Choice)

เจ. เอส. ฮอลแลนด์ มีแนวความคิดว่า แบบฉบับของพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพมีอิทธิพลต่อการ เลือกอาชีพ โดยมีหลักการว่า บุคคลจะเลือกอาชีพที่เหมาะกับบุคลิกภาพของตนและได้แบ่งบุคลิกภาพ ของบุคคลซึ่งสอดคล้องกับอาชีพต่าง ๆ และเป็นแนวทางการเลือกอาชีพของบุคคล ดังนี้

1) บุคคลที่ชอบกิจกรรมที่ต้องใช้พละกำลัง และเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปธรรม หรือกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อน (The Motorize Orientation) เป็นบุคคลที่พยายามหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ต้องสนทนาหรือสังคมกับบุคคลอื่น มักชอบงานด้านกสิกรรม เทคนิค ช่าง

2) บุคคลที่ชอบกิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด การแก้ปัญหามีลักษณะเป็นนักวิชาการ (The Intellectual Orientation) มักจะสนใจอาชีพในด้านวิทยาศาสตร์ การคำนวณ อาชีพที่ต้องศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เช่น นักวิทยาศาสตร์ แพทย์

3) บุคคลที่ชอบสังคมกับบุคคลอื่น ชอบแสดงตัว รื่นเริง ชอบการสนทนา (The Social Orientation) มักสนใจอาชีพที่บริการสังคม เช่น นักสังคมสงเคราะห์ ครู นักแนะแนว

4) บุคคลที่ชอบทำตามระเบียบแบบแผน เป็นคนประณีตและยึดประเพณีนิยมไม่ค่อยยืดหยุ่น (The Conforming Orientation) มักชอบทำงานที่มีระเบียบแบบแผน เช่น งานด้านสารบรรณ เลขานุการ บรรณารักษ์

5) บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำ ชอบชักจูงผู้อื่น ชอบมีอำนาจ ชอบแสดงตัว มีความเชื่อมั่นในตนเอง (The Persuasive Orientation) มักชอบอาชีพที่ตนจะได้แสดงลักษณะของตน เช่น นักการเมือง นักธุรกิจ โฆษณา ประชาสัมพันธ์

6) บุคคลที่ชอบความงาม รักศิลปะมีความเป็นตัวของตัวเองสูง มักทำตามใจปรารถนา (The Esthetic Orientation) จะเลือกอาชีพด้านศิลปะ เช่น ศิลปิน นักประพันธ์

ถ้าบุคคลมีบุคลิกภาพที่สม่ำเสมอเหมาะสำหรับอาชีพหนึ่งอาชีพใด และได้รับความช่วยเหลือ จะทำให้เลือกอาชีพได้สะดวกและเหมาะสม การที่บุคคลรู้จักบุคลิกภาพของตน และมีความรู้เกี่ยวกับอาชีพมีความสำคัญมากในกระบวนการเลือกอาชีพ จากการได้รับข้อมูลด้านอาชีพ

บทที่ 3
บริการแนะแนวและทักษะการให้คำปรึกษา

บริการแนะแนวและให้คำปรึกษา เป็นภารกิจบริการทางการศึกษาที่สำคัญของสถานศึกษาที่จัดให้ผู้เรียนทุกคน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน และประชาชนทั่วไปที่มาขอรับบริการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาการและช่วยเหลือบุคคลให้สามารถพัฒนาตนให้เจริญงอกงามได้ตามศักยภาพ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข สามารถพัฒนาการเรียนรู้ในระบบการศึกษาจนบรรลุความสำเร็จ พัฒนาทักษะพื้นฐานการงานอาชีพ วางแผนชีวิตและอาชีพของตนได้ตามศักยภาพและปัจจัยพื้นฐานชีวิตของ ตนเองในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันและอนาคต

ภารกิจบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาในสถานศึกษา ที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้รับบริการมีคุณภาพชีวิตดังกล่าวข้างต้น ย่อมต้องอาศัยบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในสถานศึกษาที่มีเจตคติที่ดีต่อการให้บริการ มีความรู้ความเข้าใจในปรัชญาการแนะแนว หลักการให้บริการ ขอบข่ายการให้บริการ สามารถจัดกระบวนการให้บริการของสถานศึกษาอย่างถูกต้องตามศาสตร์และศิลป์ของจิตวิทยาแห่งการช่วยเหลือด้านการแนะแนวและการให้คำปรึกษา และสามารถบูรณาการจัดกิจกรรมแนะแนวกับกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนในสถานศึกษาได้อย่างสอดคล้อง ภายใต้การอำนวยการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามนโยบายสถานศึกษา และการเอื้ออำนวยของบุคลากรทุกฝ่ายภายในสถานศึกษา

ในการปฏิบัติงานให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาแก่ผู้รับบริการในสถานศึกษา ต้องเรียนรู้และฝึกฝนประสบการณ์ในการให้บริการอย่างถูกต้อง และเหมาะสมกับความต้องการหรือความจำเป็นของผู้รับบริการ เพื่อช่วยให้ผู้รับบริการสามารถจัดการชีวิตของตนได้ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจบนพื้นฐานของความเชื่อว่า “คน” เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสามารถพัฒนาให้เจริญงอกงามได้ตามศักยภาพ ดังนั้น จึงอาศัยความรู้ หลักการ และกระบวนการเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาผู้รับบริการให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้อย่างครบวงจร ในที่นี้จะอธิบายถึงรายละเอียดของบริการแนะแนว และทักษะการให้คำปรึกษา เพื่อนำมาซึ่งความสำเร็จในภารกิจบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาในสถานศึกษาต่อไป

1. บริการแนะแนว

บริการแนะแนว (Guidance Service) ในสถานศึกษา เป็นภารกิจการบริการทางการศึกษาที่สำคัญ จำเป็น และมีประโยชน์อย่างยิ่งในสถานศึกษา มุ่งช่วยเหลือและส่งเสริมให้ผู้รับบริการและผู้ที่เกี่ยวข้องรู้จักเข้าใจตนเอง เข้าใจสภาพแวดล้อม สามารถนำตน พึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และมีความพร้อมที่จะพัฒนาศักยภาพของตนด้านการศึกษา ด้านอาชีพ และด้านส่วนตัวและสังคม โดยใช้กระบวนการให้บริการบนพื้นฐานของความเข้าใจและช่วยเหลือมนุษย์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาชีวิตแต่ละช่วงวัย

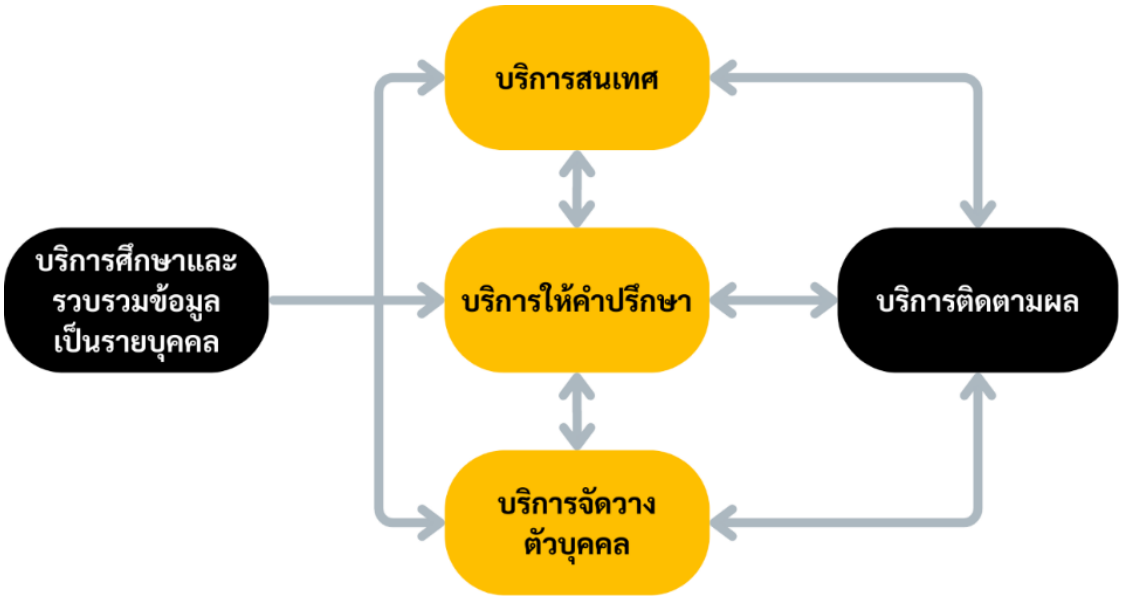
การจัดบริการแนะแนวในสถานศึกษา ประกอบด้วยงานหลักสำคัญ 5 บริการ ดังนี้

1) บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคล (Individual Inventory Service)
2) บริการสนเทศ (Information Service)
3) บริการให้คำปรึกษา (Counseling Service)
4) บริการจัดวางตัวบุคคล (Placement Service)
5) บริการติดตามผล (Follow-up Service)

ซึ่งบริการทั้ง 5 บริการดังกล่าว มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมแนะแนวที่จะจัดขึ้น ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจถึงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของบริการแนะแนว จึงขอเสนอโครงสร้างและแผนภาพ ดังนี้

ตารางที่ 3.1 โครงสร้างของบริการแนะแนว

บริการแนะแนว	จุดมุ่งหมาย	วิธีการ
1. บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคล	เพื่อที่จะทำความรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการในทุกด้านให้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ครูสามารถให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังช่วยให้ผู้รับบริการได้รู้จักและเข้าใจตนเองดีขึ้นด้วย	สังเกต สัมภาษณ์ สอบถาม ทดสอบ อัตชีวประวัติ ระเบียนสะสม การศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล ฯลฯ
2. บริการสนเทศ	เพื่อจัดหา รวบรวม ข้อมูลและข่าวสารความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้รับบริการด้านการศึกษา อาชีพ สังคม และการปรับตัวอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้รับบริการนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจ วางแผนชีวิต และพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม	ปฐมนิเทศ ปัจฉิมนิเทศ กิจกรรมโฮมรูม ป้ายสนเทศ นิทรรศการ บรรยาย อภิปราย ทัศนศึกษา ฯลฯ
3. บริการให้คำปรึกษา	เพื่อให้ผู้รับบริการรู้สาเหตุของปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ และสามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาด้วยตนเอง	การให้คำปรึกษา แบบนำทาง แบบไม่นำทาง และแบบผสม
4. บริการจัดวางตัวบุคคล	เพื่อให้ผู้รับบริการได้รับรู้เกี่ยวกับตนเองทางด้านความสนใจ และความถนัด และได้รับความช่วยเหลือ แก้ไข หรือพัฒนาฝึกฝนตนเองให้มีประสบการณ์ที่เหมาะสมแก่กรณี และวางแผนชีวิตสู่อนาคต ทั้งด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข ประสบความสำเร็จ	จัดทุนการศึกษา สอนซ่อมเสริม เลือกวิชาเรียน จัดฝึกงาน หางานให้ทำ หารายได้เสริมระหว่างเรียน ฯลฯ
5. บริการติดตามผล	เพื่อติดตามผลของการจัดบริการแนะแนว และพัฒนาการของผู้รับบริการ	สังเกต สัมภาษณ์ สอบถาม ทดสอบ จดหมายติดต่อ วิเคราะห์และประมวลผล

แผนภาพที่ 3.1 ความสัมพันธ์ของบริการแนะแนว

1.1 บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคล (Individual Inventory Service)

มีพื้นฐานมาจากความเชื่อที่ว่า “บุคคลแต่ละคนย่อมมีลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน” บริการนี้จึงจัดขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูล และรายละเอียดเกี่ยวกับตัวผู้รับบริการ เพื่อช่วยให้ผู้รับบริการรู้จักและเข้าใจตนเอง และครูได้รู้จักและเข้าใจผู้รับบริการมากขึ้น รวมทั้งนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ประกอบการพิจารณาและจัดบริการอื่น ๆ ต่อไป ขั้นตอนในการจัดบริการนี้กระทำโดยการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล บันทึกข้อมูลเป็นรายบุคคล ด้วยเทคนิคและวิธีการทางการแนะแนวต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ นำข้อมูลไปใช้ในการดำเนินการให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริม และพัฒนาผู้รับบริการอย่างเหมาะสม ตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล ข้อมูลของผู้รับบริการที่จำเป็นต้องทราบ เช่น ประวัติส่วนตัวและภูมิหลังของครอบครัว ประวัติการเรียน ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการศึกษา และอาชีพ ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการ บุคลิกภาพ ความถนัด ฯลฯ

เทคนิคที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลมี 2 ประเภท คือ

1) เทคนิคที่ไม่ใช่แบบทดสอบ (Non – Testing Techniques) วิธีการนี้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างไม่เป็นมาตรฐาน และมีลักษณะเป็นอัตนัย แต่ทำให้สามารถเห็นรูปแบบการพัฒนาชีวิตของผู้รับบริการได้หลายด้าน และสะดวกในการนำไปใช้ ตัวอย่างเทคนิคที่ไม่ใช่แบบทดสอบ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ มาตราส่วนประมาณค่า การเยี่ยมบ้าน อัตชีวประวัติ ระเบียนสะสม สังคมมิติ การเติมประโยคให้สมบูรณ์ แบบสอบถาม ฯลฯ

2) เทคนิคที่ใช้แบบทดสอบ (Testing Techniques) วิธีการนี้ถูกสร้างขึ้นอย่างมีระบบขั้นตอน ตามทฤษฎีความเชื่อทางวิชาการโดยผู้เชี่ยวชาญด้านนั้น ๆ โดยตรง เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความน่าเชื่อถือและเที่ยงตรง สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจ หรือทำนายเพื่อการเลือกและประกอบการตัดสินใจในการเลือกเรียนต่อ เลือกประกอบอาชีพ หรือปรับตัวที่จะอยู่ในสังคมได้ แบบทดสอบที่ดีจะต้องมีบรรทัดฐาน (Norm) สำหรับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เพื่อทราบถึงสมรรถภาพ ความสนใจ ความสามารถทางสติปัญญา และบุคลิกภาพ ตัวอย่างเทคนิคที่ใช้แบบทดสอบ เช่น แบบทดสอบสติปัญญา แบบทดสอบสัมฤทธิผลมาตรฐาน แบบทดสอบความถนัด แบบสำรวจความสนใจในอาชีพ แบบทดสอบบุคลิกภาพแบบคัดกรอง ฯลฯ

1.2 บริการสนเทศ (Information Service)

เป็นบริการจัดหา รวบรวม และเสนอข้อมูลด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้รับบริการ เพื่อให้ผู้รับบริการได้รับข้อมูลข่าวสารความรู้ที่จำเป็นในด้านการเรียน อาชีพ สภาพแวดล้อม เข้าใจและยอมรับความเป็นจริงของตนเอง เข้าใจรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา อาชีพ และการปรับตัว รู้จักวิเคราะห์และตัดสินใจด้วยตนเองจากข้อมูลที่ได้ และเลือกปรับตนเองให้เหมาะสมต่อสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

สำหรับบริการสนเทศควรจัดให้สอดคล้องกับขอบข่ายการแนะแนวทั้ง 3 ประเภท ดังนี้

1) ข้อสนเทศด้านการศึกษา (Educational Information) เป็นการจัดหา รวบรวมและเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาทั้งในปัจจุบัน และอนาคต เพื่อกระตุ้นความสนใจให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องการศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษา และระบบการศึกษาภายนอกสถานศึกษาซึ่งผู้เรียนจะต้องตัดสินใจในการศึกษาต่อ ตัวอย่างข้อสนเทศด้านการศึกษา ได้แก่ ระเบียบวินัย ข้อกำหนด กฎเกณฑ์ของสถานศึกษา หลักสูตรและการวัดผล กิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียน แนวทางการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันต่าง ๆ ค่าใช้จ่ายในการศึกษา ทุนการศึกษา การทดสอบทางการศึกษาระดับชาติ วิธีการศึกษาเล่าเรียนให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ วิธีดำเนินชีวิตในสถานศึกษา บริการต่าง ๆ ในสถานศึกษา เช่น ศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ห้องสมุดประชาชน ศูนย์บริการสนเทศหรือห้องคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

2) ข้อสนเทศด้านอาชีพ (Occupational Information) เป็นการจัดหา รวบรวมและเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องของอาชีพ เพื่อช่วยให้ผู้รับบริการแต่ละคนสำรวจและจำกัดขอบเขตอาชีพที่ตนเองสนใจและมีความถนัด ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด ตัวอย่างข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น ลักษณะของอาชีพต่าง ๆ คุณสมบัติของบุคคลในการประกอบอาชีพ หน้าที่และลักษณะของการทำงาน ความต้องการของตลาดแรงงาน (ข้อมูลจากกรมจัดหางาน สำนักงานจัดหางานประจำจังหวัด สถานประกอบการในพื้นที่ หรือหน่วยงานที่ผู้รับบริการให้ความสนใจ) แหล่งข้อมูลสำหรับการค้นคว้าแหล่งอาชีพ การวางแผนในการประกอบอาชีพ การเตรียมตัวเพื่อการประกอบอาชีพ การเขียนใบสมัคร การสอบข้อเขียน หรือการสอบสัมภาษณ์ ความก้าวหน้าและสวัสดิการในอาชีพ วิธีการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ฯลฯ

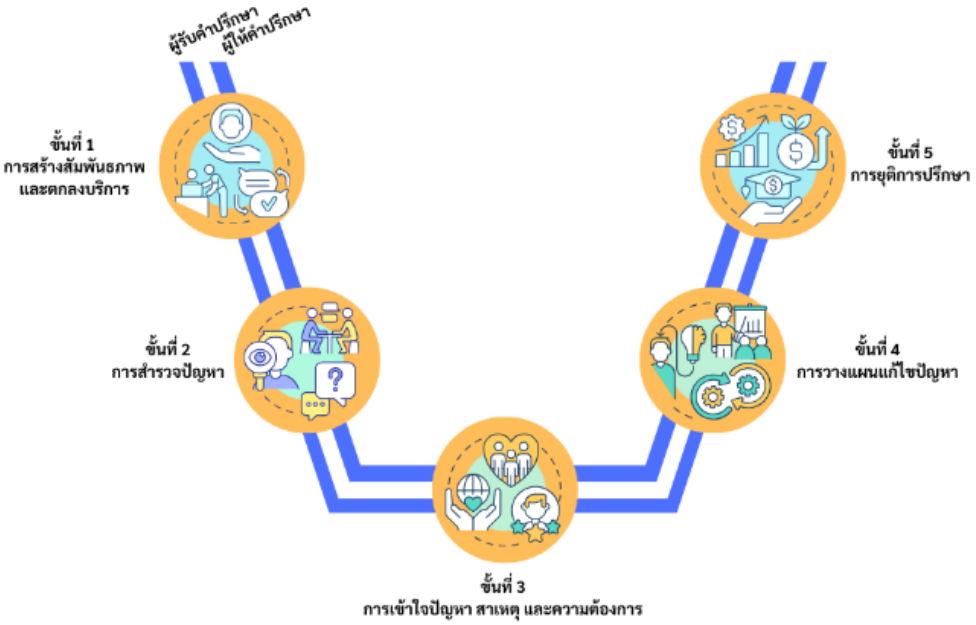
3) ข้อสนเทศด้านส่วนตัวและสังคม (Personal – Social Information) เป็นการจัดหา รวบรวม และเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม เพื่อให้ผู้รับบริการเกิดความเข้าใจในตนเอง ปรับปรุงและส่งเสริมพัฒนาการตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีบุคลิกภาพและมารยาทเหมาะสมตามกาลเทศะ รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ตัวอย่างข้อสนเทศด้านส่วนตัวและสังคม เช่น วิธีการสำรวจและประเมินตนเอง วิธีการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การเข้าใจพฤติกรรม บุคลิกภาพ และลักษณะของตนเองและผู้อื่น วิธีการคบเพื่อน ความรู้ในเรื่องเพศวิถีศึกษาและชีวิตสมรส ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณี การใช้ชีวิตในสังคมและการวางแผนในการดำเนินชีวิต การรู้จักใช้จ่ายเงิน การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

การนำเสนอข้อสนเทศสามารถดำเนินการได้ทั้งรูปแบบรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการนำเสนอข้อสนเทศนั้น ๆ ข้อสนเทศมีทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา โดยความร่วมมือของบุคลากรทุกฝ่ายในสถานศึกษา รวมทั้งตัวผู้รับบริการและชุมชน เพื่อให้ได้ข้อสนเทศที่ครอบคลุม ถูกต้องและทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ ตัวอย่างการเสนอข้อสนเทศ เช่น การบรรยาย อภิปราย กิจกรรมโฮมรูม การจัดเวทีประชาคม จัดป้ายนิเทศ มุมสนเทศ ห้องสมุดประชาชน ทัศนศึกษา เว็บไซต์ หรือในรูปแบบการจัดกิจกรรมวันพิเศษต่าง ๆ เช่น การปฐมนิเทศ การปัจฉิมนิเทศ กิจกรรมวันอาชีพ ฯลฯ และควรมีการปรับฐานข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอ

1.3 บริการให้คำปรึกษา (Counseling Service)

การให้คำปรึกษา (Counseling) เป็นคำที่ได้มาจากภาษาลาตินว่า “Consilium” แปลว่า การจับ หรือการถือร่วมกัน โดยบริการให้คำปรึกษาเป็นบริการที่ให้ความช่วยเหลือบุคคลด้วยการสนทนาหรือพูดคุยกันอย่างมีเป้าหมาย ระหว่างผู้ให้คำปรึกษา (Counselor) กับผู้รับคำปรึกษา (Client) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษา เข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อมตามความเป็นจริง โดยสำรวจและหาข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหาส่วนตัวและสถานการณ์ที่เป็นความต้องการของแต่ละบุคคล ตลอดจนสามารถหาทางเลือกเพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา ป้องกันปัญหา และวางโครงการในปัจจุบันและอนาคตของตนเกี่ยวกับการศึกษา อาชีพ และการปรับตัวในสังคม บริการให้คำปรึกษานับว่าเป็นหัวใจของการแนะแนว เนื่องจากเป็นบริการที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้รับบริการที่มีปัญหาโดยตรง ทั้งรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม ผู้ให้คำปรึกษาจึงต้องได้รับการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและฝึกทักษะในการให้คำปรึกษา

ขั้นตอนการให้คำปรึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้การช่วยเหลือบุคคลสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการปรึกษาได้เป็นอย่างดี เพราะขั้นตอนการให้คำปรึกษาเป็นตัวกำหนดแนวทางช่วยเหลือที่เป็นระบบและมีทิศทางที่ชัดเจน ช่วยให้การให้คำปรึกษาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3.2 ขั้นตอนการให้คำปรึกษา

ในระหว่างขั้นตอนการให้คำปรึกษา ผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษาต้องมีสัมพันธภาพระหว่างกันในทุกขั้นตอน ดังแผนภาพที่ 3.1 โดยในแต่ละขั้นตอนจะมีความเชื่อมโยงกันและจะข้ามขั้นตอนไม่ได้ เพราะจะทำให้เกิดความไม่ราบรื่น และอาจส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

1.3.1 ขั้นที่ 1 การสร้างสัมพันธภาพและตกลงบริการ

การสร้างสัมพันธภาพและตกลงบริการ เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการในการให้คำปรึกษาที่มีความสำคัญและจำเป็น โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษา เพื่อทำให้ผู้รับคำปรึกษาเกิดความคุ้นเคย อบอุ่นใจ สบายใจ ลดความตื่นเต้นหรือลำบากใจต่อการเปิดเผยปัญหาของตนและรู้สึกมีส่วนร่วมในกระบวนการของการปรึกษา เห็นประโยชน์และเกิดแรงจูงใจที่จะรับบริการ

แนวปฏิบัติสำหรับผู้ให้คำปรึกษา ดังนี้

1) ต้อนรับอย่างจริงใจและอบอุ่น
2) แสดงท่าทีเป็นมิตร
3) สื่อความตั้งใจที่จะช่วยเหลือ
4) รับฟังสิ่งที่ผู้รับบริการพูดถึง
5) สังเกตสิ่งที่ผู้รับคำปรึกษาแสดงออกทั้งคำพูดและกิริยาท่าทาง
6) สังเกตท่าทีที่ผู้รับคำปรึกษายังไม่พร้อมที่จะกล่าวถึง
7) ยอมรับผู้รับคำปรึกษาโดยปราศจากเงื่อนไข
8) กล่าวนำ เอื้อให้ผู้รับคำปรึกษากล้าที่จะกล่าวถึงเรื่องทุกข์ร้อนของตน

ข้อควรตระหนักในการให้คำปรึกษา

1) การมอง ควรมีการสบตากับผู้รับคำปรึกษา เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้ให้คำปรึกษากำลังฟังและติดตามเรื่องราวที่ผู้รับคำปรึกษาพูดในขณะนั้น ไม่ควรจะจ้องมากเกินไป จนทำให้ผู้รับคำปรึกษารู้สึกอึดอัด และไม่ควรมองออกไปที่อื่นนาน ๆ เพราะจะเป็นการแสดงถึงความไม่สนใจผู้รับคำปรึกษา

2) กิริยาท่าทาง ควรมีท่าทีที่สุภาพ นั่งในท่าที่สบายและเหมาะสม มีการเคลื่อนไหวอิริยาบทบ้าง มีการแสดงสีหน้าให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในบางครั้ง และขณะรับฟังผู้รับคำปรึกษาพูด อาจมีการโน้มตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย พยักหน้า ซึ่งแสดงถึงความสนใจและตั้งใจฟัง

3) การพูด ควรพูดภาษาที่สุภาพ น้ำเสียงไม่ดังหรือเบาจนเกินไป พูดด้วยจังหวะเร็วช้าพอเหมาะ ขณะแนะนำตัวต้องไม่พูดต่อเนื่องยาวเกินไป ควรมีจังหวะหยุดให้ผู้รับคำปรึกษาได้พูดตอบบ้าง ควรใช้คำพูดง่าย ๆ ที่ผู้รับคำปรึกษาสามารถเข้าใจได้

4) ในการใช้คำถามเพื่อเปิดประเด็น ควรใช้คำถามกว้าง ๆ เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้เริ่มต้นสนทนา ส่วนคำถามปลายปิดอาจใช้เมื่อผู้ให้คำปรึกษาต้องการข้อมูลที่จำเพาะเจาะจง เพื่อช่วยให้เข้าใจชัดเจนขึ้น หรือเมื่อต้องการกำหนดขอบเขตของประเด็นให้ชัดเจนขึ้น โดยการใช้คำถามไม่ว่าจะเป็นแบบปลายเปิดหรือปลายปิดจะต้องใช้อย่างมีเป้าหมายและเหมาะสมกับสถานการณ์

เทคนิคหรือทักษะการให้คำปรึกษาที่มักใช้ในขั้นตอนนี้

1) การสบตา
2) การใช้ภาษา ท่าทาง แสดงการต้อนรับ ยอมรับ
3) การใช้คำถามเปิดประเด็น
4) การฟังอย่างตั้งใจ

1.3.2 ขั้นที่ 2 การสำรวจปัญหา

การสำรวจปัญหา เป็นขั้นตอนที่ผู้ให้คำปรึกษาช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้สำรวจปัญหาและความต้องการ ตลอดจนได้เรียนรู้ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเอง โดยเปิดโอกาสให้ผู้รับคำปรึกษาได้เล่าถึงปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง ทำให้ผู้ให้คำปรึกษาได้รู้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับผู้รับคำปรึกษา ในขั้นตอนนี้มีเป้าหมายเพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้สำรวจทบทวนความคิดและความรู้สึกของตนเอง ทำให้สามารถรับรู้และเข้าใจปัญหาของตนเองชัดเจนและเป็นระบบขึ้น

แนวปฏิบัติสำหรับผู้ให้คำปรึกษา ดังนี้

1) รับฟังอย่างตั้งใจ
2) ยอมรับและไม่ตัดสิน
3) ใช้คำถามที่เหมาะสมในเวลาอันสมควร

4) เน้นที่การเข้าใจความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษา

5) พยายามช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาพิจารณาปัญหาตามความเป็นจริง โดยร่วมพิจารณาว่าความคาดหวังกับความเป็นจริงสอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร

เทคนิคหรือทักษะการให้คำปรึกษาที่มักใช้ในขั้นตอนนี้

1) การสังเกต
2) การใช้ความเงียบ
3) การสรุปความ
4) การฟัง
5) การถาม
6) การสะท้อนความรู้สึก
7) การให้กำลังใจ

1.3.3 ขั้นที่ 3 การเข้าใจปัญหา สาเหตุ และความต้องการ

การเข้าใจปัญหา สาเหตุ และความต้องการ เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดถือเป็นหัวใจของขั้นตอนให้คำปรึกษา ซึ่งผู้ให้คำปรึกษาต้องใช้ทักษะเพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเกิดความกระจ่างชัดในสาเหตุของปัญหา ได้สำรวจความคิดและความรู้สึกที่ตนเองมีต่อประสบการณ์ บุคคล หรือปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถแยกแยะปัญหาได้ สรุปประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไข ตลอดจนนำปัญหาที่ค้นพบมาจัดลำดับความสำคัญความเร่งด่วน พิจารณาเลือกประเด็นปัญหาที่จะนำไปสู่การวางแผนแก้ไขปัญหาในขั้นตอนต่อไป

แนวปฏิบัติสำหรับผู้ให้คำปรึกษา ดังนี้

1) วิเคราะห์สาเหตุจากสิ่งที่ผู้รับคำปรึกษากล่าวถึง และสรุปเพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจในสิ่งที่เป็นปัญหา

2) ช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจว่าการแก้ปัญหาเป็นไปได้อย่างรอบคอบ

3) ให้กำลังใจที่จะยอมรับบางสิ่งบางอย่างที่อาจจะทำให้ผู้รับคำปรึกษารู้สึกอึดอัดลำบากใจ ไม่สบายใจ หรือเสียใจ

4) ช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาตั้งเป้าหมายที่เหมาะสมและเป็นไปได้

ข้อควรตระหนักในการให้คำปรึกษา

1) ในการติดตามข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เพื่อการวิเคราะห์สาเหตุนั้น ขณะที่ผู้รับคำปรึกษากำลังพูดถึงปัจจัยต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์สาเหตุ ผู้ให้คำปรึกษาควรใช้คำพูดที่แสดงถึงการกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษาได้พูดเรื่องราวนั้นต่อเนื่องกันไป เช่น “คุณบอกว่าเพื่อนบ้านมักจะส่งเสียงดังตอนกลางคืนทำให้คุณนอนไม่หลับ แล้วยังไงอีกคะ”

2) ในการตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกัน เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสาเหตุของปัญหานั้น บางครั้งผู้ให้คำปรึกษาอาจไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ตนเข้าใจนั้นตรงกับความรู้สึกหรือความคิดของผู้รับคำปรึกษาหรือไม่ จึงจำเป็นจะต้องตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกัน เพื่อให้การวิเคราะห์ปัญหามีความชัดเจนและถูกต้องมากขึ้น

3) ในการให้ข้อมูลและคำแนะนำ ผู้ให้คำปรึกษาควรคำนึงถึงการให้ข้อมูลที่เป็นการสื่อสารทางวาจาเพื่อให้รายละเอียดต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่ผู้รับคำปรึกษา เพื่อช่วยให้เขาเข้าใจปัญหาของตนเองและใช้ประกอบการตัดสินใจในการวางแผนแก้ไขปัญหาในขั้นตอนวางแผนและแก้ไขปัญหา ซึ่งการให้ข้อมูลเป็นเพียงการบอกข้อมูลเพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนการให้คำแนะนำเป็นการชี้แนวทางในการแสวงหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของปัญหา และเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในขั้นตอนวางแผนและแก้ไขปัญหาด้วยเช่นกัน โดยในที่สุดผู้รับคำปรึกษาจะเป็นผู้เลือกแนวทางในการแก้ไขเอง

หลังจากที่ผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษาได้ร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาได้ครอบคลุมและชัดเจนแล้ว ควรได้มีการสรุปความ เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษามีความชัดเจนในประเด็นต่าง ๆ ที่ได้พูดออกมา และมองเห็นภาพในส่วนรวมของปัญหา ช่วยให้เชื่อมโยงปัญหาและสาเหตุได้ เพื่อจะนำไปสู่การวางแผนแก้ไขปัญหาต่อไป

เทคนิคหรือทักษะการให้คำปรึกษาที่มักใช้ในขั้นตอนนี้

1) การตรวจสอบ
2) การสรุปความ
3) การติดตามข้อมูลอย่างต่อเนื่อง
4) การสรุปปัญหา
5) การแปลความหมาย
6) การสะท้อนความรู้สึก

1.3.4 ขั้นที่ 4 การวางแผนแก้ไขปัญหา

การวางแผนแก้ไขปัญหา เป็นขั้นตอนที่ผู้ให้คำปรึกษาช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้ใช้ศักยภาพของตนเท่าที่มีอยู่ ค้นหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองก่อน โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย วางแผนแก้ไขปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน และตัดสินใจเลือกทางแก้ปัญหาที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ ศักยภาพ และสภาพแวดล้อมของผู้รับบริการมากที่สุด ซึ่งในขั้นนี้ผู้ให้คำปรึกษาอาจสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้ผู้รับคำปรึกษามีกำลังใจอบอุ่นใจ ไม่โดดเดี่ยว

แนวปฏิบัติสำหรับผู้ให้คำปรึกษา ดังนี้

1) ช่วยเสนอแนวทางเลือกหลาย ๆ ทางเลือก
2) ช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียของทางเลือก
3) ร่วมคาดคะเนเหตุผลที่จะตามมา
4) ส่งเสริมให้คัดเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสม
5) ส่งเสริมการลงมือแก้ปัญหา
6) ให้การแนะนำหรือข้อมูลที่ต้องการ
7) สรุปและให้กำลังใจ

ในขั้นตอนการวางแผนแก้ปัญหานี้ ผู้ให้คำปรึกษาอาจให้ผู้รับคำปรึกษาได้ซักซ้อมปฏิบัติโดยการแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้ลองทำเพื่อให้เกิดความมั่นใจ ในบางปัญหาผู้ให้คำปรึกษาอาจวางแผนและลงมือแก้ปัญหาร่วมกับผู้รับคำปรึกษา ปัญหาได้รับการแก้ไขเสร็จสิ้น บางปัญหาผู้รับคำปรึกษาอาจจะต้องนำแผนกลับไปลองปฏิบัติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหาและแนวทางแก้ไข

เทคนิคหรือทักษะการให้คำปรึกษาที่มักใช้ในขั้นตอนนี้

1) การให้ข้อมูลความรู้ ข้อเท็จจริงบางอย่างที่ผู้รับบริการรับรู้หรือเข้าใจไม่ถูก รวมทั้งการช่วยเสนอทางเลือกของการแก้ปัญหา
2) ทักษะอื่น ๆ ตามวัตถุประสงค์การใช้ในขณะนั้น

1.3.5 ขั้นที่ 5 การยุติการปรึกษา

การยุติการปรึกษา เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการให้คำปรึกษา ซึ่งผู้ให้คำปรึกษาควรให้สัญญาณแก่ผู้รับคำปรึกษาได้รู้ตัวก่อนสิ้นสุดการให้คำปรึกษา และเปิดโอกาสให้ผู้รับคำปรึกษาได้สรุปในสิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากการสนทนา จากนั้นผู้ให้คำปรึกษาจึงเพิ่มเติมในประเด็นที่ขาดหายไป ในบางครั้ง

ผู้ให้คำปรึกษาอาจมอบหมายการบ้านให้ผู้รับคำปรึกษากลับไปปฏิบัติ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้รับคำปรึกษาพบได้ในครั้งต่อไปหากต้องการ และนัดหมายเวลาที่เหมาะสม พร้อมทั้งให้กำลังใจแก่ผู้รับคำปรึกษาในการปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจในระหว่างการให้คำปรึกษา ก่อนสิ้นสุดการให้คำปรึกษาควรสนทนาเล็กน้อยด้วยเรื่องทั่ว ๆ ไป แล้วจึงกล่าวอำลา

แนวปฏิบัติสำหรับผู้ให้คำปรึกษา ดังนี้

1) บอกให้ผู้รับบริการรู้ว่าใกล้หมดเวลาการปรึกษา
2) ช่วยกันทบทวนและสรุปการตัดสินใจ
3) อาจเสนอวิธีการต่าง ๆ ตามความต้องการของผู้รับคำปรึกษาเพื่อการนำไปปฏิบัติ
4) ให้กำลังใจผู้รับคำปรึกษาในการดำเนินชีวิตต่อไปด้วยความมั่นใจ

เทคนิคหรือทักษะการให้คำปรึกษาที่มักใช้ในขั้นตอนนี้

1) การสังเกต
2) การถามความรู้สึก
3) การพูดให้กำลังใจ
4) ทักษะอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

สรุปขั้นตอนการให้คำปรึกษา 5 ขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น เป็นการเสนอให้เห็นถึงภาพรวมของกระบวนการของการให้คำปรึกษาที่ผู้ให้คำปรึกษาควรทำความเข้าใจ ในบางครั้งการให้คำปรึกษาในครั้งนั้นอาจจะดำเนินถึงขั้นวิเคราะห์และหาสาเหตุของการแก้ปัญหาได้เท่านั้น ในกรณีที่ผู้ให้คำปรึกษาไม่สามารถช่วยเหลือผู้รับคำปรึกษาได้ หรือประเมินว่าผู้รับคำปรึกษาควรได้รับการช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือสัมพันธภาพระหว่างผู้ให้และผู้รับคำปรึกษาเป็นไปในทางลบ ซึ่งไม่เอื้อต่อการให้คำปรึกษา จำเป็นต้องส่งต่อให้พบกับผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ให้คำปรึกษาท่านอื่น ผู้ให้คำปรึกษาจะต้องให้ข้อมูลและทำความเข้าใจกับผู้รับคำปรึกษาอย่างชัดเจน ผู้รับคำปรึกษาสามารถเลือกที่จะให้ส่งต่อหรือไม่ก็ได้ และถ้าไม่มีการส่งต่อผู้รับคำปรึกษาสามารถขอพบผู้ให้คำปรึกษาได้ต่อไป หากผู้รับคำปรึกษายังต้องการขอรับคำปรึกษา นอกจากการสรุปประเด็นที่ได้พูดคุยกันก่อนยุติการปรึกษาแล้ว อาจตกลงหัวข้อการให้คำปรึกษา วัน เวลา สถานที่ในการขอรับคำปรึกษาครั้งต่อไป พร้อมทั้งให้กำลังใจแก่ผู้รับคำปรึกษาในการปฏิบัติตามที่เขาได้ตัดสินใจระหว่างรอการนัดพบในครั้งต่อไป แล้วจึงกล่าวอำลา

1.4 บริการจัดวางตัวบุคคล (Placement Service)

เป็นบริการที่ช่วยให้ผู้รับบริการรับรู้เกี่ยวกับตนเองทางด้านความสามารถ ความสนใจ และความถนัด ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้รับบริการได้รับประสบการณ์ ได้ทำงานหรือประกอบอาชีพที่เหมาะสม สามารถวางแผนชีวิต และดำเนินการตามโครงการที่ได้ตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาและอาชีพ และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ประสบความสำเร็จ โดยได้รับความร่วมมือจากบุคลากรภายในและภายนอกสถานศึกษา

ประเภทของบริการจัดวางตัวบุคคล แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) บริการจัดวางตัวบุคคลภายในสถานศึกษา เป็นการช่วยให้ผู้เรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาได้รู้จักหลักสูตรที่กำลังศึกษา หรือช่วยเหลือให้ผู้เรียนสามารถเลือกแนวทางการศึกษาต่อได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับตนเอง กิจกรรมเสริมหลักสูตร การให้ทุนการศึกษา การหารายได้พิเศษหรือฝึกปฏิบัติงาน การพัฒนาทักษะในการเข้าสังคม การปรับตัวกับผู้อื่น

2) บริการจัดวางตัวบุคคลภายนอกสถานศึกษา เป็นการช่วยเหลือให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาหรือออกจากสถานศึกษากลางคันได้มีงานทำ การให้ข้อมูลและประสบการณ์เกี่ยวกับความต้องการของตลาดแรงงาน ในรูปแบบของการทัศนศึกษาสถานที่ทำงาน สถานประกอบการ หรือสถานศึกษาต่อในขั้นที่สูงขึ้น การสอนซ่อมเสริมความรู้เพิ่มเติมให้แก่ศิษย์เก่า ทำให้ลดปัญหาการว่างงาน หรือประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น

1.5 บริการติดตามผล (Follow-up Service)

เป็นบริการที่จัดขึ้นเพื่อติดตามผลของการบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาในสถานศึกษา เพื่อสนับสนุนให้งานบริการดังกล่าวบรรลุผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์หรือไม่ มากหรือน้อยเพียงใด โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การรวบรวมปัญหาที่ผู้เรียนประสบ การประเมินผลการบริการแนะแนวและบริการต่าง ๆ ที่สถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน การตรวจสอบความพร้อมของศิษย์เก่าที่สำเร็จตามหลักสูตรในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่นิยมติดตามผลศิษย์เก่าเป็นช่วงเวลา 3 ปี หรือ 5 ปีต่อครั้ง ส่วนผู้เรียนปัจจุบันมีการติดตามผลภายหลังการให้คำปรึกษาแต่ละครั้ง หรือเมื่อดำเนินการกิจกรรมพิเศษในแต่ละโครงการ รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถานศึกษา ผู้เรียน และชุมชน โดยกระบวนการติดตามผลอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กร หรือบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา โดยต้องมีการประสานงานที่มีคุณภาพด้วย

การติดตามผลสามารถทำได้หลายวิธี อาจทดลองใช้วิธีต่าง ๆ เพื่อพิจารณาความเหมาะสม สะดวก และประสิทธิภาพ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์การ ตัวอย่างวิธีการติดตามผล เช่น การสัมภาษณ์บุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผู้รับบริการที่ต้องการติดตามผล การสัมภาษณ์ การสังเกตพฤติกรรมผู้รับบริการที่ต้องการติดตามผลโดยตรง การใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์ ฯลฯ

2. ทักษะการให้คำปรึกษา

ในขั้นตอนการให้คำปรึกษานั้น ผู้ให้คำปรึกษามีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และฝึกฝนทักษะและเทคนิคการให้คำปรึกษา (Counseling Techniques) ซึ่งมีอยู่มากมายนั้น เพื่อใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ถ้าผู้ให้คำปรึกษาใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ก็จะช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ปลอดภัย ไว้วางใจ ทำให้กล้าพูดเล่าเรื่องราวที่ไม่สบายใจออกมาอย่างเต็มที่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการให้ความช่วยเหลือ และยังช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเกิดความเข้าใจตนเอง ทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะจัดการกับความยุ่งยากต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

ทักษะและเทคนิคการให้คำปรึกษาที่ผู้ให้คำปรึกษาควรจะได้รู้และฝึกหัดใช้ให้เกิดความชำนาญ มีดังนี้

2.1 ทักษะการใส่ใจ

ทักษะการใส่ใจ (Attending Skill) เป็นพฤติกรรมของผู้ให้คำปรึกษาที่แสดงออกด้วยภาษาพูดหรือภาษาท่าทาง ซึ่งบอกถึงความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้รับคำปรึกษา โดยการแสดงความสนใจ การเห็นความสำคัญ และการให้เกียรติ เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเกิดความอบอุ่นใจและไม่รู้สึกห่างเหิน

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการใส่ใจ

1) เป็นการแสดงความสนใจ เห็นความสำคัญ และให้เกียรติผู้รับคำปรึกษา

2) เป็นการแสดงความกระตือรือร้นที่จะให้ความช่วยเหลือ และเป็นการกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษาพูดต่อไป

3) เพื่อช่วยเพิ่มพูนความอบอุ่นใจให้ผู้รับคำปรึกษา

ลักษณะของการใส่ใจ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) การใส่ใจโดยการแสดงออกด้วยภาษาพูด เป็นการพูดต่อเนื่องในเรื่องเดียวกันกับที่ผู้รับคำปรึกษาได้พูดให้ฟังในขณะนั้น แสดงการรับรู้และเข้าใจในทัศนะและแนวคิดของผู้รับคำปรึกษา

2) การใส่ใจโดยการแสดงออกด้วยภาษาท่าทาง เป็นการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คำพูด แต่มีความหมายซึ่งสื่อถึงความเข้าใจและการยอมรับความคิดและความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษา ภาษาท่าทางมีความหมายและน้ำหนักมากกว่าภาษาพูด ภาษาท่าทางที่ผู้ให้คำปรึกษาควรแสดงออกขณะให้คำปรึกษาประกอบด้วย

2.1) การประสานสายตากับผู้รับคำปรึกษา เป็นการแสดงความสนใจในสิ่งที่ผู้รับคำปรึกษากำลังพูดอยู่ แต่ไม่ควรจ้องมองมากเกินไปเพราะจะทำให้ผู้รับคำปรึกษารู้สึกอึดอัดได้

2.2) การแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง การเคลื่อนไหวและระยะห่าง เช่น การแสดงออกทางสีหน้าที่อบอุ่น เป็นมิตรและสอดรับกับเรื่องราวของผู้รับคำปรึกษา การวางตัวที่โน้มตัวเข้าหาผู้รับคำปรึกษาเป็นการแสดงความตั้งใจและใส่ใจ การแสดงออกทางสีหน้าและท่าทางควรมีความสอดคล้อง การนั่งหรือยืนให้มีระยะห่างระหว่างผู้ให้คำปรึกษาและผู้รับคำปรึกษา ระยะที่พอเหมาะ คือ ประมาณ 3 – 5 ฟุต

2.3) น้ำเสียงการพูด จังหวะการพูด ความดังหรือเบาของเสียง ระดับเสียง ความมีชีวิตชีวาของน้ำเสียง การเน้นคำต้องมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่ผู้รับคำปรึกษาได้พูดออกมาแล้ว

2.2 ทักษะการนำ

ทักษะการนำ (Leading Skill) เป็นการที่ผู้ให้คำปรึกษาพูดนำผู้รับคำปรึกษาไปในทิศทางที่ผู้ให้คำปรึกษาคิดว่าจะทำให้ผู้รับคำปรึกษาได้ประโยชน์สูงสุดในการมาขอรับคำปรึกษา

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการนำ

1) เพื่อกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษากล้าที่จะพูดคุยมากขึ้น
2) เพื่อเปิดประเด็นปัญหาของผู้รับคำปรึกษา
3) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเลือกประเด็นปัญหาที่ต้องการปรึกษา
4) เพื่อกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษาสำรวจปัญหาและนำสู่ความรู้สึกของตัวเองมากขึ้น

ตัวอย่าง

1) การนำด้วยการใช้ประโยคบอกเล่า เช่น
   “หนูจะเริ่มต้นเล่าสาเหตุของการที่หนูมาพบครูในตอนนี้ได้เลยนะ”
   “ขอรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่อง..เพิ่มเติมอีกสักหน่อยซิ”
   “ลองบอกความรู้สึกของเธอที่มีต่อแม่ของเธอให้ครูฟังซิ”
   “เมื่อกี้หนูพูดว่า....”
   “ลองยกตัวอย่างการกระทำของแม่ที่ทำให้เธอรู้สึกเสียใจ สัก 1-2 ตัวอย่างซิครับ”
2) การนำด้วยการถาม เช่น
   “วันนี้หนูอยากคุยเรื่องอะไรคะ”
   “เราจะเริ่มที่เรื่องไหนก่อนดี”
   “มีอะไรอีกไหมที่คุณอยากพูดถึง”
   “เธอกำลังรู้สึกอย่างไร ในตอนนี้”
   “คุณคิดว่าที่เขาพูดอย่างนั้น หมายความว่าอย่างไร”
   “คุณบอกว่ามีเรื่องกังวลอยู่หลายเรื่อง แล้วเรื่องไหนที่คุณกังวลมากที่สุด และอยากพูดถึงก่อนเป็นอันดับแรก”

2.3 ทักษะการฟัง

ทักษะการฟัง (Listening Skill) เป็นการให้ความใส่ใจต่อเนื้อหาสาระที่ผู้รับคำปรึกษาสื่อสารมาทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา ทำให้ผู้ให้คำปรึกษาเข้าใจพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึก และวิธีมองโลกและชีวิตของผู้รับคำปรึกษา การฟังนับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ให้คำปรึกษา เป็นเทคนิคที่อาศัยความอดทน และใช้สมาธิเป็นอย่างมาก เพราะในระหว่างการให้คำปรึกษานั้น ผู้ให้คำปรึกษามิใช่จะรับฟังแต่เรื่องราวที่ผู้รับคำปรึกษาเล่าออกมาเท่านั้น แต่จะต้องทำความเข้าใจ ถึงความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษาในขณะนั้น พร้อมทั้งร่วมรับอารมณ์ (Empathy) ของผู้รับคำปรึกษาไปด้วย ในขณะที่ผู้ให้คำปรึกษากำลังรับฟังผู้รับคำปรึกษาอยู่นั้น ผู้ให้คำปรึกษาจำเป็นต้องแสดงความเอาใจใส่ (Attending) ต่อผู้รับคำปรึกษา ซึ่งอาจแสดงออกโดยการสบตา หรือพยักหน้าเล็กน้อย ในขณะที่รับฟัง หรือพูดเสริมขึ้นภายหลังจากที่ผู้รับคำปรึกษาพูดจบ เช่น “อืม ครูเข้าใจว่าเธอรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้”

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการฟัง

1) เพื่อให้ผู้ให้คำปรึกษาได้เข้าใจเนื้อหา และความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษา

2) เพื่อแสดงให้ผู้รับคำปรึกษารู้สึกว่าผู้ให้คำปรึกษาสนใจ และกำลังตั้งใจฟังในสิ่งที่ผู้รับคำปรึกษาพูด

2.4 ทักษะการถาม

ทักษะการถาม (Questioning Skill) เป็นการที่ผู้ให้คำปรึกษาซักถามผู้รับคำปรึกษาในระหว่างการให้คำปรึกษา โดยผู้รับคำปรึกษาได้เล่าเรื่องราวที่ต้องการปรึกษา รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดตลอดจนความเชื่อของผู้รับคำปรึกษา

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการถาม

1) เพื่อให้โอกาสผู้รับคำปรึกษาได้บอกถึงความรู้สึกและเรื่องราวต่าง ๆ ที่ต้องการจะปรึกษา

2) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้สำรวจและคิดถึงเรื่องราวของตนเองเพื่อเข้าใจตนเองมากขึ้น

3) เพื่อให้ได้ข้อมูล แนวทางแก้ไขปัญหา และแผนการปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว

ลักษณะของการตั้งคำถาม แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ คำถามปลายปิด และคำถามปลายเปิด สามารถนำเสนอรายละเอียดดังนี้

1) คำถามปลายปิด เป็นการตั้งคำถามที่ต้องการคำตอบเฉพาะเจาะจง เช่น ถามว่า “รู้สึกไม่สบายใจในเรื่องนี้ใช่ไหม” “ในห้องเรียนสนิทกับใครมากที่สุด” “ชอบวิชาใด” ผู้ให้คำปรึกษาสามารถนำคำตอบที่ได้มาใช้ในการรวบรวมข้อมูล ทำความกระจ่าง การเพ่งประเด็น และช่วยการจัดขอบเขตของเรื่องราวในการพูดคุย หรืออาจหยุดการสนทนาในบางประเด็นที่ผู้รับคำปรึกษาเกิดความสับสนหรือ หลงประเด็น

ตัวอย่าง

ผู้ให้คำปรึกษา : วรารัตน์ไม่ชอบให้คุณแม่กลับบ้านหลังเที่ยงคืนใช่ไหม

ผู้รับคำปรึกษา : ใช่ค่ะ หนูอยากให้คุณแม่มีเวลาให้หนูบ้าง

ผู้ให้คำปรึกษา : หนูคิดจะพูดเรื่องนี้กับแม่ไหม

ผู้รับคำปรึกษา : ไม่แน่ใจค่ะ

2) คำถามปลายเปิด เป็นการตั้งคำถามเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้รับบริการได้ระบายความรู้สึกนึกคิดและเล่ารายละเอียดของปัญหา หรือแสดงความคิดเห็นของตนออกมา เช่น ถามว่า “คุณรู้สึกอย่างไรบ้างเกี่ยวกับเรื่องนี้” “ที่คุณเล่าว่า เพื่อนดูถูกคุณ เขาทำอย่างไรบ้าง” เพื่อเป็นการสำรวจตนเองและปัญหาของตนเองตลอดจนช่วยให้ผู้รับคำปรึกษา และเข้าใจถึงความคิดความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเอง

ตัวอย่าง

ผู้ให้คำปรึกษา : วรารัตน์มีความคิดอย่างไรที่คุณแม่กลับบ้านหลังเที่ยงคืนทุกวัน

ผู้รับคำปรึกษา : หนูไม่ชอบ ไม่อยากให้คุณแม่กลับดึก และสงสัยว่างานของคุณแม่มีอะไรหนักหนาถึงต้องกลับดึกทุกวัน

ผู้ให้คำปรึกษา : แล้ววรารัตน์คิดจะทำอย่างไรต่อไป

ผู้รับคำปรึกษา : หนูคิดหลายอย่างค่ะ บางทีก็อยากพูดกับคุณแม่ไปตรง ๆ บางทีก็จะขอตามคุณแม่ไปทำงานด้วย และไม่แน่หนูอาจจะสะกดรอยตามไปดู เพราะหนูคิดว่าคุณแม่คงไม่พูดความจริงแน่ ๆ

2.5 ทักษะการเงียบ

ทักษะการเงียบ (Silent Skill) เป็นการที่ผู้ให้คำปรึกษาปล่อยให้มีความเงียบในกระบวนการให้คำปรึกษา กล่าวคือไม่มีการสื่อสารด้วยวาจาระหว่างผู้ให้คำปรึกษากับผู้รับคำปรึกษาแต่ยังคงมีการสื่อสารทางอารมณ์และความรู้สึก

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการเงียบ

1) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้คิดทบทวนเรื่องราวของตัวเอง และทำความเข้าใจในสิ่งที่เขาพูดหรือรู้สึก

2) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้หยุดพักหลังจากพูดจบ หรือหลังจากได้แสดงอารมณ์โกรธ เสียใจ เช่น บ่น ร้องไห้

3) เพื่อแสดงความใส่ใจและร่วมรับรู้ รวมถึงเข้าใจในอารมณ์และความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

ตัวอย่าง

ผู้รับคำปรึกษา : ผมไม่แน่ใจว่า ผมจะมีโอกาสตอบแทนบุญคุณของแม่ไหม....เพราะ....

ผู้ให้คำปรึกษา : (เงียบ)....

ผู้รับคำปรึกษา : ...หมอบอกว่า..แม่..แม่..อาจจะ...(น้ำตาไหล)

ผู้ให้คำปรึกษา : (เงียบ)....(ส่งกระดาษซับน้ำตาให้)..

ผู้รับคำปรึกษา : แม่ แม่อาจจะ...อยู่กับพวกเรา...ได้ไม่นาน...(ร้องไห้)

ผู้ให้คำปรึกษา : (เงียบ)...ครูเข้าใจความรู้สึกของคุณค่ะ...ในเมื่อตอนนี้แม่ของคุณยังอยู่ คุณคิดว่าคุณจะทำอะไรให้แม่ชื่นใจได้บ้างละ

2.6 ทักษะการสะท้อนกลับ

ทักษะการสะท้อนกลับ (Reflection Skill) เป็นการบอกความเข้าใจของผู้ให้คำปรึกษาที่มีต่อสิ่งที่ผู้รับคำปรึกษารู้สึก รับรู้ หรือสนใจที่เป็นปัจจุบันขณะให้คำปรึกษา การสะท้อนจะรวมความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษา และเนื้อหาที่ผู้รับคำปรึกษาพูดถึง หรือสิ่งที่ผู้ให้คำปรึกษาสังเกตเห็นจากกริยาท่าทางของผู้รับคำปรึกษา และเนื้อหาที่ผู้รับคำปรึกษาให้ความสำคัญ โดยใช้คำพูดของผู้ให้คำปรึกษาและที่ชัดเจนเข้าใจได้ง่ายขึ้น

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการสะท้อนกลับ

1) เพื่อกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษาแสดงความรู้สึกและเปิดเผยเรื่องราวของตนเองให้มากขึ้นหรือชัดเจนขึ้น

2) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจปัญหา รวมทั้งสาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้น ตลอดจนเกิดความเข้าใจ ความรู้สึกของตัวเองมากขึ้น

3) เพื่อแสดงความสนใจและเข้าใจความรู้สึกและเรื่องราวของผู้รับคำปรึกษา

ลักษณะของการสะท้อนกลับ การสะท้อนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) การสะท้อนความรู้สึก (Reflecting of Feeling) เป็นการช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาตระหนักในความรู้สึกของตนเอง

2) การสะท้อนเนื้อหา (Reflecting of Content) เป็นการช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจเรื่องราวของตนเอง

ตัวอย่าง

ผู้รับคำปรึกษา : พ่อกับแม่ทะเลาะกันตลอด ผมไม่รู้ว่าเมื่อไหร่ครอบครัวของผมจะอยู่กันอย่างสงบสุขแบบครอบครัวอื่นเขาบ้าง

ผู้ให้คำปรึกษา 1 : เธอไม่มีความสุขที่ต้องอยู่ในท่ามกลางความขัดแย้งของพ่อแม่ (สะท้อนความรู้สึก)

ผู้ให้คำปรึกษา 2 : การที่พ่อแม่ไม่ปรองดองกันทำให้เธอไม่มีความสุข (สะท้อนเนื้อหา)

2.7 ทักษะการซ้ำความ/การทวนความ

ทักษะการซ้ำความ/การทวนความ (Paraphrasing Skill) เป็นการที่ผู้ให้คำปรึกษาพูดซ้ำในเรื่องที่ผู้รับคำปรึกษาบอกอีกครั้งหนึ่ง โดยคงสาระสำคัญของเนื้อหา หรือความรู้สึกไว้ตามเดิม อาจเป็นการทวนซ้ำทั้งประโยค หรือทวนซ้ำบางส่วนโดยทำข้อความให้กะทัดรัดขึ้น

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการซ้ำความ/การทวนความ

1) เพื่อแสดงถึงความใส่ใจ ความเข้าใจของผู้ให้คำปรึกษาที่มีต่อผู้รับคำปรึกษา

2) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเปิดเผยตัวเองมากขึ้น

3) เพื่อย้ำให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจในสิ่งที่ตัวเองพูดได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากการฟังสิ่งที่ตัวเองพูดอีกครั้ง

4) เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาชัดเจนและตรงประเด็นในสิ่งที่เขาต้องการพูด

5) เพื่อตรวจสอบความเข้าให้ตรงกันของผู้ให้และผู้รับคำปรึกษาในสิ่งที่ผู้รับคำปรึกษากำลังพูดถึง

ตัวอย่าง

ผู้รับคำปรึกษา : ผมไม่รู้ว่าจะจัดการกับชีวิตของผมต่อไปอย่างไรดี บางครั้งอยากจะออกไปหางานทำให้ได้ประสบการณ์ก่อน ขณะเดียวกันก็คิดว่า..น่าจะเรียนให้จบ ๆ ไป แต่..ก็ไม่แน่ใจว่าจะเรียนจบไหม

ผู้ให้คำปรึกษา 1 : เธอไม่รู้ว่าจะตัดสินใจอย่างไรดีระหว่างออกไปทำงานเพื่อหาประสบการณ์กับเรียนต่อจนจบ แต่ก็ไม่แน่ใจว่าจะเรียนจบไหม (ซ้ำ/ทวนทั้งหมด เปลี่ยนเฉพาะสรรพนาม)

ผู้ให้คำปรึกษา 2 : เธอทั้งอยากออกไปทำงานและเรียนต่อไปจนจบ (ซ้ำ/ทวน เฉพาะประเด็นสำคัญ)

ผู้ให้คำปรึกษา 3 : เธอตัดสินใจไม่ได้ว่าทางเลือก 2 ทางนั้น ทางไหนเหมาะกับตัวเธอ (ซ้ำ/ทวนโดยสรุปแต่คงสาระสำคัญไว้)

2.8 ทักษะการให้กำลังใจ

ทักษะการให้กำลังใจ (Encouragement Skill) เป็นการแสดงความสนใจ เข้าใจในสิ่งที่ผู้รับคำปรึกษาพูด และสนับสนุนให้กำลังใจ เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเกิดความเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาหรือตัดสินใจ โดยผู้ให้คำปรึกษาใช้การให้กำลังใจทั้งการใช้คำพูด และภาษาท่าทาง

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการให้กำลังใจ

1) เพื่อกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษากระตือรือร้น และมั่นใจในตนเอง รวมทั้งตระหนักในความสามารถและคุณค่าในตัวเอง

2) เพื่อกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษากล้าที่จะคิดและทำในสิ่งที่ไม่เคยคิด หรือทำมาก่อน

3) เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาได้คลายเครียด

ตัวอย่าง

"นั่นเป็นความคิดที่ดีทีเดียว"

"คุณมีความทุกข์โศกมากที่พ่อตาย แต่ในที่สุดคุณก็จะปรับตัวและแก้ไขปัญหาได้"

"น้อยคนนักจะคิดได้อย่างเธอ ครูเชื่อว่าเธอจะสามารถจัดการกับเรื่องยุ่ง ๆ นี้ได้อย่างแน่นอน"

"ทำต่อไปเถอะ แม้ผลจะออกมาไม่ดีอย่างที่หวังทั้งหมด แต่ทุกอย่างก็คลี่คลายไปมากแล้ว"

2.9 ทักษะการสรุปความ

ทักษะการสรุปความ (Summarizing Skill) เป็นการรวบรวมใจความสำคัญทั้งหมดของความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของผู้รับคำปรึกษาที่เกิดขึ้นในระหว่างให้คำปรึกษาในแต่ละครั้งแล้วสื่อกลับไปโดยใช้คำพูดสั้น ๆ ให้ได้ใจความสำคัญทั้งหมด ผู้ให้คำปรึกษาควรใช้ทักษะนี้เมื่อจะเริ่มประเด็นใหม่เมื่อพูดหรือเล่าเรื่องหนึ่ง ๆ มานาน หรือยาว ๆ อาจดูซับซ้อนจึงควรสรุปเสียครั้งหนึ่งก่อนจบการให้คำปรึกษาในแต่ละครั้ง

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการสรุปความ

1) เพื่อย้ำประเด็นสำคัญให้มีความชัดเจนในกรณีที่มีการพูดคุยกันหลายประเด็น

2) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจเรื่องราวและความรู้สึกของตัวเอง

3) เพื่อให้การให้คำปรึกษาแต่ละครั้งมีความต่อเนื่องกัน

4) เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาและผู้ให้คำปรึกษาเข้าใจเรื่องราวที่กำลังสนทนาได้อย่างถูกต้องตรงกันและได้ใจความที่ชัดเจน

ตัวอย่าง

ผู้ให้คำปรึกษาสรุป : จากที่เราคุยกันมาประมาณ 40 นาที เธอกังวลเรื่อง...เพราะ... และเธออยาก (ต้องการ) ให้...เรากำลังช่วยกันคิดวิธีการเพื่อให้เป็นไปอย่างที่เธอต้องการ เพิ่งจะคิดได้วิธีเดียว คือ... แต่เวลาที่เราจะพูดคุยกันหมดลงเสียก่อน เพราะฉะนั้น ครูจะขอให้เธอมาพบครู อีกในวัน.. เวลา.. เพื่อเราจะได้มาช่วยกันคิดหาวิธีการอื่น ๆ ต่อไป

ผู้ให้คำปรึกษาขอให้ผู้รับคำปรึกษาสรุป : ก่อนที่จะหมดเวลาคุยกันในวันนี้ ครูจะขอให้คุณสรุปว่า เราคุยอะไรกันไปบ้าง โดยครูจะช่วยเสริมในส่วนที่ขาดให้

2.10 ทักษะการทำให้กระจ่าง

ทักษะการทำให้กระจ่าง (Clarifying Skill) เป็นการที่ผู้ให้คำปรึกษากล่าวถึงสิ่งที่คิดว่า ผู้รับคำปรึกษาพยายามจะพูดถึง โดยไม่เปลี่ยนเนื้อหาของคำพูดนั้น แต่ใช้ภาษาที่ชัดเจนเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการทำให้กระจ่าง

1) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้เข้าใจความคิด ความรู้สึกของตนเอง ซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาหรือสาระสำคัญของประสบการณ์ในชีวิต

2) เพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้รับคำปรึกษาให้ข้อมูลเพิ่มเติมหรือขยายความมากยิ่งขึ้น

3) เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้ให้คำปรึกษามีความเข้าใจที่ถูกต้องในปัญหาของผู้รับคำปรึกษา

ตัวอย่างของการใช้ทักษะการทำให้กระจ่าง

ผู้รับคำปรึกษา : อาจารย์กฤตยาท่าทางจะไม่ชอบหนูเอาซะเลย เขาจะจิกหนู โดยการแกล้งเรียกหนูให้ตอบตลอด..แทบจะทุกชั่วโมงที่สอนเลยค่ะ

ผู้ให้คำปรึกษา : เธอกำลังพูดว่า อาจารย์กฤตยาถามเธอ เพราะไม่ชอบเธออย่างนี้ใช่ไหม?

2.11 ทักษะการตีความ

ทักษะการตีความ (Interpretation Skill) เป็นการที่ผู้ให้คำปรึกษาทำความเข้าใจปัญหาของผู้รับคำปรึกษาในประเด็นต่าง ๆ จากการสังเกตและแปลความหมายที่ผู้รับคำปรึกษามิได้แสดงออกโดยตรง แล้วอธิบายพฤติกรรม ความรู้สึก และอารมณ์ของผู้รับคำปรึกษาเป็นคำพูดของผู้รับคำปรึกษา

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการตีความ

1) เพื่อขยายความให้ผู้รับคำปรึกษามองปัญหาในแง่มุมใหม่ที่ต่างจากการรับรู้เดิม
2) เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษามองโลกกว้างขึ้น
3) เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจตนเองในระดับที่ลึกและถูกต้องมากขึ้น
4) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหา

ตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

ผู้รับคำปรึกษา : เขาหมดรักหนูแล้ว หนูตั้งใจว่าจะเลิกกับเขาให้หมดเรื่องไป แต่หนู..ก็..ก็คงต้องทำใจ หนูจะทำไงดี บางที... หนูอดที่จะนึกถึง...ความหลังที่ดี ๆ ของเราสองคนไม่ได้ แล้วก็คิดถึง... วันหนึ่งที่ต้องอยู่คนเดียว...

ผู้ให้คำปรึกษา : ดูเหมือนว่าหนูยังรักและผูกพันกับคนรักคนนี้อยู่

ตัวอย่างที่ 2

ผู้รับคำปรึกษา : เกรดของทุกวิชาเลขออกมาไม่ดีเลย หนูไม่รู้ว่าทำไม...ก็เลยไม่อยากเรียนแผนนี้แล้ว อยากเปลี่ยนแผน... หรือว่า...ผู้หญิงไม่เหมาะกับการเรียนวิชาเลข

ผู้ให้คำปรึกษา : เป็นไปได้ไหมที่หนูกำลังจะใช้เหตุผลความเป็นผู้หญิงกับความถนัดในการเรียนวิชาเลข เป็นเหตุผลที่จะเปลี่ยนแผนการเรียน

2.12 ทักษะการเผชิญหน้า

ทักษะการเผชิญหน้า (Confrontation Skill) เป็นการที่ผู้ให้คำปรึกษาแสดงออกด้วยวาจาถึงความขัดแย้ง ความไม่สอดคล้อง ความสับสนระหว่างพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึกและการรับรู้ของผู้รับคำปรึกษา

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการเผชิญหน้า

1) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจตนเองมากยิ่งขึ้น
2) เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจถึงปัญหาสำคัญๆ ของตนเองได้เร็วขึ้น
3) เพื่อเป็นการสนับสนุนและให้กำลังใจผู้รับคำปรึกษาในการเผชิญกับปัญหาและความจริงเกี่ยวกับตนเอง
4) เพื่อกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษาเปิดเผยตนเองมากขึ้น
5) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษายอมรับความจริง สามารถจัดการให้เกิดความสอดคล้องในตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่ชีวิตที่มีศักยภาพมากขึ้น

ตัวอย่างของการใช้ทักษะการเผชิญหน้า

ผู้รับคำปรึกษา : หนูคิดว่า... ไม่โกรธเพื่อน ไม่เคยโกรธใครเลย (หลบสายตาและกำมือแน่น)

ผู้ให้คำปรึกษา : หนูบอกว่าไม่โกรธเพื่อน แต่หนูกำมือแน่น หนูลองทบทวนความรู้สึกของหนูใหม่อีกทีซิ

2.13 ทักษะการให้ข้อมูล

ทักษะการให้ข้อมูล (Giving Information Skill) เป็นการสื่อสารทางวาจาโดยอาศัยข้อมูลเป็นแนวทาง เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาได้รับรู้ข้อมูล วิธีการ หรือรายละเอียดของเรื่องต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจและการตัดสินใจ เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษามีทางเลือกมากขึ้น ส่วนการให้คำแนะนำเป็นการชี้แนะแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้รับคำปรึกษา

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการให้ข้อมูล

1) เพื่อให้ความรู้ ข้อมูล และรายละเอียดต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่ผู้รับคำปรึกษา
2) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจปัญหาของตนเอง และใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ
3) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษามีทางเลือกและแนวทางปฏิบัติที่เขาอาจจะนึกไม่ถึง

ตัวอย่าง

“ก่อนที่ครูจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่อง...ครูอยากทราบว่าผู้เรียนรู้/เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าอย่างไรบ้างครับ”

“ในส่วนไหนของเรื่อง...ที่หนูคิดว่ายังไม่รู้และต้องการรายละเอียดเพิ่ม”

“สำหรับแนวทางที่จะจัดการเรื่อง... ครูคิดว่าควรจะ... หนูคิดว่าอย่างไรคะ”

“เท่าที่ครูนึกออกในตอนนี้นะ ครูว่า ผู้เรียนน่าจะ... ผู้เรียนคิดอย่างไรกับข้อเสนอแนะของครู”

ข้อควรระวัง

การให้คำแนะนำมีข้อเสียอยู่หลายประการ เช่น หากผู้รับคำปรึกษาไม่ชอบก็จะปฏิเสธและมีทัศนคติทางลบต่อการให้คำปรึกษาและผู้ให้คำปรึกษา หรือถ้าผู้รับคำปรึกษาได้รับคำแนะนำแล้วนำไปปฏิบัติและไม่ได้รับผลก็จะโทษผู้ให้คำปรึกษา หากได้รับผลดีผู้รับคำปรึกษาก็จะมาใหม่อีก เป็นการสร้างความรู้สึกผูกพันและพึ่งพิง นอกจากนี้การให้คำแนะนำมีโอกาสที่จะเกิดความเข้าใจไม่ตรงกันได้ แม้ผู้ให้คำปรึกษาจะเป็นผู้มีบทบาทมากในการแนะนำ แต่ต้องตระหนักไว้เสมอว่าในที่สุดแล้วผู้รับคำปรึกษาจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเอง

2.14 ทักษะการชี้ผลที่ตามมา

ทักษะการชี้ผลที่ตามมา (Pointing Outcome Skill) เป็นการชี้ให้ผู้รับคำปรึกษาได้เห็นผลที่อาจตามมาจากการคิด การตัดสินใจ การวางแผน และการปฏิบัติของเขาเองทั้งในทางลบและทางบวก ผลที่ตามมานี้อาจเป็นได้ทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในใจเขาหรือเหตุการณ์ภายนอก ซึ่งทำให้พฤติกรรมที่เป็นปัญหาคงอยู่ รุนแรงขึ้น หรือลดลง เช่น

1) ด้านอารมณ์ความรู้สึก เช่น รู้สึกดี ไม่ดี กลุ้มใจ สับสน ไม่มั่นใจ
2) ด้านร่างกาย เช่น ใจเต้น ปวดศีรษะ ท้องผูก เจ็บป่วย
3) ด้านพฤติกรรม การปฏิบัติตัว กิจกรรมที่ทำ
4) ด้านความคิด ทัศนคติ ความเชื่อ
5) ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น เวลา เหตุการณ์ สถานที่ เงิน ทรัพย์สิน
6) ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ทำให้มีปัญหากับเพื่อน ญาติ เพื่อนร่วมงาน ฯลฯ

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการชี้ผลที่ตามมา

1) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษารับรู้ถึงผลดีและผลเสียของการคิด การตัดสินใจ การวางแผนและการปฏิบัติของเขาเองทั้งในทางลบและทางบวก
2) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ลักษณะของการชี้ผลที่ตามมา ซึ่งการชี้ผลที่ตามมาอาจทำได้ 2 ทาง คือ

1) การชี้ผลที่ตามมาในทางบวก เป็นการชี้ให้ผู้รับคำปรึกษา เห็นข้อดีและประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นการสนับสนุนให้ผู้รับคำปรึกษากล้าตัดสินใจหรือปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้

2) การชี้ผลที่ตามมาในทางลบ เป็นการบอกถึงผลที่ไม่ดีหรือโทษที่อาจจะตามมาจากการตัดสินใจหรือการปฏิบัติ

ตัวอย่าง

ผู้รับคำปรึกษา : “ผมไม่เรียนแล้ว ผมเบื่อ... เบื่อทุกอย่างเลย... ผมจะไปจากทุกคนไปตามทางของผม แล้วผมก็จะไม่ติดต่อกับใครเลย... และก็ไม่ไปที่บ้านด้วย อาจารย์คอยดูนะ”

ผู้ให้คำปรึกษา 1 : “ถ้าเธอทำอย่างที่บอก ลองคิดซิว่า พ่อกับแม่เธอจะเป็นอย่างไร” (ให้ผู้รับคำปรึกษา ชี้ผลที่ตามมา)

ผู้ให้คำปรึกษา 2 : “ถ้าเธอทำอย่างที่บอก พ่อกับแม่เธอคงจะผิดหวังและเสียใจมาก” (ผู้ให้คำปรึกษา ชี้ผลที่ตามมา)

2.15 ทักษะการจัดการ

ทักษะการจัดการ (Verbal Setting Operation Skill) เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะขอบข่าย กระบวนการ หรือกลวิธีในการให้คำปรึกษาที่ผู้ให้คำปรึกษาอธิบายหรือชี้แจงให้ผู้รับคำปรึก ษาเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับบริการให้คำปรึกษา

จุดมุ่งหมายของการใช้ทักษะการจัดการ

1) เพื่อช่วยให้ผู้รับคำปรึกษาเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการและองค์ประกอบที่สำคัญของการให้คำปรึกษามากขึ้น

2) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาเข้าใจบทบาทหน้าที่ของผู้ให้คำปรึกษาและตัวเขาเอง

3) เพื่อให้ผู้รับคำปรึกษาแสดงบทบาทได้เหมาะสมขึ้น

4) เพื่อจูงใจให้ผู้รับคำปรึกษาเกิดความไว้วางใจ และมั่นใจในการใช้บริการให้คำปรึกษา

ตัวอย่าง

“การพูดคุยกันของเราในวันนี้ ก็เพื่อช่วยให้เธอสบายใจขึ้น ที่ได้เล่า ได้ระบายความรู้สึกต่าง ๆ ออกมา แล้วยังช่วยให้เธอเข้าใจตัวเองมากขึ้น”

“เราอาจต้องคุยกันหลายครั้ง เพื่อทำความเข้าใจปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของหนู เพื่อช่วยกันหาแนวทางให้ได้ในสิ่งที่หนูต้องการ หนูมีความเห็นว่าอย่างไรบ้าง”

“ในการปรึกษากันนี้ ครูมีหน้าที่ช่วยวิเคราะห์เพื่อให้หนูเข้าใจตนเองมากขึ้นการตัดสินใจว่าจะแก้ไข/ปรับปรุงตัวเองหรือไม่นั้นเป็นการตัดสินใจของหนูเอง”

“แม้เธอตัดสินใจว่าจะทำตามแนวทางที่เราช่วยกันคิดไว้ แต่ถ้าเธอไม่ลงมือทำอย่างจริงจังมันก็คงไม่เกิดผลอะไร เพราะฉะนั้นถ้าได้แนวทางแก้ไขแล้วเธอต้องลงมือทำ การปรึกษาจึงจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเธอ ได้ข้อมูลแบบนี้แล้วรู้สึกอย่างไรบ้าง”

ในการแนะแนวและให้คำปรึกษานั้น ครูสามารถใช้ทักษะและเทคนิคการให้คำปรึกษาที่หลากหลายและควรพัฒนาทักษะและเทคนิคให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมปัจจุบัน รวมถึงศึกษาเพิ่มเติมด้านจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนว โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้รับบริการและสถานการณ์ของผู้รับบริการ เพื่อให้ผู้รับบริการเกิดความเข้าใจตนอง มองเห็นช่องทางที่จะจัดการกับสถานการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 4
ข้อมูลเพื่อการบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาเป็นการให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการให้ได้รู้จักเข้าใจตนเองและผู้อื่น สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมและสภาพแวดล้อมได้อย่างสมดุล เห็นคุณค่าในตนเอง รวมถึงการมีความสามารถในการคิดและตัดสินใจเลือกแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข ทั้งนี้ การแนะแนวและให้คำปรึกษานับเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การจัดส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้สอดคล้องและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในกฎหมายในระดับต่าง ๆ ของประเทศ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ มาตรา 54 และมาตรา 258 จ. ด้านการศึกษา ได้กล่าวถึงการจัดศึกษาว่า ต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ สามารถเชี่ยวชาญได้ตามความถนัดของตน และมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยจัดให้มีกลไกในการพัฒนาผู้ประกอบวิชาชีพครูให้มีจิตวิญญาณของความเป็นครู สำหรับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 6 กำหนดไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 – 2580 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัย ให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต ทักษะการทำงาน รวมทั้งมีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะ และสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ และพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พุทธศักราช 2566 มาตรา 9 วรรค 2 กล่าวว่าในการจัดการเรียนรู้ให้มีระบบแนะแนวการเรียนและการประกอบอาชีพเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ทราบล่วงหน้าหรือวางแผนให้สอดคล้องกับความถนัดของตนด้วย จากกฎหมายและแผนในระดับต่าง ๆ ของประเทศแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในการจัดการศึกษาโดยมีการแนะแนวและให้คำปรึกษาเป็นกลไกและเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาบุคคลให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

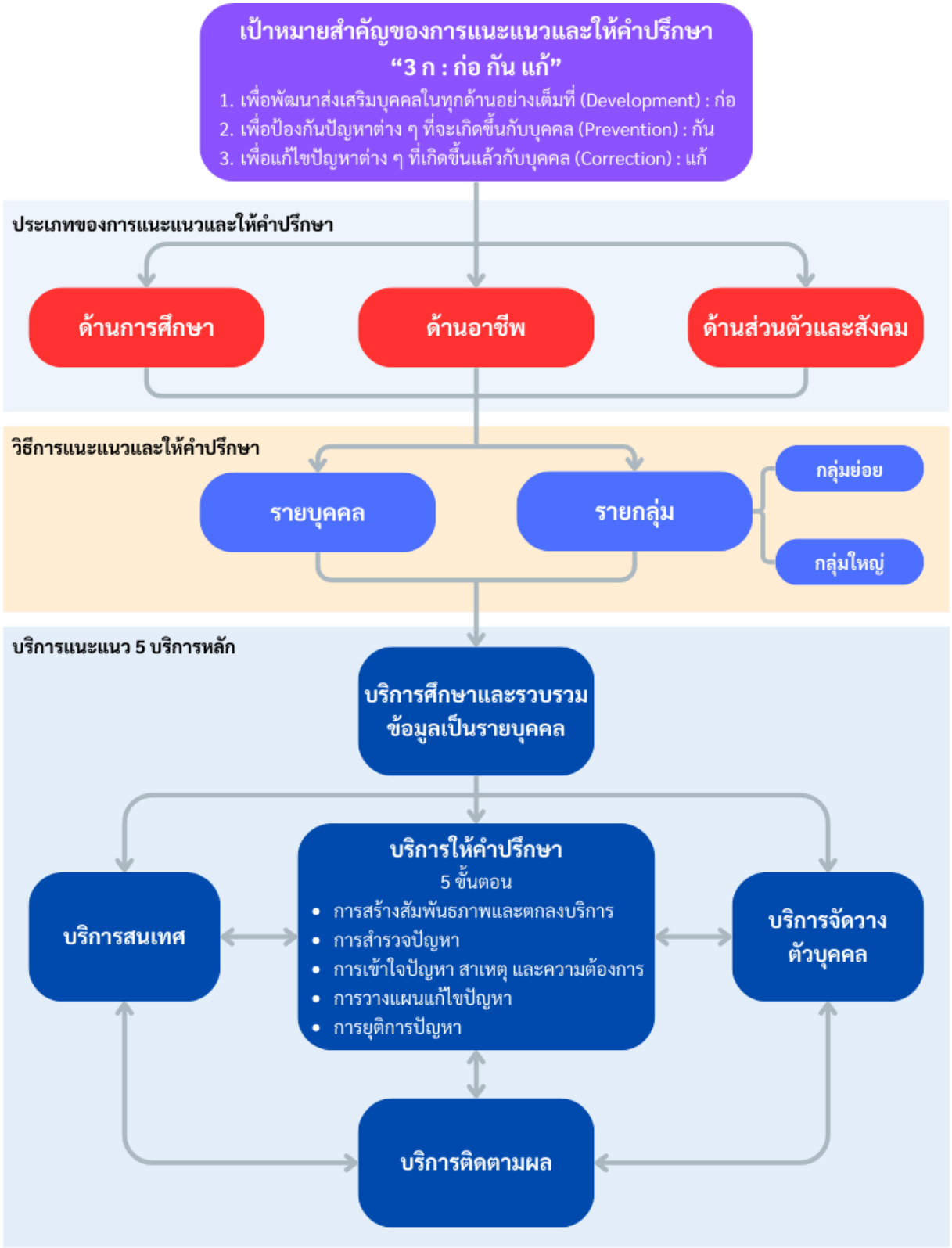
กรมส่งเสริมการเรียนรู้มีหน้าที่ในการจัด ส่งเสริม และสนับสนุน การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ หรือรูปแบบอื่นที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนได้ โดยคำนึงถึงความหลากหลายและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และเพื่อให้บุคคลมีทักษะการเรียนรู้ ทักษะอาชีพและทักษะชีวิตที่สอดคล้องและเท่าทันพัฒนาการของโลก และมีโอกาสพัฒนาหรือเพิ่มพูนทักษะของตนให้สูงขึ้นหรือปรับเปลี่ยนทักษะของตนตามความถนัดหรือความจำเป็น กรมส่งเสริมการเรียนรู้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการแนะแนวและให้คำปรึกษาภายในสถานศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ดังนั้น สถานศึกษาสามารถจัดบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาที่มีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของแต่ละพื้นที่ โดยมีเป้าหมายสำคัญ 3 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาส่งเสริมบุคคลในทุกด้านอย่างเต็มที่ (development)(ก่อ) 2) เพื่อป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับบุคคล (prevention)(กัน) และ 3) เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วกับบุคคล (correction)(แก้) หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า “3 ก” คือ “ก่อ” “กัน” “แก้” โดยขอบข่ายการบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ด้านการศึกษา การแนะแนวด้านอาชีพ ด้านส่วนตัวและสังคม มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการศึกษา เป็นการให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อให้ผู้รับบริการประสบความสำเร็จทางด้านการศึกษาตามศักยภาพของตน อีกทั้งจะช่วยให้ผู้รับบริการตัดสินใจเลือกเรียนหรือปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ และสามารถวางแผนการศึกษาต่อของตนได้อย่างเหมาะสม

2. ด้านอาชีพ เป็นการให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการเกี่ยวกับการวางแผนและการตัดสินใจเลือกอาชีพ เพื่อช่วยให้ผู้รับบริการได้ค้นพบอาชีพที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถ ความถนัด บุคลิกภาพ และสภาพร่างกายของตน

3. ด้านส่วนตัวและสังคม เป็นการช่วยเหลือให้ผู้รับบริการรู้จักและเข้าใจตนเอง รักและเห็นคุณค่าในตนเอง มีทักษะในการดำเนินชีวิต ทักษะทางสังคม มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีทักษะในการตัดสินใจและแก้ปัญหา มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตอาสา จิตสาธารณะ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข สอดคล้องและเท่าทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก

การแนะแนวมีบริการหลักที่สำคัญ 5 บริการ คือ บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคล (individual inventory service) บริการสนเทศ (information service) บริการให้คำปรึกษา (counseling service) บริการจัดวางตัวบุคคล (placement service) และบริการติดตามผล (follow-up service) ซึ่งมีลักษณะหรือวิธีการแนะแนวใน 2 ลักษณะ คือ การแนะแนวรายบุคคลและการแนะแนวกลุ่ม เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ประชาชน ผู้รับบริการให้บรรลุตามเป้าหมายการพัฒนาคนของชาติ

ภาพที่ 4.1 ประเภท วิธี และบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา มี 3 เป้าหมาย 3 ประเภท และ 5 บริการแนะแนว เรียกโดยย่อว่า “3-3-5” และเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จึงสรุปดังภาพที่ 4.2

3 เป้าหมาย / 3 ประเภท / 5 บริการ	1. การแนะแนวด้านการศึกษา (education guidance)	2. การแนะแนวด้านอาชีพ (vocationnal guidance)	3. การแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม (personal and social guidance)	จุดมุ่งหมาย
	“ก่อ” การส่งเสริมพัฒนา (Development)	“กัน” การป้องกันปัญหา (Prevention)	“แก้” การแก้ไขปัญหา (Correction)	
1. บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคล	ส่งเสริมการสำรวจและรวบรวมข้อมูลทางการเรียนและความสามารถทางการเรียนด้านต่าง ๆ	ส่งเสริมการสำรวจและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวุฒิภาวะทางอาชีพและแผนทางอาชีพ	ส่งเสริมการสำรวจและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ทั้งนิสัยบุคลิกภาพและพฤติกรรมทั่วไป	เพื่อรู้จักผู้เรียนและส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง
2. บริการสนเทศ	ส่งเสริมการใช้ข้อสนเทศเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และการศึกษา	ส่งเสริมการใช้ข้อสนเทศในการเตรียมความพร้อมของตนเองสู่โลกอาชีพเพื่อการวางแผนทางอาชีพ	ส่งเสริมการใช้ข้อสนเทศเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาทางสังคม	เพื่อส่งเสริมให้สามารถใช้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับบริการ
3. บริการให้คำปรึกษา	การเอื้ออำนวยให้เข้าใจตนเอง เข้าใจปัญหา และแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้	การเอื้ออำนวยให้เข้าใจตนเอง เข้าใจเป้าหมายชีวิตและแนวทางพัฒนาทางอาชีพ	การเอื้ออำนวยให้เข้าใจตนเอง เข้าใจปัญหา และแนวทางการพัฒนาตนเอง	เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในคน สามารถคัดเลือกและตัดสินใจได้เหมาะสม
4. บริการจัดวางตัวบุคคล	จัดโอกาสให้ได้ฝึกทักษะการเรียนรู้และเอื้อให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเองด้านการเรียนรู้	จัดโอกาสให้ได้ฝึกฝนทักษะเตรียมวางแผนชีวิตและอาชีพและเอื้อให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาทางอาชีพ	จัดโอกาสให้ได้ฝึกทักษะการพัฒนาตนเอง และสังคม และเอื้อให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเองด้านต่าง ๆ	เพื่อส่งเสริมประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการพัฒนาตนเองผ่านโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ
5. บริการติดตามผล	ทบทวนตรวจสอบผลการรับบริการและความก้าวหน้าในการพัฒนาบริการทางการเรียน	ทบทวนตรวจสอบผลการรับบริการและความก้าวหน้าในการพัฒนาบริการเตรียมตัวสู่อาชีพ	ทบทวนตรวจสอบผลการรับบริการและความก้าวหน้าในการพัฒนาบริการพัฒนาตนเองและสังคม	เพื่อพิจารณาความก้าวหน้าของการให้บริการและพัฒนาการของผู้รับบริการ

ภาพที่ 4.2 สรุปบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา เรียกโดยย่อ “3-3-5”
(ดัดแปลงจาก เรียม ศรีทอง; อ้างถึงในสมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย)

จากแผนภาพที่ 4.1 และภาพที่ 4.2 จะเห็นได้ว่า การแนะแนวและให้คำปรึกษาจึงเป็นกลไกและเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการส่งเสริมพัฒนาผู้รับบริการในทุก ๆ ด้าน ซึ่งต้องดำเนินการให้บริการครอบคลุมทั้ง 3 ประเภท ทั้งด้านการศึกษา ด้านอาชีพ และด้านส่วนตัวและสังคม แต่นั่นก็เป็นเพียงการจำแนกประเภทตามลักษณะของข้อมูลหรือข้อสนเทศเท่านั้น เพราะแท้ที่จริงในทางปฏิบัตินั้น การแนะแนวและให้คำปรึกษาทั้ง 3 ประเภทนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดไม่อาจแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาดหรือชัดเจน ตัวอย่างเช่น การช่วยเหลือผู้รับบริการในการวางแผนเกี่ยวกับอาชีพในอนาคต ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้รับบริการ และในขณะเดียวกันก็ยังต้องศึกษาองค์ประกอบด้านส่วนตัวและสังคมของผู้เรียนไปพร้อมกันด้วย ดังนั้น การมุ่งเน้นในการให้การแนะแนวและให้คำปรึกษาแก่ผู้รับบริการเพียงด้านเดียวจะไม่ช่วยให้ผู้รับบริการเกิดความเจริญงอกงามและมีพัฒนาการสมบูรณ์ครบถ้วนอย่างแท้จริง เพราะพัฒนาการของมนุษย์จะเกี่ยวข้องและส่งผลถึงกันและกันเสมอ อย่างที่กล่าวกันว่า “การแนะแนวนั้นเป็นการแนะแนวชีวิต” (life guidance) ของบุคคล ให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญานั่นเอง

1. ด้านการศึกษา

บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านการศึกษา เป็นการให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อให้ประสบความสำเร็จทางด้านการศึกษาตามศักยภาพของตน เช่น แนวทางในการศึกษาต่อ โครงสร้างหลักสูตร การเลือกแผนการเรียนการลงทะเบียน วิธีการเรียน เกณฑ์การสำเร็จการศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตร การบริหารจัดการตนเองด้านการเรียน การแบ่งเวลาเรียน การเตรียมตัวสอบ การสร้างสมาธิในการเรียน ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้รู้จักเลือกและปรับตัวได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถวางแผนและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนได้ ดังนั้น การให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านการศึกษา จะช่วยให้ผู้รับบริการรู้จักเลือกและปรับตัวได้อย่างเหมาะสมในเรื่องการศึกษาเล่าเรียนของตน ทั้งยังช่วยให้สามารถวางแผนการศึกษาต่อของตนได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย หัวข้อที่นิยมให้ความรู้ความเข้าใจแก่ เช่น วิธีเรียนที่ดี วิธีจดบันทึก วิธีอ่านหนังสืออย่างมีประสิทธิภาพ วิธีส่งเสริมความจำ การเลือกสถานศึกษา หลักสูตรและระเบียบการสมัคร การเตรียมตัวสอบ ฯลฯ

1.1 กลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจในการเรียนหรือศึกษาต่อ

หัวใจสำคัญในการจัดการเรียนการสอนของครูสำหรับผู้เรียน สกร. อยู่ที่การทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความสุขกับการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ มีความใฝ่รู้ ครูจึงต้องสามารถทำให้ห้องเรียนเป็นสถานที่ผู้เรียนเต็มใจที่จะเข้าห้องเรียน เต็มใจที่จะอยู่ในห้องเรียนและเต็มใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ บรรยากาศในการเรียนเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนมีความตั้งใจ หรือสนใจในการเรียน ซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะทำให้ห้องเรียนมีบรรยากาศที่สามารถทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกเชิงบวก มีความรู้สึกปลอดภัย มีความรู้สึกไม่อึดอัด มีความรู้สึกไม่ถูกขู่เข็ญ ไม่ถูกคุกคามเมื่ออยู่ในห้องเรียน บรรยากาศในการเรียนรู้ที่ดีจึงเป็นเรื่องสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน

แรงจูงในในการเรียนรู้ หมายถึง ความต้องการหรือปรารถนาที่ผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้ตนเองเกิดการเรียนรู้ และการจูงใจในการเรียนรู้ เป็นกระบวนการจูงใจให้ผู้เรียนมีความต้องการหรือปรารถนาที่ผลักดันให้ผู้เรียนได้เริ่มต้นเรียนรู้ มีความกระตือรือร้นระหว่างการเรียนรู้จนกระทั่งการเรียนรู้สิ้นสุดลง

ปัจจัยภายในตัวผู้เรียนที่มีผลต่อแรงจูงใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ นั้น มีหลายปัจจัยด้วยกัน ได้แก่ ความอยากรู้ ความสนใจ การตั้งเป้าหมาย และการรับรู้ความสามารถตนเอง นอกจากนี้การจูงใจให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ต่อเนื่องจากบริบทหนึ่งไปสู่บริบทใหม่ได้นั้น มีปัจจัยสำคัญอีกบางประการ ได้แก่ ความพึงพอใจต่อความคาดหวัง การระบุสาเหตุของความสำเร็จหรือความล้มเหลว และบริบททางสังคมในการเรียน ได้แก่ เพื่อนและครู

การส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ครูจัดสภาพการเรียนการสอน อุปกรณ์การสอน ความท้าทายของงาน ความสอดคล้องของสิ่งที่เรียนกับความสนใจของผู้เรียนและเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางปัญญาของผู้เรียน ได้แก่ การตั้งเป้าหมาย การคาดหวังผลที่จะได้รับ การระบุสาเหตุของความสำเร็จ/ล้มเหลว การรับรู้ความสามารถตน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจต่อเนื่องในการเรียนรู้

1.2 เส้นทางการศึกษาต่อ

1.2.1 ไม่มีวุฒิการศึกษา

1) ศึกษาต่อระดับประถมศึกษา (ป.1 - ป.6)
2) ศึกษาต่อโรงเรียนนานาชาติ
3) กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.)

3.1) หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ระดับประถมศึกษา

3.2) การเทียบระดับการศึกษา

1.2.2 หลังจบการศึกษาระดับประถมศึกษา

1) ศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3)

2) ศึกษาต่อโรงเรียนนานาชาติ

3) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์/กระทรวงวัฒนธรรม (วิทยาลัยนาฏศิลป) มีจำนวน 12 แห่ง ได้แก่ วิทยาลัยนาฏศิลปกรุงเทพ เชียงใหม่ อ่างทอง นครศรีธรรมราช ร้อยเอ็ด สุโขทัย กาฬสินธุ์ ลพบุรี จันทบุรี พัทลุง สุพรรณบุรี และนครราชสีมา

4) กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.)

4.1) หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

4.2) การเทียบระดับการศึกษา

5) โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย 3 ปี

6) ศึกษาต่อในสถานศึกษาด้านวิชาชีพระยะสั้น โดยหน่วยงานสำนักงานจัดหางานจังหวัด สำนักจัดหางานกรุงเทพเขตพื้นที่ 1 – 10 สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด ศูนย์ฝึกอาชีพระยะสั้นอื่น ๆ เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาลัยสารพัดช่างธนบุรี

7) เรียนรู้ด้วยตัวเองและศึกษาผ่านระบบออนไลน์

1.2.3 หลังจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3

1) ศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6) เช่น โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน โรงเรียนสาธิตสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ โรงเรียนกีฬาสังกัดสถาบันการพลศึกษา

2) ศึกษาต่อโรงเรียนนานาชาติ

3) ศึกษาต่อในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.1 - ปวช.3) สายอาชีพ

3.1) วิทยาลัยในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โรงเรียนและวิทยาลัยอาชีวศึกษาเอกชน โดยมีแขนงสาขาที่เรียนสอดคล้องกับการเลือกประกอบอาชีพ 9 ประเภท ตัวอย่างเช่น

3.1.1) อุตสาหกรรม : งานด้านเครื่องกล เครื่องมือกลและซ่อมบำรุง โลหะไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ การก่อสร้าง สิ่งพิมพ์ แว่นตาและเลนส์ การต่อเรือ ผลิตภัณฑ์ยาง

3.1.2) พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ : งานการบัญชี การขาย เลขานุการ คอมพิวเตอร์ธุรกิจ ธุรกิจค้าปลีก การประชาสัมพันธ์ การจัดการ

3.1.3) ศิลปกรรม : งานวิจิตรศิลป์ การออกแบบ ศิลปหัตกรรม เครื่องเคลือบดินเผา เทคโนโลยีการถ่ายภาพ เครื่องประดับอัญมณี ช่างทองหลวง เทคโนโลยีศิลปกรรม การพิมพ์สกรีน คอมพิวเตอร์กราฟิก ศิลปหัตถกรรมโลหะรูปพรรณ และเครื่องประดับ เทคโนโลยีนิเทศศิลป์

3.1.4) คหกรรม : งานผ้าและเครื่องแต่งกาย อาหารและโภชนาการ เสริมสวย

3.1.5) เกษตรกรรม : งานด้านพืช – สัตว์ อุตสาหกรรมเกษตร ช่างเกษตร เกษตรทั่วไป

3.1.6) ประมง : การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ แปรรูปสัตว์น้ำ ประมงทะเล

3.1.7) อุตสาหกรรมท่องเที่ยว : การโรงแรมและการท่องเที่ยว

3.1.8) อุตสาหกรรมสิ่งทอ : เทคโนโลยีสิ่งทอ เคมีสิ่งทอ อุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูป

3.1.9) เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสาร : เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีระบบเสียง

3.2) โรงเรียนจิตรลดา (สายอาชีพ)

3.3) วิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล (3 ปี)

3.4) วิทยาลัยเทคโนโลยีและการจัดการ (3 ปี) โดยมีแขนงสาขาที่เรียนสอดคล้องกับการเลือกประกอบอาชีพ ตัวอย่างเช่น

3.4.1) อุตสาหกรรม : ช่างซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรม

3.4.2) พาณิชยกรรม : เจ้าหน้าที่การเงิน พนักงานบัญชี นักการตลาด เจ้าของกิจการ

3.4.3) การโรงแรม/การท่องเที่ยว/เทคโนโลยีสารสนเทศ/คอมพิวเตอร์ธุรกิจ : ไกด์ ล่าม นักพัฒนาวิทยาการคอมพิวเตอร์

4) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์/กระทรวงวัฒนธรรม (วิทยาลัยนาฏศิลป) มีจำนวน 12 แห่ง ได้แก่ วิทยาลัยนาฏศิลปกรุงเทพ เชียงใหม่ อ่างทอง นครศรีธรรมราช ร้อยเอ็ด สุโขทัย กาฬสินธุ์ ลพบุรี จันทบุรี พัทลุง สุพรรณบุรี และนครราชสีมา

5) ศึกษาต่อด้านทหารและตำรวจ เช่น โรงเรียนดุริยางค์ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ โรงเรียนเตรียมทหาร โรงเรียนจ่าอากาศ โรงเรียนช่างฝีมือทหาร (ปวช.)

6) หลักสูตรเฉพาะหน่วยงาน

6.1) โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย)

6.2) โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง)

6.3) โรงเรียนพระดาบส (1 ปี) โดยมีแขนงสาขาที่เรียน เช่น งานเขียน งานปั้น งานหัวโขน งานลายรดน้ำ งานฝีมือประดับมุก งานดนตรีพิธีหลวง งานแทงหยวก การทำอาหารคาว หวาน เครื่องดื่มและอาหารว่าง การแกะสลักผักผลไม้ การถนอมอาหารต่าง ๆ การบริการอาหารในโอกาสต่าง ๆ งานดอกไม้สดและการจัดดอกไม้สดในงานพิธีต่าง ๆ การปัก ช่างเทคนิคที่เกี่ยวกับช่างยนต์ ช่างเทคนิคที่เกี่ยวกับช่างไฟฟ้า ช่างเทคนิคที่เกี่ยวกับการซ่อมบำรุงเครื่องจักรในโรงงาน งานดูแลเด็กและผู้สูงอายุ

6.4) โรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย (โรงเรียนวิทยาศาสตร์ภูมิภาค 3 ปี)

6.5) โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ (โรงเรียนวิทยาศาสตร์ 3 ปี)

6.6) โรงเรียนวิศวกรรมรถไฟ (1 ปี 6 เดือน)

6.7) โรงเรียนสอนการแสดงกันตนา

6.8) โรงเรียนช่างการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค

6.9) ศึกษาด้านวิชาชีพพนักงานโรงพยาบาล

6.10) วิทยาลัยเทคโนโลยีปัญญาภิวัฒน์

7) กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.)

7.1) หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

7.2) การเทียบระดับการศึกษา

8) ศึกษาต่อในสถานศึกษาด้านวิชาชีพระยะสั้น โดยหน่วยงานสำนักงานจัดหางานจังหวัด/สำนักจัดหางานกรุงเทพเขตพื้นที่ 1 – 10 สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด ศูนย์ฝึกอาชีพระยะสั้นอื่น ๆ เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาลัยสารพัดช่างธนบุรี

9) เรียนรู้ด้วยตัวเองและศึกษาผ่านระบบออนไลน์

1.2.4 หลังจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6

1) ศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย

1.1) มหาวิทยาลัยปิดของรัฐ ซึ่งผู้ที่จะเข้าศึกษาจะต้องใช้วิธีการสอบคัดเลือก ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ฯลฯ โดยระบบการคัดเลือกกลางบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thai University Center Admission System : TCAS) ซึ่งเป็นระบบที่ออกแบบโดยที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย (ทปอ.) โดยระบบ TCAS คือ การสอบคัดเลือกในแต่ละรอบเมื่อรับเสร็จจะทำการยืนยันสิทธิ์ (Clearing house) กล่าวคือ นักเรียน 1 คน มี 1 สิทธิ์ในการยืนยันการเข้าศึกษาต่อในสาขาที่สอบได้ เมื่อยืนยันแล้ว ระบบจะตัดชื่อออกจากการมีสิทธิ์สมัครสอบในรอบต่อไป หากต้องการสมัครในรอบต่อไป ต้องสละสิทธิ์ก่อน แต่หากมีการสมัครครั้งต่อไปโดยไม่สละสิทธิ์แล้วผ่านการคัดเลือกจะถือเป็นโมฆะ โดยระบบ TCAS มีหลักการสำคัญดังนี้

1.1.1) เป็นผู้มีคุณสมบัติ

(1) นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้น ม.6 หรือ เทียบเท่า

(2) นักศึกษาที่กำลังศึกษาระดับมหาวิทยาลัย (ไม่จำเป็นต้องลาออกก่อน)

(3) จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่าขึ้นไป

(4) สอบ GED ผ่านแล้วอย่างน้อย 2 วิชา/กำลังศึกษา Grade 12 ในต่างประเทศ

(5) สอบ GED ผ่านแล้ว/เรียนจบจากต่างประเทศ

1.1.2) นักเรียนแต่ละคนมีเพียง 1 สิทธิ์ ในการตอบรับเข้าศึกษาในสาขาวิชาที่เลือก

1.1.3) นักเรียนไม่วิ่งรอกสอบ โดยแบ่งเป็น 5 รอบตามลำดับ คือ รอบที่ 1 การรับด้วยการเสนอแฟ้มผลงาน (Portfolio) โดยไม่มีการสอบข้อเขียน สำหรับนักเรียนทั่วไป นักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ นักเรียนโควตา นักเรียนเครือข่าย โดยให้นักเรียนยื่นสมัครโดยตรงกับสถาบันอุดมศึกษา รอบที่ 2 การรับแบบโควตา (Quota) ที่มีการสอบข้อเขียนหรือข้อสอบปฏิบัติ สำหรับนักเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่หรือภาค นักเรียนโรงเรียนในเครือข่าย และโครงการความสามารถพิเศษต่าง ๆ โครงการที่จะเปิดรับสมัครในรอบนี้จะต้องกำหนดเงื่อนไขโควตา เช่น รับนักเรียนในเขตพื้นที่ตามภูมิลำเนาที่ตั้งของมหาวิทยาลัย รอบที่ 3 การรับตรงร่วมกัน สำหรับนักเรียนในโครงการกลุ่มสถาบันแพทยศาสตร์แห่งประเทศไทย โครงการอื่น ๆ และนักเรียนทั่วไป โดยที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทยเป็นหน่วยกลางในการรับสมัคร นักเรียนสามารถเลือกได้ 4 สาขาวิชาโดยไม่ต้องเรียงลำดับ และแต่ละสถาบันอุดมศึกษากำหนดเกณฑ์ที่เป็นอิสระของตนเอง รอบที่ 4 การรับแบบแอดมิชชั่น (Admission) สำหรับนักเรียนทั่วไป โดยที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทยเป็นหน่วยกลางในการรับสมัคร นักเรียนสามารถเลือกสมัครได้ 4 สาขาวิชา แบบมีลำดับ โดยใช้เกณฑ์กลางที่กำหนดร่วมกันในการคัดเลือก ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวจะประกาศให้ทราบล่วงหน้า 3 ปี และ รอบที่ 5 การรับตรงอิสระ (Direct Admission) สำหรับนักเรียนทั่วไป จะให้สถาบันอุดมศึกษากำหนดเกณฑ์การคัดเลือกและดำเนินการรับสมัครด้วยตนเอง ซึ่งอาจกำหนดให้มีการสอบข้อสอบเฉพาะของสาขาวิชาเพิ่มเติมก็ได้

ปัจจุบันระบบ TCAS ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการรับจากจำนวน 5 รอบ ให้เหลือเพียง 4 รอบ โดยการควบรวมการสมัคร รอบ 3 และรอบ 4 ให้สมัครคัดเลือกพร้อมกัน เพื่อลดระยะเวลาการคัดเลือก คือ รอบที่ 1 การรับด้วยการเสนอแฟ้มผลงาน (Portfolio) รอบที่ 2 การรับแบบโควตา (Quota) รอบที่ 3 การรับแบบแอดมิชชั่น (Admission) และรอบที่ 4 การรับตรงอิสระ (Direct Admission) ซึ่งที่ผ่านมาการรับสมัครด้วยระบบ TCAS มีการเปลี่ยนแปลง แก้ไขกฎเกณฑ์มาโดยตลอด เช่น รอบการรับสมัคร ข้อสอบ เกรดเฉลี่ยที่ใช้ในการคิดคำนวณ ดังนั้น บุคคลที่ต้องการเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย จึงต้องติดตาม ศึกษา และทำความเข้าใจกับกฎเกณฑ์ของระบบการคัดเลือกอยู่เสมอ เพื่อมิให้พลาดโอกาสในการเข้ารับการศึกษาต่อ

ตัวอย่างกลุ่มสาขาที่สอดคล้องกับการเลือกประกอบอาชีพ

1.1.1) ศึกษาศาสตร์และการฝึกหัดครู : ครู-อาจารย์ นักบริหารศึกษา นักวิชาการศึกษา มัณฑนากร เจ้าหน้าที่โสตทัศนศึกษา นักวิชาการเฉพาะด้าน

1.1.2) มนุษยศาสตร์ ศาสนา และเทววิทยา : ครู-อาจารย์ นักวิชาการศึกษา นักภาษาศาสตร์ นักประพันธ์ ล่าม เจ้าหน้าที่วิเทศสัมพันธ์

1.1.3) วิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ : ช่างศิลป์ ช่างภาพ นักปฏิมากร จิตรกร ครู-อาจารย์ มัณฑนากร นักออกแบบ

1.1.4) นิติศาสตร์ : นิติกร ตำรวจ นักการเมือง เจ้าหน้าที่สรรพากร อัยการ ครู-อาจารย์ เจ้าหน้าที่สินเชื่อ เจ้าหน้าที่ที่ดิน

1.1.5) สังคมศาสตร์/บริหารพาณิชยการ/สื่อสารมวลชน/คหกรรมศาสตร์ : นักการเมือง นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา ผู้สื่อข่าว ครู-อาจารย์ นักธุรกิจ เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน เจ้าหน้าที่งานคลัง นักโฆษณา นักข่าว พิธีกร นักจัดรายการวิทยุโทรทัศน์ นักแสดง ผู้ผลิตภาพยนตร์ นักโภชนาการ นักออกแบบเครื่องแต่งกาย นักจิตวิทยาเด็ก

1.1.6) วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ : นักวิทยาศาสตร์ นักเคมี นักฟิสิกส์ ครู-อาจารย์ นักวิชาการเฉพาะด้าน เจ้าหน้าที่คอมพิวเตอร์ เจ้าหน้าที่วิทยาศาสตร์การแพทย์ นักธรณีวิทยา นักวิเคราะห์วิจัย

1.1.7) แพทยศาสตร์และวิชาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ : ครู-อาจารย์ แพทย์ สัตวแพทย์ พยาบาล เภสัชกร เจ้าหน้าที่รังสีเทคนิค นักกายภาพบำบัด นักจิตเวช

1.1.8) วิศวกรรมศาสตร์สถาปัตยกรรมและผังเมือง : วิศวกร ผู้ควบคุมการก่อสร้าง โฟร์แมน ช่างเขียนแบบ ช่างเทคนิค ครู-อาจารย์ สถาปนิก นักออกแบบ

1.1.9) เกษตรศาสตร์ : เกษตรกร นักวิชาการเกษตร เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่เกษตรและสหกรณ์ นักจัดสวน นักปศุสัตว์ เจ้าของฟาร์มพืชและสัตว์

1.1.10) อื่น ๆ : นักกีฬา นักสังคมสงเคราะห์ พัฒนากร ครู-อาจารย์

1.2) มหาวิทยาลัยเปิดของรัฐ ผู้ที่ประสงค์จะเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาประเภทนี้ ไม่ต้องสอบเข้า มี 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

1.3) มหาวิทยาลัยเอกชน เนื่องจากมหาวิทยาลัยดังกล่าวไม่ใช่หน่วยงานราชการ เกณฑ์การคัดเลือกเข้าศึกษาต่อ จึงขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหารมหาวิทยาลัยนั้น ๆ เช่น มหาวิทยาลัยศรีปทุม มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต เป็นต้น

2) การศึกษาต่อด้านการพยาบาล-สาธารณสุข

2.1) วิทยาลัยพยาบาลตำรวจ สภากาชาดไทย เกื้อการุณย์ การสาธารณสุข กองทัพบก กองทัพเรือ ทหารอากาศ แพทยศาสตร์พระมงกุฎเกล้าแพทยศาสตร์บัณฑิต (6 ปี) รามาธิบดี บรมราชชนนี (29 แห่ง) และเอกชน

2.2) โรงเรียนพยาบาลศิริราช รามาธิบดี ผู้ช่วยทันตแพทย์ เทคโนโลยีทันตกรรม ผู้ช่วยพยาบาลศิริราช (1 ปี) สถาบันพระบรมราชชนก

3) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (ปวส. 1-2 ปี)

3.1) วิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐบาล วิทยาลัยการอาชีพของรัฐบาล วิทยาลัยอาชีวศึกษาเอกชน โดยแบ่งประเภทวิชาตามการเลือกประกอบอาชีพได้ ดังนี้

3.1.1) อุตสาหกรรม : อาชีพด้านเครื่องมือกล โลหะ การไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ ก่อสร้าง เทคนิคสถาปัตย์ เขียนแบบเครื่องกล

3.1.2) บริหารธุรกิจ : อาชีพด้านการบัญชี คอมพิวเตอร์ นักการค้าระหว่างประเทศ การบริหารคลังสินค้า นักบริการขนส่ง (โลจิสติกส์)

3.1.3) ศิลปกรรม : อาชีพด้านจิตรกรรม ประติมากรรม นักออกแบบงานทางศิลปหัตถกรรม เครื่องประดับ อัญมณี ช่างเทคนิค

3.1.4) คหกรรม : อาชีพด้านผลิตและตกแต่งสิ่งทอ ตัดเย็บเสื้อผ้า งานทางด้านโภชนาการ แปรรูปอาหาร ธุรกิจอาหาร

3.1.5) เกษตรกรรม : อาชีพด้านพืชศาสตร์ สัตวศาสตร์ อุตสาหกรรมเกษตร การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ผลิตภัณฑ์พืชไร่ พืชสวน เทคโนโลยีสมุนไพร และอื่น ๆ

3.1.6) ประมง : อาชีพด้านเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ แปรรูปสัตว์น้ำ ธุรกิจเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

3.1.7) อุตสาหกรรมท่องเที่ยว : อาชีพด้านโรงแรมและการบริการต่าง ๆ ท่องเที่ยว ธุรกิจขนส่ง สปาและความงาม

3.1.8) อุตสาหกรรมสิ่งทอ : อาชีพด้านสิ่งทอ เคมีสิ่งทอ อุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูป เทคโนโลยีการทอผ้าไหมและผ้าพื้นเมือง

3.1.9) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร : อาชีพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

3.2) โรงเรียนจิตรลดา (สายอาชีพ)

3.3) วิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล (2 ปี)

3.4) วิทยาลัยเทคโนโลยีและการจัดการ (2 ปี)

3.5) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล (9 แห่ง) ได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก ธัญบุรี ศรีวิชัย รัตนโกสินทร์ สุวรรณภูมิ ล้านนา พระนคร อีสาน กรุงเทพ

3.6) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

4) วิทยาลัยนาฏศิลป มีจำนวน 12 แห่ง ได้แก่ วิทยาลัยนาฏศิลปะกรุงเทพ เชียงใหม่ อ่างทอง นครศรีธรรมราช ร้อยเอ็ด สุโขทัย กาฬสินธุ์ ลพบุรี จันทบุรี พัทลุง สุพรรณบุรี และนครราชสีมา

5) ศึกษาต่อด้านทหารและตำรวจ

5.1) โรงเรียนแผนที่ทหาร

5.1.1) นักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (4 ปี)

5.1.2) นักเรียนนายสิบแผนที่ (2 ปี)

5.2) โรงเรียนชุมพลทหารเรือ (นักเรียนจ่าทหารเรือ) 2 ปี
5.3) โรงเรียนจ่าอากาศ (2 ปี)
5.4) โรงเรียนนายสิบทหารบก (2 ปี)
5.5) ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจ/โรงเรียนนายสิบตำรวจ
5.6) โรงเรียนนายร้อยตำรวจ (4 ปี)
5.7) โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (จปร.) 4 ปี
5.8) โรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราช (4 ปี)
5.9) โรงเรียนนายเรือ (4 ปี)

6) หลักสูตรเฉพาะหน่วยงาน
6.1) โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย)
6.2) โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังหญิง)
6.3) โรงเรียนพระดาบส (1 ปี)

แขนงสาขาที่เรียน เช่น งานเขียน งานปั้น งานหัวโขน งานลายรดน้ำ งานฝีมือประดับมุก งานดนตรีพิธีหลวง งานแทงหยวก การทำอาหารคาว หวาน เครื่องดื่มและอาหารว่าง การแกะสลักผักผลไม้ การถนอมอาหารต่าง ๆ การบริการอาหารในโอกาสต่าง ๆ งานดอกไม้สดและการจัดดอกไม้สดในงานพิธีต่าง ๆ การปัก ช่างเทคนิคที่เกี่ยวกับช่างยนต์ ช่างเทคนิคที่เกี่ยวกับช่างไฟฟ้า ช่างเทคนิคที่เกี่ยวกับการซ่อมบำรุงเครื่องจักรในโรงงาน งานดูแลเด็กและผู้สูงอายุ

6.4) โรงเรียนการไปรษณีย์ (บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด)
6.5) สถาบันการบินพลเรือน
6.6) ศูนย์ฝึกพาณิชย์นาวี (กรมเจ้าท่า กระทรวงคมนาคม)
6.7) วิทยาลัยการชลประทาน สถาบันสมทบมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
6.8) วิทยาลัยเทคโนโลยีปัญญาภิวัฒน์
6.9) วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อี.เทค)
6.10) สถาบันอบรมไอทีไอ (สมาคมชิปปิ้งแห่งประเทศไทย) โรงเรียนธุรกิจการขนส่ง และการค้าระหว่างประเทศเป็นผู้สำเร็จการศึกษา ม.6 ปวช. ปวส. และปริญญาตรีขึ้นไป ไม่จำกัดสาขา

7) ศึกษาต่อในสถานศึกษาด้านวิชาชีพระยะสั้น
7.1) สำนักงานจัดหางานจังหวัด/สำนักงานจัดหางานกรุงเทพเขตพื้นที่ 1-10
7.2) สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน/ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด
7.3) โรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพฯ/ศูนย์ฝึกอาชีพกรุงเทพฯ
7.4) โครงการอบรมวิชาชีพสำหรับประชาชนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
7.5) วิทยาลัยชุมชนกรุงเทพมหานคร
7.6) โรงเรียนพระดาบส (1 ปี)
7.7) โรงเรียนช่างฝีมือในวัง

8) เรียนรู้ด้วยตัวเองและศึกษาผ่านระบบออนไลน์

1.3 แหล่งทุนการศึกษา

ข้อมูลแหล่งทุนการศึกษา อ้างอิงจากเว็บไซต์ https://www.unicef.org/thailand/th/stories/แหล่งทุนการศึกษาสำหรับวัยรุ่นและเยาวชน

1.3.1 แหล่งศึกษาข้อมูลทุนการศึกษาต่างประเทศ

1) We Go Inter ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.wegointer.com/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.1 We Go Inter

2) Hot Courses Thailand ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.hotcourses.in.th/study/international-scholarships.html

รหัสคิวอาร์ที่ 4.2 Hot Courses Thailand

3) Scholarship ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.scholarship.in.th/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.3 Scholarship

4) Inter Scholarship ที่อยู่เว็บไซต์ http://th.interscholarship.com/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.4 Inter Scholarship

5) Scholarships for Development ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.scholars4dev.com/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.5 Scholarships for Development

6) Dek-D ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.dek-d.com/studyabroad/scholarship/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.6 Study Abroad by Dek-D

7) Educatepark ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.educatepark.com/ทุนการศึกษา

รหัสคิวอาร์ที่ 4.7 EDUCATEPARK

1.3.2 แหล่งศึกษาข้อมูลทุนการศึกษาจากหน่วยงานในประเทศไทย

1) ทุนสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) มีการให้ทุนการศึกษาเพื่อส่งเสริมการแสดงออกถึงความสามารถ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพด้านการทำวิจัย และการสร้างผลงานผ่านโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการพัฒนาอัจฉริยภาพทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสำหรับเด็กและเยาวชน (JSTP) โครงการสร้างปัญญาวิทย์ผลิตนักเทคโน (YSTP) ทุนระดับปริญญาโท (TAIST-Tokyo Tech) โครงการทุนสถาบันบัณฑิตวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย (TGIST) โครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรเพื่อการวิจัยและพัฒนาสำหรับภาคอุตสาหกรรม (NUI-RC) และโครงการทุนนักวิจัยหลังปริญญาเอก (Postdoctoral Fellowship Program) ที่อยู่เว็บไซต์ http://www.nstda.or.th/th/scholarship-in-nstda

รหัสคิวอาร์ที่ 4.8 ทุนสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)

2) ทุนการศึกษายุวพัฒน์ เป็นทุนสำหรับนักเรียนที่มีฐานะยากจน นักเรียนมีความเสี่ยงที่จะไม่ได้เรียนต่อหากไม่ได้รับทุนการศึกษา และครอบครัวของนักเรียนมีรายได้น้อยมาก สภาพครอบครัวเปราะบาง ผู้ปกครองมีอาชีพไม่มั่นคง โดยโรงเรียนร่วมกับคณะกรรมการภายในโรงเรียนเป็นผู้คัดเลือกเพื่อเสนอรายชื่อนักเรียนที่ยากจนและส่งสมัครขอทุนให้นักเรียนผ่านระบบทุนการศึกษาออนไลน์เท่านั้น ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/join/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.9 ทุนการศึกษายุวพัฒน์

4) ทุนมูลนิธิจรูญเอื้อชูเกียรติ เป็นทุนการศึกษาที่ครอบคลุมการศึกษาสายสามัญในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงอุดมศึกษา (ปริญญาตรี) และการศึกษาสายวิชาชีพ ได้แก่ระดับ ปวช. และ ปวส. โดยทุนนี้เป็นทุนฟรีไม่มีเงื่อนไขคุณสมบัติทั่วไปของผู้รับทุนคือ เป็นผู้มีภูมิลำเนาอยู่นอกกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีผลการเรียนดีตามเกณฑ์ที่มูลนิธิฯ กำหนด และสถาบันที่ผู้รับทุนต้องการเข้าศึกษาเป็นสถาบันของรัฐ ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.cefoundation.or.th/node/98

รหัสคิวอาร์ที่ 4.10 ทุนมูลนิธิจรูญเอื้อชูเกียรติ

5) โครงการทุนนักเรียนแลกเปลี่ยนเต็มจำนวนและบางส่วน Kansinee Scholarship โดยกองทุน Kansinee Scholarship มีวัตถุประสงค์จัดสอบแข่งขันชิงทุนการศึกษาโครงการนักเรียนแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เพื่อให้นักเรียนที่มีผลการเรียนที่ดีและโดดเด่นได้มีโอกาสได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศในฐานะนักเรียนแลกเปลี่ยนเป็นระยะเวลา 1 ปีการศึกษา ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.engenius.co.th

รหัสคิวอาร์ที่ 4.11 โครงการแลกเปลี่ยนและเรียนต่อต่างประเทศ
Engenius International

6) ทุนการศึกษาจากมูลนิธิหอการค้าอเมริกันในประเทศไทย โดยในแต่ละปีมูลนิธิจะคัดเลือกนักศึกษาในระดับปริญญาตรีที่กำลังขึ้นเรียนชั้นปีที่ 2 เข้ารับการสนับสนุนด้านทุนการศึกษาสำหรับการเรียนในอีก 3 ปีที่เหลือ ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.amchamthailand.com/amcham-scholarships/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.12 American Chamber of Commerce in Thailand Foundation (ATF) Scholarship Program

1.3.3 แหล่งศึกษาข้อมูลทุนการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

มหาวิทยาลัยในประเทศไทยหลายแห่งมีการสนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักศึกษาของมหาวิทยาลัยตนเอง

1) ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร มีทุนการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความสามารถทางศิลปะการแสดง ดนตรี และกีฬาดีเด่น ทั้งทุนการศึกษาของมหาวิทยาลัยเองและองค์กรภายนอก ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.rmutp.ac.th/ทุนการศึกษา

รหัสคิวอาร์ที่ 4.13 ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

2) ทุนของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ เป็นทุนสำหรับนักศึกษาใหม่ ประเภททุนเรียนดี ทุนความสามารถพิเศษด้านวิชาการ และทุนเสริมโอกาส ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.dpu.ac.th/bachelor-foundations.html

รหัสคิวอาร์ที่ 4.14 ทุนของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

3) ทุนการศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีทุนการศึกษาทั้งจากมหาวิทยาลัยและจากองค์กรภายนอก แบ่งเป็นทุนอุดหนุนการศึกษา ทุนรางวัลเรียนดี ทุนสร้างชื่อเสียง และทำคุณประโยชน์ ทุนอุดหนุนการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และทุนอุดหนุนการวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.chula.ac.th/admissions/scholarships/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.15 ทุนการศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4) ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี มีทุนการศึกษาก่อนเข้าศึกษาและขณะศึกษา โดยมีทั้งทุนระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา โดยลักษณะของทุนมีทั้งทุนให้เปล่า ทุนจ้างงานนักศึกษา ทุนจ้างงานผู้ช่วยวิจัยและผู้ช่วยสอน ที่อยู่เว็บไซต์ http://admission.kmutt.ac.th/afford

รหัสคิวอาร์ที่ 4.16 ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

5) ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต มีทุนการศึกษากว่า 500 ทุน มอบให้แก่ผู้มีความสามารถพิเศษทางด้านกีฬา ดนตรี ศิลปวัฒนธรรม ศิลปิน สิ่งประดิษฐ์ และนิเทศศาสตร์ ที่อยู่เว็บไซต์ https://www2.rsu.ac.th/info/scholarships

รหัสคิวอาร์ที่ 4.17 ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต

6) ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีทุนหลายประเภท ทั้งทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา ทุนส่งเสริมการศึกษา ทุนภายนอกจากบุคคล/บริษัท ทุนสงเคราะห์จ้างนักศึกษาทำงาน ทุนรางวัล/บทความ นอกจากนี้ยังมีทุนการศึกษาของแต่ละคณะที่มอบให้แก่นักศึกษาในคณะนั้น ๆ อีกด้วย ที่อยู่เว็บไซต์ http://satu.colorpack.net/index.php/th/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.18 ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

7) ทุนมหาวิทยาลัยกรุงเทพ มีทั้งทุนการศึกษาที่มอบให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาทั่วประเทศ และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยกรุงเทพ มีโครงการต่าง ๆ เพื่อค้นหาผู้รับทุนที่มีความสามารถในด้านนั้น ๆ เช่น ด้านกีฬา ด้านภาษา ด้านวิชาการ ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.bu.ac.th/th/curriculum/bachelors-degree/scholarships

รหัสคิวอาร์ที่ 4.19 ทุนมหาวิทยาลัยกรุงเทพ

8) ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล มีแหล่งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ขาดทุนทรัพย์ทั้งทุนจากภายในมหาวิทยาลัย และทุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่อยู่เว็บไซต์ https://mahidol.ac.th/th/new-current-student/scholarship/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.20 ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล

9) ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีนโยบายให้ความช่วยเหลือนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษา โดยจัดสวัสดิการด้านการเงินให้นักศึกษาที่มีความจำเป็น ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.cmu.ac.th/th/content/D7ABB770-4C2B-41EE-825E-720939F6DFD4

รหัสคิวอาร์ที่ 4.21 ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่

10) ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยศรีปทุม มีทุนการศึกษาหลายประเภท เช่น ทุนบุตรครู ทุนความสามารถพิเศษด้านกีฬาและศิลปวัฒนธรรม มีทั้งทุนบางส่วน 50% และ 100% ที่อยู่เว็บไซต์ https://www.spu.ac.th/scholarship/

รหัสคิวอาร์ที่ 4.22 ทุนการศึกษามหาวิทยาลัยศรีปทุม

2. ด้านอาชีพ

บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านอาชีพมุ่งที่จะส่งเสริมให้ผู้รับบริการ มีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพที่แท้จริงของตนเองในด้านระดับสติปัญญา ความสามารถ ความสนใจ ความถนัด สุขภาพกายและสุขภาพจิต ตลอดจนทุนทรัพย์ที่จะเป็นปัจจัยในการเรียนต่อในระดับสูงขึ้น ซึ่งก็จะมีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงไปถึงการเลือกอาชีพในอนาคตให้เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของตนเอง ทั้งนี้ โดยอาศัยกระบวนการหรือวิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลมีการพัฒนาทางด้านอาชีพ สามารถเลือกอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของตนเอง จนกระทั่งสามารถสร้างความสำเร็จในการประกอบอาชีพได้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การแนะแนว การเลือกอาชีพ และการแนะแนวอาชีพมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหรือมีความต่อเนื่องกัน

2.1 กลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจในการเลือกและการประกอบอาชีพ

2.1.1 ความหมายของกลยุทธ์และแรงจูงใจ

ความหมายของกลยุทธ์

กลยุทธ์ คือ แผนการปฏิบัติที่รวบรวมความพยายามทั้งหลายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ในยุคปัจจุบันนี้ จะเป็นการเที่ยงตรงมากกว่า หากพิจารณาว่า Strategy คือขบวนการตัดสินใจอันซับซ้อน ซึ่งเชื่อมโยงวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายสุดท้าย (Ends) เข้ากับ วิถี หรือ หนทาง (Ways) และวิธีการ หรือเครื่องมือ (Means) ในอันที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น

วิกิพีเดีย ให้ความหมายของกลยุทธ์ว่า แนวทางที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จหรือเกิดการได้เปรียบทางการแข่งขัน

พสุ เดชะรินทร์. อธิบายว่า กลยุทธ์ (Strategy) หมายถึง แนวทาง แผนการ ที่ทำมาใช้เพื่อให้เกิดการกระทำ ที่นำมาทำให้หน่วยงานหรือองค์กรบรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

สรุปได้ว่า กลยุทธ์ หมายถึง แผนการที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กร โดยมุ่งเน้นการเที่ยงตรง และมีประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร และพลังงานขององค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถปรับตัว และตอบสนองต่อสถานการณ์ และการเปลี่ยนแปลงในตลาดได้อย่างรวดเร็ว

ความหมายของแรงจูงใจ

ณัฐกานต์ ธีระลีลา กล่าวว่า การสร้างแรงจูงใจคือ กระบวนการที่ทำให้คนอยากที่จะไปในทิศทางที่เราอยากจะให้เขาไป หรือทำในสิ่งที่เราต้องการ โดยมักจะเกี่ยวข้องกับทักษะการเป็นผู้นำ เพราะผู้นำมักจะต้องมอบหมายงานให้คนในทีมเพื่อทำให้บรรลุเป้าหมาย

บราวน์ กล่าวว่า แรงจูงใจ หมายถึง แรงหรือพลังงานผลักดันกระตุ้นหรือเร้าความรู้สึกของบุคคลให้มีความสนใจมีความเต็มใจในการปฏิบัติกิจกรรมเป็นสิ่งชี้ทิศทางของพฤติกรรมก่อให้เกิดพฤติกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายตามที่บุคคลนั้นคาดหมายเอาไว้

ฮิลการ์ด ได้ให้ความหมายของแรงจูงใจว่า ปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ไปกระตุ้นบุคคลให้เกิดพลังและนำไปสู่การกระทำ

สรุปได้ว่า แรงจูงใจ สามารถอธิบายได้ว่าเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบที่นำไปสู่การกระทำของบุคคลโดยมีการกระตุ้นและเร้าความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนี้ให้เกิดขึ้นได้ นั่นหมายความว่าแรงจูงใจมีบทบาทสำคัญในการสร้างและกำกับพฤติกรรมของบุคคลให้ถูกต้องตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

2.1.2 กลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจ

การสร้างแรงจูงใจ เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการประสบความสำเร็จทั้งในชีวิตส่วนตัวและการทำงาน นี่คือกลยุทธ์ที่ช่วยในการสร้างแรงจูงใจ ณ ที่นี้ ขอเสนอกลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจ 10 ข้อ ดังนี้

1) กำหนดเป้าหมายที่ใหญ่โตและกระตุ้น การกำหนดเป้าหมายที่ท้าทายและใหญ่โตที่สามารถทำให้คุณรู้สึกกระตุ้นและมีแรงจูงใจในการทำงานอย่างมากขึ้น

2) จุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ทำให้เป้าหมายที่คุณตั้งมีความชัดเจนและเห็นได้ชัดเจนว่าคุณต้องการอะไรและจะทำอย่างไรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น

3) การพัฒนาทักษะและความรู้ การเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ช่วยเพิ่มความมั่นใจและสร้างแรงจูงใจในการก้าวหน้าไปสู่เป้าหมาย

4) การรับรู้ความสำเร็จ การรับรู้และให้ความนับถือต่อความสำเร็จทุกครั้งที่คุณบรรลุเป้าหมายหรือดำเนินงานในทิศทางที่ถูกต้อง

5) การทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานและการทำงานเป็นทีมช่วยเสริมแรงจูงใจและความสนุกสนานในการทำงาน

6) การรับรู้การพัฒนา การเข้าใจว่าการพัฒนาตนเองและการปรับปรุงเป็นส่วนสำคัญของการทำงาน เป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้และเติบโต

7) การเชื่อมโยงกับความคุ้มค่าและความสำเร็จส่วนตัว: การเชื่อมโยงกับความสำเร็จส่วนตัวและความคุ้มค่าที่เกิดจากการทำงานช่วยสร้างแรงจูงใจในการทำงาน

8) การรับรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ การสำรวจสิ่งใหม่ๆ และประสบการณ์ที่น่าสนใจช่วยสร้างความสนุกสนานและความตื่นเต้นในการทำงาน

9) การช่วยเหลือผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่นและมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ดี ช่วยเสริมแรงจูงใจในการทำงาน

10) การสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน: การทำงานในสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนและกระตุ้นให้คุณรู้สึกว่างานของคุณมีความสำคัญและมีความสามารถในการเป็นอิสระในการตัดสินใจและการทำงาน

การสร้างแรงจูงใจเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความพยายาม แต่เมื่อสร้างแรงจูงใจอย่างมีประสิทธิภาพ จะมีพลังในการต่อสู้และประสบความสำเร็จในชีวิตและการทำงาน

การเลือกและประกอบอาชีพมีความสำคัญสำหรับชีวิตของเราไม่เพียงแต่เพื่อการดำรงชีวิตและสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงตัวเองและครอบครัว แต่ยังมีผลต่อเศรษฐกิจของประเทศด้วย เพราะเป็นแหล่งที่มาของผลผลิตและบริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค การเลือกอาชีพที่เหมาะสมจะช่วยเพิ่มความสุขและความพึงพอใจในชีวิต เพราะเราจะมีความพึงพอใจในงานและมีแรงจูงใจในการทำงานเมื่อทำงานที่เราสนใจและมีความสามารถ นอกจากนี้ เลือกอาชีพที่เหมาะสมยังช่วยเพิ่มความสุขในชีวิตเนื่องจากเราจะรู้สึกเพลิดเพลินและมีความสุขในการทำงาน

อย่างไรก็ตาม การเลือกอาชีพที่ไม่เหมาะสมอาจทำให้เรารู้สึกไม่พึงพอใจในการทำงานเนื่องจากต้องอดทนต่อกิจกรรมที่น่าเบื่อและไม่สามารถประสบความสำเร็จในการทำงานได้ ดังนั้น เลือกอาชีพที่เหมาะสมกับเราเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เรามีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขในอนาคต

2.1.3 กลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจในการเลือกและประกอบอาชีพ

กลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจในการเลือกและประกอบอาชีพเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จในการทำงานและความพึงพอใจในชีวิตของบุคคล โดยมีกลยุทธ์ที่ช่วยเสริมแรงจูงใจได้ดังนี้

1) การเข้าใจตนเอง ผู้เรียนควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสามารถ เส้นทางอาชีพที่เหมาะสม และค่านิยมของตนเอง เพื่อเลือกอาชีพที่ตรงกับความสนใจและความพึงพอใจของตนเอง

2) การตั้งเป้าหมาย การกำหนดเป้าหมายที่เป็นเชิงบวกและเชื่อมโยงกับความฝันและความต้องการของตนเอง ช่วยเสริมแรงจูงใจในการทำงานอย่างมาก

3) การพัฒนาทักษะ การเรียนรู้และพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับอาชีพที่ต้องการ เช่น การศึกษา การฝึกปฏิบัติ และการเรียนรู้จากประสบการณ์

4) การค้นพบความหมายในงาน การเชื่อมโยงกับความสำเร็จและความพึงพอใจที่มาจากการทำงาน เช่น การช่วยเหลือผู้คน การพัฒนาตนเอง หรือการเป็นส่วนหนึ่งของโครงการที่มีความสำคัญ

5) การรับรู้การเติบโต การเข้าใจว่าการทำงานอาจมีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาตนเองเป็นส่วนสำคัญของการประกอบอาชีพ

6) การสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน การทำงานในสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนและกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้สึกว่างานของตนมีความสำคัญและมีความสามารถในการเป็นอิสระในการตัดสินใจและการทำงาน

7) การรับรู้ความสำคัญของการสร้างความสมดุล การสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและการทำงาน เพื่อป้องกันการระเบิดของความเครียดและการอดอยากในการทำงาน

8) การแบ่งปันความสำเร็จ การแบ่งปันประสบการณ์และความสำเร็จกับผู้อื่น เป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการพัฒนาตนเองและสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง

การประกอบอาชีพที่เป็นที่รู้จักและที่มีความสำเร็จมักจะมีมิติที่หลากหลาย และการสร้างแรงจูงใจในการทำงานเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความพยายามในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การตระหนักถึงความเหมาะสมและความสมดุลในชีวิตส่วนตัวและการทำงานเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างแรงจูงใจในการเลือกและประกอบอาชีพอย่างยั่งยืน

2.2 บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาในการเลือกและการประกอบอาชีพแก่ผู้รับบริการกลุ่มต่าง ๆ

2.2.1 กลุ่มผู้เรียน

การบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านอาชีพให้แก่กลุ่มผู้เรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้และเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับโลกของอาชีพ การทำงาน เพื่อเป็นแนวทางในการเลือกและการประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอนดำเนินการ

1) การเตรียมตัวก่อนให้บริการ

1.1) ศึกษาข้อมูลกลุ่มผู้เรียนที่จะให้บริการ เกี่ยวกับระดับชั้นเรียน จำนวนผู้ฟัง อายุเฉลี่ย เพศ และระยะเวลาในการบรรยาย

1.2) เตรียมหัวข้อในการบรรยาย เช่น สถานการณ์ตลาดแรงงานในปัจจุบัน แนวโน้มในอนาคต การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงาน การเตรียมความพร้อมสู่โลกอาชีพ การเตรียมความพร้อมของบุคลิกภาพเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการหางานทำ แนวทางในการเลือกอาชีพ การจัดหางานและแนวทางประกอบอาชีพ การเตรียมความพร้อมในการสมัครงาน การเขียนจดหมายสมัครงาน แนวทางการประกอบอาชีพอิสระ

1.3) เตรียมข้อมูลในการบรรยาย เช่น

- ข้อมูลสถาบันการศึกษาด้านวิชาชีพ เช่น โรงเรียนวิชาการโรงแรมโอเรียนเต็ล สถาบันการบินพลเรือน ฯลฯ
- ข้อมูลอื่น ๆ เช่น ข่าวสารตลาดแรงงาน ข้อมูลลักษณะของอาชีพต่าง ๆ และรายได้ อาชีพที่น่าสนใจ ตำแหน่งงานว่าง อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ค่าจ้างตามวุฒิการศึกษา เว็บไซต์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพอิสระ แหล่งฝึกอบรม แหล่งเงินทุน ฯลฯ

1.4) เตรียมเอกสารสำหรับนำไปแจก เช่น เอกสารแนะนำบริการของสำนักงานจัดหางาน เอกสารเกี่ยวกับข้อมูลด้านการศึกษาเพื่อเข้าสู่อาชีพ แนวทางการประกอบอาชีพอิสระ แนะนำอาชีพ ข่าวสารตลาดแรงงาน อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ การทดสอบความพร้อมทางอาชีพ ฯลฯ

1.5) เตรียมรูปแบบการนำเสนอ เช่น บรรยายอย่างเดียว (กรณีเวลาน้อยหรือในเวลาพบกลุ่ม) บรรยายพร้อมฉายวีดิทัศน์ บรรยายและจัดนิทรรศการโลกอาชีพ บรรยายและให้ทำแบบทดสอบความพร้อมทางอาชีพ บรรยายประกอบกับแนะนำอาชีพที่น่าสนใจหรืออาชีพที่เป็นที่นิยมโดยเชิญผู้ประสบความสำเร็จหรือบุคคลที่เป็นที่รู้จักในท้องถิ่นร่วมเป็นวิทยากร เช่น ทหาร ตำรวจ พยาบาล ยูทูปเบอร์ บล็อกเกอร์ อินฟลูเอนเซอร์ บรรยายและจัดให้มีการสาธิตอาชีพอิสระและฝึกปฏิบัติ บรรยายและจัดให้มีการตอบปัญหาเกี่ยวกับอาชีพ ฯลฯ

2) ระหว่างให้บริการ

2.1) กล่าวทักทายด้วยความเป็นกันเอง

2.2) ศึกษาประวัติและภูมิหลังของผู้เรียน

2.3) ซักถามปัญหาและความต้องการของผู้เรียน

2.4) ใช้แบบทดสอบความพร้อมทางอาชีพ (ในกรณีที่ยังไม่มีความเข้าใจในตนเอง)

2.5) แนะนำอาชีพที่เหมาะสม ตำแหน่งงานว่าง หรือให้แนวทางการประกอบอาชีพอิสระ

2.2.2 กลุ่มประชาชนทั่วไป

การบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านอาชีพให้แก่กลุ่มประชาชนทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นการให้บริการ ณ ศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต โดยบริการแบบตัวต่อตัว แก่ประชาชนผู้ว่างงาน ผู้ต้องการสมัครงาน ผู้ต้องการเปลี่ยนงาน หรือผู้ที่ขึ้นทะเบียนประกันตนกรณีว่างงาน

ขั้นตอนดำเนินการ

1) การเตรียมตัวก่อนให้บริการ

1.1) เตรียมข้อมูล เช่น ข้อมูลตำแหน่งงานว่าง ข่าวสารตลาดแรงงาน ลักษณะของอาชีพต่าง ๆ การประกอบอาชีพอิสระ แหล่งฝึกอบรม แหล่งเงินทุน ข้อมูลการไปทำงานต่างประเทศ ฯลฯ

1.2) เตรียมเอกสาร เช่น เอกสารแนะนำการบริการของสำนักงานจัดหางาน แนวทางการประกอบอาชีพอิสระ แนะนำอาชีพ ข่าวสารตลาดแรงงาน อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ การไปทำงานต่างประเทศ เอกสารเกี่ยวกับอาชีพอิสระต่าง ๆ แนะนำแหล่งฝึกอาชีพ แนะนำแหล่งเงินทุน ฯลฯ

2) ระหว่างให้บริการ

2.1) กล่าวทักทายด้วยความเป็นกันเอง

2.2) ศึกษาประวัติและภูมิหลังของผู้รับบริการ

2.3) ซักถามปัญหาและความต้องการของผู้รับบริการ

2.4) ใช้แบบทดสอบความพร้อมทางอาชีพ (ในกรณีที่ยังไม่มีความเข้าใจในตนเอง)

2.5) แนะนำอาชีพที่เหมาะสม ตำแหน่งงานว่าง หรือให้แนวทางการประกอบอาชีพอิสระ

2.2.3 กลุ่มคนพิเศษ

การบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านอาชีพให้แก่กลุ่มคนพิเศษ ส่วนใหญ่จะเป็นการแนะแนวแบบกลุ่มให้แก่กลุ่มเป้าหมายพิเศษ เช่น เยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ทหารกองประจำการที่จะปลดเป็นทหารกองหนุน ผู้ต้องขัง ผู้ติดยาเสพติด คนพิการ ฯลฯ เพื่อให้กลุ่มคนพิเศษได้มีความรู้ ความเข้าใจ ในแนวทางการประกอบอาชีพ และสามารถตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพได้ตรงตามความรู้ความสามารถ และความถนัดของตนเอง โดยครูจะต้องศึกษากลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจนว่าเป็นกลุ่มไหน เพื่อจัดเตรียมข้อมูลหรือเอกสารและหัวข้อในการบรรยายให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่ให้บริการ

ขั้นตอนดำเนินการ

1) การเตรียมตัวก่อนให้บริการ

1.1) ศึกษาข้อมูลกลุ่มผู้รับบริการ เกี่ยวกับจำนวนผู้ฟัง อายุเฉลี่ย เพศ และระยะเวลาในการบรรยาย

1.2) เตรียมหัวข้อในการบรรยาย เช่น แนวทางการเลือกศึกษาต่อเพื่อการประกอบอาชีพ แนวทางในการเลือกประกอบอาชีพ สถานการณ์ตลาดแรงงาน อาชีพที่กำลังเป็นที่นิยม ลักษณะและวิธีการทำงานของอาชีพต่าง ๆ การป้องกันการหลอกลวงจากการสมัครงาน แนวทางการประกอบอาชีพอิสระ แหล่งฝึกอบรม แหล่งเงินทุน การเตรียมตัวสมัครงาน การไปทำงานต่างประเทศ ฯลฯ

1.3) เตรียมข้อมูลในการบรรยาย เช่น ข้อมูลสถานศึกษาด้านอาชีวศึกษา สถาบันฝึกอบรมวิชาชีพ แหล่งฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น ข่าวสารตลาดแรงงาน การประกอบอาชีพอิสระ ลักษณะของอาชีพต่าง ๆ อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ แหล่งเงินทุน ตำแหน่งงานว่าง แหล่งฝึกอบรม การไปทำงานต่างประเทศ ฯลฯ

1.4) เตรียมเอกสารสำหรับนำไปแจก เช่น เอกสารแนะนำการบริการของสำนักงานจัดหางาน ข้อมูลเกี่ยวกับสถานศึกษาด้านอาชีพ แนวทางการประกอบอาชีพอิสระ แนะนำอาชีพ ข่าวสารตลาดแรงงาน อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ตำแหน่งงานว่าง แนะนำแหล่งเงินทุน แนะนำแหล่งฝึกอบรม การไปทำงานต่างประเทศ ฯลฯ

1.5) เตรียมรูปแบบการนำเสนอ เช่น การบรรยายพร้อมฉายวีดิทัศน์อาชีพที่น่าสนใจ บรรยายและให้ทำแบบทดสอบความพร้อมทางด้านอาชีพ บรรยายประกอบกับแนะนำอาชีพที่น่าสนใจโดยเชิญผู้ประสบความสำเร็จหรือบุคคลที่เป็นที่รู้จักในท้องถิ่น ร่วมเป็นวิทยากรบรรยาย เช่น ทหาร ตำรวจ พยาบาล ยูทูปเบอร์ บล็อกเกอร์ อินฟลูเอนเซอร์ และจัดให้มีการสาธิตอาชีพอิสระและฝึกปฏิบัติ

2) ระหว่างให้บริการ

2.1) กล่าวทักทายด้วยความเป็นกันเอง

2.2) ศึกษาประวัติและภูมิหลังของผู้รับบริการ

2.3) ซักถามปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการ

2.4) ใช้แบบทดสอบความพร้อมทางอาชีพ (ในกรณีที่ผู้รับบริการยังไม่มีความเข้าใจในตนเอง)

2.5) แนะนำอาชีพที่เหมาะสม ตำแหน่งงานว่าง หรือให้แนวทางการประกอบอาชีพอิสระ

2.3 โลกของอาชีพ

2.3.1 ความหลากหลายทางอาชีพในสังคมไทย

ในสังคมไทยผู้คนส่วนใหญ่ต่างให้ความสำคัญกับบางอาชีพว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีคนชื่นชม และคอยปลูกฝังให้เด็กรุ่นใหม่มีอาชีพอย่างที่พวกเขาต้องการ โดยลืมสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้สังคมและประเทศพัฒนาต่อไปได้นั่นคือ การเปิดใจยอมรับในความหลากหลายของอาชีพ เพราะความหลากหลายเป็นจุดเริ่มต้นของความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในชีวิตประจำวันของเราทุกคนคงไม่มีใครพบเจอผู้คนเพียงอาชีพเดียว ต่างพบเจอผู้คนหลากหลายอาชีพเข้ามามีความสัมพันธ์ในชีวิตของเราอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้ามองกลับไปในสมัยยุคหิน คนในสังคมอาจจะไม่ต้องมีหลายอาชีพ แต่ในปัจจุบันสังคมขยายใหญ่ขึ้นคนเรามีหลายสิ่งที่ต้องจัดการในชีวิต ซึ่งก็พบว่าเราไม่สามารถจัดการทุกสิ่งทุกอย่างได้ภายในคนเดียวและเราไม่ได้ถนัดในทุกด้าน จึงเกิดอาชีพที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะกับความสามารถของแต่ละคน ไม่ใช่แค่เพื่อประโยชน์ต่อตนเองเท่านั้นแต่เป็นการช่วยเหลือและสร้างประโยชน์แก่ผู้อื่นที่ไม่ถนัดในด้านอื่น ซึ่งเป็นการเติมเต็มและทดแทนส่วนที่ขาดหายไปของแต่ละคน อีกทั้งถ้าไม่มีความหลากหลายของอาชีพเราก็ต้องแย่งงานกัน แทนที่จะกระจายโอกาสการหารายได้กลับต้องมากระจุกกันและทำให้บ้านเมืองไม่เกิดการพัฒนา แต่ทำไมคนส่วนใหญ่ยังชื่นชมและยกย่องคนบางอาชีพว่ามีความสำคัญอย่างมาก และละเลยอาชีพอื่นที่มีบทบาทสำคัญมากเช่นกัน ทุกอาชีพมีคุณค่า ไม่ควรไปจำกัดความคิดที่ว่าอาชีพที่สำคัญต้องเป็นอาชีพที่มีเกียรติ คนนับถือ มั่นคง หรือ ต้องเหนื่อยมากกว่า เพราะการที่เราจะทำอาชีพนั้นได้ ทุกคนต้องพยายามและเหนื่อยเหมือนกันทั้งนั้น อาจจะมากกว่าหรือน้อยกว่าขึ้นอยู่กับตัวบุคคลว่าต้องการประสบความสำเร็จมากแค่ไหน นั่นก็หมายความว่าเราไม่อาจบอกได้ว่าอาชีพนี้ควรค่าเลือกเพียงแค่สร้างเกียรติให้กับตนเองหรือคนในสังคมชื่นชม ถ้าอาชีพนั้นไม่ควรค่าให้มีอยู่ สุดท้ายก็ต้องหายไป แต่อาชีพที่มีอยู่ในตอนนี้ควรค่าแก่การได้รับ

การยอมรับเพราะมันมีอยู่เพื่อช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของเราให้ดีขึ้น ซึ่งในปัจจุบันมีอาชีพที่เพิ่งเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย เช่น ยูทูปเบอร์ และอินฟลูเอนเซอร์ อีกทั้งมีหลายอาชีพที่มีมานานแล้วแต่ยังไม่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง เช่น งานศิลปะ และงานดนตรี เพราะคิดว่างานลักษณะนี้ไม่มีความมั่นคง อีกทั้งต้องมีชื่อเสียงมากจึงจะประสบความสำเร็จ แต่หลายอาชีพที่เพิ่งเข้ามามีบทบาทในสังคมคือสิ่งที่คนต้องการ เพราะถ้าไม่มีความต้องการ ก็ย่อมไม่มีคนสนใจในอาชีพนี้ ซึ่งอาชีพนี้เป็นอาชีพในรูปแบบใหม่ที่แตกต่างจากวิถีชีวิตแบบเดิม แต่กลับเข้าถึงวิถีชีวิตปัจจุบันที่เป็นโลกของอินเทอร์เน็ตได้เป็นอย่างดี เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนย่อมมีบางอย่างสูญหายและมีสิ่งเกิดใหม่เข้ามาทดแทนเพื่อความเหมาะสมและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไป ซึ่งปัจจุบันเป็นช่วงที่อาชีพเหล่านี้กำลังเติบโตและคาดว่าจะเป็นอาชีพที่ทรงอิทธิพลต่อจิตใจของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ดูได้จากปัจจุบันโลกอินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่การตลาดที่สำคัญในการค้าขายทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นเป็นอย่างมากเพราะอาชีพใหม่นี้เข้าถึงผู้คนได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง อีกทั้งสร้างแนวคิดใหม่และให้ความรู้แก่ผู้คน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สร้างแรงบันดาลใจที่อยากเป็นอาชีพใหม่เหล่านี้ให้กับเด็กรุ่นใหม่ ส่วนอาชีพที่มีนานแล้วแต่ยังไม่ได้รับการยอมรับในวงกว้างก็ยังคงอยู่ได้ ถึงแม้ว่างานด้านนี้แบบแท้จริงมีคนสนใจเป็นกลุ่มน้อย แต่เป็นกลุ่มที่ให้คุณค่าผลงานด้านนี้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้งานด้านนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับอีกหลายอย่าง สุดท้ายงานเหล่านี้ก็ดำรงอยู่ต่อไปได้เพราะงานด้านนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการต่อยอดและสามารถทำให้ทำงานได้หลายอาชีพที่มีความเกี่ยวข้องได้ ในปัจจุบันมีการให้ความสำคัญกับการประยุกต์เป็นอย่างมาก ถึงแม้งานเหล่านี้อาจจะไม่ได้ทำให้มีคนส่วนใหญ่ยอมรับและสนใจในวงกว้าง แต่งานเหล่านี้อยู่ในชีวิตประจำวันของเราตลอด ถ้าสูญหายไปชีวิตก็คงขาดสีสัน จึงไม่ควรที่จะละเลยอาชีพเหล่านี้เพื่อให้ยังคงดำรงอยู่ต่อไป

ความหลากหลายทางอาชีพทำให้เกิดทัศนคติที่แตกต่างซึ่งเป็นการพัฒนาสังคมและประเทศให้ดีขึ้น เนื่องจากแต่ละอาชีพมีการเรียนรู้ด้านถนัดของตนและฝึกฝนอย่างเชี่ยวชาญจึงทำให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย ถ้าในสังคมมีผู้คนที่มองแค่มุมมองเดียวจะทำให้สังคมพัฒนาได้อย่างไร ผู้คนอาจมองสิ่งที่มีอยู่นั้นเพียงพอแล้ว หรือ อาจมองข้ามบางสิ่งบางอย่าง จึงอาจทำให้เกิดช่องว่างของความผิดพลาด นอกจากนี้ในปัจจุบันมีการสนับสนุนเรื่องการประยุกต์หลายศาสตร์เข้าด้วยกัน เพื่อให้เข้าใจสังคมโลกและพัฒนาให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงถึงว่าเพียงศาสตร์เดียวในปัจจุบันไม่สามารถเข้าถึงผู้คนและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงที่สุด จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สามารถเข้าใจผู้คนอย่างถ่องแท้เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาที่ยังคงเกิดขึ้นให้บรรเทาลง อีกทั้งในปัจจุบันมีเทคโนโลยีเข้ามาจำนวนมากส่งผลให้พฤติกรรมมนุษย์เปลี่ยน ความต้องการแบบเดิมหายไป ความต้องการแบบใหม่เกิดขึ้น ความเข้าใจแบบเดิมไม่สามารถนำไปต่อยอดได้ เฉกเช่นเดียวกับหนังสือเรียนที่มีการปรับเปลี่ยนตามความรู้ใหม่ที่ค้นพบ จึงแสดงว่าการรวมกันของทัศนคติที่แตกต่างเป็นสิ่งที่สำคัญ เนื่องจากทุกอาชีพมีคุณค่าและมีความสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทุกอาชีพเกิดขึ้นเพื่อช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นไม่ใช่แค่ต่อตนเองแต่เป็นการช่วยเหลือและสร้างประโยชน์แก่ผู้อื่นเพื่อมาเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปของแต่ละคนที่ไม่สามารถทำได้และแต่ละคนมีความสามารถที่โดดเด่นแตกต่างกันไปไม่สามารถที่จะถูกบังคับแล้วจะทำสิ่งนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยปราศจากความชื่นชอบและความถนัด อีกทั้งเมื่อใดที่ไม่ไปจำกัดความคิดที่เห็นต่างและปล่อยให้เขามีอิสระในการดำเนินชีวิตด้วยทางที่เขาเลือกเอง นั่นคือการยอมรับและเข้าใจกันและกันซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด

2.3.2 ลักษณะกลุ่มอาชีพ

การประกอบอาชีพ การทำงาน การประกอบการที่ไม่เป็นโทษแก่สังคม และมีรายได้ตอบแทน โดยอาศัยแรงงาน ความรู้ ทักษะ อุปกรณ์ เครื่องมือ วิธีการ แตกต่างกันไป โดยอาชีพของประชากรไทยส่วนใหญ่ยังคงเน้นที่อาชีพเกษตรกรรม อันเป็นอาชีพดั้งเดิม รองลงมาคือ อาชีพด้านอุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม นอกจากนี้ก็ประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ อุตสาหกรรมบริการ รับราชการ รัฐวิสาหกิจ การเมือง

แพทย์ ทนายความ และอีกหลายสาขาอาชีพ ตลอดจนผู้ใช้ฝีมือแรงงาน ณ ที่นี้ขอเสนอกลุ่มอาชีพตามลักษณะการประกอบอาชีพ มี 2 ลักษณะ คือ อาชีพอิสระ และอาชีพรับจ้าง

1) อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพทุกประเภทที่ผู้ประกอบการดำเนินการด้วยตนเองแต่เพียงผู้เดียวหรือเป็นกลุ่ม อาชีพอิสระเป็นอาชีพที่ไม่ต้องใช้คนจำนวนมาก แต่หากมีความจำเป็นอาจมีการจ้างคนอื่นมาช่วยงานได้ เจ้าของกิจการเป็นผู้ลงทุน และจำหน่ายเอง คิดและตัดสินใจด้วยตนเองทุกเรื่อง ซึ่งช่วยให้การพัฒนางานอาชีพ เป็นไปอย่างรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ การประกอบอาชีพอิสระ เช่น ขายอาหาร ขายของชำ ซ่อมรถจักรยานยนต์ ฯลฯ

ในการประกอบอาชีพอิสระ ผู้ประกอบการจะต้องมีความรู้ ความสามารถในเรื่องการบริหาร การจัดการ เช่น การตลาด ทำเลที่ตั้ง เงินทุน การตรวจสอบ และประเมินผล นอกจากนี้ยังต้องมีความอดทนต่องานหนัก ไม่ท้อถอยต่อปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมองเห็นภาพการดำเนินงานของตนเองได้อย่างชัดเจน

รหัสคิวอาร์ที่ 4.23 อาชีพอิสระ

2) อาชีพรับจ้าง หมายถึง อาชีพที่มีผู้อื่นเป็นเจ้าของกิจการ โดยตัวเองเป็นผู้รับจ้างทำงานให้ และได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าจ้าง หรือเงินเดือน อาชีพรับจ้างประกอบด้วย บุคคล 2 ฝ่าย ซึ่งได้ตกลงว่าจ้างกัน บุคคลฝ่ายแรกเรียกว่า “นายจ้าง” หรือผู้ว่าจ้าง บุคคลฝ่ายหลังเรียกว่า “ลูกจ้าง” หรือผู้รับจ้าง มีค่าตอบแทนที่ผู้ว่าจ้างจะต้องจ่ายให้แก่ผู้รับจ้าง เรียกว่า “ค่าจ้าง” โดยทั่วไปการประกอบอาชีพรับจ้างมีลักษณะเป็นการรับจ้างทำงานในสถานประกอบการหรือโรงงาน เป็นการรับจ้างในลักษณะการขายแรงงาน โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน หรือค่าตอบแทนที่คิดตามชิ้นงานที่ทำได้ อัตราค่าจ้างขึ้นอยู่กับการกำหนดของเจ้าของสถานประกอบการ หรือนายจ้าง ในการทำงานผู้รับจ้างจะทำงานอยู่ภายในโรงงาน ตามเวลาที่นายจ้างกำหนด

การประกอบอาชีพรับจ้างในลักษณะนี้มีข้อดีคือไม่ต้องเสี่ยงกับการลงทุน เพราะลูกจ้างจะใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ที่นายจ้างจัดไว้ให้ทำงานตามที่นายจ้างกำหนด แต่มีข้อเสียคือ มักจะเป็นงานที่ทำซ้ำ ๆ เหมือนกันทุกวัน และต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของนายจ้าง ในการประกอบอาชีพรับจ้างนั้นมีปัจจัยหลายอย่างที่เอื้ออำนวยให้ผู้ประกอบอาชีพ รับจ้างมีความเจริญก้าวหน้าได้ เช่น ความรู้ ความชำนาญในงาน มีนิสัยการทำงานที่ดี มีความกระตือรือร้น มานะ อดทน ในการทำงาน ยอมรับกฎเกณฑ์และเชื่อฟังคำสั่ง มีความซื่อสัตย์ สุจริต ความขยันหมั่นเพียร รับผิดชอบ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รวมทั้งมีสุขภาพอนามัยที่ดี

รหัสคิวอาร์ที่ 4.24 อาชีพรับจ้าง

อาชีพต่าง ๆ ในโลกมีมากมายหลากหลายอาชีพ ซึ่งบุคคลสามารถจะเลือกประกอบอาชีพได้ตามความถนัด ความต้องการ ความชอบ และความสนใจ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพประเภทใด จะเป็นอาชีพอิสระหรืออาชีพรับจ้าง ถ้าหากเป็นอาชีพที่สุจริตย่อมจะทำให้เกิดรายได้มาสู่ตนเอง และครอบครัว ถ้าบุคคลผู้นั้นมีความมุ่งมั่น ขยัน อดทน ตลอดจน มีความรู้ ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ จะทำให้มองเห็นโอกาสในการเข้าสู่อาชีพ และพัฒนาอาชีพใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นอยู่เสมอ

2.3.3 อาชีพที่น่าสนใจในยุคดิจิทัล

เมื่อโลกพัฒนาไปข้างหน้าด้วยพลังขับเคลื่อนของเทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เกิดอาชีพเสริมยุคดิจิทัลแนวใหม่ขึ้นมามากมายเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต ที่สำคัญยังช่วยแบ่งเบาภาระครอบครัวได้ บางอาชีพสามารถทำงานผ่านอินเทอร์เน็ตได้โดยไม่ต้องใช้เงินลงทุน และไม่เบียดเบียนเวลาเรียนหรือเวลางาน ตัวอย่างอาชีพในยุคดิจิทัล เช่น Blogger ช่างภาพขายภาพออนไลน์ รับ Pre-order สินค้า นักแปล ติวเตอร์ บาริสต้า ไกด์นำเที่ยว นักกีฬา E-Sports นักวาดรูปสติ๊กเกอร์ไลน์ Digital Copywriter ฯลฯ นอกจากนี้ยังสามารถสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมได้จากรหัสคิวอาร์ต่อไปนี้

รหัสคิวอาร์ที่ 4.25 “10 อาชีพเสริมยุคดิจิทัล”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.26 “10 อาชีพในฝันที่น่าสนใจ”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.27 “ส่องเทรนด์ 10 อาชีพต่าง ๆ ที่น่าสนใจ รายได้ดี ประจำปี 2567”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.28 “200 ข้อมูลอาชีพที่ตลาดแรงงานต้องการ”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.29 “เสนทางสู่ 50 อาชีพตามเทรนดนิยม”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.30 “เปิดลิสต์อาชีพไหนร่วงอาชีพไหนรุ่ง ภายในปี 2570”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.31 “สายอาชีพน่าทำที่ตลาดแรงงานต้องการ”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.32 “10 อาชีพสุดรุ่งต่อเนื่องในศตวรรษที่ 21-22”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.33 “20 เทรนด์อาชีพมาแรงในอนาคต ปี 2025-2029 (ตอนที่ 1)”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.34 “20 เทรนด์อาชีพมาแรงในอนาคต ปี 2025-2029 (ตอนที่ 2)”

2.3.4 ทักษะแห่งอนาคตและการค้นหาอาชีพที่เหมาะกับตนเอง

ทักษะแห่งอนาคต หรือ Future Skill คือ ทักษะที่คาดการณ์กันว่าจะเป็นที่ต้องการมากขึ้นในอนาคต ซึ่งพิจารณาจากสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งในเรื่องทิศทางของเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคม และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง หากคุณสามารถพัฒนาตัวเองให้มีความพร้อมด้านทักษะแห่งอนาคต ไม่ว่าจะด้วยการฝึกฝนหรือประยุกต์ใช้ทักษะได้ก่อนใคร ก็มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จด้านหน้าที่การงานในอนาคต ปัจจุบันนิยมแบ่งเป็น 2 ทักษะ ดังนี้

1) ทักษะ Hard Skills คือ ความสามารถหรือทักษะที่บุคลากรในแต่ละสายอาชีพใช้ในการทำงาน โดยสามารถประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การใช้เครื่องมือ การใช้โปรแกรม การอ่าน การเขียน การคำนวณ การวาดภาพ การวิจัย และการทำอาหาร เป็นต้น อาจสรุปได้ว่า Hard Skill ก็คือทักษะทางวิชาชีพ

2) ทักษะ Soft Skills คือ ความสามารถหรือทักษะเฉพาะของแต่ละบุคคลที่การประเมินผลสามารถทำได้ยาก เช่น มนุษยสัมพันธ์ การปรับตัว ความคิดสร้างสรรค์ การควบคุมอารมณ์ การบริหารเวลา และการเป็นผู้นำ อาจสรุปได้ว่า Soft Skill ก็คือทักษะทางบุคลิกภาพ นั่นเอง

แม้ไม่มีใครรู้ว่าทักษะแห่งอนาคตที่ผู้ประกอบการในยุคปี 2030 ต้องการให้บุคลากรมีนั้นคืออะไรบ้าง แต่จากการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ที่เปิดเผยโดยมหาวิทยาลัยชั้นนำหลายแห่งทั่วโลก ได้ระบุถึง 5 ทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานในอนาคตไว้ดังนี้

1) ทักษะการเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับสิ่งใหม่ ๆ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา มีข้อดีที่ช่วยให้เราสามารถใช้ชีวิตหรือทำงานได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น แต่การจะใช้เทคโนโลยีเหล่านั้นให้มีประสิทธิภาพสูงสุด คุณจะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจในกระบวนการทำงานของสิ่งนั้นเสียก่อน ลองสำรวจตัวเองดูว่าเรามีความสามารถในการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเข้ามา รวมถึงรับมือกับการทำงานหลายอย่างพร้อมกันได้หรือไม่ ถ้าตอบว่าใช่ นั่นก็แปลว่ามีทักษะแห่งอนาคตที่เหมาะกับการทำงานในตำแหน่งสูง ๆ ซึ่งเป็นที่ต้องการตัวจากทั้งบริษัท หัวหน้า และเพื่อนร่วมงาน

2) ทักษะความรู้ด้านดิจิทัลและการคิดเชิงคำนวณ ในปัจจุบันมีเครื่องมือต่าง ๆ มากมายที่ใช้สำหรับการทำงาน เช่น การเขียนโปรแกรม จัดการระบบฐานข้อมูล รวมถึงอะไรก็ตามที่ต้องใช้ทักษะขั้นสูงในการดำเนินงาน นั่นทำให้ความต้องการบรรดาคนที่มีทักษะด้านดิจิทัลขั้นสูงเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น สะเตมศึกษา (STEM) SMAC (อักษรย่อมาจากคำว่า Social-Medias-Analytics-Cloud Computing) สิ่งนี้คือเรื่องที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ส่วนการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง หรือ ไอโอที (Internet of Things: IoT) และวิทยาการข้อมูล (Data Science) คืออะไรและมีความสำคัญอย่างไรในอนาคต

3) ทักษะความเป็นผู้นำและความสามารถในการตัดสินใจ แม้ว่าหุ่นยนต์และเทคโนโลยีอัตโนมัติต่าง ๆ จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการทำงานแทนที่มนุษย์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น การคำนวณและการตรวจสอบปัญหา ถึงอย่างนั้นมนุษย์เราก็ยังเป็นผู้ที่คอยจัดการข้อมูล และทำการวิเคราะห์เพื่อหาทางออกหรือผลลัพธ์ที่ต้องการอยู่ดี ที่ทำหน้าที่ตัดสินใจและชี้ทิศทางที่เหมาะสมในการทำงาน จากการวิเคราะห์เรื่องตัวเลขและรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเข้าใจได้ว่าสิ่งนั้นมีความสำคัญอย่างไร รวมถึงจะนำข้อมูลที่มีอยู่แล้วไปพัฒนาอะไรต่อได้บ้าง

4) ทักษะด้านความฉลาดทางอารมณ์และการเข้าสังคม ทักษะด้านความฉลาดทางอารมณ์และการเข้าสังคมมีความสำคัญมากในงานหลายประเภท เช่น งานด้านสุขภาพมีแนวโน้มขยายตัวสูงขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยคนที่เข้าใจเพื่อนมนุษย์ในการทำงานนี้ หากงานในอนาคตจำเป็นต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับผู้อื่น ความเห็นอกเห็นใจจึงเป็นสิ่งที่ควรมีอย่างยิ่ง รวมถึงการมีทักษะการสื่อสารที่ยอดเยี่ยม ทักษะเหล่านี้จะช่วยให้สามารถทำงานร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น

5) ทักษะความคิดสร้างสรรค์และการคิดเชิงนวัตกรรม World Economic Forum ได้เปิดเผยรายงานในปี 2018 ว่าอนาคตอันใกล้ หุ่นยนต์อัตโนมัติจะสามารถทำงานและสร้างผลผลิตได้มากกว่าตำแหน่งงานเดิมที่มนุษย์อย่างพวกเราทำอยู่ การมีความคิดสร้างสรรค์ก็ยังคงเป็นทักษะจำเป็นที่สามารถนำไปใช้คิดค้นไอเดียหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นได้

การเลือกและประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับตนเองเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการวางแผนอนาคตที่มั่นคงและมีความสุขด้วยการทำการประเมินตนเอง เรียนรู้เกี่ยวกับตลาดงาน พูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญ ทดลองทำงาน และตัดสินใจเลือกอาชีพที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า การเลือกอาชีพที่เหมาะสมช่วยให้เรามีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขในอนาคต ซึ่งในปัจจุบันมีแอปพลิเคชันที่ใช้สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล เช่น ความรู้ความสามารถ ความชอบ ความถนัดในการเลือกประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง ดังตัวอย่างเครื่องมือนี้

รหัสคิวอาร์ที่ 4.35 “อาชีพไหนที่ใช่เรา”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.36 “แบบทดสอบค้นหาตนเอง”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.37 “เราควรประกอบอาชีพอะไร”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.38 “แบบทดสอบความพร้อมทางอาชีพ”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.39 “Power Point เรื่อง ช่องทางค้นหาแหล่งข้อมูลอาชีพ”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.40 “Power Point เรื่อง ปัจจัยในการตัดสินใจเลือกอาชีพ”

รหัสคิวอาร์ที่ 4.41 “งานวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างความพร้อมทางอาชีพของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยกิจกรรมแนะแนว”

3. ด้านส่วนตัวและสังคม

โลกในศตวรรษที่ 21 เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงและรวดเร็วทั้งด้านบวกและลบ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัล สภาพสังคมและสถานการณ์ในปัจจุบันจึงเต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ มากมาย ซึ่งแต่ละปัญหาก็มีความซับซ้อนมากกว่าในอดีตที่ผ่านมาที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปรากฏให้เห็นตามรายงานข้อมูลของผู้เรียนที่มีความต้องการดูแลในมิติต่าง ๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะด้านปัญหาส่วนตัวของผู้เรียน การสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม การมีคุณธรรมจริยธรรม ฯลฯ การแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและสังคม จึงเป็นบริการที่จะช่วยเหลือให้บุคคลแต่ละบุคคลรู้จักและเข้าใจตนเอง รักและเห็นคุณค่าในตนเอง มีทักษะในการดำเนินชีวิต มีทักษะทางสังคม มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีทักษะในการตัดสินใจและแก้ปัญหา มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตอาสา จิตสาธารณะ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขสอดคล้องและเท่าทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนา ป้องกันปัญหา และแก้ไขปัญหา ทางด้านส่วนตัวและสังคม ซึ่งการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและสังคม มีข้อพิจารณาที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1) การแนะแนวและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัว มุ่งให้แต่ละคนได้มีพัฒนาการ (individual development) ที่มิใช่เฉพาะการเป็นผู้เรียนที่ดี การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว หรือการเป็นพลเมืองที่ดีเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงการมีพัฒนาการที่ดีทางด้านบุคลิกภาพการมีแบบแผนหรือเป้าหมายในชีวิตที่ดี มีการยอมรับตระหนักรู้ในตนและยอมรับความแตกต่างหลากหลายของบุคคลอื่น จึงนับได้ว่ามีพัฒนาการที่เหมาะสมในการพัฒนาเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัว

2) การแนะแนวและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับด้านสังคมของบุคคล เนื่องจากมนุษย์จะต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไม่ว่าจะอยู่ในสถานศึกษาหรือนอกสถานศึกษาก็ตาม ทักษะที่จำเป็นในการอยู่ในสังคม เช่น ทักษะการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น ทักษะการปรับตัว ทักษะทางสังคม ฯลฯ เพื่อให้สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนที่เรียนร่วมกัน เพื่อนร่วมงาน รวมถึงการปรับตัวในครอบครัว สังคม ชุมชน ได้อย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทยได้กำหนดตัวแปรสำคัญที่ผู้เรียนพึงได้รับการพัฒนา ได้แก่ อัตมโนทัศน์ (Self-Concept) การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self Esteem) การพัฒนาบุคลิกภาพ (Personality Development) วุฒิภาวะทางอารมณ์ (Emotional Quotient) สุขภาพจิตดี ทักษะการพัฒนาชีวิตส่วนตัวและสังคม ความคิดสร้างสรรค์ การมีจิตสาธารณะ ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อ เป็นต้น

ภาพที่ 4.3 ตัวแปรสำคัญที่ผู้เรียนพึงได้รับการพัฒนาของการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านส่วนตัวและสังคม

ครูสามารถกำหนดหัวข้อหรือประเด็น สำหรับใช้ในการแนะแนวและให้คำปรึกษา เพื่อส่งเสริมพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขตามความต้องการของผู้รับบริการ และสอดคล้องกับพัฒนาการของโลก ดังนี้

1) ด้านทักษะชีวิต เป็นการจัดกระบวนการเพื่อส่งเสริมพัฒนา ป้องกันปัญหา และแก้ไขปัญหาให้กับผู้เรียนในด้านทักษะทางอารมณ์และสังคมและการทำงาน เช่น ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการตัดสินใจทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะด้านการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ ทักษะทางด้านสังคมและการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ทักษะการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง ทักษะความเห็นใจผู้อื่น ทักษะด้านความยืดหยุ่นและการปรับตัว ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ ทักษะด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ทักษะการใช้ชีวิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะทางอารมณ์และสังคมที่เหมาะสม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2) ด้านสุขภาวะ เป็นการจัดกระบวนการเพื่อส่งเสริมพัฒนา ป้องกันปัญหา และแก้ไขปัญหาให้กับผู้เรียนให้มีสุขภาวะที่สมบูรณทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองครวมอย่างสมดุล สามารถป้องกันตนเองจากโรคภัยต่าง ๆ เช่น โรคติดต่อ โรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) โรคจิตเวช โรคอุบัติใหม่ การดูแลผู้สูงอายุ การบริบาลผู้ป่วย โภชนาการและการออกกำลังกาย เป็นต้น และสามารถแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่จะนำไปสู่การเจ็บป่วยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี

3) ด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นการจัดกระบวนการเพื่อส่งเสริมพัฒนา ป้องกันปัญหาเพื่อสร้างคุณลักษณะที่ดีให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เช่น การมีจิตอาสาจิตสาธารณะ การป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากยาเสพติดและอบายมุข การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การมีวินัย รู้จักสิทธิควบคู่กับหน้าที่และความรับผิดชอบ ภูมิใจและตระหนักในความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รู้จักความพอเพียง มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ใฝ่เรียนรู้ มีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง มีคุณธรรม และมีความซื่อสัตย์สุจริต รวมทั้งมีสำนึกในความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มีความเป็นพลเมืองที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างผาสุก

4) ด้านเพศวิถีศึกษา เป็นการจัดกระบวนการเพื่อส่งเสริมพัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเพศวิถีอย่างรอบด้าน เพื่อให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยจากปัญหาทางเพศ เช่น การป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พร้อม เอชไอวีและเอดส์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การถูกล่วงละเมิดทางเพศ ความรุนแรงทางเพศ การกลั่นแกล้งหรือการใช้วาจาที่สร้างความเกลียดชังผู้อื่น เป็นต้น ครอบคลุมถึงพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย การมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล พฤติกรรมทางเพศ สุขภาวะทางเพศ และมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อเรื่องเพศ รวมทั้งสิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับอนามัยการเจริญพันธุ์ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความเสมอภาคทางเพศ

5) ด้านสื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นการจัดกระบวนการเพื่อส่งเสริมพัฒนา ป้องกันปัญหา และแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการ ควบคุม กำกับตน รู้ผิดรู้ถูก และรู้เท่าทันการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม ชาญฉลาด ปลอดภัย มีความรับผิดชอบ และมีจริยธรรม เช่น 1) การละเมิดลิขสิทธิ์ การกลั่นแกล้งหรือการใช้วาจาที่สร้างความเกลียดชังผู้อื่นทางสื่อออนไลน์ ฯลฯ 2) การใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ เกมออนไลน์ ผลเสียของการเสพติดสื่อดิจิทัล 3) การกลั่นแกล้งบนโลกไซเบอร์ การว่าร้าย ใส่ความ ขู่ทำร้าย หรือใช้ถ้อยคำหยาบคาย การคุกคามทางเพศผ่านสื่อออนไลน์ การแอบอ้างตัวตนของผู้อื่น การแบล็กเมล์

การหลอกลวง การสร้างกลุ่มในโซเชียลเพื่อโจมตีโดยเฉพาะ 4) การจัดการระบบความปลอดภัยบนระบบเครือข่าย เพื่อปกป้องข้อมูลที่จัดเก็บและข้อมูลส่วนตัวไม่ให้เสียหาย สูญหาย หรือถูกโจรกรรมจากผู้ไม่หวังดีในโลกไซเบอร์ 5) การจัดการความเป็นส่วนตัวเพื่อป้องกันข้อมูลส่วนบุคคลของตนเอง การแชร์ การขโมยข้อมูลอัตลักษณ์ 6) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อให้รู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ เข้าใจรูปแบบการหลอกลวงต่าง ๆ เช่น ข่าวปลอม เว็บไซต์ปลอม ภาพตัดต่อ ข้อมูลอันเป็นเท็จ กลโกงในโลกออนไลน์ กลโกงทางโทรศัพท์ กลโกงจากแก๊งคอลเซนเตอร์ 7) ร่องรอยทางดิจิทัล การลงทะเบียนอีเมล การโพสต์ข้อความหรือรูปภาพไฟล์งานต่าง ๆ เมื่อถูกส่งเข้าโลกอินเทอร์เน็ตแล้ว จะทิ้งร่องรอยข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้งานไว้ ทำให้ผู้อื่นสามารถติดตามได้ และจะเป็นข้อมูลที่ระบุตัวบุคคลได้อย่างง่ายดาย 8) ความเห็นอกเห็นใจและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นทางดิจิทัล ไม่ด่วนตัดสินผู้อื่นจากข้อมูลออนไลน์แต่เพียงอย่างเดียว และเป็นกระบอกเสียงให้ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในโลกออนไลน์

3.1 ทักษะที่จำเป็นในการพัฒนาตนเองเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขในศตวรรษที่ 21

3.1.1 ทักษะชีวิต (Life Skill)

ศตวรรษที่ 21 เป็นยุคของ “โลกดิจิทัล” ทุกอย่างเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผันผวน และเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงเป็นยุคที่โลกต้องการผู้ที่สามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างสร้างสรรค์ นอกจากทักษะทางด้านความรู้และทักษะทางด้านอาชีพแล้ว “ทักษะชีวิต” (Life Skills) จึงเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผชิญกับสถานการณ์ท้าทายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยในสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายได้อย่างมีความสุข และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคตให้สอดคล้องและเท่าทันพัฒนาการของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาวิเคราะห์ทักษะชีวิตขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - โดยมุ่งพัฒนาแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 เกี่ยวกับคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs8Cs) และจากผลการศึกษาวิจัยของสภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum: WEF) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทักษะชีวิต จึงได้สรุปความเชื่อมโยงและนำมากำหนดเป็นทักษะชีวิตที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน และผู้รับบริการของกรมส่งเสริมการเรียนรู้ ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 การเปรียบเทียบความเชื่อมโยงของทักษะชีวิตและทักษะที่จำเป็นเพื่อกำหนดเป็นทักษะชีวิตที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนของกรมส่งเสริมการเรียนรู้

ทักษะชีวิต ขององค์การอนามัยโลก (WHO)	**เป้าหมายด้านผู้เรียน ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579**	**ทักษะชีวิต ของสภาเศรษฐกิจโลก (WEF)**	**ทักษะชีวิตที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนของ สกร. (DOLE)**
1. ทักษะการตัดสินใจ **2. ทักษะการแก้ปัญหา** **3. ทักษะการคิดสร้างสรรค์** **4. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ** **5. ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ** **6. ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล** **7. ทักษะการตระหนักรู้ในตน** **8. ทักษะความเห็นใจผู้อื่น** **9. ทักษะการจัดการกับอารมณ์** **10. ทักษะการจัดการกับความเครียด**	1. ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา 2. ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม 3. ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนทัศน์ 4. ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ 5. ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ 6. ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร 7. ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ 8. ความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม	1. ทักษะด้านความยืดหยุ่น 2. ทักษะการเป็นผู้นำ 3. ทักษะการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 4. ทักษะการใช้ชีวิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด 5. ทักษะทางด้านสังคม	1. ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการตัดสินใจและทักษะในการแก้ปัญหา 2. ทักษะด้านการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม 3. ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ 4. ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ **5. ทักษะทางด้านสังคมและการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล** **6. ทักษะการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและทักษะความเห็นใจผู้อื่น** 7. ทักษะด้านความยืดหยุ่นปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน 8. ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ 9. ทักษะด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด 10. ทักษะการใช้ชีวิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด

จากตารางที่ 4.1 กรมส่งเสริมการเรียนรู้ ได้กำหนดเป้าหมายด้านผู้เรียนให้มีทักษะชีวิต 10 ทักษะ ดังนี้

1) ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการตัดสินใจ และทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking, **Decision making,** and Problem Solving)

2) ทักษะด้านการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation)

3) ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information and Media Literacy)

4) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork and Leadership)

5) **ทักษะทางด้านสังคมและการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Social skill and Interpersonal relationship)**

6) **ทักษะการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง และทักษะความเห็นใจผู้อื่น (Self-awareness, Self-esteem and Empathy)**

7) ทักษะด้านความยืดหยุ่นและการปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน (Flexibility and Adaptability)

8) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross – cultural Understanding)

9) ทักษะด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด **(Coping with emotion and stress)**

10) ทักษะการใช้ชีวิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด (Productivity)

3.1.2 ทักษะทางอารมณ์และสังคม (Social and Emotional Skill)

การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม (Social and Emotional Learning : SEL) เป็นประเด็นท้าทายที่การศึกษายุคใหม่ให้ความสำคัญนอกเหนือจากการจัดการเรียนรู้ด้านอื่น ๆ แม้แต่องค์กรระดับโลกอย่างองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (The Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) และยูเนสโก (UNESCO) ก็ได้เตรียมดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม หรือ “SEL” ให้แก่ผู้เรียน ครู และชุมชน โดยจุดเริ่มต้นการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม เกิดจากการรวมตัวกันของนักการศึกษา นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ทั่วสหรัฐอเมริกาในนามขององค์กรส่งเสริมความร่วมมือเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมหรือคาเซล (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning; CASEL) เป็นองค์กรหนึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมโดยตรงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยอิลลินอยส์ โดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษา ค้นคว้า และสนับสนุนพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ซึ่งในปัจจุบันก็ได้มีการขยายไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ด้วยเพื่อให้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ซึ่งองค์กรคาเซล ได้ให้นิยามความหมายของการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม คือ “กระบวนการเรียนรู้ (process) และพัฒนา (develop) ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) และเจตคติ (attitudes) ทั้งทางอารมณ์และสังคมของคนวัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่”

อารมณ์และสังคมมีความสัมพันธ์กับกระบวนการทำงานของสมอง ในส่วนที่ทำหน้าที่ให้เกิดกระบวนการรู้คิด หรือ Executive function (EF) การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม คือ กระบวนการที่บุคคลสามารถเข้าใจและจัดการอารมณ์ของตน การตั้งเป้าหมายและการบรรลุเป้าหมาย เข้าใจและแสดง

ความเห็นใจผู้อื่น สร้างและรักษาความสัมพันธ์ ตัดสินใจอย่างรับผิดชอบต่อความสัมพันธ์นั้น การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม จึงเป็นความสามารถที่อยู่โดยรอบแกนของการเรียนรู้ เช่น การอ่าน การเขียน และคณิตศาสตร์ เป็นทักษะที่ช่วยในเรื่องความคิด สร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และเป็นหัวใจของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม จึงมีความหมายที่ครอบคลุมถึงความฉลาดทางอารมณ์ (emotional quotient: EQ) ด้วย สามารถแบ่งออกเป็น 2 ทักษะสำคัญ ได้แก่

1) **ทักษะทางอารมณ์ (Emotional Skill)** คือ ความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ความคิดตนเอง (Self-awareness) ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรมของตนเอง (Self-management) และความสามารถในการรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองได้ตัดสินใจ (Responsible decision-making)

2) **ทักษะทางสังคม (Social Skill)** หมายถึง ความสามารถในการรับรู้และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Social awareness) ความสามารถในการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ทั้งทางคำพูดและไม่ใช่คำพูด (Relationship Skills)

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าทุกคนมีพลังในตัวเอง พลังที่จะเข้าใจและจัดการอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง สร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นและรับมือกับความท้าทายในชีวิตด้วยความยืดหยุ่น พลังทั้งหมดนี้ถูกปลูกฝังผ่านการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมที่สัมพันธ์กันทั้ง 5 ทักษะ เพื่อให้บุคคลสามารถบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ได้แก่ ทักษะการตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการตนเอง การตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ ทักษะความสัมพันธ์ การตระหนักรู้ทางสังคม โดยทักษะดังกล่าวสามารถส่งเสริมได้ในทุกช่วงวัย ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่บนบริบทของวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยใช้วิธีการเชิงระบบที่เน้นความสำคัญของการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เท่าเทียมกัน และการให้ความร่วมมือในการทำงานในสภาพแวดล้อมของห้องเรียน สถานศึกษา ครอบครัวและชุมชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมที่จะสามารถสร้างทักษะติดตัวไปตลอดชีวิต และให้ประโยชน์กับทุกคนอย่างไม่มีขีดจำกัดเพื่อเป็นประตูสู่ความสำเร็จในชีวิต ดังภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.4 การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม (SEL: Social and Emotional Learning) (CASEL.ORG)

ทักษะทางอารมณ์และสังคม (SEL: social and emotional learning) มีรายละเอียด ดังนี้

1) การตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) เป็นความสามารถในการรับรู้ และเข้าใจ ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก สิ่งที่เราให้คุณค่า รวมถึงเข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อเรา หรือพฤติกรรมของเราอย่างไรบ้าง ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถประเมินจุดเด่น จุดบกพร่องของตนเองเพื่อนำไปพัฒนาตนเองต่อไปได้โดยการตระหนักรู้แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1) การตระหนักรู้ภายใน (internal self-awareness) คือการมองเห็นหรือเข้าใจว่าเรามีตัวตน ความคิด ความรู้สึก หรือให้คุณค่ากับสิ่งใด และสิ่งเหล่านี้มีผลต่อคนอื่น ๆ อย่างไรบ้าง การตระหนักรู้ประเภทนี้จะช่วยให้สามารถเข้าใจ รวมถึงเท่าทันความคิด ความรู้สึก หรืออารมณ์ของตนเองได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น เช่น เมื่อเรากำลังรู้สึกไม่ดีอยู่ หากเรามีความสามารถในการตระหนักรู้ที่มากพอ เราจะระบุได้ว่าความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้คือความรู้สึกอะไร มีสาเหตุมาจากไหน และเราควรที่จะจัดการกับมันอย่างไร แต่หากเราขาดความสามารถในด้านนี้ไป เราอาจระบุสาเหตุของความรู้สึกผิดพลาด จนนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ผิดไปได้ เช่น พาล โมโห โทษ หรือโยนความผิดให้ผู้อื่น เป็นต้น

1.2) การตระหนักรู้ภายนอก (external self-awareness) คือ การมองเห็นหรือเข้าใจว่าตัวตนของเราเป็นแบบไหนในมุมมองของคนอื่น ๆ การตระหนักรู้ประเภทนี้จะช่วยให้เราสามารถเข้าอกเข้าใจผู้อื่น (empathy) ได้มากขึ้นว่า เพราะอะไรเขาถึงมีพฤติกรรมเช่นนี้ เปรียบเสมือนการได้รับปฏิกิริยาย้อนกลับ (feedback) จากคนรอบข้างว่าเขามองพฤติกรรมหรือความคิดของเราอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถรับมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

2) การจัดการตนเอง (Self-Management) คือ ความสามารถในด้านการควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนพฤติกรรมของตนเองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ใด ๆ ที่ต้องการให้เกิดขึ้น เพราะการไม่สามารถควบคุมตนเองได้ก็สามารถทำให้เราล้มเหลวในสิ่งที่ต้องการในทุก ๆ เรื่องได้เช่นกัน องค์ประกอบของการจัดการตนเองมี 4 ด้าน คือ

2.1) การควบคุมอารมณ์ (emotion control) ในช่วงเวลาที่อารมณ์ไม่ดีแต่สามารถควบคุมตนเองหรือหยุดตัวเองไม่ให้แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้

2.2) การปรับตัว (adaptability) เมื่อเจอกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด สามารถปรับตัวอย่างรวดเร็ว ไม่ยึดติดกับวิธีการเดิม ๆ หรือผลลัพธ์เดิม ๆ

2.3) การจดจ่อกับเป้าหมาย (achievement orientation) ไม่ว่าจะเผชิญกับสถานการณ์อะไร ก็ยังจดจ่อกับเป้าหมาย ไม่ไหลไปกับสถานการณ์ หรือโทษเหตุการณ์ต่าง ๆ แต่รับผิดชอบในการปรับแผนและลงมือทำเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการ

2.4) การมองในมุมบวก (positive outlook) สามารถมองเห็นมุมมองหรือสิ่งที่ได้เรียนรู้ แม้จะเจอกับสถานการณ์ที่ไม่ดีหรือไม่เป็นไปตามที่คาดหวังได้

3) รับผิดชอบในสิ่งที่ตัดสินใจได้ (Responsible decision-making) คือ ความสามารถในการสร้างทางเลือกของการแสดงออกและการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นฐานของมาตรฐานทางจริยธรรม การคำนึงถึงความปลอดภัยและบรรทัดฐานทางสังคม รวมไปถึงสามารถพิจารณาถึงสุขภาวะของตนเองและผู้อื่นได้

4) ทักษะความสัมพันธ์ (Relationship Skills) คือ ความสามารถในการสร้างและรักษาสัมพันธภาพระหว่างบุคคลและกลุ่มคนได้ รวมไปถึงสามารถสื่อสารได้ชัดเจน ร่วมมือกับผู้อื่น ต่อต้านความไม่ถูกต้องของสังคม เจรจาต่อรองเพื่อจัดการความขัดแย้ง ร้องขอและให้ความช่วยเหลือเมื่อจำเป็นได้

มีทักษะด้านการสื่อสาร รับฟัง เชื่อมประสาน เป็นมิตร ประนีประนอม รู้ว่าเมื่อไรและอย่างไร จึงจะเป็นส่วนหนึ่งของทีมหรือกลุ่มและเป็นผู้นำได้

5) การตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) คือ ความสามารถในการมีทัศนคติแห่งความ “เข้าอกเข้าใจ” (empathy) ต่อผู้อื่น ในแง่ของความแตกต่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ศาสนา สังคม วัฒนธรรม บรรทัดฐานแต่ละสังคม (norm) ผู้ที่มีความต้องการพิเศษหรือเฉพาะทาง โดยเฉพาะโลกปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและพรมแดนประเทศไร้ความหมาย ส่งผลให้ความหลากหลายกลายเป็นความปกติสามัญ สังคมก็ยิ่งทวีซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น ความหลากหลายทางเพศ ความหลากหลายทางเชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นต้น การตระหนักรู้ทางสังคมจึงเป็นทักษะที่สำคัญในยุคศตวรรษที่ 21 ในการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย

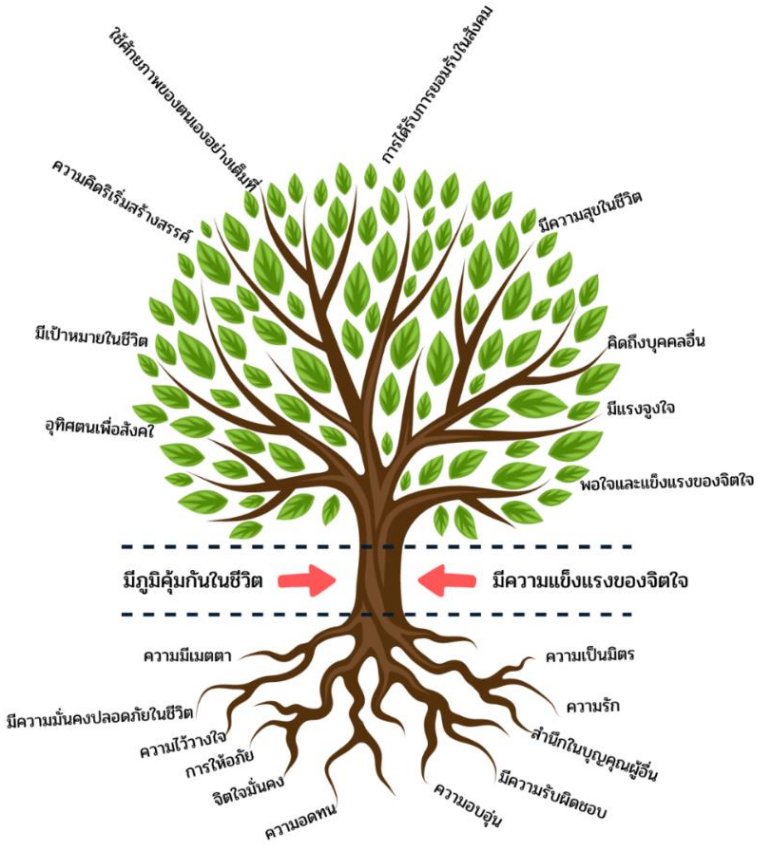
- ความเข้าอกเข้าใจผู้อื่น (Empathy)
- การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย (Appreciating diversity)
- ความเคารพในผู้อื่น (Respect for others)
- การนำทัศนคติของคนอื่นมาใส่ในใจเรา (Perspective-taking)

3.2 การตรวจสุขภาพจิต

ในภาวะสังคมปัจจุบันนอกจากการดูแลสุขภาพกายแล้ว “สุขภาพจิต” หรือ “สุขภาพใจ” ก็ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ไม่ควรละเลย เพราะสุขภาพจิต คือ สภาวะจิตใจ อารมณ์ ความคิด ที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบข้างเพื่อดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุข ยิ่งถ้าเรามีสุขภาพจิตที่ดี ก็จะสามารถทำให้เราดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ในทางกลับกันหากเราไม่ใส่ใจดูแลสุขภาพจิตทำให้เรามีสุขภาพจิตที่ไม่ดีก็จะส่งผลกระทบต่อตัวเราในการดำเนินชีวิตหลาย ๆ ด้าน เช่น ทำให้นอนไม่หลับ อ่อนเพลีย ปวดศรีษะ ไมเกรน ป่วยเป็นโรคซึมเศร้า และมีความเสี่ยงที่จะเกิดโรคมะเร็ง เป็นต้น

สุขภาพจิตเป็นสภาวะทางจิตใจของบุคคล ซึ่งโดยธรรมชาติภาวะทางจิตใจมีการปรับเปลี่ยนแปลงตามสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวของผู้นั้น ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ซึ่งมีการพัฒนาการไปอย่างไม่หยุดยั้ง สุขภาพจิตของคนเราจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนแปลงตาม นับเป็นความยากลำบากพอควรของมนุษย์ที่จะต้องปรับตัวปรับใจไปกับการเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนแปลงไป

มนุษย์ปุถุชนยังติดใจรสชาติของการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ชีวิตสมัยใหม่ทำให้ผู้คนไม่ต้องทนกับความยากลำบากในการเดินทางนาน ๆ เพราะมีเครื่องบินให้ความสะดวกรวดเร็ว ไม่ต้องทนร้อน เพราะมีเครื่องปรับอากาศใช้ มีเครื่องอำนวยความสะดวกมากมายให้เลือกใช้อย่างเสรี แสนจะสนุกและแสนจะสบายเป็นยิ่งนัก มนุษย์จึงต้องลงทุนปรับตัว ปรับใจ ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เราหยุดการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ก็จริง แต่เราสามารถที่จะปรับเปลี่ยนตามได้ ซึ่งการปรับเปลี่ยนเป็นไปได้หลายรูปแบบ เช่น อาจจะเปลี่ยนเป็นใหม่ทั้งหมดหรือคงเก่าที่ดีไว้หรือปรับรับแต่สิ่งใหม่ ๆ ที่ดี ๆ ทั้งหมด เป็นต้น ซึ่งการที่จะปรุงแต่งหรือผสมผสานอย่างไรนั้น ย่อมแล้วแต่ความพึงพอใจของแต่ละคนไป ดังนั้น จะเห็นได้ว่าชีวิตนี้หนีไม่พ้นการปรับตัวปรับใจ บุคคลผู้สามารถปรับตัวได้ในสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยตนเองมีความสุข สามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงตนเองได้ตามสถานการณ์ด้วยเหตุด้วยผลที่เหมาะสมและมีความยืดหยุ่น ก็คือผู้ที่มีสุขภาพจิตดีซึ่งการมีสุขภาพจิตที่ดีก็เปรียบได้กับต้นไม้ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4.5 ต้นไม้ของสุขภาพจิตที่ดี

สุขภาพจิตดีเปรียบได้กับต้นไม้ที่รากเต็มไปด้วยความเป็นมิตร ความมีเมตตา การให้อภัย มีความอดทน และสำนึกในบุญคุณผู้อื่น มีความรับผิดชอบ มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต จิตใจมั่นคง มีความอบอุ่นและมีความรัก ก่อให้เกิดความไว้วางใจ กลายเป็นลำต้นที่แข็งแรงเกิดการแตกแผ่กิ่งก้านสาขา เป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้รับการยอมรับในสังคม เป็นผู้ที่คำนึงถึงบุคคลอื่น มีแรงจูงใจ พอใจ และรู้จักตนเองอย่างแท้จริง ชีวิตมีเป้าหมาย พบความเจริญงอกงาม รู้จักรับผิดชอบและมีความสามารถใช้ศักยภาพของตนได้อย่างดี ทำประโยชน์และอุทิศตนเพื่อสังคมส่งผลให้เกิดความสุขในชีวิต แต่ชีวิตของคนเราก็มีขึ้นมีลง และมนุษย์ปุถุชนก็ยังคงมีความอยากความต้องการ ดังนั้น ชีวิตย่อมจะต้องเผชิญต่อความสมหวังและผิดหวังเป็นธรรมดา เมื่อคนเราพบความยุ่งยากใจ ย่อมทำให้เกิดความตึงเครียดและถ้ามีอะไรมาซ้ำเติมอีกก็จะทำให้ความเครียดสูงขึ้น ๆ ส่งผลให้สุขภาพจิตอ่อนแอและถ้าทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นมาก ๆ จนกระทั่งผู้นั้นไม่สามารถทนได้ย่อมทำให้สุขภาพจิตเสีย จิตใจทำงานผิดวิสัยไป เกิดปัญหาหรือโรคทางจิตใจและอารมณ์ได้

ปัญหาหรือโรคทางจิตใจและอารมณ์ เกิดขึ้นเมื่อตนเองไม่สบายใจ ไม่สบายกาย ทำความลำบากให้ผู้อยู่ในแวดล้อมเดียวกัน และผู้อื่นเห็นว่าพฤติกรรมของผู้นั้นไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม

สาเหตุของปัญหาจิตใจและอารมณ์ อาจเกิดจากความผิดปกติของ

- ด้านร่างกาย : โรคทางกาย โรคสมอง ความพิการ พันธุกรรม
- ด้านจิตใจ : ลักษณะบุคลิกภาพ การพัฒนาการทางอารมณ์และจิตใจ
- ด้านสิ่งแวดล้อม : สภาพสังคม วัฒนธรรม ครอบครัว เศรษฐกิจ

อาการของปัญหาจิตใจและอารมณ์

- อาการทางร่างกาย เช่น ปวดศรีษะ ปวดท้อง มีปัญหาในการนอน แขนขาชา ใจเต้นเร็ว เหนื่อยอ่อนเพลีย ไม่มีแรง
- อาการทางจิตใจ เช่น เครียด กังวล ซึมเศร้า ท้อแท้ หมดหวัง สับสน ฟุ้งซ่าน เซ็ง กลัว ระแวง อารมณ์ เปลี่ยนแปลงง่าย คิดฆ่าตัวตาย
- อาการทางพฤติกรรม เช่น ซึม เฉยเมย กระสับกระส่าย ไม่อยู่นิ่ง ก้าวร้าว พูดหรือยิ้มคนเดียว ไม่สนใจตนเองและสิ่งแวดล้อม เดินเรื่อยเปื่อยไม่มีจุดหมาย ติดเหล้า ติดยา

จากอาการดังกล่าว เป็นเครื่องบ่งชี้ของปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งสุขภาพจิตก็เหมือนสุขภาพกาย คือเมื่อใดที่ร่างกายรู้สึกไม่สบายก็ปรึกษาแพทย์ ทางด้านจิตใจก็ควรกระทำเช่นเดียวกัน ดังนั้น ในฐานะผู้แนะแนวและให้คำปรึกษา หากพบผู้เรียนที่มีลักษณะดังกล่าวก็ควรให้การแนะแนวและให้คำปรึกษาในเบื้องต้น หรือหากอยู่ในภาวะที่ส่งต่อก็จะได้สามารถส่งต่อให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เช่น จิตแพทย์ พยาบาลจิตเวช นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ทางจิตเวชต่อไป เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับผู้เรียนได้อย่างทันท่วงที ซึ่งหากผู้เรียนได้รับการแนะแนวและให้คำปรึกษาที่ถูกต้องตั้งแต่ครั้งแรกก็จะช่วยลดความรุนแรงของปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น และสามารถกลับมาใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขต่อไป ซึ่งหากผู้เรียนเริ่มมีอาการเบื้องต้น เช่น นอนไม่หลับ อ่อนเพลีย ปวดศีรษะ ไมเกรน ป่วยเป็นโรคซึมเศร้า และมีความเสี่ยงที่จะเกิดโรคมะเร็ง เป็นต้น ครูผู้แนะแนวและให้คำปรึกษาสามารถให้แนะนำเบื้องต้นในการดูแลสุขภาพกายและจิตใจด้วยวิธีการง่าย ๆ ดังนี้ ทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพ ออกกำลังกายสม่ำเสมอ พูดเกี่ยวกับความรู้สึกของตัวเอง กล้าที่จะขอความช่วยเหลือ ยอมรับในตัวเอง พักผ่อนอย่างเพียงพอ รักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง ทำในสิ่งที่ตัวเราทำได้ดี พบปะพูดคุยหรือติดต่อกับเพื่อนเพื่อมีกิจกรรมร่วมกันหรือแลกเปลี่ยนเหตุการณ์ต่าง ๆ ร่วมกัน เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้เรียนสามารถตรวจเช็คสุขภาพใจให้ตัวเอง คนรอบข้าง ผ่าน MENTAL HEALTH CHECK-IN ซึ่งเป็นแบบประเมินสุขภาพจิตเบื้องต้นได้ทางเว็บไซต์ www.วัดใจ.com เพื่อค้นหาความเสี่ยงต่อภาวะความเครียด ซึมเศร้า ฆ่าตัวตายและภาวะหมดไฟ หรือไม่ ถือเป็นการหันมาใส่ใจอุณภูมิใจของตนเอง เพื่อทบทวนและเรียนรู้ที่จะตั้งรับหรือปรับตัวเพื่อรับสถานการณ์ในอนาคตได้อย่างเข้มแข็ง การดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจให้แข็งแรงด้วยการไม่เครียด หรือไม่ทำงานจนร่างกายรับไม่ไหว แล้วหมั่นตรวจเช็กสุขภาพใจและกายอยู่เป็นประจำ ก็จะช่วยลดความเสี่ยงของการเกิดโรคร้ายต่าง ๆ เพื่อให้เราพร้อมออกไปใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข เพราะสุขภาพกายจะสดใสหากมีสุขภาพใจที่แข็งแรงหรือปรึกษาสายด่วนสุขภาพจิต โทร. 1323

ภาพที่ 4.6 ช่องทางการตรวจสอบสุขภาพใจ และสายด่วนสุขภาพจิต

บทที่ 5
การส่งเสริม สนับสนุน และช่วยเหลือผู้เรียน

การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม และมีวิถีชีวิตที่เป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวัง โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษานั้น นอกจากจะดำเนินการด้วยการส่งเสริมสนับสนุนผู้เรียนแล้ว การป้องกัน และการช่วยเหลือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดกับผู้เรียน รวมทั้งการดูแลทางสังคมจิตใจก็เป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ ทั้งด้านการสื่อสาร เทคโนโลยี เศรษฐกิจ การระบาดของสารเสพติด ครอบครัว การแข่งขันทุกรูปแบบ ก่อให้เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความเครียด ซึ่งล้วนแต่เป็นผลเสียต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย จนนำไปสู่การเกิดปัญหาและสภาวะวิกฤติทางสังคม

ดังนั้น ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน ให้มีความสมบูรณ์พร้อมอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ความสามารถ คุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนให้มีทักษะในการดำรงชีวิต จึงจำเป็นที่ทุกสถานศึกษา ในฐานะหน่วยงานที่ต้องรับผิดชอบในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตผู้เรียน ดูแลสุขภาพกายใจให้สมดุล และแก้วิกฤติทางสังคมที่เกิดขึ้น จึงควรนำระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียนมาประยุกต์ใช้และพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้เรียนในการใช้ชีวิตในสังคมต่อไป

1. กรอบแนวคิดระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

1.1 ความหมายของระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

การดูแลช่วยเหลือผู้เรียน คือ การส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข็มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิต และรอดพ้นจากวิกฤติทั้งปวง

ระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน คือ กระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ โดยมีครูประจำกลุ่มหรือที่เรียกชื่ออื่นซึ่งเป็นบุคลากรของสถานศึกษาทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนและมีผู้เรียนในกลุ่มตนเอง (ซึ่งในบทนี้จะเรียกว่า “ครูประจำกลุ่ม”) เป็นหลักในการดำเนินงาน ประกอบกับการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ได้แก่ คณะกรรมการสงเสริมและพัฒนาการจัดการเรียนรูของสถานศึกษา ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ครอบครัว ชุมชน ผู้บริหาร และครูทุกคน พร้อมมีวิธีการและเครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพ และมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้

1.2 วัตถุประสงค์ของระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

1) เพื่อให้การดำเนินงานดูแลช่วยเหลือผู้เรียนเป็นไปอย่างมีระบบ มีประสิทธิภาพ

2) เพื่อให้สถานศึกษา คณะกรรมการสงเสริมและพัฒนาการจัดการเรียนรูของสถานศึกษา ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ครอบครัว ชุมชน องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการทำงานร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการทำงานที่ชัดเจน มีร่องรอยหลักฐานการปฏิบัติงาน สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้

1.3 ประโยชน์และคุณค่าของระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

1) ผู้เรียนได้รับการดูแลช่วยเหลืออย่างทั่วถึง และตรงตามสภาพปัญหา
2) สัมพันธภาพระหว่างครูประจำกลุ่มกับผู้เรียนเป็นไปด้วยดี และอบอุ่น
3) ผู้เรียนรู้จักตนเอง และควบคุมตนเองได้
4) ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข และได้รับการส่งเสริมพัฒนาเต็มตามศักยภาพอย่างรอบด้าน

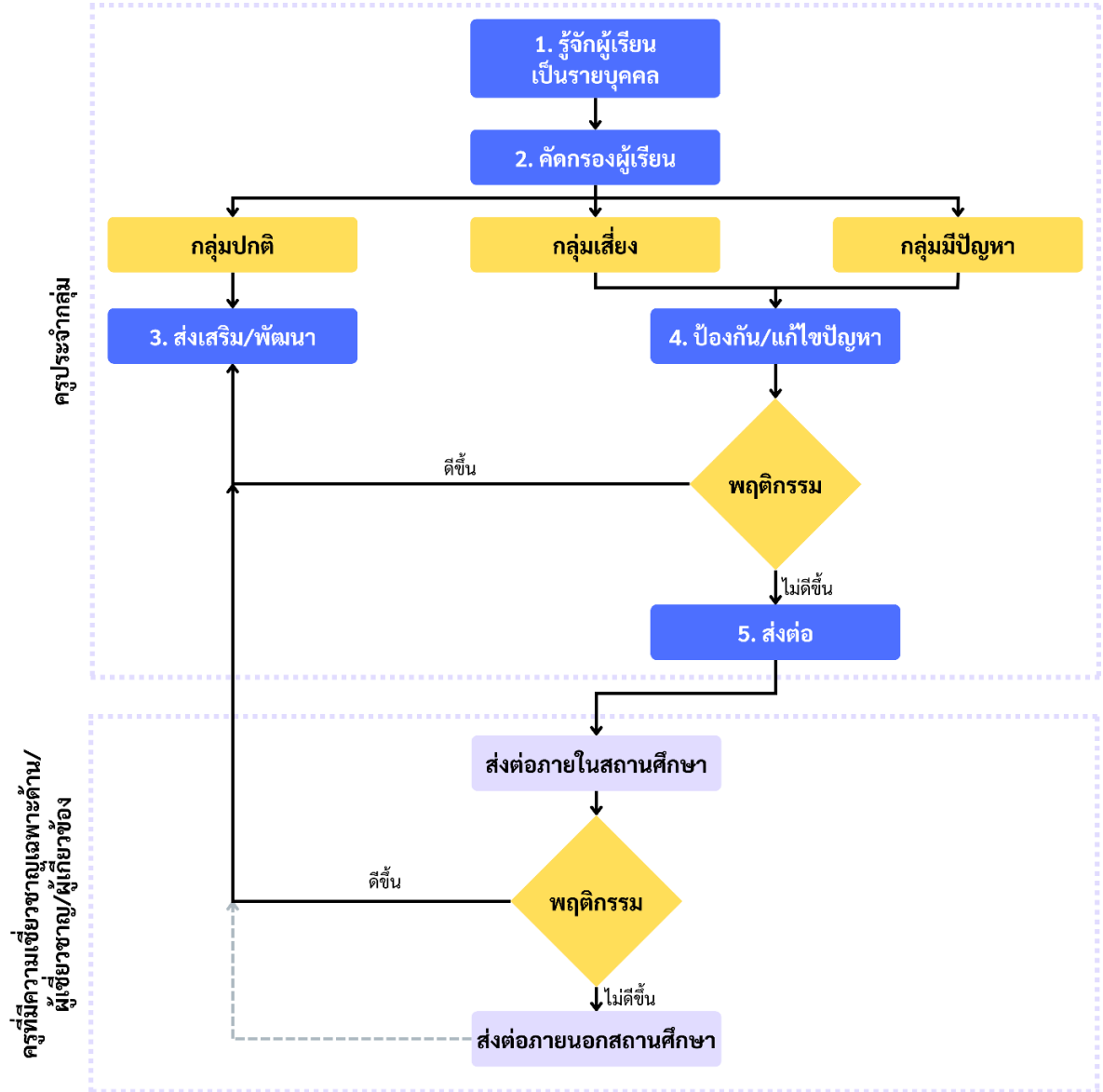
5) ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างเข้มแข็ง จริงจัง ด้วยความเสียสละ เอาใจใส่

2. การดำเนินงานดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

การดูแลช่วยเหลือผู้เรียนเป็นกระบวนการหนึ่งในเชิงการบริหารที่สำคัญ สถานศึกษาทุกแห่งควรดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยกระบวนการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนเป็นความรับผิดชอบของครูประจำกลุ่มตลอดกระบวนการ และมีการประสานความร่วมมือ หรือรับการสนับสนุนจากผู้บริหาร ครูทุกคน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน

กระบวนการและขั้นตอนของระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

กระบวนการและขั้นตอนของระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน โดยครูประจำกลุ่ม มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ การรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองผู้เรียน การพัฒนาและส่งเสริมผู้เรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา และการส่งต่อ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5.1 ระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

2.1 การรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล

ผู้เรียนแต่ละคนมีพื้นฐานความเป็นมาของชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย หล่อหลอมให้เกิดพฤติกรรมในหลายลักษณะ ทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนั้น การรู้ข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับตัวผู้เรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ครูประจำกลุ่มมีความเข้าใจผู้เรียนมากขึ้น สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อการคัดกรองผู้เรียนและนำไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาของผู้เรียนได้อย่างถูกทาง ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากเครื่องมือและวิธีการที่หลากหลายตามหลักวิชาการ มิใช่การใช้ความรู้สึกหรือการคาดเดาโดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหาผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดต่อการช่วยเหลือผู้เรียนหรือเกิดได้น้อยที่สุด

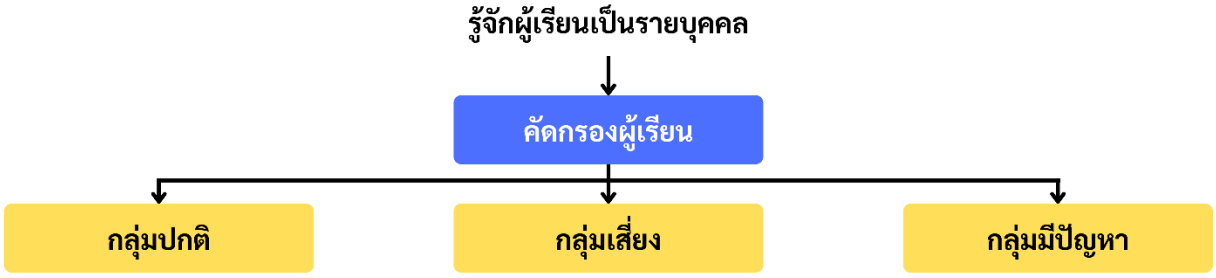
ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้เรียนที่ครูประจำกลุ่มควรมีข้อมูลอย่างน้อย 3 ด้าน คือ ด้านความสามารถ ได้แก่ ด้านการเรียน ด้านความสามารถอื่น ๆ ด้านสุขภาพ ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ-พฤติกรรม ด้านครอบครัว ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการคุ้มครองผู้เรียน หรือด้านอื่น ๆ ที่ครูประจำกลุ่มพบเพิ่มเติม ซึ่งมีความสำคัญหรือเกี่ยวข้องกับการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

วิธีการและเครื่องมือในการรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล

1) การสังเกต เช่น พฤติกรรมการแสดงออก พฤติกรรมการทำงาน
2) การสัมภาษณ์
   2.1) ผู้เกี่ยวข้องภายนอกสถานศึกษา เช่น ผู้ปกครอง ญาติใกล้ชิด เพื่อนบ้าน
   2.2) ผู้เกี่ยวข้องภายในสถานศึกษา เช่น ครูประจำกลุ่ม เพื่อนครู เพื่อนผู้เรียน
3) การเยี่ยมบ้าน เยี่ยมชุมชน
4) การศึกษาข้อมูล
   4.1) ผลงานของผู้เรียน เช่น การเขียนอัตชีวประวัติ บันทึกประจำวันตามประเด็นที่กำหนด
   4.2) ชิ้นงานของผู้เรียน เช่น สมุดงาน แบบฝึกหัด ใบงาน โครงงาน งานฝีมือ สิ่งประดิษฐ์
   4.3) เอกสารอื่น ๆ เช่น ประวัติผู้เรียนรายบุคคล บันทึกสุขภาพ แบบตรวจสุขภาพ แบบเก็บข้อมูลผู้เรียนรายบุคคล แบบวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคล รายงานการลงทะเบียนเรียนของผู้เรียน
5) การทดสอบ โดยแบบทดสอบที่สถานศึกษาสร้างขึ้น แบบทดสอบระดับชาติ หรือแบบทดสอบมาตรฐาน เช่น แบบวัดความสามารถทางการเรียน แบบวัดความถนัด/ความสนใจ แบบวัดทักษะความสามารถ แบบประเมินเพื่อคัดแยกผู้เรียน แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การทดสอบก่อนเรียน – หลังเรียน การทดสอบระหว่างภาคเรียน การทดสอบปลายภาคเรียน แบบทดสอบเชาวน์ปัญญา แบบทดสอบความถนัดทางการเรียน/อาชีพ แบบสำรวจความสนใจด้านอาชีพ แบบประเมินพฤติกรรมเฉพาะด้าน (SDQ) แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ฯลฯ

2.2 การคัดกรองผู้เรียน

การคัดกรองผู้เรียนเป็นการพิจารณาและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำผลที่ได้มาจำแนกตามเกณฑ์การคัดกรองที่สถานศึกษาได้จัดทำขึ้น เพื่อการจัดกลุ่มผู้เรียนตามพฤติกรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการหาวิธีการที่เหมาะสม ที่สามารถนำมาใช้ในระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน ทั้งด้านการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพ การป้องกัน และแก้ไขปัญหา ให้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการได้อย่างถูกต้องแม่นยำและมีความรวดเร็ว โดยได้มีการแบ่งกลุ่มผู้เรียนเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

*ไม่ควรให้ผู้เรียนทราบว่าตนเองอยู่ในกลุ่มใด

แผนภาพที่ 5.2 ขั้นตอนการคัดกรองผู้เรียน

1) **กลุ่มปกติ** คือ ผู้เรียนที่ไม่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของตนเองหรือสังคมส่วนรวมในด้านลบ สมควรได้รับการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันและการส่งเสริมพัฒนา

2) **กลุ่มเสี่ยง** คือ ผู้เรียนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติ เช่น เก็บตัว แสดงออกเกินขอบเขต การปรับตัวทางเพศไม่เหมาะสม ทดลองสิ่งเสพติด ผลการเรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ ซึ่งสถานศึกษาต้องให้การป้องกันหรือแก้ไขปัญหาตามแต่กรณี

3) **กลุ่มมีปัญหา** คือ ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาชัดเจน มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวันของตนเองหรือต่อสังคมส่วนรวมในด้านลบ ซึ่งสถานศึกษาต้องช่วยเหลือและแก้ปัญหาโดยเร่งด่วน

ผลการคัดกรองผู้เรียน ครูประจำกลุ่มจำเป็นต้องระมัดระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ทำให้ผู้เรียนรับรู้ได้ว่าตนถูกจัดอยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา ซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มปกติ โดยเฉพาะผู้เรียนช่วงวัยรุ่น ที่มีความไวต่อการรับรู้ (sensitive) แม้ว่าผู้เรียนจะรู้ตัวดีว่า ขณะนี้ตนมีพฤติกรรมอย่างไรหรือประสบกับปัญหาใดก็ตาม และเพื่อเป็นการป้องกันการล้อเลียนในหมู่เพื่อนอีกด้วย ดังนั้น ครูประจำกลุ่มต้องเก็บผลการคัดกรองผู้เรียนเป็นความลับ นอกจากนี้หากครูประจำกลุ่มมีการประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนเพื่อการช่วยเหลือผู้เรียน ก็ควรระมัดระวังการสื่อสารที่ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนเกิดความรู้สึกว่าผู้เรียนอยู่ในกลุ่มที่ผิดปกติแตกต่างจากผู้เรียนอื่น ๆ ซึ่งอาจมีผลเสียต่อผู้เรียนในภายหลังได้

แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการคัดกรองผู้เรียนให้อยู่ในดุลยพินิจของครูประจำกลุ่มและยึดถือเกณฑ์การคัดกรองผู้เรียนของสถานศึกษาเป็นหลักด้วย ดังนั้น สถานศึกษาจึงควรมีการประชุมครูเพื่อการพิจารณาเกณฑ์การจัดกลุ่มผู้เรียนร่วมกัน เพื่อให้มีมาตรฐานหรือแนวทางการคัดกรองผู้เรียนที่เหมือนกัน เป็นที่ยอมรับของครูในสถานศึกษาทุกคน รวมทั้งให้มีการกำหนดเกณฑ์ว่าความรุนแรงหรือความถี่ของพฤติกรรมเท่าใดจึงจัดอยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา

2.3 การส่งเสริมพัฒนาผู้เรียน

การส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนเป็นการสนับสนุนให้ผู้เรียนทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนกลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง หรือกลุ่มมีปัญหา ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพมากขึ้น ได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ มีความภาคภูมิใจในตนเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยป้องกันมิให้ผู้เรียนที่อยู่ในกลุ่มปกติ กลายเป็นผู้เรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา อีกทั้งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มเสี่ยง กลุ่มมีปัญหา กลับมาเป็นผู้เรียนกลุ่มปกติ และมีคุณภาพตามมาตรฐานที่สถานศึกษาหรือชุมชนคาดหวังต่อไป

การส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนมีหลายวิธีที่สถานศึกษาสามารถพิจารณาดำเนินการได้ โดยมีกิจกรรมหลักสำคัญที่สถานศึกษาควรดำเนินการ คือ การจัดกิจกรรมโฮมรูม การเยี่ยมบ้าน เยี่ยมชุมชน การจัดประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เช่น องค์กรนักศึกษา ผู้ปกครอง ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้างาน เจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์ ฯลฯ การสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน และการจัดกิจกรรมเสริมสร้างทักษะชีวิต และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1) การจัดกิจกรรมโฮมรูม เป็นกิจกรรมที่ครูประจำกลุ่มพบกับผู้เรียนในช่วงเวลาก่อนเรียน ระหว่างเรียน หรือหลังเรียน ในวันที่มีการพบกลุ่ม รวมถึงในรูปแบบ Anywhere Anytime ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมโฮมรูมที่มีความยืดหยุ่น สำหรับผู้เรียนที่มีปัญหาหรือต้องการปรึกษาแบบเป็นส่วนตัว หรือมีความจำเป็นเร่งด่วน สามารถพูดคุยปรึกษาครูประจำกลุ่มได้ทุกที่ ทุกเวลา ด้วยความเหมาะสมและปลอดภัย ทั้งนี้การจัดกิจกรรมโฮมรูมทุกรูปแบบ เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูประจำกลุ่มและผู้เรียน เพื่อการดูแลเอาใจใส่ผู้เรียน ให้ข้อเสนอแนะ ตลอดจนการแก้ปัญหา โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ไปด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน โดยจัดบรรยากาศให้อบอุ่น เป็นมิตร ปลอดภัยเป็นเสมือนบ้านหลังที่ 2 โดยมีครูประจำกลุ่มและผู้เรียนเป็นดั่งสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์เพื่อส่งเสริมผู้เรียนเป็นกลุ่มในด้านต่าง ๆ

คุณค่าและความสำคัญของกิจกรรมโฮมรูม

- เป็นเวลาสำคัญที่ครูประจำกลุ่มจะได้รู้จักและคุ้นเคยกับผู้เรียน
- เป็นเวลาเพื่อการบริหารจัดการและพัฒนาบรรยากาศแวดล้อม
- เป็นโอกาสที่ครูประจำกลุ่มจะสร้างเสริมทักษะชีวิตให้แก่ผู้เรียน เพื่อการป้องกันปัญหาและการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งในและนอกห้องเรียน
- เป็นช่วงเวลาที่ครูประจำกลุ่มใช้ในการพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียน

สิ่งที่ลดทอนคุณค่าของกิจกรรมโฮมรูม

- ผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญ
- ครูประจำกลุ่มไม่วางแผนการจัดกิจกรรม
- ครูประจำกลุ่มจัดกิจกรรมไม่น่าสนใจ
- ครูประจำกลุ่มไม่เข้าโฮมรูม
- ผู้เรียนไม่ให้ความสำคัญ หรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมโฮมรูม
- ขาดการกำกับ ติดตาม ประเมินผล

ลักษณะของการจัดกิจกรรมโฮมรูม

- แบบระยะสั้น ใช้เวลาประมาณ 5 - 20 นาที
- แบบระยะยาว ใช้เวลาประมาณ 50 นาที
- แบบ Anywhere Anytime

การกำหนดสาระในการโฮมรูม

- ศึกษาคุณลักษณะและสมรรถนะของผู้เรียน
- สำรวจความต้องการของผู้เรียน
- กำหนดสาระเพื่อสร้างเสริมทักษะชีวิตที่เหมาะสมกับวัยและปัญหาของผู้เรียน
- กำหนดประเด็นที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนั้น ๆ และควรเป็นเรื่องที่ทันสมัย

ตารางที่ 5.1 ตัวอย่างการกำหนดสาระในการโฮมรูม

พบกลุ่มครั้งที่	ประเด็น	วัตถุประสงค์
1	สร้างความคุ้นเคย	ครูประจำกลุ่มและผู้เรียนพบกันครั้งแรก
2	การเลือกประธานคณะกรรมการองค์กรนักศึกษาหรือหัวหน้าหรือผู้แทน	เพื่อบริหารจัดการชั้นเรียน
3	การสร้างข้อตกลงการอยู่ร่วมกัน	เพื่อสร้างกติกาการอยู่ร่วมกัน
4	การเรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย	เพื่อวางแผนการเรียน หรือวางเป้าหมายการเรียน
5	สำรวจข้อมูลผู้เรียน	เพื่อศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล
6	ชวนคุยเรื่องมลภาวะ	เพื่อรู้จักวิธีปฏิบัติตนในการปรับตัวและป้องกันตนเอง
7	ชวนคิดเรื่องเศรษฐกิจใกล้ตัว	เพื่อรู้จักวิธีบริหารจัดการการเงินของตนเองและครอบครัว
8	ชีวิตสดใส...ไร้สารเสพติด	เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันเกี่ยวกับยาเสพติด
...		
18	การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์	การรู้จักบริหารจัดการเวลาให้เป็นประโยชน์
19	การแนะแนวการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ	การวางแผนการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ
20	การเตรียมตัวสอบ	การวางแผนเพื่อเตรียมตัวสอบ

2) การเยี่ยมบ้าน เยี่ยมชุมชน เป็นการแสดงถึงความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา บ้าน และชุมชน ในการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน และทำให้ครูประจำกลุ่มได้พบเห็นสภาพความเป็นจริงของผู้เรียนในครอบครัวและความสัมพันธ์ภายในชุมชน ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ครูประจำกลุ่มสามารถประเมินสาเหตุของปัญหา แล้วดำเนินการช่วยเหลือให้เหมาะสม ตลอดจนหาแหล่งสนับสนุนที่จะช่วยให้การดูแลช่วยเหลือผู้เรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ขั้นตอนการเยี่ยมบ้าน เยี่ยมชุมชน มีดังนี้

2.1) ก่อนการเยี่ยมบ้าน เยี่ยมชุมชน

2.1.1) ประสานคณะครูในพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อเป็นทีมงาน ในการวิเคราะห์ปัญหา ออกเยี่ยมบ้าน เยี่ยมชุมชน และหาแนวทางช่วยเหลือผู้เรียนร่วมกัน

2.2.2) เตรียมการนัดหมายวัน เวลา และประสานงานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนทราบล่วงหน้า

2.2.3) เตรียมข้อมูล และประเด็นที่ต้องการสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนในการช่วยเหลือผู้เรียน

2.2) ระหว่างการเยี่ยมบ้าน เยี่ยมชุมชน

2.2.1) ไปตรงเวลานัดหมาย ควรแต่งกายสุภาพและแสดงออกถึงความเชื่อมั่น ทักทาย ปราศรัย สร้างความคุ้นเคยด้วยไมตรีจิต ก่อนเริ่มการสนทนา

2.2.2) พูดถึงผู้เรียนในเชิงบวกและร่วมหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนเรื่องการพัฒนา ช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาผู้เรียน

2.2.3) ระวังเรื่องการใช้สายตา น้ำเสียง และกิริยาท่าทางในการสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนอย่างกัลยาณมิตร

2.2.4) กระตุ้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนได้พูดหรือแสดงความคิดเห็นมากกว่าการฟังครูพูด ไม่ทำตัวเป็นครูของผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน

2.2.5) ไม่บันทึกเทปเสียง/ภาพ นอกจากจะได้รับอนุญาตจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ใช้การสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากสภาพจริง

2.2.6) ยุติการสนทนาและลาจากด้วยบรรยากาศที่เป็นมิตร

2.3) หลังการเยี่ยมบ้าน เยี่ยมชุมชน

2.3.1) ตรวจสอบ วิเคราะห์ข้อมูล หากไม่ครบถ้วนให้หาข้อมูลเพิ่มเติม

2.3.2) สรุปผลการเยี่ยมบ้านรายบุคคล รายกลุ่ม และภาพรวมของสถานศึกษา

2.3.3) นำผลการสรุปที่พบว่าผู้เรียนมีปัญหามาตรวจสอบร่วมกับการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีอื่น ๆ มาคัดกรอง และดำเนินการแก้ไข/ช่วยเหลือและพัฒนาตามสภาพจริง

3) การจัดประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่ครูประจำกลุ่มจัดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนในกลุ่มของตนได้พูดคุยสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีต่อผู้เรียน ได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางและร่วมมือกันในการส่งเสริมผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จในการเรียนและชีวิต ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา ได้แนวทางในการดูแลป้องกันจากสภาพสังคมที่เป็นภัยแก่ผู้เรียน เช่น การไม่มาร่วมกิจกรรมกลุ่ม การไม่มาสอบ การติดเกม ติดการพนัน การทะเลาะวิวาท ฯลฯ

ขั้นตอนการจัดประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน มีดังนี้

3.1) การเตรียมการก่อนการประชุม

3.1.1) เตรียมข้อมูลผู้เรียน เช่น ผลการเรียน พฤติกรรมผู้เรียน

3.2.2) เตรียมประเด็นการประชุมหรือเอกสารประกอบการประชุม ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

3.1.3) จัดสถานที่และเตรียมอุปกรณ์ประกอบการประชุม

3.2) ขั้นตอนในการดำเนินการประชุม

3.2.1) ครูประจำกลุ่มแนะนำตัวเอง และชี้แจงวัตถุประสงค์การประชุม

3.2.2) ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนแนะนำตนเอง และลงทะเบียนเพื่อแลกเปลี่ยนชื่อ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ อาชีพ เพื่อสร้างเครือข่ายผู้เกี่ยวข้อง

3.2.3) แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สิ่งที่ภูมิใจ และสิ่งที่กังวลใจในตัวผู้เรียน

3.2.4) ครูประจำกลุ่มนำเสนอผลการเรียน และพฤติกรรมของผู้เรียนในภาพรวม หรือรายกรณี

3.2.5) ครูประจำกลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนร่วมกันหาแนวทางการแก้ปัญหา ส่งเสริม และพัฒนาศักยภาพผู้เรียน

ปัจจัยความสำเร็จของการประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน

- ครูประจำกลุ่มรู้จักผู้เรียนในกลุ่มเป็นอย่างดี มีการเตรียมข้อมูลเพื่อสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน

- ครูประจำกลุ่มมีความสามารถในการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- กรณีผู้เรียนกลุ่มปัญหา ครูควรทำใจเป็นกลาง เปิดกว้างไม่ด่วนตำหนิ ยอมรับปัญหาด้วยการรับฟังผู้เกี่ยวข้องก่อน ให้โอกาสผู้เกี่ยวข้องได้ระบายความคับข้องใจ ประเมินความเข้าใจถึงปัญหา และตกลงวิธีการแก้ไขร่วมกัน ซึ่งทั้งสองฝ่ายยอมรับและปฏิบัติได้
- ครูประจำกลุ่มมีการวางแผนร่วมกับผู้เรียนในการจัดประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน
- ครูประจำกลุ่มมีการจัดทำทำเนียบผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนเพื่อเป็นข้อมูลการสื่อสารกับผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ หรืออาจสร้างช่องทางการสื่อสาร เช่น ไลน์กลุ่ม เฟสบุ๊คเมสเซนเจอร์ อินสตาแกรม ฯลฯ เพื่อความสะดวกในการสื่อสาร

4) การสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เป็นการช่วยเหลือผู้เรียนโดยอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การโทรศัพท์สนทนา การส่งหนังสือแจ้งทางไปรษณีย์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ สื่อโซเชียลมีเดีย ฯลฯ ซึ่งล้วนต้องอาศัยทักษะการสื่อสารที่เหมาะสม และการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนเป็นสำคัญ

5) การจัดกิจกรรมเสริมสร้างทักษะชีวิต และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นการช่วยเหลือผู้เรียนโดยการจัดโครงการ/กิจกรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านตามความถนัดของตน การประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การยกระดับคุณภาพชีวิตของตน ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม หรือเพื่อประโยชน์แห่งความรอบรู้ของตน เช่น โครงการเสริมภูมิคุ้มกันและป้องกันยาเสพติด โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพศวิถีศึกษาและทักษะชีวิต โครงการส่งเสริมสุขภาพกาย-สุขภาพจิต กิจกรรมลูกเสือ อาสายุวกาชาด ฯลฯ

2.4 การป้องกันและแก้ไขปัญหา

ในการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน ครูประจำกลุ่มควรให้ความเอาใจใส่กับผู้เรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่สำหรับผู้เรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหานั้น จำเป็นอย่างมากที่ต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด และหาวิธีการช่วยเหลือ ทั้งการป้องกันและการแก้ไขปัญหา โดยไม่ปล่อยปละละเลยผู้เรียนจนกลายเป็นปัญหาของสังคม การสร้างภูมิคุ้มกัน การป้องกัน และแก้ไขปัญหาของผู้เรียน จึงเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของครูประจำกลุ่มในการพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป

การป้องกันและการแก้ไขปัญหาให้กับผู้เรียนนั้น มีหลายเทคนิควิธีการ แต่สิ่งที่ครูประจำกลุ่มจำเป็นต้องดำเนินการมีอย่างน้อย 2 ประการ คือ การให้คำปรึกษาเบื้องต้น และ การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

1) การให้คำปรึกษาเบื้องต้น การให้คำปรึกษาเบื้องต้นกับผู้เรียนเป็นการช่วยเหลือผ่อนคลายปัญหาให้ลดน้อยลง ทั้งด้านความรู้สึก ความคิด และการปฏิบัติตนของผู้เรียนในทางที่ไม่ถูกต้อง โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามหรือพึงประสงค์ รูปแบบการให้คำปรึกษานอกจากเป็นการให้บริการแบบพบหน้าหรือเดินมาขอรับบริการด้วยตนเองแล้ว ยังสามารถพัฒนาได้หลากหลายรูปแบบและช่องทางตามความพร้อมและความต้องการของสถานศึกษา หรือตามความสนใจ รวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเพิ่มการเข้าถึงบริการ เช่น ให้คำปรึกษาทางโทรศัพท์ ให้คำปรึกษาออนไลน์ ทางไลน์ส่วนตัว เฟสบุ๊คเมสเซนเจอร์ อินสตาแกรม ฯลฯ

ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การปรึกษาเบื้องต้นมีประสิทธิภาพในการช่วยเหลือผู้เรียน ครูประจำกลุ่มควรมีความรู้และทักษะพื้นฐาน ดังนี้

- จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนวและให้คำปรึกษา (ปรากฏในบทที่ 2)
- ขั้นตอนและทักษะการให้คำปรึกษา (ปรากฏในบทที่ 3)
- แนวทางการแก้ไขปัญหาของผู้เรียนในแต่ละลักษณะปัญหา เช่น ด้านการเรียน สุขภาพ ครอบครัว หรือการใช้สารเสพติด การพนัน

2) การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของผู้เรียน นอกจากจะให้คำปรึกษาเบื้องต้นแล้ว การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการช่วยเหลือผู้เรียนก็เป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้การช่วยเหลือมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของครูทุกคน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน โดยครูประจำกลุ่มสามารถคิดพิจารณากิจกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาของผู้เรียนได้หลายแนวทาง ซึ่งในที่นี้สรุปไว้ 5 แนวทางที่จำเป็น คือ

2.1) การใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมในสถานศึกษาที่จัดเพิ่มเติม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หรือศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน นอกเหนือจากที่หลักสูตรกำหนด เช่น ทักษะชีวิต ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตในสังคมหรือการเตรียมตัวสำหรับการทำงาน ซึ่งทางสถานศึกษาอาจพัฒนาหลักสูตรในรูปแบบออนไลน์ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสมัครใจและได้รับหน่วยกิตการเรียนเพื่อจูงใจให้เข้ามาเรียนรู้ ทั้งนี้ อาจประสานความร่วมมือกับบุคลากรสาธารณสุขในการสนับสนุนด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน ทั้งด้านการส่งเสริม การป้องกัน และการแก้ไขปัญหาด้วยการให้การปรึกษาแนะนำแนวทางการจัดกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ในสถานศึกษา หรือองค์ความรู้ในการพัฒนาหลักสูตร

2.2) การใช้กิจกรรมระหว่างการพบกลุ่ม เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อปรับพฤติกรรมผู้เรียนทั้งรายบุคคลและรายกลุ่มในระหว่างการพบกลุ่ม ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยง โดยวิเคราะห์หาสาเหตุปัญหาของผู้เรียน และเลือกวิธีหรือเทคนิคการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาของผู้เรียน

2.3) การใช้กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน หรือเพื่อนคู่หู เป็นกิจกรรมที่ครูประจำกลุ่มให้ผู้เรียนได้ดูแลช่วยเหลือกัน ซึ่งอาจจัดเป็นคู่ (Buddy) หรือเป็นกลุ่มโดยคัดเลือกผู้เรียนที่มีจุดแข็งด้านสัมพันธภาพ มีความมั่นคง มีความเป็นผู้นำ หรือมีความสามารถเฉพาะด้านที่จะนำไปใช้ในการดูแลช่วยเหลือเพื่อน เช่น ด้านการเรียน ดนตรี ศิลปะ ฯลฯ

2.4) การใช้กิจกรรมซ่อมเสริม เป็นกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการเรียนของผู้เรียน ครูประจำกลุ่มหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องร่วมกันวางแผนการสอนซ่อมเสริมให้แก่ผู้เรียนที่เรียนอ่อน เรียนช้า ไม่ทันเพื่อน โดยพิจารณาประเมินผู้เรียน เพื่อแยกประเภทของปัญหาการเรียนจากสาเหตุที่แตกต่างกัน เช่น เรียนช้าจากข้อจำกัดทางความสามารถทางเชาวน์ปัญญา หรือจากปัญหาพฤติกรรมอารมณ์ของผู้เรียน แล้วดำเนินการแก้ไขปัญหาต่อไป

2.5) การใช้กิจกรรมสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เป็นการช่วยเหลือผู้เรียนโดยอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การโทรศัพท์สนทนา การส่งหนังสือแจ้งทางไปรษณีย์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ สื่อโซเชียลมีเดีย ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังมีข้อพึงตระหนักในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของผู้เรียน ดังนี้

1) การรักษาความลับ

1.1) เรื่องราวข้อมูลของผู้เรียนที่ต้องช่วยเหลือแก้ไข ไม่ควรนำไปเปิดเผย ยกเว้นเพื่อขอความร่วมมือในการช่วยเหลือผู้เรียนกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยไม่ระบุชื่อ-สกุลจริงของผู้เรียน และการเปิดเผยควรเป็นไปในลักษณะที่ให้เกียรติผู้เรียน

1.2) บันทึกข้อมูลการช่วยเหลือผู้เรียน ควรเก็บไว้ในที่เหมาะสมและสะดวกในการเรียกใช้

1.3) การรายงานการช่วยเหลือผู้เรียน ควรรายงานในส่วนที่เปิดเผยได้ โดยให้เกียรติและคำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

2) การแก้ไขปัญหา

2.1) การช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของผู้เรียน ต้องพิจารณาสาเหตุของปัญหาให้ครบถ้วน และหาวิธีการช่วยเหลือให้เหมาะสมกับสาเหตุนั้น ๆ เพราะปัญหามิได้เกิดจากสาเหตุเพียงสาเหตุเดียว แต่อาจจะเกิดจากหลายสาเหตุที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน

2.3) ปัญหาที่เหมือนกันของผู้เรียนแต่ละคน ไม่จำเป็นต้องเกิดจากสาเหตุที่เหมือนกัน และวิธีการช่วยเหลือที่ประสบความสำเร็จกับผู้เรียนคนหนึ่ง ก็อาจไม่เหมาะกับผู้เรียนอีกคนหนึ่ง เนื่องจากความแตกต่างของบุคคล ดังนั้นการช่วยเหลือผู้เรียนโดยเฉพาะการให้คำปรึกษาจึงไม่มีสูตรการช่วยเหลือสำเร็จตายตัว เพียงแต่มีแนวทาง กระบวนการหรือทักษะการช่วยเหลือที่ครูประจำกลุ่มแต่ละคนสามารถเรียนรู้ ฝึกฝน เพื่อการนำไปใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละปัญหาในผู้เรียนแต่ละคน

ในการดูแลผู้เรียนที่พบปัญหาหรือความเสี่ยง แม้ได้รับการดูแลช่วยเหลือแล้ว ครูประจำกลุ่มควรได้มีการติดตามเฝ้าระวังผู้เรียนอย่างใกล้ชิด โดยประสานความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้องและเพื่อนสนิทของผู้เรียนอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง เป็นเวลาอย่างน้อย 1 เดือน โดยผ่านช่องทางออนไลน์หรือสื่อสารแบบนัดพบ ในกรณีที่เหตุไม่ฉุกเฉินมากนัก และครูประจำกลุ่มควรนัดผู้เรียนเข้าพบ 1 ครั้งต่อสัปดาห์ เพื่อติดตามดูแลอย่างต่อเนื่อง แต่หากพบว่ามีกรณีเหตุฉุกเฉินหรือพบกรณีที่ต้องกำกับติดตามเป็นพิเศษ ต้องนัดพบผู้เรียนเพื่อติดตามให้บ่อยมากขึ้น เช่น ทุกวันหรือพิจารณาการติดตามตามประเภทของเหตุการณ์

2.5 การส่งต่อ

ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของผู้เรียนโดยครูประจำกลุ่ม อาจมีกรณีที่บางปัญหามีความยากต่อการช่วยเหลือ หรือช่วยเหลือแล้วผู้เรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ก็ควรดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านต่อไป เพื่อให้ปัญหาของผู้เรียนได้รับการช่วยเหลืออย่างถูกทางและรวดเร็วขึ้น หากปล่อยให้เป็นบทบาทหน้าที่ของครูประจำกลุ่มคนใดคนหนึ่งเพียงลำพัง ความยุ่งยากของปัญหาอาจมีมากขึ้น หรือลุกลามกลายเป็นปัญหาใหญ่โตจนยากต่อการแก้ไข ซึ่งครูประจำกลุ่มสามารถดำเนินการได้ตั้งแต่กระบวนการรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคลหรือการคัดกรองผู้เรียนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหาของผู้เรียนในแต่ละกรณี

1) แนวทางการพิจารณาส่งต่อโดยครูประจำกลุ่ม

1.1) ผู้เรียนมีพฤติกรรมคงเดิม หรือไม่ดีขึ้น หรือแย่ลง แม้ว่าครูประจำกลุ่มจะดำเนินการช่วยเหลือด้วยวิธีการใด ๆ

1.2) ผู้เรียนไม่ให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือของครูประจำกลุ่ม เช่น นัดให้มาพบแล้วไม่มาตามนัดอยู่เสมอ ให้ทำกิจกรรมเพื่อการช่วยเหลือก็ไม่ยินดีร่วมกิจกรรมใด ๆ ฯลฯ

1.3) ปัญหาของผู้เรียนเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น เกี่ยวข้องกับความซับซ้อนของสภาพจิตใจที่จำเป็นต้องให้การช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด หรือมีความจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ

ตัวอย่างปัญหาของผู้เรียนที่ควรส่งต่อเพื่อการตรวจรักษา

- ผู้เรียนที่มีความคิดฆ่าตาย พยายามฆ่าตัวตาย หรือเคยลงมือฆ่าตัวตายแล้ว
- ผู้เรียนที่มีอาการของโรคจิต เช่น ได้ยินเสียงแว่ว เห็นภาพหลอน หวาดระแวง มีความคิดผิดปกติรุนแรง พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงจนไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขได้

- ผู้เรียนที่ตั้งครรภ์ไม่พร้อม หรือมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม
- ผู้เรียนติดสารเสพติด โดยไม่สามารถหยุดใช้ได้เอง ซึ่งอาจเกิดจากภาวะเสพติดที่รุนแรง เรื้อรัง มีอาการอยากยา ซึ่งอาจบรรเทาได้ด้วยการบำบัดรักษาจากผู้เชี่ยวชาญ หรือสิ่งแวดล้อมในครอบครัวไม่เอื้ออำนวยต่อการเลิกยา หรือมีบทบาทเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติด
- ผู้เรียนที่มีปัญหาอารมณ์รุนแรง เช่น ซึมเศร้า แยกตัว หรือวิตกกังวล ก้าวร้าว ควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้
- ผู้เรียนที่ถูกทารุณกรรม ทั้งทางร่างกาย จิตใจ หรือทางเพศ
- ผู้เรียนที่ประสบเหตุการณ์รุนแรงในชีวิต เช่น การฆาตกรรม การข่มขืน อุบัติเหตุที่มีการสูญเสียรุนแรง
- ปัญหาการเรียน ปัญหาอารมณ์ และปัญหาพฤติกรรมอื่น ๆ ที่รุนแรง

ในการส่งต่อผู้เรียนเพื่อการดูแล การเขียนรายงานปัญหาของผู้เรียนเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการให้ข้อมูลแก่ผู้ดูแลอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีความต่อเนื่อง สอดคล้อง และประหยัดเวลา ควรแจ้งข้อมูลตามเหตุการณ์จริง โดยหลีกเลี่ยงการนำเสนอข้อมูลที่อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อผู้เรียน เช่น ข้อมูลเรื่องเพศ หรือปัญหายาเสพติด ตลอดจนหลีกเลี่ยงการแสดงความรู้สึกของผู้รายงาน วิพากษ์วิจารณ์ และตัดสินการกระทำของผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน

2) ประเภทการส่งต่อ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

2.1) การส่งต่อภายใน หากปัญหาของผู้เรียนมีความรุนแรงเกินความสามารถของครูประจำกลุ่ม เช่น ปัญหาเกี่ยวกับจิตใจ ความรู้สึก ปัญหาพฤติกรรมที่ซับซ้อนหรือรุนแรง ฯลฯ ให้ครูประจำกลุ่มส่งต่อไปยังครูหรือบุคลากรที่สามารถให้การช่วยเหลือผู้เรียนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหา เช่น ศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

2.2) การส่งต่อภายนอก เป็นการส่งเสริมผู้เรียนไปยังผู้เชี่ยวชาญภายนอก หากพิจารณาเห็นว่าเป็นกรณีปัญหาที่มีความยากเกินกว่าศักยภาพของสถานศึกษาจะดูแลช่วยเหลือได้ เช่น ศูนย์การศึกษาพิเศษ โรงพยาบาล สถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับเด็กพิเศษ หน่วยงานในสังกัดกรมสุขภาพจิต สำนักงานคุ้มครองสิทธิ การช่วยเหลือทางกฎหมาย บริการสายด่วนสุขภาพจิต 1323 เจ้าหน้าที่ อสม. ที่ผ่านการอบรม ฯลฯ

ตารางที่ 5.2 หน่วยงานที่รองรับการส่งต่อ

หน่วยงานที่รองรับการส่งต่อ	ที่อยู่
ศูนย์บริการสาธารณสุข 33 วัดหงส์รัตนาราม สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร	127 ซอยวังเดิม 2 แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เบอร์โทรศัพท์ 02 472 5895
กรมสุขภาพจิต สถาบันราชานุกูล	4737 ถนนดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร 10400 เบอร์โทรศัพท์ 02 248 8900
กรมกิจการเด็กและเยาวชน	อาคารกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ชั้น 15-17 เลขที่ 1034 ถนนกรุงเกษม แขวงคลองมหานาค เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร 10100 เบอร์โทรศัพท์ 02 255 5850 -7 02 253 9116 -7

หน่วยงานที่รองรับการส่งต่อ	ที่อยู่
บ้านพักเด็กและครอบครัว (สสส.)	ครอบคลุม ทั้ง 77 จังหวัด เบอร์โทรศัพท์ 1300 ตลอด 24 ชั่วโมง
มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก	เลขที่ 979 ซอยจรัญสนิทวงศ์ 12 แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร 10600 เบอร์โทรศัพท์ 02 412 0739, 02 412 1196 02 864 1421 E-mail: cpcrheadoffice1981@gmail.com

3) แนวทางดำเนินการส่งต่อผู้เรียน

3.1) ครูประจำกลุ่มประสานกับผู้รับผิดชอบงานแนะแนวและให้คำปรึกษาหรือผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกที่จะช่วยเหลือผู้เรียน

3.2) สรุปข้อมูลส่วนตัวของผู้เรียนที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือและวิธีการช่วยเหลือที่ผ่านมา รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นจากการช่วยเหลือโดยมีแบบบันทึกการส่งต่อ

3.3) ครูประจำกลุ่มควรชี้แจงให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความจำเป็นในการส่งต่อ ให้ผู้เรียนมีความรู้สึกที่ดี และยินดีที่จะพบผู้รับส่งต่อ

3.4) ครูประจำกลุ่มนัดวัน เวลา สถานที่ที่จะพบผู้รับส่งต่อ

3.5) ติดตามผลการช่วยเหลือผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ

4) การติดตามและรายงานผลการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

หลังจากครูประจำกลุ่มได้ให้การดูแลช่วยเหลือผู้เรียนตามกระบวนการแล้ว ให้มีการติดตามผลการช่วยเหลือที่เกิดกับผู้เรียนว่า สามารถช่วยเหลือผู้เรียนในการส่งเสริมพัฒนา ป้องกันหรือแก้ปัญหาให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นหรือไม่ และจัดให้มีการรายงานผลการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนต่อผู้บริหารสถานศึกษา

ตัวอย่างแผนจัดกิจกรรมดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

แผนการจัดกิจกรรมแนะแนว เรื่อง คุณค่าของฉัน

ระดับชั้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567

จำนวน 1 ชั่วโมง

ศกร.ตำบล..... **สกร.ระดับอำเภอ**.....

สาระสำคัญ

การที่คนเรารู้จักตนเองในทุก ๆ ด้าน จะช่วยให้เรามีการวางแผนชีวิตได้ดีขึ้น การทำแบบสำรวจตนเองในแง่มุมต่าง ๆ เป็นวิธีการที่ช่วยให้เราเข้าใจและรู้จักตนเองมากขึ้น ผู้เรียนในระดับชั้น ม.ปลาย เป็นช่วงวัยที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย และจิตใจ มีเหตุการณ์ที่ต้องตัดสินใจเลือกหลายเหตุการณ์ จำเป็นต้องให้ผู้เรียนรู้จักตนเองเบื้องต้นเป็นฐานในการวางแผนชีวิตต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รู้จัก เข้าใจ รัก และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข

กระบวนการจัดกิจกรรม

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ครูสนทนากับผู้เรียนโดยใช้คำถาม ว่า

“เคยมีคนถามเราบ้างหรือไม่ว่าเราเป็นคนอย่างไร”

- ผู้เรียนตอบคำถามได้หรือไม่
- ผู้เรียนลำบากใจในการตอบหรือไม่ ถ้าผู้เรียนลำบากในการตอบ ร่วมกันวิเคราะห์ว่าเป็นเพราะเหตุใด เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้เรียนตอบว่า เพราะไม่รู้จักตนเอง

ขั้นจัดกิจกรรม

1. ครูชี้แจงให้ผู้เรียนเห็นว่า การรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้เราเข้าใจตนเองมากขึ้น และหากมีใครตั้งคำถามดังกล่าวข้างต้น เราก็จะตอบคำถามได้ง่ายขึ้น
2. ครูให้ผู้เรียนทำแบบสำรวจตนเอง โดยแจกแบบสำรวจตนเองให้ผู้เรียนคนละ 1 ชุด
3. ครูอธิบายวิธีการทำแบบสำรวจ และให้เวลาผู้เรียนทำให้เสร็จภายใน 1 คาบ
4. ครูเก็บรวบรวมแบบสำรวจและนำไปสรุปเป็นข้อมูลเป็นรายบุคคลเพื่อช่วยให้ครูรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล

กิจกรรมสรุป

1. ครูให้ข้อคิดและสรุปว่า ในการทำแบบสำรวจตนเองทำให้ผู้เรียนได้รู้จักตนเอง
2. ครูและผู้เรียนร่วมกันสรุปผลที่ได้จากกิจกรรม และผู้เรียนบันทึกความรู้ ความสุขที่ได้ทำกิจกรรม

สื่อเครื่องมือ นวัตกรรม

แบบวัดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของนักศึกษาสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้

การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้

1. สังเกตการทำกิจกรรม เช่น จากการตอบคำถามของผู้เรียน
2. สรุปข้อมูลจากการทำแบบสำรวจตนเอง

บันทึกหลังการจัดกิจกรรม

.....

.....

เครื่องมือประเมิน

แบบสังเกตพฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรม

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย / ลงในช่องรายการสังเกตพฤติกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติ

เลขที่	ชื่อ - สกุล	รายการ						สรุปผลการประเมิน	
		ร่วมมือในการทำกิจกรรม		กล้าแสดงออกในการร่วมสนทนา/สรุป		เข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน			
		ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน

เกณฑ์การประเมิน

ผ่านตั้งแต่ 2 รายการ ถือว่า **ผ่าน**

ผ่าน 1 รายการ ถือว่า **ไม่ผ่าน**

ลงชื่อ_____ผู้เรียน/ผู้ประเมิน

(_____)

_____/_____/_____

บทที่ 6
เครื่องมือเพื่อการแนะแนวและให้คำปรึกษา

1. องค์ประกอบสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อการแนะแนวและให้คำปรึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของผู้รับบริการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ถูกต้อง และนำไปสู่การพัฒนา แนะนำ หรือช่วยเหลือ ผู้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ทักษะในการรวบรวมข้อมูล และบุคลิกภาพของผู้เก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

ในการรวบรวมข้อมูลของผู้รับบริการ ครูควรใช้เทคนิค วิธีการ และเครื่องมือหลาย ๆ ชนิด เพื่อยืนยันความถูกต้อง ก่อนนำข้อมูลไปประมวลผล เพื่อหาแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาหรือช่วยเหลือผู้รับบริการต่อไป ซึ่งเครื่องมือที่ครูสามารถนำมาใช้ในการรวบรวมข้อมูล เช่น อัตชีวประวัติ การสัมภาษณ์ การสังเกต ระเบียนสะสม การเยี่ยมบ้าน เยี่ยมชุมชน ระเบียนพฤติการณ์ การทดสอบ สังคมมิติ การศึกษารายกรณี ฯลฯ เครื่องมือดังกล่าวควรเป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพ ได้รับการยอมรับ มีมาตรฐาน เชื่อถือได้ และสอดคล้องกับลักษณะของข้อมูลที่ต้องการ

1.2 ทักษะในการรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลให้ได้ข้อเท็จจริงเพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือ ส่งเสริม พัฒนาที่เหมาะสมนั้น นอกจากครูจะรู้และเข้าใจคุณสมบัติของเครื่องมือแต่ละชนิดเป็นอย่างดีแล้ว ครูต้องมีทักษะหรือศิลปะที่จะให้ผู้รับบริการเปิดเผยข้อมูลที่เป็นจริงของตนด้วยความรู้สึกที่ปลอดภัย และมั่นใจว่าจะได้รับการช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ ซึ่งทักษะที่จำเป็นต้องใช้ ได้แก่

1) ทักษะการสังเกต ครูต้องใช้การสังเกตเพื่อรับรู้ความรู้สึก ความพร้อมของผู้รับบริการที่แสดงออกด้วยกริยา ท่าทาง และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คำพูด เช่น สีหน้า สายตา น้ำเสียง และพฤติกรรมอื่น ๆ ให้การพูดคุยกับผู้รับบริการเป็นไปด้วยความเข้าใจ เห็นใจ ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับบริการรู้สึกเป็นกันเอง กล้าที่จะพูดคุย เปิดเผยความคิดหรือความรู้สึกที่แท้จริงของตนออกมา

2) ทักษะการฟัง การฟังที่มีประสิทธิภาพ ครูควรสนใจสิ่งที่ผู้รับบริการสื่อสารออกมาที่มิใช่เพียงคำพูดเท่านั้น แต่ต้องเป็นการฟังที่สามารถสัมผัสถึงความรู้สึกของผู้พูดได้ ซึ่งอาจได้มาจากการฟังเนื้อหา น้ำเสียง การสังเกตสีหน้า แววตา กิริยาท่าทางของผู้พูดขณะพูด และต้องเป็นการฟังที่ปราศจากอคติ ไม่คิดต่อต้านหรือคัดค้าน

3) ทักษะการถาม การถามจะช่วยให้ผู้รับบริการได้ทบทวนตัวเอง ซึ่งบางประเด็นอาจไม่เคยคิดมาก่อน ดังนั้น การถามที่ดีจึงควรที่เป็นการถามเพื่อช่วยให้ผู้รับบริการได้ไตร่ตรองความเข้าใจตนเอง และนำไปสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงตนเอง เช่น คำถามที่ลงท้ายด้วย “เช่นไร” “อย่างไร” “อะไรบ้าง” “วิธีใด” รวมทั้งควรหลีกเลี่ยงคำถามที่ลงท้ายด้วย “ทำไม” เพราะคำถามลักษณะนี้มักจะนำไปสู่การใช้เหตุผลต่าง ๆ ซึ่งเหตุผลนั้นอาจมีบางส่วนที่ไม่เป็นจริงได้

1.3 บุคลิกภาพของผู้เก็บรวบรวมข้อมูล

นอกจากเครื่องมือที่มีคุณภาพและทักษะการรวบรวมข้อมูลแล้ว ครูจำเป็นจะต้องมีบุคลิกภาพที่ทำให้ผู้รับบริการยอมรับและไว้วางใจ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ซึ่งบุคลิกภาพที่สำคัญได้แก่

1) มีใจกว้างและยืดหยุ่น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้รับบริการ และยอมรับประสบการณ์ของผู้รับบริการได้โดยไม่ตัดสินความถูกผิด

2) มองโลกในแง่ดี เห็นคุณค่าและจุดดีในตัวผู้รับบริการ ซึ่งจะช่วยให้ผู้รับบริการมองเห็นส่วนดีและคุณค่าในตัวเอง มีกำลังใจที่จะพัฒนาตนเองให้เต็มความสามารถต่อไป

3) มีท่าทีที่อบอุ่นและเอาใจใส่ การแสดงความอบอุ่นและเอาใจใส่ สามารถทำได้หลายวิธี ทั้งด้วยการแสดงสีหน้า ท่าทาง คำพูด หรือการสัมผัส เป็นการแสดงความสนใจและให้ความสำคัญซึ่งผู้รับบริการทุกคนล้วนต้องการทั้งสิ้น

4) มีวุฒิภาวะและมีความกลมกลืน ครูที่มีวุฒิภาวะและมีความกลมกลืน จะสามารถทำงานและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนเองได้เหมาะสมกับความพอใจของผู้รับบริการ มีความมั่นคงทางอารมณ์ และยอมรับจุดอ่อนของตนเอง ไม่ใช้อำนาจของตนในการชี้นำผู้รับบริการ

5) มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม

2. ตัวอย่างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของผู้รับบริการ

2.1 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของผู้รับบริการ

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของผู้รับบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา เป็นเครื่องมือที่ครูหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจัดทำหรือเลือกใช้ในการรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน เช่น ข้อมูลส่วนตัวและพื้นฐานทางครอบครัว เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับผู้รับบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา ข้อมูลเกี่ยวกับบิดามารดา ครอบครัว ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านและเพื่อนบ้าน ชุมชน ข้อมูลประวัติการศึกษาและผลการเรียน ข้อมูลเกี่ยวกับความสามารถพิเศษ ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพและสมรรถภาพ ข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจและการวางแผนชีวิต ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคม ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึกและปัญหา ฯลฯ

2.1.1 แบบเก็บข้อมูลคัดกรองผู้เรียนรายบุคคล

แบบเก็บข้อมูลคัดกรองผู้เรียนรายบุคคลเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียนโดยใช้วิธีการสอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้เรียนเหมาะสำหรับใช้ช่วงต้นของการศึกษา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคลไว้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ และสามารถใช้ได้ตลอดภาคการศึกษา

กลุ่มเรียน.....
ครูผู้รับผิดชอบ.....

แบบเก็บข้อมูลคัดกรองผู้เรียนรายบุคคล สังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้

ศกร.ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

คำชี้แจง : ให้ครูบันทึกข้อมูลของผู้เรียน หรือ ให้ผู้เรียนได้บันทึกข้อมูลของตนเองตามประเด็นด้านล่างตามความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน

1. ข้อมูลพื้นฐาน

ชื่อ-สกุล .....อายุ.....ปี
เกิดเมื่อ (ว/ด/ป) ..... Facebook .....Line ID.....
ชื่อเล่น..... เพศ ( ) ชาย ( ) หญิง สถานภาพ ( ) โสด ( ) สมรส ( ) หย่าร้าง ( ) หม้าย
รหัสนักศึกษา..... ภาคเรียนที่..... ระดับ.....

ตอนที่ 2 ประวัติการศึกษาและผลการเรียน

2. ข้อมูลผลการเรียนที่ผ่านมา

วิชาที่ชอบ..... วิชาที่ไม่ชอบ.....
วิชาที่ถนัด..... วิชาที่ไม่ถนัด.....
งานอดิเรก..... สิ่งที่ผู้เรียนต้องการพัฒนาตนเอง.....
อาชีพที่ทำอยู่ในปัจจุบัน.....
อาชีพเสริม.....
อาชีพที่เคยทำ.....
อาชีพที่ใฝ่ฝัน.....

3. ระดับผลการเรียนเฉลี่ยที่ผ่านมา.....

4. ความสามารถพิเศษ/ความสามารถที่โดดเด่น

4.1 ความสามารถพิเศษ

( ) ดนตรีและขับร้อง ระบุ..... ( ) กีฬา ระบุ.....
( ) ศิลปหัตถกรรม ระบุ..... ( ) งานช่าง ระบุ.....
( ) คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยี ระบุ..... ( ) นาฏศิลป์ ระบุ.....
( ) วิทยาศาสตร์ ระบุ..... ( ) ไม่มี
อื่น ๆ ระบุ.....

4.2 ความสามารถที่โดดเด่น

( ) ด้านความถนัด ระบุ.....
( ) ด้านกิจกรรม ระบุ.....
( ) ด้านสังคม/ความเป็นผู้นำ/จิตอาสา ระบุ.....
( ) ด้านการสื่อสาร/การพูด ระบุ.....
( ) ด้านอื่น ๆ ระบุ.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลการคัดกรองผู้เรียน (ครูเป็นผู้กรอกข้อมูล โดยวิธีการสอบถามหรือสัมภาษณ์)

5. ด้านการเรียน

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
5.1 ผลการเรียน [ ] ระดับประถมศึกษาผลการเรียนเฉลี่ย < 2.00 [ ] ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการเรียนเฉลี่ย < 2.00 [ ] ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายผลการเรียนเฉลี่ย < 2.00	5.1 ผลการเรียน [ ] ระดับประถมศึกษาผลการเรียนเฉลี่ย < 1.00 [ ] ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการเรียนเฉลี่ย < 1.00 [ ] ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายผลการเรียนเฉลี่ย < 1.00

ความคิดเห็นด้านการเรียน โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
5.2 พฤติกรรมทางการเรียน [ ] ขาดติดต่อมากกว่า 3 ครั้ง [ ] มีเวลาเรียนน้อยกว่า 80% ของเวลาเรียนในรายวิชานั้น [ ] การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน น้อยกว่า 20 ชม.	5.2 พฤติกรรมทางการเรียน [ ] ขาดติดต่อมากกว่า 5 ครั้ง [ ] มีเวลาเรียนน้อยกว่า 60% ของเวลาเรียนในรายวิชานั้น [ ] การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน น้อยกว่า 10 ชม. [ ] การขาดสอบ

ความคิดเห็นด้านการเรียน โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนระดับก่อนหน้านี้ [ ] อ่านคำพื้นฐานไม่คล่อง [ ] เขียนคำพื้นฐานไม่คล่อง [ ] ผลการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ และเขียนสื่อความอยู่ในระดับ 1 [ ] คิดคำนวณ บวก ลบ คูณ หารไม่คล่องตามระดับที่เรียน [ ] อ่านและเขียนได้ไม่คล่อง	5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนก่อนหน้านี้ [ ] อ่านคำพื้นฐานไม่ได้ [ ] เขียนคำพื้นฐานไม่ได้ [ ] ผลการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ และเขียนสื่อความไม่ผ่าน [ ] คิดคำนวณ บวก ลบ คูณ หารไม่ได้ ตามระดับที่เรียน [ ] อ่านและเขียนไม่ได้

ความคิดเห็นด้านการเรียน โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

6. ด้านภาวะทุพโภชนาการ

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
6.1 ภาวะทุพโภชนาการ [ ] น้ำหนักเทียบกับอายุ (ค่อนข้างน้อย ค่อนข้างมาก) [ ] ส่วนสูงเทียบอายุ (ค่อนข้างเตี้ย ค่อนข้างสูง) [ ] ส่วนสูงเทียบน้ำหนัก (เริ่มอ้วน ค่อนข้างผอม)	6.1 ภาวะทุพโภชนาการ [ ] น้ำหนักเทียบกับอายุ(น้อยกว่าเกณฑ์/มากกว่าเกณฑ์) [ ] ส่วนสูงเทียบอายุ (เตี้ย สูง) [ ] ส่วนสูงเทียบน้ำหนัก (อ้วน ท้วม ผอม)

ความคิดเห็นด้านสุขภาพและโรคประจำตัว โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
6.2 สุขภาพและโรคประจำตัว [ ] มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วย แต่ไม่กระทบต่อการเรียน/พบกลุ่ม และการใช้ชีวิตประจำวัน [ ] ได้รับบาดเจ็บ/พักฟื้น แต่ไม่กระทบต่อการเรียน/พบกลุ่ม และการใช้ชีวิตประจำวัน [ ] มีปัญหาด้านสายตา แต่ไม่กระทบทางการเรียน/พบกลุ่ม	6.2 สุขภาพและโรคประจำตัว [ ] มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยบ่อย และกระทบต่อการเรียน/พบกลุ่ม และการใช้ชีวิตประจำวัน [ ] ได้รับบาดเจ็บ/พักฟื้น ซึ่งกระทบต่อการเรียน/พบกลุ่ม และการใช้ชีวิตประจำวัน [ ] มีปัญหาด้านสายตา กระทบทางการเรียน/พบกลุ่ม

ความคิดเห็นด้านสุขภาพและโรคประจำตัว โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

7. ด้านพฤติกรรม อารมณ์ สังคม

แนวทางการสอบถาม สัมภาษณ์ เช่น

- มีเรื่องอะไรกังวลใจบ้างไหม
- คิดถึงเรื่องที่กังวลใจบ่อยไหม
- เรื่องอะไรที่จะทำให้รู้สึกหงุดหงิดบ้าง
- มีภาวะนอนไม่หลับหรือไม่ บ่อยไหม
- ฯลฯ

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง
7.1 กลุ่มอารมณ์ซึมเศร้าและวิตกกังวล [ ] เครียด หงุดหงิดง่าย [ ] ท้อแท้ เบื่อหน่าย [ ] ไม่อยากไปเรียน/ไม่อยากเข้าร่วมกิจกรรม

แนวโน้มของผู้เรียน โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง
7.2 กลุ่มการกลั่นแกล้งรังแกและปัญหาการเข้าสังคม [ ] ชอบกีดกัน นินทา ให้ร้ายเพื่อนร่วมชั้น [ ] เพื่อนไม่ให้เข้ากลุ่มทำงาน [ ] ไม่มีเพื่อนสนิท

แนวโน้มของผู้เรียน โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....

8. ด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและการเรียน

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
8.1 รายได้รวมของครอบครัว [ ] รายได้เฉลี่ยของสมาชิกครัวเรือนมากกว่า 3,000-10,000 บาท/คน/เดือน แต่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ [ ] บิดาหรือมารดาหรือผู้ปกครองไม่มีรายได้ (สมาชิกที่ไม่มีรายได้ต้องดูแลจำนวนหลายคน) [ ] บิดามารดา/ผู้ปกครอง ให้เงินผู้เรียนไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายที่จำเป็น (ใช้กรณีผู้เรียนไม่มีอาชีพ) [ ] รายได้ของผู้เรียนเฉลี่ยมากกว่า 3,000-10,000 บาท/เดือน แต่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ	8.1 รายได้รวมของครอบครัว [ ] รายได้เฉลี่ยของสมาชิกครัวเรือน ไม่เกิน 3,000 บาท/คน/เดือน [ ] บิดาและมารดาไม่มีรายได้ หรือผู้ปกครองไม่มีรายได้ [ ] รายได้ไม่พอต่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน [ ] ครอบครัวมีภาระหนี้สินจำนวนมาก/ล้มละลาย [ ] บิดามารดา/ผู้ปกครองไม่ให้/ไม่มีเงินให้ผู้เรียนใช้จ่าย (ใช้กรณีผู้เรียนไม่มีอาชีพ) [ ] รายได้ของผู้เรียนเฉลี่ย ไม่เกิน 3,000 บาท/เดือน [ ] ครอบครัวมีภาระพึ่งพิง

ความคิดเห็นด้านเศรษฐกิจ โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

9. ด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
9.1 ด้านสวัสดิภาพ [ ] เด็กกำพร้า แต่มีผู้ดูแล [ ] ถูกทอดทิ้ง แต่มีผู้ดูแล [ ] เด็กกำพร้าและไม่มีผู้ดูแล [ ] ขัดแย้ง/ทะเลาะกับบุคคลในครอบครัว	9.1 ด้านสวัสดิภาพ [ ] ไม่มีผู้ดูแล [ ] ถูกทอดทิ้งและไม่มีผู้ดูแล [ ] มีความขัดแย้งและมีการใช้ความรุนแรงจากบุคคลในครอบครัว [ ] เล่นการพนัน

ความคิดเห็นด้านสวัสดิภาพ โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
9.2 ด้านความปลอดภัยของที่พักอาศัยและการเดินทาง [ ] สภาพที่พักอาศัยไม่แข็งแรง - มีสภาพทรุดโทรม/ไม่ปลอดภัย/ทำจากวัสดุไม่แข็งแรง - ไม่มีห้องส้วมในที่อยู่อาศัยและบริเวณบ้าน - สภาพแวดล้อมบริเวณบ้านมีความเสี่ยง [ ] ชุมชนที่อาศัยเคยมีเหตุอาชญากรรม [ ] พาหนะหรือสภาพการเดินทางไม่ปลอดภัย [ ] สภาพแวดล้อมระหว่างการเดินทางมีความเสี่ยง [ ] ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายจราจรบางครั้ง	9.2 ด้านความปลอดภัยของที่พักอาศัยและการเดินทาง [ ] สภาพที่พักอาศัยไม่ปลอดภัย ทรุดโทรม [ ] ชุมชนที่อาศัยมีเหตุอาชญากรรมบ่อยครั้ง [ ] ชุมชนที่อาศัยมีอุบัติเหตุบ่อยครั้ง / มีคนติดสารเสพติด [ ] พาหนะและสภาพการเดินทางไม่ปลอดภัย [ ] สภาพแวดล้อมระหว่างการเดินทางไม่ปลอดภัย [ ] ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายจราจรบ่อยหรือเป็นประจำ

ความคิดเห็นด้านสวัสดิภาพ โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

10. ด้านพฤติกรรม

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
10.1 ด้านพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสารเสพติด [ ] อยู่ในชุมชน/สภาพแวดล้อมที่ใช้สารเสพติด [ ] คบเพื่อนในกลุ่มที่เกี่ยวข้องหรือใช้สารเสพติด เช่น บุหรี่ สุรา [ ] เคยทดลองใช้บุหรี่ สุรา และสารเสพติด	10.1 ด้านพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสารเสพติด [ ] เป็นผู้ติดบุหรี่ สุรา หรือการใช้สารเสพติดอื่น ๆ [ ] มีประวัติเกี่ยวข้องกับสารเสพติด

ความคิดเห็นด้านพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสารเสพติด โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
10.2 ด้านพฤติกรรมทางเพศ [ ] เลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ทางเพศ [ ] ใช้โทรศัพท์มือถือและเครื่องมือสื่อสารเกี่ยวกับข้อความ/คลิป/ภาพ/ข้อมูลที่ไม่พึงประสงค์ทางเพศ [ ] แสดงความคิดเห็นและส่งต่อข้อความ/คลิป/ภาพ/ข้อมูลที่ไม่พึงประสงค์ทางเพศ [ ] ทำงานพิเศษที่ เสี่ยงต่อการถูกลวนลาม/ล่วงละเมิด	10.2 ด้านพฤติกรรมทางเพศ [ ] ใช้โทรศัพท์มือถือและเครื่องมือสื่อสารเกี่ยวกับข้อความ/คลิป/ภาพ/ข้อมูลที่ไม่พึงประสงค์ทางเพศบ่อยครั้ง [ ] สร้างและเผยแพร่ข้อความ/คลิป/ภาพ/ข้อมูลที่ไม่พึงประสงค์ทางเพศ [ ] มีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนโดยไม่มีการป้องกัน [ ] ล่วงละเมิดทางเพศผู้อื่น [ ] ตั้งครรภ์

ความคิดเห็นด้านพฤติกรรมทางเพศ โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

แนวทางการพิจารณากลุ่มเสี่ยง	แนวทางการพิจารณากลุ่มมีปัญหา
10.3 ด้านการติดเกม [ ] หมกมุ่นกับการเล่นเกมที่ไม่ใช่การใช้งานตามปกติ [ ] เวลาว่างส่วนใหญ่หมดไปกับการเล่นเกมและเลิกทำกิจกรรมที่เคยชอบ/สนใจ [ ] กระสับกระส่าย หงุดหงิด อารมณ์เสีย เวลาไม่ได้เล่นและอาจถึงขั้นก้าวร้าวได้เมื่อขอให้ถูกเลิกใช้หรือหยุดเล่น [ ] เคยโดดเรียนเพื่อไปเล่นเกมติดต่อกันหลายวัน [ ] ใช้เงินไปกับการซื้อเกมหรือเล่นเกมและกระทบต่อการเรียนรู้	10.3 ด้านการติดเกม [ ] ได้รับการวินิจฉัยจากผู้เชี่ยวชาญว่าเป็นผู้ติดเกม

ความคิดเห็นด้านพฤติกรรมการติดเกม โดยครู

แนวโน้มของผู้เรียน ☐ กลุ่มปกติ.....
☐ กลุ่มเสี่ยง.....
☐ กลุ่มมีปัญหา.....

ตอนที่ 4 ด้านอาชีพ

11. เป้าหมายในการมาเรียน สกร. เพื่ออะไร

☐ เรียนให้จบในระดับที่เข้าศึกษาเท่านั้น ☐ ศึกษาต่อ
☐ นำความรู้ไปพัฒนาอาชีพ ☐ อื่น ๆ.....

12. หากจบการศึกษาจากสถานศึกษาในสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้แล้ว จะศึกษาต่อหรือไม่ ระดับใด สาขาใด สถาบันการศึกษาใด

.....

.....

13. ปัจจุบันประกอบอาชีพอะไรอยู่ หรือทำกิจการอะไร ช่วยเล่าถึงอาชีพ สิ่งที่ที่ทำอยู่ มีการขยายกิจการ หรือต่อยอดอาชีพหรือไม่ อย่างไร เทคนิค/เคล็ดลับจากการทำอาชีพ หรือสิ่งนั้น ๆ (เล่าวิธีการประกอบอาชีพ หรือสิ่งที่ทำอยู่อย่างละเอียด)

.....

.....

14. หากต้องการพัฒนาอาชีพหรือสิ่งที่ทำอยู่ ควรเรียนรู้เรื่องอะไรเพิ่มเติม เพราะเหตุใด และจะหาความรู้เรียนรู้เรื่องนั้นได้จากที่ไหน

.....

.....

15. มีความคิดที่จะเปลี่ยนอาชีพหรือไม่ ต้องการเปลี่ยนไปทำอาชีพใด เพราะเหตุใด คาดว่าอาชีพใหม่จะดีกว่าอาชีพเดิมหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

16. การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน.....

.....

.....

การวิเคราะห์และแปลผล ทำได้ในสองลักษณะ คือ

1. ใช้การรวบรวมข้อมูล และบันทึกในแบบตัวอย่างด้านล่าง หรือที่ผู้เก็บข้อมูลสร้างขึ้นเอง โดยเก็บข้อมูลของกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการให้บริการปรึกษาแนะนำ

2. ใช้การรวบรวมข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามเป็นรายบุคคล โดยจำแนกตามประเด็นข้อคำถาม จะได้ข้อมูลเป็นรายบุคคล และใช้วิธีบรรยายข้อมูลของกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการให้บริการปรึกษาแนะนำ

ตัวอย่าง

ผลการวิเคราะห์แบบสรุปข้อมูลผู้เรียนรายบุคคล เพื่อให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

ศกร.ระดับตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....

ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

ที่	ชื่อ-สกุล (ระบุคำนำหน้าชื่อ)	ชื่อเล่น	วิชา/ผลการเรียน(ระบุ)			ความสามารถพิเศษ	ด้านทักษะอาชีพ	ปัญหาส่วนตัว/สังคม	ปัญหาอื่นๆ (ระบุ)	ความต้องการของชีวิต/เป้าหมาย	ข้อแนะแนว		
			ดี	ปานกลาง	อ่อน						ด้านการศึกษา	ด้านอาชีพ	ด้านส่วนตัว/สังคม
1	นายสิงโต นำโชคดี	สิงโต	ภาษาไทย	ภาษาอังกฤษ สังคม คณิตศาสตร์	-	- นักกีฬาทีมชาติ - ดนตรี - คอมพิวเตอร์ - วิทยาศาสตร์ - งานช่าง	- ขายของออนไลน์ - กรีดยาง	- มีประวัติการเสพยา - รู้สึกว้าเหว่ เบื่อหน่าย - การเข้าสังคม - ติดการพนัน รายได้น้อย - มีประวัติอาชญากรรม ล่วงละเมิดทางเพศคนอื่น - เล่นการพนัน - สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย	-	- ฝึกทักษะคอมพิวเตอร์เพิ่มเติม - อยากเป็นตำรวจ	- ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากสื่อต่าง ๆ	- พัฒนาทักษะการใช้คอมพิวเตอร์เพิ่มเติม - ศึกษาเทคนิคการขายของออนไลน์	- วิเคราะห์ความต้องการของตนเอง - ปรับปรุงบุคลิกภาพ - พูดคุยกับเพื่อนมากขึ้น - ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน

2.1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการ

แบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการ สังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้

ศกร.ระดับตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

คำชี้แจง : ให้ครูบันทึกข้อมูลของผู้รับบริการ หรือ ให้ผู้รับบริการได้บันทึกข้อมูลของตนเองตามประเด็นด้านล่างตามความเป็นจริง

1. ข้อมูลเบื้องต้น

1.1 ชื่อ-สกุล.....

1.2 อายุ.....ปี เบอร์โทร..... Instagram .....
ID line ..... Facebook .....

1.3 วุฒิที่นำมาสมัครเรียน ..... เหตุผลการออก ☐ เพื่อการศึกษาต่อ ☐ จบการศึกษา

1.4 วิชาที่ชอบ .....เพราะว่า.....

1.5 วิชาที่ไม่ชอบ .....เพราะว่า.....

2. ข้อมูลความรู้ ประสบการณ์ ความสนใจ และความต้องการ

2.1 หลักสูตรที่เคยผ่านการอบรม
.....จำนวน..... ชั่วโมง
.....จำนวน.....ชั่วโมง

2.2 ความสามารถพิเศษ .....

2.3 เหตุใดจึงมาสมัครเรียน สกร. .....

2.4 เป้าหมายในการมาเรียน สกร. เพื่ออะไร
☐ เรียนให้จบในระดับที่เข้าศึกษาเท่านั้น ☐ ศึกษาต่อ
☐ นำความรู้ไปพัฒนาอาชีพ ☐ อื่นๆ.....

2.5 หากจบการศึกษาจาก สกร. แล้ว จะศึกษาต่อหรือไม่ ระดับใด สาขาใด สถาบันการศึกษาใด
.....

2.6 ปัจจุบันประกอบอาชีพอะไรอยู่ หรือทำกิจการอะไร ช่วยเล่าถึงอาชีพ สิ่งที่ที่ทำอยู่ มีการขยายกิจการหรือต่อยอดอาชีพหรือไม่ อย่างไร เทคนิค/เคล็ดลับจากการทำอาชีพ หรือสิ่งนั้น ๆ (เล่าวิธีการประกอบอาชีพ หรือสิ่งที่ทำอยู่อย่างละเอียด)
.....

2.7 หากต้องการพัฒนาอาชีพหรือสิ่งที่ทำอยู่ ควรเรียนรู้เรื่องอะไรเพิ่มเติม เพราะเหตุใด และจะหาความรู้/เรียนรู้เรื่องนั้นได้จากที่ไหน
.....

2.8 มีความคิดที่จะเปลี่ยนอาชีพหรือไม่ ต้องการเปลี่ยนไปทำอาชีพใด เพราะเหตุใด คาดว่าอาชีพใหม่จะดีกว่าอาชีพเดิมหรือไม่ อย่างไร
.....

2.9 การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน.....
.....

การวิเคราะห์และแปลผล ทำได้ในสองลักษณะ คือ

ใช้การรวบรวมข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามเป็นรายบุคคล โดยจำแนกตามประเด็นข้อคำถาม จะได้ข้อมูลเป็นรายบุคคล และใช้วิธีบรรยายข้อมูลของกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

2.1.3 แบบบันทึกการเยี่ยมบ้านผู้เรียน

แบบบันทึกการเยี่ยมบ้านผู้เรียน สังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้

ศกร.ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ. .....

คำชี้แจง : ให้ครูบันทึกข้อมูลของผู้เรียน หรือ ให้ผู้เรียนได้บันทึกข้อมูลของตนเองตามประเด็น ด้านล่างตามความเป็นจริง

1. ชื่อ-สกุล.....รหัสประจำตัว .....
2. สถานที่ไปเยี่ยม บ้านเลขที่.....หมู่.....ถนน.....ตำบล.....
   อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์..... โทรศัพท์.....
3. ผู้ปกครองชื่อ.....อาชีพ.....รายได้.....บาท/เดือน
4. สภาพแวดล้อมของครอบครัว
   - ☐ ครอบครัวที่มีสภาพแวดล้อมดี ☐ ครอบครัวที่มีสภาพแวดล้อมไม่ดี
   - ☐ สภาพบ้านมีความแข็งแรงปลอดภัย ☐ สภาพบ้านทรุดโทรม
   - ☐ สภาพแวดล้อมรอบบ้านหรือในชุมชนปลอดภัย ☐ สภาพแวดล้อมรอบบ้านหรือในชุมชนมีความเสี่ยง
5. บรรยากาศในครอบครัว
   - ☐ อบอุ่น/มีเหตุผล/ให้เวลา ☐ ปล่อยปละละเลย
   - ☐ เข้มงวด ☐ อื่น ๆ.....
6. ลักษณะที่อยู่อาศัย ☐ บ้านตนเอง ☐ บ้านญาติ ☐ บ้านเช่า ☐ อื่นๆ.....
7. บุคคลที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ด้วย
   - ☐ อาศัยอยู่กับบิดามารดา ☐ อาศัยอยู่กับบิดา
   - ☐ อาศัยอยู่กับมารดา ☐ อาศัยอยู่กับญาติ(พี่/ป้า/น้า/อา/ปู่/ย่า/ตา/ยาย)
   - ☐ อยู่โดยลำพังคนเดียว ☐ อาศัยอยู่กับคนรู้จัก ☐ อื่นๆ.....
8. สถานภาพของบิดามารดา
   - ☐ บิดามารดาอยู่ด้วยกัน ☐ บิดามารดา แยกกันอยู่
   - ☐ บิดา / มารดาถึงแก่กรรม ☐ บิดามารดา หย่าร้าง
9. ลักษณะการดำเนินชีวิตและกิจกรรมเมื่อผู้เรียนอยู่บ้าน

   9.1 งานอดิเรก

   ☐ เล่นกีฬา ☐ อ่านหนังสือ ☐ เล่นเกม ☐ ดู ทีวี ☐ เล่นดนตรี ☐ อื่นๆ.....

   9.2 ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน.....

   9.3 ช่วยหารายได้พิเศษ.....

10. ความต้องการความดูแลช่วยเหลือ

☐ ด้านทุนการศึกษา ☐ ด้านอื่น .....

11. ผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมหรือมีความสามารถตามศักยภาพ

☐ ด้านวิชาการ ☐ ด้านกีฬา

☐ ด้านดนตรี ☐ ด้านศิลปะ

☐ ด้าน.....

12. ความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับผู้เรียน ด้านการเรียน ความประพฤติ การวางแผนอนาคต

.....

.....

.....

.....

13. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูที่ไปเยี่ยมบ้านผู้เรียน

.....

.....

.....

ลงชื่อ..... นักศึกษา

(.....)

ลงชื่อ.....ผู้ปกครอง ลงชื่อ.....ครูผู้รับผิดชอบ

(.....) (.....)

ภาพถ่าย (ถ้ามี)

การวิเคราะห์และแปลผล ทำได้ในสองลักษณะ คือ

1. ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC หรือโปรแกรม Excel ในการวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ในการบรรยายลักษณะของผู้เรียนที่ตอบแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

2. ใช้การรวบรวมข้อมูลเรียนเป็นรายบุคคล โดยจำแนกตามประเด็นข้อคำถาม จะได้ข้อมูลเป็นรายบุคคล และใช้วิธีบรรยายข้อมูลของกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

2.2 เครื่องมือการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านการศึกษา

เครื่องมือการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านการศึกษา เป็นเครื่องมือที่ครูจัดทำหรือเลือกใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักเลือกเรียนต่อในสาขาที่ตนเองมีความถนัด สนใจ และเชื่อมโยงไปถึงทางอาชีพที่ต้องการ เพื่อช่วยให้เกิดความก้าวหน้ามั่นคงในหน้าที่การงาน หรือเพิ่มรายได้แก่ตนเอง

2.2.1 แบบสอบถามความประสงค์ของผู้ที่จะเข้าศึกษาต่อ

แบบสอบถามความประสงค์ของผู้ที่จะเข้าศึกษาต่อเป็นเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลของผู้รับบริการโดยใช้วิธีการสอบถามหรือสัมภาษณ์ เหมาะสำหรับใช้ก่อนจะเข้าศึกษาต่อ

แบบสอบถามความประสงค์ของผู้ที่จะเข้าศึกษาต่อ

ศกร.ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ. .....

คำชี้แจง : ให้ครูบันทึกข้อมูลของผู้รับบริการ หรือ ให้ผู้รับบริการได้บันทึกข้อมูลของตนเองตามประเด็นด้านล่างตามความเป็นจริง

ประวัติส่วนตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

ชื่อ(นาย/นาง/นางสาว).....นามสกุล.....
วัน/เดือน/ปี เกิด.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....เชื้อชาติ.....ศาสนา.....
ที่อยู่ (ตามทะเบียนบ้าน).....
โทรศัพท์.....มือถือ.....E-Mail.....
ที่อยู่ปัจจุบัน (ที่สามารถติดต่อได้).....
.....โทรศัพท์.....

ประวัติการศึกษา

ระดับ	จากสถานศึกษา	จังหวัด	ปีที่จบ	หมายเหตุ
ประถมศึกษา				
มัธยมศึกษาตอนต้น				
มัธยมศึกษาตอนปลาย				

ข้อมูลการทำงาน

☐ ยังไม่ทำงาน ☐ ทำงานหน่วยงานรัฐ
☐ ทำงาน บริษัท ☐ ทำธุรกิจส่วนตัว

ความต้องการศึกษาต่อ

☐ ระดับประถมศึกษา สถานศึกษา.....
☐ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สถานศึกษา.....
☐ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สถานศึกษา.....
☐ ระดับปริญญา สถานศึกษา..... สาขาวิชา.....
☐ ไม่ต้องการศึกษาต่อ ระบุเหตุผล .....

การวิเคราะห์และแปลผล

ใช้การรวบรวมข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามเป็นรายบุคคล โดยจำแนกตามประเด็นข้อคำถาม จะได้ข้อมูลเป็นรายบุคคล และใช้วิธีบรรยายข้อมูลของกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

2.3 เครื่องมือการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านอาชีพ

เครื่องมือการแนะแนวและให้คำปรึกษาด้านอาชีพเป็นเครื่องมือที่ครูจัดทำหรือเลือกใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักโลกกว้างทางอาชีพ รู้จักเลือกอาชีพอย่างชาญฉลาด สร้างค่านิยม และเจตคติที่ดีในการประกอบอาชีพ เตรียมพร้อมทางวุฒิภาวะด้านอาชีพ ช่วยให้เกิดความก้าวหน้ามั่นคงในหน้าที่การงาน เลื่อนระดับปฏิบัติงานให้สูงขึ้น หรือเพิ่มรายได้แก่ตนเอง ประกอบด้วยข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น

1) ข้อมูลการประกอบอาชีพทั้งในอดีตและปัจจุบัน
2) ข้อมูลความสนใจด้านอาชีพและแนวโน้มการเปลี่ยน หรือพัฒนาอาชีพ
3) ข้อมูลงานอดิเรก
4) ข้อมูลเกี่ยวกับความสามารถพิเศษ หรือความถนัด ด้านศิลปหัตถกรรม ด้านช่าง ด้านดนตรี ด้านวิทยาศาสตร์ ด้านเทคโนโลยี ฯลฯ
5) ข้อมูลเกี่ยวกับความถนัดทางด้านกีฬา

2.3.1 แบบบันทึกข้อมูลประกอบการวางแผนการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ

แบบบันทึกข้อมูลประกอบการวางแผนการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ เป็นเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลของผู้รับบริการ โดยใช้วิธีการสอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้เรียน เหมาะสำหรับใช้ระหว่างกำลังศึกษาและก่อนจบการศึกษา

ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอ/เขต.....

แบบบันทึกข้อมูลประกอบการวางแผนการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ

ชื่อ - สกุล (นาย/นาง/นางสาว).....รหัสประจำตัวนักศึกษา.....

ระดับชั้น.....ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบล/แขวง.....

วิชาที่ชอบและทำคะแนนได้ดี	**ผลการทำแบบทดสอบ**		**จุดมุ่งหมายในอนาคต**	
			☐ **ศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น**	
1.	มีความสนใจในอาชีพใด		สถาบันที่ผู้เรียนจะศึกษาต่อเมื่อจบการศึกษา	
2.	บุคลิกภาพเหมาะสมกับอาชีพใด		กลุ่ม/คณะ/สาขาวิชาที่เลือกศึกษาต่อ	เหตุผล
3.	บุคลิกภาพของฉัน		☐ **ทำงาน**	
			บรรยายลักษณะงานอาชีพที่ผู้เรียนสนใจ	
4.	ทักษะอาชีพ		งานอาชีพที่ผู้เรียนสนใจมากที่สุด	
5.	ค่านิยมในการทำงาน		เข้าทำงานในสถานประกอบการ/หน่วยงาน/องค์กร	สายงาน/ตำแหน่งที่ต้องการทำงาน คือ

การวิเคราะห์และแปลผล

ใช้การรวบรวมข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยจำแนกตามประเด็นข้อคำถาม จะได้ข้อมูลเป็นรายบุคคล และใช้วิธี บรรยายข้อมูลของกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

2.3.2 แบบสอบถามเรื่องการตัดสินใจเลือกอาชีพ

1) กรณียังไม่ประกอบอาชีพ

แบบสอบถามเรื่องการตัดสินใจเลือกอาชีพ
ของผู้เรียนสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้และบุคคลทั่วไป : กรณียังไม่ประกอบอาชีพ

ศกร.ระดับตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

คำชี้แจง :

1. แบบสอบถามนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการตัดสินใจพิจารณาเลือกอาชีพของผู้เรียนสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่เป็นผู้ใหญ่ ยังไม่มีอาชีพ

2. กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ และตอบให้ตรงตามความเป็นจริงของคุณ ข้อมูลนี้จะถูกเก็บเป็นความลับและนำมาใช้เพื่องานแนะแนวเท่านั้น

3. คำชี้แจง กรุณาอ่านข้อความเหล่านี้ แล้วตอบว่าคุณเห็นด้วยกับข้อความเหล่านี้มากน้อยเพียงใด โดยใส่เครื่องหมาย X ในช่องที่ตรงกับความเห็นของคุณมากที่สุด

ข้อมูลทั่วไป

เพศ ☐ หญิง ☐ ชาย

อายุ .....ปี

ข้อความ	เห็นด้วยอย่างมาก	ค่อนข้างเห็นด้วย	เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยพอๆกัน	ค่อนข้างไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างมาก
1. ฉันรู้มาโดยตลอดว่าตัวเองอยากประกอบอาชีพอะไร					
2. ฉันได้ตัดสินใจอย่างแน่นอนแล้วว่า ฉันต้องการทำอาชีพอะไร					
3. ฉันยังไม่รู้ว่าอาชีพใดบ้างที่เหมาะกับตัวเอง					
4. ฉันยังไม่รู้ว่า จริง ๆ แล้วฉันอยากทำอาชีพอะไร					
5. ฉันยังไม่รู้ว่าฉันมีความสามารถในด้านใดบ้าง					
6. ฉันไม่เจาะจงว่าอยากทำอาชีพอะไร แค่ให้มีงานสุจริตทำก็พอแล้ว					
7. “อาชีพในฝัน” ไม่ใช่เรื่องสำคัญสำหรับฉัน					
8. อาชีพที่ฉันอยากทำยากเกินความสามารถของฉัน					
9. ฉันไม่มีเงินพอที่จะเรียนในสาขาอาชีพที่ต้องการทำงาน					

ข้อความ	เห็นด้วยอย่างมาก	ค่อนข้างเห็นด้วย	เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยพอๆ กัน	ค่อนข้างไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างมาก
10. ฉันอยากทำหลายอาชีพเกินไป จนเลือกไม่ถูกว่าต้องการทำอาชีพอะไรแน่					
11. อาชีพที่ฉันอยากทำ ให้ค่าตอบแทนน้อยเกินไป					
12. อาชีพที่ฉันอยากทำเป็นอาชีพที่พ่อแม่ไม่ชอบ					
13. อาชีพที่ฉันอยากทำนั้น ต้องใช้เวลาในการเรียนนานเกินไป					
14. อาชีพที่ฉันอยากทำ ยากเกินความสามารถในการเรียนของฉัน					
15. อาชีพที่ฉันอยากทำ ให้ค่าตอบแทนไม่เพียงพอกับการใช้ชีวิตของฉัน					
16. ฉันไม่มีความรู้หรือทักษะมากพอ ในการประกอบอาชีพที่ต้องการ					
17 ฉันมีอาชีพในฝันหลายอาชีพ จนเลือกไม่ถูก					
18. ฉันรู้สึกว่าคนที่ฉันรักไม่เห็นด้วยกับอาชีพที่ฉันอยากทำ					
19. ฉันไม่มีโอกาสที่จะได้เรียน ในสาขาอาชีพที่ต้องการทำงาน					
20. ฉันกลัวว่าอาชีพที่ฉันอยากทำ จะให้ค่าตอบแทนไม่พอใช้					
21. ไม่มีใครสนับสนุนให้ฉันทำอาชีพที่ฉันต้องการ					
22. ฉันมีความสามารถเหมาะกับหลายอาชีพจนไม่รู้ว่าอยากทำอาชีพอะไร					
23. อาชีพที่ฉันอยากทำนั้น ต้องเสียค่าเรียนสูงเกินไป					
24. ฉันกลัวว่าจะมีปัญหากับพ่อแม่ ถ้าฉันเลือก					

การวิเคราะห์และแปลผล

กำหนดให้มีระดับการประเมิน 5 ระดับตามลักษณะการวัดแบบประมาณค่าของลิเคิร์ท (Likert Scale) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

เห็นด้วยอย่างมาก	ค่าคะแนนเท่ากับ 5
ค่อนข้างเห็นด้วย	ค่าคะแนนเท่ากับ 4
เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยพอ ๆ กัน	ค่าคะแนนเท่ากับ 3
ค่อนข้างไม่เห็นด้วย	ค่าคะแนนเท่ากับ 2
ไม่เห็นด้วยอย่างมาก	ค่าคะแนนเท่ากับ 1

การคิดคะแนน โดยการรวมคะแนนจากข้อความทั้ง 24 ข้อ โดยคะแนนสูงสุดคือ 120 คะแนน และคะแนนต่ำสุดคือ 24 คะแนน ผู้ที่มีคะแนนรวมค่อนไปทางสูงแสดงว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับสาขาที่เรียนเพื่อมุ่งสู่อาชีพหรือข้อมูลอาชีพที่ตนเองต้องการเพียงพอต่อการตัดสินใจที่จะพิจารณาเลือกในระดับสูง ส่วนผู้ที่มีคะแนนระดับกลาง ๆ แสดงว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับสาขาที่เรียนเพื่อมุ่งสู่อาชีพ หรือข้อมูลอาชีพที่ตนเองต้องการ แต่มีความไม่แน่ใจ หรือ ทั้งเห็นด้วย และไม่เห็นด้วยพอ ๆ กัน และผู้ที่มีคะแนนค่อนไปทางต่ำ แสดงว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับสาขาที่เรียนเพื่อมุ่งสู่อาชีพ หรือข้อมูลอาชีพที่ตนเองต้องการในระดับต่ำ

2) กรณีประกอบอาชีพแล้ว

แบบสอบถามเรื่องการตัดสินใจเลือกอาชีพของผู้เรียนสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้และบุคคลทั่วไป : กรณีประกอบอาชีพแล้ว

ศกร.ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ. .....

คำชี้แจง :

1. แบบสอบถามนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการตัดสินใจพิจารณาอาชีพเดิมของผู้เรียนสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่เป็นผู้ใหญ่ และประชาชนทั่วไป
2. กรุณาตอบให้ครบทุกข้อ และตอบให้ตรงตามความเป็นจริงของคุณ ข้อมูลนี้จะถูกเก็บเป็นความลับและนำมาใช้เพื่องานแนะแนวเท่านั้น
3. คำชี้แจง กรุณาอ่านข้อความเหล่านี้ แล้วตอบว่าคุณเห็นด้วยกับข้อความเหล่านี้มากน้อยเพียงใด โดยใส่เครื่องหมาย X ในช่องที่ตรงกับความเห็นของคุณมากที่สุด

ข้อมูลทั่วไป

เพศ ☐ หญิง ☐ ชาย
อายุ .....ปี
ประสบการณ์การประกอบอาชีพปัจจุบัน .....ปี

ข้อความ	เห็นด้วยอย่างมาก	ค่อนข้างเห็นด้วย	เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยพอๆ กัน	ค่อนข้างไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างมาก
1. ฉันรู้สึกสบายใจที่เลือกทำอาชีพนี้					
2. ฉันรู้สึกไม่สบายใจที่เลือกทำอาชีพนี้					
3. ฉันรู้สึกอึดอัดใจกับการทำอาชีพนี้					
4. ฉันรู้สึกผิดหวังที่เลือกทำอาชีพนี้					
5. ถึงแม้จะทำงานแล้ว แต่ก็ไม่มีอาชีพใดที่ฉันอยากทำมากเป็นพิเศษ					
6. ถ้าย้อนเวลากลับไปได้ ฉันจะไม่เลือกทำอาชีพปัจจุบันที่กำลังทำอยู่					
7. หากงานในอาชีพใหม่เสนอค่าตอบแทนไม่น้อยกว่าอาชีพเดิม ฉันจะเปลี่ยนไปทำอาชีพใหม่					
8. ฉันเชื่อว่าถ้าได้ทำอาชีพที่อยากทำ ฉันจะมีความสุขในชีวิต					
9. ฉันอยากก้าวหน้าในอาชีพปัจจุบันที่กำลังทำอยู่					
10. อาชีพปัจจุบันที่กำลังทำอยู่นี้ เป็นอาชีพในฝันของฉัน					

การวิเคราะห์และแปลผล

กำหนดให้มีระดับการประเมิน 5 ระดับตามลักษณะการวัดแบบประมาณค่าของลิเคิร์ท (Likert Scale) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

เห็นด้วยอย่างมาก	ค่าคะแนนเท่ากับ 5
ค่อนข้างเห็นด้วย	ค่าคะแนนเท่ากับ 4
เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยพอ ๆ กัน	ค่าคะแนนเท่ากับ 3
ค่อนข้างไม่เห็นด้วย	ค่าคะแนนเท่ากับ 2
ไม่เห็นด้วยอย่างมาก	ค่าคะแนนเท่ากับ 1

การคิดคะแนน โดยการรวมคะแนนจากข้อความทั้ง 10 ข้อ โดยคะแนนสูงสุดคือ 50 คะแนน และคะแนนต่ำสุดคือ 5 คะแนน ผู้ที่มีคะแนนรวมค่อนไปทางสูง แสดงว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเดิมเพียงพอต่อการตัดสินใจที่จะพิจารณาเลือกอาชีพในระดับสูง ส่วนผู้ที่มีคะแนนระดับกลาง ๆ แสดงว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเพื่อใช้ในการตัดสินใจเลือกอาชีพของตน แต่มีความไม่แน่ใจ หรือ ทั้งเห็นด้วย และไม่เห็นด้วยพอ ๆ กัน และผู้ที่มีคะแนนค่อนไปทางต่ำ แสดงว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเพื่อใช้ในการตัดสินใจเลือกอาชีพของตนในระดับต่ำ

2.4 เครื่องมือการแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม

เครื่องมือการแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม เป็นเครื่องมือที่ครูหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจัดทำหรือเลือกใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่ช่วยให้ครูเข้าใจผู้รับบริการเกี่ยวกับสภาพความคิดเห็น ความรู้สึก สภาวะทางจิตใจ อารมณ์ การปรับตัว และพฤติกรรมที่แสดงออก อันจะนำไปสู่การให้คำแนะนำปรึกษา เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะดำเนินชีวิตด้วยเหตุผลอย่างชาญฉลาด รู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ มีอารมณ์มั่นคง สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ ใช้ชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ประกอบด้วยข้อมูลเช่น บุคลิกภาพ ความฉลาดทางอารมณ์ คุณธรรมจริยธรรม ฯลฯ

2.4.1 แบบประเมินวิเคราะห์ความเครียดด้วยตนเอง

แบบประเมินวิเคราะห์ความเครียดด้วยตนเอง

ศกร.ระดับตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ.....

คำชี้แจง : ให้ท่านสังเกต วิเคราะห์พฤติกรรมของตนเองตามรายการ ว่าในระยะเวลา 2 เดือนที่ผ่านมานี้ ท่านมีอาการ พฤติกรรม หรือความรู้สึกต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด โปรดขีดเครื่องหมาย “/” ลงในช่องแสดงระดับอาการที่เกิดขึ้นกับตัวท่านตามความเป็นจริงมากที่สุด

อาการ พฤติกรรม หรือความรู้สึก	ระดับอาการ			
	ไม่เคยเลย	เป็นครั้งคราว	เป็นบ่อย ๆ	เป็นประจำ
1. นอนไม่หลับเพราะคิดมากหรือกังวลใจ				
2. รู้สึกหงุดหงิด รำคาญใจ				
3. ทำอะไรไม่ได้เลยเพราะประสาทตึงเครียด				
4. มีความวุ่นวายใจ				
5. ไม่อยากพบปะผู้คน				
6. ปวดหัวข้างเดียวหรือปวดบริเวณขมับทั้ง 2 ข้าง				
7. รู้สึกไม่มีความสุขและเศร้าหมอง				
8. รู้สึกหมดหวังในชีวิต				
9. รู้สึกว่าชีวิตตนเองไม่มีคุณค่า				
10. กระวนกระวายอยู่ตลอดเวลา				
11. รู้สึกว่าตนเองไม่มีสมาธิ				
12. รู้สึกเพลียจนไม่มีแรงจะทำอะไร				
13. รู้สึกเหนื่อยหน่ายไม่อยากทำอะไร				
14. มีอาการหัวใจเต้นแรง				
15. เสียงสั่น ปากสั่น หรือมือสั่นเวลาไม่พอใจ				
16. รู้สึกกลัวผิดพลาดในการทำสิ่งต่างๆ				
17. ปวดหรือเกร็งกล้ามเนื้อ บริเวณ ท้ายทอย หลังหรือไหล่				
18. ตื่นเต้นง่ายกับเหตุการณ์ที่ไม่คุ้นเคย				

อาการ พฤติกรรม หรือความรู้สึก	ระดับอาการ			
	ไม่เคยเลย	เป็นครั้งคราว	เป็นบ่อย ๆ	เป็นประจำ
19. มึนงงหรือเวียนศีรษะ				
20. ความสุขทางเพศลดลง				

การวิเคราะห์และแปลผล

เมื่อคุณตอบแบบประเมินครบทั้ง 20 ข้อ แล้วให้คุณให้คะแนนแต่ละข้อ ดังนี้

ถ้าคุณตอบว่า ไม่เคยเลย = 0 คะแนน
เป็นครั้งคราว = 1 คะแนน
เป็นบ่อยๆ = 2 คะแนน
เป็นประจำ = 3 คะแนน

จากนั้นให้คุณรวมคะแนนทั้ง 20 ข้อ เข้าด้วยกัน คะแนนที่ได้จะอยู่ระหว่าง 0-60 คะแนน ซึ่งแต่ละช่วงคะแนนมีความหมาย ดังนี้

0-5 คะแนน	แสดงว่า	เครียดน้อยกว่าปกติ
6-17 คะแนน	แสดงว่า	เครียดในระดับปกติ
18-25 คะแนน	แสดงว่า	เครียดสูงกว่าปกติเล็กน้อย
26-29 คะแนน	แสดงว่า	เครียดสูงกว่าปกติปานกลาง
30 คะแนนขึ้นไป	แสดงว่า	เครียดสูงกว่าปกติมาก

คำอธิบายคะแนน

0-5 คะแนน คุณมีความเครียดน้อยกว่าปกติ อาจเป็นเพราะคุณมีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่จำเป็นต้องต่อสู้ดิ้นรนในการดำเนินชีวิตสักเท่าใดนัก ชีวิตไม่ค่อยมีเรื่องให้ต้องตื่นเต้น และคุณเองก็ไม่ค่อยกระตือรือร้นเลย

6-17 คะแนน คุณมีความเครียดในระดับปกติ นั่นคือคุณสามารถจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ดี และสามารถปรับตัว ปรับใจ ให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม คุณควรพยายามคงระดับความเครียดในระดับนี้ต่อไปให้ได้นาน ๆ

18-25 คะแนน คุณมีความเครียดสูงกว่าระดับปกติเล็กน้อย แสดงว่าคุณอาจกำลังมีปัญหาบางอย่างที่ทำให้ไม่สบายใจอยู่ ความเครียดในระดับนี้อาจทำให้มีอาการผิดปกติทางร่างกาย จิตใจ และพฤติกรรมเล็กน้อยพอทนได้ และเมื่อได้พักผ่อนหย่อนใจบ้างก็จะรู้สึกดีขึ้นเอง

26-29 คะแนน คุณมีความเครียดสูงกว่าระดับปกติปานกลาง แสดงว่าคุณอาจกำลังมีปัญหาบางอย่างในชีวิตที่คุณยังหาทางแก้ไขไม่ได้ ทำให้มีอาการผิดปกติทางร่างกาย จิตใจ และพฤติกรรมอย่างเห็นได้ชัด และแม้คุณจะพักผ่อนหย่อนใจแล้ว ก็ยังอาจจะไม่หายเครียด ต้องฝึกเทคนิคเฉพาะในการคลายเครียดจึงจะช่วยได้

30-60 คะแนน คุณมีความเครียดสูงกว่าระดับปกติมาก คุณอาจกำลังเผชิญภาวะวิกฤติในชีวิต หรือไม่คุณก็ได้สะสมความเครียดเอาไว้มากจนเกินไปเป็นเวลานาน ทำให้มีอาการเจ็บป่วยที่รุนแรงหรือเรื้อรัง ความเครียดในระดับนี้นอกจากต้องฝึกเทคนิคการคลายเครียดแล้ว ควรไปพบแพทย์เพื่อขอคำปรึกษาต่อไปด้วยจึงจะเป็นการดี

2.4.2 แบบทดสอบสุขภาพจิต

แบบทดสอบจิตวิทยาบอกนิสัยและบุคลิกภาพ บทบาทของคุณในสังคม

ศกร.ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ. .....

คำชี้แจง : ให้รับบริการหยิบปากกาและกระดาษขึ้นมา จดตัวอักษรตัวหน้าที่เลือกไว้นำตัวอักษรภาษาอังกฤษหน้าข้อที่เลือกมาเรียงกันไว้

1. **บุคลิกภาพของคุณเป็นอย่างไร?**
   - I ชอบสันโดษ คิดก่อนทำ มีแรงบันดาลใจหรือความคิดจากตัวเองเป็นใหญ่
   - E ชอบเข้าสังคม ชอบไปงานสังสรรค์ มีแรงบันดาลใจหรือความคิดจากคน สิ่งของ สิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่

2. **เมื่อคุณมีข้อมูลที่ต้องพิจารณา คุณจะพิจารณข้อมูลเหล่านั้นอย่างไร?**
   - S ดูถึงรายละเอียดของข้อมูล ดูถึงปัญหาปัจจุบัน ดูถึงหลักความเป็นจริง
   - N ดูถึงภาพรวมหรือข้อสรุปของข้อมูล คาดการณ์ล่วงหน้า ดูถึงความน่าจะเป็นที่จะเกิดขึ้น

3. **คุณใช้อะไรในการตัดสินใจกับปัญหา?**
   - T ใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ใช้หลักตรรกวิทยาความถูกต้อง คิดถึงผลที่จะตามมาจากการตัดสินใจ
   - F ใช้ความรู้สึกในการตัดสินใจ ตัดสินใจจากความชอบ ความต้องการ คิดถึงความต้องการและการตอบสนองของตน

4. **คุณมีวิธีการดำเนินชีวิตอย่างไร?**
   - J ชอบวางแผนในการใช้ชีวิตประจำวัน ชอบตั้งเป้าหมาย ระยะเวลา วันที่ในการทำ ชอบตัดสินใจเพื่อให้จบปัญหา
   - P ยอมรับการเปลี่ยนแปลงกับสิ่งรอบตัว ไม่ยึดติด มีความยืดหยุ่น ต่อสถานการณ์ รับฟังความคิดผู้อื่น

การวิเคราะห์และแปลผล

ISTJ = The Duty Fulfiller “ผู้สำเร็จ”

- มีสมาธิสูง เงียบขรึม รักครอบครัว
- ละเอียด จริงจัง และไว้ใจได้
- ทำงานหนัก เจ้าระเบียบ และมีความรับผิดชอบสูง
- อาจจะทำให้ถูกเอาเปรียบได้เพราะความที่เขาซื่อสัตย์และเป็นที่พึ่งได้
- ไม่เก่งเรื่องของความรู้สึก

ISTP = The Mechanic “ช่างเครื่อง”

- เงียบ ชอบการผจญภัย และกีฬา
- ชอบเสี่ยง เป็นตัวของตัวเอง แก้ปัญหาเก่ง
- มองโลกในแง่ดี แต่อาจโกรธง่ายตอนเครียด
- ปกติไม่รู้ว่าตัวเองทำอะไรให้คนอื่นอยู่ ทั้งดีและไม่ดี

ISFP = The Artist “ศิลปิน”

- เงียบ ใจดีจริงจัง และอ่อนไหว
- ไม่ชอบการโต้แย้ง ไม่ชอบระเบียบ กฎเกณฑ์
- ความคิดสร้างสรรค์ และไม่เหมือนใคร ชอบของสวยงาม
- เข้าใจยาก เปิดเผยตัวเองกับคนใกล้ชิดเท่านั้น
- ใช้ชีวิตอย่างจริงจัง

ISFJ = The Nurturer “ผู้ดูแล”

- เงียบ ใจดีมีสติ
- มีความรับผิดชอบต่อภาระและหน้าที่
- คิดถึงคนอื่นก่อนตัว จำคนเก่ง
- เสียกำลังใจเมื่อถูกวิจารณ์
- ชอบเก็บความรู้สึกไว้กับตัวเอง

INFJ = The Protector “ผู้ป้องกัน”

- มีความคิดสร้างสรรค์อ่อนไหว เป็นตัวของตัวเอง
- เก่งเรื่องมองคน และ สถานการณ์
- เป็นคนลึกซึ้ง ซับซ้อน ชอบความเป็นส่วนตัว
- เข้าใจยาก มีความมั่นใจในตัวเองสูง ดื้อรั้นต่อความคิดของผู้อื่น
- ไม่ชอบการโต้แย้ง

INFP = The Idealist “นักอุดมการณ์”

- เงียบ ซื่อสัตย์ชอบอุดมการณ์
- ชอบช่วยเหลือ และมีความเข้าใจคนอื่น
- ไม่ชอบการโต้แย้ง
- ซื่อสัตย์ต่อความคิดตนเอง
- มีความคิดสร้างสรรค์

INTJ = The Scientist “นักวิทยาศาสตร์”

- ฉลาด มุ่งมั่น ไม่เหมือนใคร
- เป็นผู้นำที่ดีมีความมั่นใจสูง มองการณ์ไกล
- ชอบคิดคนเดียว และชอบอยู่คนเดียว มักด่วนสรุป ไม่ชอบรายละเอียด คิดว่าตนเองถูกเสมอ
- แสดงความรู้สึกไม่เก่ง จะมีปัญหากับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด

INTP = The Thinker “นักคิด”

- มีความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวของตัวเอง มีเหตุมีผล และมีความสามารถสูง
- ไม่อยากถูกนำหรือนำคนอื่น ไม่ชอบระเบียบ
- ใช้เวลากับความคิดตัวเองมาก จิตใจมักไม่อยู่กับเนื้อกับตัว
- เงียบ ไม่ค่อยรู้ว่าคนอื่นรู้สึกยังไง
- มีอารมณ์ซับซ้อน ไม่อยู่นิ่ง และแปรปรวน

ESTP = The Doer “ผู้กระทำ”

- เป็นมิตร ยืดหยุ่นง่าย เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นได้ดี
- ไม่ชอบคำอธิบาย แต่ต้องการแค่ผลลัพธ์
- ใช้ชีวิตที่สนุกสนาน จึงทำให้รู้สึกเวลาผ่านไปเร็ว
- รักสนุก สามารถทำร้ายจิตใจผู้อื่นโดยไม่รู้ตัว
- ไม่ชอบเคารพกฎระเบียบ
- เบื่อง่าย

ESTJ = The Guardian “ผู้พิทักษ์”

- มีระเบียบ ซื่อตรง ตรงไปตรงมา
- มีความมั่นใจในตัวเอง มีความสามารถ ทำงานหนัก เป็นผู้นำ
- ชอบความปลอดภัย และความสงบสุข
- แสดงความรู้สึกและความห่วงใยไม่เก่ง

ESFP = The Performer “ผู้แสดง”

- อยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ มนุษยสัมพันธ์ดีรักสนุก ทำงานเป็นทีมได้ดี
- มองโลกในแง่ดี ต้อนรับทุกคน แต่ก็เกลียดทุกคนได้เหมือนกัน
- ไม่ชอบงานประจำ คิดมากเวลาเครียด
- รักสวยรักงาม

ESFJ = The Caregiver “นักใส่ใจ”

- มีน้ำใจใคร ๆ มักชอบ มีสติมีความรับผิดชอบ
- เก่งเรื่องคน เข้าใจ สนใจ และปรับตัวเข้ากับคนได้ดี
- อยากเป็นที่รัก ชอบบริการผู้อื่นก่อนตนเอง
- รักความสงบและความปลอดภัย ไว้ใจได้ กระตือรือร้น
- อ่อนไหว ต้องการการเห็นด้วยจากผู้อื่น

ENFP = The Inspirer “ผู้มีแรงบันดาลใจ”

- มีความคิดสร้างสรรค์กระตือรือร้น ยืดหยุ่น
- ต้อนรับไอเดียใหม่ ๆ เสมอ แต่จะเบื่อกับรายละเอียด
- มีมนุษยสัมพันธ์ดี ต้องการเป็นที่รัก แต่ก็สามารถหลอกใช้ผู้อื่นได้ด้วย
- เป็นคนร่าเริงและชอบเป็นอิสระ

ENFJ = The Giver “ผู้ให้”

- มีมนุษยสัมพันธ์ดีมาก ห่วงใยความรู้สึกของผู้อื่นเสมอ
- ไม่ชอบอยู่คนเดียว ต้องการอยู่กับผู้อื่นตลอดเวลา
- มีความสามารถที่จะทำในสิ่งที่เขาชอบหลายๆอย่าง
- มีความมั่นใจในตัวเอง เจ้าระเบียบ

ENTP = The Visionary “ผู้มีวิสัยทัศน์”

- มีความคิดสร้างสรรค์ฉลาด แก้ปัญหาเก่ง
- ชอบไอเดียใหม่ ไม่ชอบทำอะไรซ้ำ ๆ
- ชอบคุย คุยเก่ง หัวไว
- ไม่สนใจเรื่องความรู้สึก คิดเพียงจะให้งานสำเร็จ
- บางครั้งอาจจะเคร่งครัดกับคนรอบข้าง

ENTJ = The Executive “ผู้บริหาร”

- เป็นผู้นำตั้งแต่เกิด พูดต่อหน้าคนได้ดีฉลาด มีความรู้
- เห็นความสำคัญในความรู้และความสามารถ ไม่มีความอดทนกับคน ทำงานไม่เก่ง
- แก้ปัญหาเก่ง สามารถเข้าใจปัญหาซับซ้อน
- เจ้ากี้เจ้าการ ไม่มีความอดทน เด็ดขาด น่าเกรงขาม

แบบสอบถามเรื่องสุขภาพทั่วไปและสุขภาพจิต

ศกร.ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ. .....

ข้อมูลทั่วไป (สำหรับผู้กรอกแบบสอบถาม)
คำชี้แจง : ให้ผู้รับบริการได้บันทึกข้อมูลของตนเองตามประเด็น โดยทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่ตรงกับความรู้สึก หรือความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

1. เพศ ☐ หญิง ☐ ชาย
2. อายุของท่านขณะนี้.....ปี (เมื่อผ่านวันเกิดครั้งล่าสุด)
3. ท่านนับถือศาสนาใด ☐ พุทธ ☐ คริสต์ ☐ อิสลาม ☐ อื่นๆ ระบุ.....
4. ท่านกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นใด ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย
5. ระดับผลการเรียนในภาคการศึกษาที่ผ่านมา.....
6. ท่านมีพี่น้องร่วมบิดามารดาทั้งหมด.....คน (รวมตัวเอง) ท่านเป็นบุตรคนที่.....
7. ท่านมีภาระรับผิดชอบด้านรายได้ในครอบครัวหรือไม่
   ☐ ไม่มี
   ☐ มี
      ○ ทำงานพิเศษสัปดาห์ละ.....ชม. ○ อาชีพเสริมรายได้ ○ อื่น ๆ ระบุ.....
8. งานอดิเรกที่ท่านทำในเวลาว่าง.....
9. กิจกรรมด้านความบันเทิงที่ท่านชอบ (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)
   ☐ ดูโทรทัศน์ ☐ ฟังวิทยุ ☐ อ่านหนังสือ ☐ ไปบ้านเพื่อน ☐ เล่นกีฬา
   ☐ เล่นดนตรี ☐ ดูคอนเสิร์ต ☐ เต้นรำ ☐ ท่องเที่ยว ☐ ถ่ายภาพ
   ☐ ฟังเพลง ☐ ดูภาพยนตร์ ☐ ดูละคร ☐ ซื้อของ ☐ อื่น ๆ ระบุ.....
10. ในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมาสุขภาพของท่านเป็นอย่างไร
    ☐ แข็งแรง ☐ ไม่ค่อยแข็งแรง ☐ เป็นโรคเรื้อรัง ☐ ป่วยหนักต้องเข้าโรงพยาบาล
11. ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมามีเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นกับท่านหรือไม่
    บุคคลในครอบครัวป่วยทางจิต ☐ มี ☐ ไม่มี
    บุคคลในครอบครัวป่วยร้ายแรง ☐ มี ☐ ไม่มี
    บุคคลในครอบครัวเสียชีวิต ☐ มี ☐ ไม่มี
12. ปัญหาในช่วง 2-3 เดือนที่ผ่านมาและปัญหาสุขภาพจิตในช่วง 2-3 เดือนที่ผ่านมา ท่านมีปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นหรือไม่
    ปัญหากับสมาชิกในครอบครัว ☐ มี ☐ ไม่มี
    ปัญหากับการทำงาน การเรียน ☐ มี ☐ ไม่มี
    ปัญหากับเพื่อนฝูง ☐ มี ☐ ไม่มี
13. ท่านมีมุมมองเกี่ยวกับการสูบบุหรี่อย่างไร
    ☐ โก้-เท่ห์ ☐ แสดงความเป็นชาย ☐ น่ารังเกียจ ☐ ทำลายสุขภาพ ☐ เฉยๆ
14. ท่านมีมุมมองเกี่ยวกับการดื่มสุราอย่างไร
    ☐ โก้-เท่ห์ ☐ แสดงความเป็นชาย ☐ น่ารังเกียจ ☐ ทำลายสุขภาพ ☐ เฉยๆ

ข้อมูลครอบครัว

15. ลักษณะของครอบครัว

☐ ครอบครัวเดี่ยว (พ่อ แม่ ลูก) ☐ ครอบครัวขยาย (พ่อ แม่ ลูก และญาติๆ) ☐ อื่น ๆ ระบุ.....

16. ปัจจุบันท่านพักอยู่กับใคร

☐ บิดาและมารดา ☐ บิดาหรือมารดา ระบุ.....

☐ ญาติ ระบุ..... ☐ อื่น ๆ ระบุ.....

17. สถานภาพสมรสของบิดามารดา

☐ แต่งงานและอยู่ด้วยกัน ☐ แต่งงานแต่แยกกันอยู่

☐ หย่าแต่ยังอยู่ด้วยกัน ☐ หย่าและแยกกันอยู่ ☐ อื่น ๆ ระบุ.....

18. อายุของบิดา.....ปี ☐ เสียชีวิตแล้ว

19. อายุของมารดา.....ปี ☐ เสียชีวิตแล้ว

20. อาชีพของบิดา มารดา

อาชีพของบิดา	อาชีพของมารดา
☐ รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	☐ รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
☐ ไม่ได้ทำงาน	☐ ไม่ได้ทำงาน
☐ เอกชน	☐ เอกชน
☐ ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	☐ ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย
☐ อื่น ๆ ระบุ.....	☐ อื่น ๆ ระบุ.....

กรณีไม่ได้อยู่กับบิดามารดา

อาชีพของผู้ปกครอง

☐ รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

☐ เอกชน

☐ ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย

☐ ไม่ได้ทำงาน

☐ อื่น ๆ ระบุ

21. ระดับการศึกษาของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง

ระดับการศึกษาของบิดา

☐ ประถมศึกษา

☐ มัธยมศึกษา

☐ ปริญญาตรี

☐ สูงกว่าปริญญาตรี

☐ อื่น ๆ ระบุ.....

ระดับการศึกษาของมารดา

☐ ประถมศึกษา

☐ มัธยมศึกษา

☐ ปริญญาตรี

☐ สูงกว่าปริญญาตรี

☐ อื่น ๆ ระบุ.....

กรณีไม่ได้อยู่กับบิดามารดา

ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง

☐ ประถมศึกษา

☐ มัธยมศึกษา

☐ ปริญญาตรี

☐ สูงกว่าปริญญาตรี

☐ อื่น ๆ ระบุ.....

22. รายได้ต่อเดือนของครัวเรือน

รายได้ต่อเดือนของบิดาโดยประมาณ

☐ ต่ำกว่า 5,000 บาท

☐ 5,001 – 10,000 บาท

☐ 10,001 – 20,000 บาท

☐ 20,001 – 30,000 บาท

☐ สูงกว่า 30,001 บาท

รายได้ต่อเดือนของมารดาโดยประมาณ

☐ ต่ำกว่า 5,000 บาท

☐ 5,001 – 10,000 บาท

☐ 10,001 – 20,000 บาท

☐ 20,001 – 30,000 บาท

☐ สูงกว่า 30,001 บาท

กรณีไม่ได้อยู่กับบิดามารดา

รายได้ต่อเดือนของผู้ปกครองโดยประมาณ

☐ ต่ำกว่า 5,000 บาท

☐ 5,001 – 10,000 บาท

☐ 10,001 – 20,000 บาท

☐ 20,001 – 30,000 บาท

☐ สูงกว่า 30,001 บาท

23. ในครอบครัวของท่าน (รวมทุกคนที่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันเป็นเวลานานกว่า.....) มีความสัมพันธ์กันอย่างไร

☐ รักใคร่ปรองดอง

☐ ขัดแย้งกันบ้าง

☐ ต่างคนต่างอยู่

☐ ขัดแย้งกันมาก

การวิเคราะห์และแปลผล

ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC หรือโปรแกรม Excel ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ในการบรรยายลักษณะของกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบสอบถาม เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

แบบวัดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

ศกร.ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ. .....

คำชี้แจง : ให้ผู้รับบริการได้บันทึกข้อมูลของตนเองตามประเด็น โดยทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่ตรงกับความรู้สึก หรือความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

เห็นด้วยอย่างยิ่ง หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกของท่านมากที่สุด
เห็นด้วย หมายถึง ข้อความในประโยดนั้นตรงกับความรู้สึกของท่านเป็นส่วนมาก
ไม่เห็นด้วย หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นตรงกับความรู้สึกของท่านเป็นบางส่วน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง หมายถึง ข้อความในประโยคนั้นไม่ตรงกับความรู้สึกของท่านเลย

ข้อคำถาม	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1. ท่านรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าเทียบเท่ากับบุคคลอื่น				
2. ท่านรู้สึกว่าตนเองมีคุณสมบัติที่ดีหลายประการ				
3. ท่านรู้สึกว่า ตนเองมีแนวโน้มที่จะประสบความล้มเหลว				
4. ท่านมีความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดีเทียบเท่ากับบุคคลอื่น				
5. ท่านรู้สึกว่าตนเองไม่มีอะไรที่น่าภูมิใจนัก				
6. ท่านมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับตนเอง				
7. ท่านมีความพึงพอใจในตนเอง				
8. ท่านปรารถนาที่จะเคารพตนเองให้มากขึ้น				
9. บางครั้งท่านรู้สึกว่าตนเองเป็นคนไร้ค่า				
10. บางครั้งท่านรู้สึกว่าตนเองไม่มีข้อดีอะไรเลย				

การวิเคราะห์และแปลผล

ข้อคำถามแต่ละข้อมีคำตอบให้เลือกในลักษณะมาตรส่วนประมาณค่า 4 ระดับ ตามแนวคิดของ Rosenberg ดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง ให้ 4 คะแนน
เห็นด้วย ให้ 3 คะแนน
ไม่เห็นด้วย ให้ 2 คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ให้ 1 คะแนน

การแปลผลคะแนน ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองใช้เกณฑ์การตัดสินแบ่งออกเป็น 4 ระดับ (อ้างในประคอง กรรณสูต)" คือ

ค่าเฉลี่ย 3.50 ขึ้นไป	หมายถึง ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49	หมายถึง ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมาก
ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49	หมายถึง ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ต่ำกว่า 1.50	หมายถึง ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองน้อย

2.4.3 แบบวัดคุณธรรมจริยธรรม

แบบวัดคุณธรรมจริยธรรม

ศกร.ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด .....
ภาคเรียนที่.....ปีการศึกษา.....วัน.....เดือน.....พ.ศ. .....

คำชี้แจง : ให้ท่านสังเกต วิเคราะห์พฤติกรรม ความรู้สึกของตนเองตามรายการ ท่านมีอาการ พฤติกรรม หรือความรู้สึกต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด โปรดขีดเครื่องหมาย “/” ลงในช่องแสดงระดับอาการที่เกิดขึ้นกับตัวท่านตามความเป็นจริงมากที่สุด โดยให้ค่าคะแนน ดังนี้

มาก	ระดับคะแนน 4
ปานกลาง	ระดับคะแนน 3
น้อย	ระดับคะแนน 2
น้อยที่สุด	ระดับคะแนน 1

ที่	คำถาม	1	2	3	4	ผลรวม
1	ฉันรู้สึกผิดเวลาที่ทำให้คนอื่นต้องรู้สึกเจ็บปวดหรือโกรธ					
2	ฉันวางแผนการทำงานเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ฉันต้องการ					
3	ฉันยินดีที่จะช่วย คนที่ต้องการความช่วยเหลือ					
4	ฉันไม่เคยทำให้คนอื่นกลัว เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตัวเองต้องการ					
5	ฉันมักจะช่วยเหลือคนอื่นโดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทน					
6	ฉันทำในสิ่งที่ตัวเองต้องการ โดยนึกถึงคนอื่นเสมอ					
7	ฉันจะไม่โกหกเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ฉันต้องการ					
8	ฉันรู้สึกเสียใจมาก เวลาที่ใครสักคนจากโลกนี้ไปเหมือนคนอื่น ๆ					
9	ฉันมีความกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลาและเป็นคนไม่เบื่อง่าย					
10	เวลาที่ฉันเห็นคนอื่นกระทำการโดยประมาท ฉันคิดกับตัวเองว่าอีกไม่นานพวกเขาก็จะได้รับผลในเชิงลบจากกระทำนั้น					
11	ฉันปฏิบัติตามกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ดูเหมือนว่าสมเหตุสมผล					
12	ฉันรู้สึกว่าเป็นเรื่องไม่ชอบธรรมที่จะทำอะไรตัวเองประสบความสำเร็จแต่ส่งผลกระทบเชิงลบกับผู้อื่น					
13	คนอื่นมองว่าฉันเป็นคนที่มีจิตใจดีและหวังดีต่อคนอื่น					

ที่	คำถาม	1	2	3	4	ผลรวม
14	ฉันไม่กังวลว่าการกระทำของฉันจะถูกนำไปวิจารณ์					
15	ฉันพยายามเป็นคนที่ใจดีและให้ความร่วมมือกับผู้อื่น					
16	ฉันไม่ค่อยใส่ใจข้อมูล คำนินทา และคำให้ร้ายของคนอื่น					
17	การช่วยเหลือคนอื่นด้วยการทำสิ่งที่ดีก็ถือเป็นรางวัลสำหรับตัวเองแล้ว					
18	ฉันมักจะให้อภัยคนที่ทำผิดกับฉัน แม้ว่าพวกเขาไม่สมควรได้รับมันก็ตาม					
19	ฉันดีใจทุกครั้ง ที่ได้นำเงินไปบริจาคหรือทำกิจกรรมเพื่อการกุศล					
20	ฉันมั่นใจว่า ฉันจะไม่ถูกล่อลวงให้กระทำผิดกฎหมาย					
21	ฉันมักจะรู้สึกเป็นกังวลและเมตตาต่อคนอื่นที่ไม่ได้โชคดีเหมือนฉัน					
22	ฉันมักจะกังวลว่าฉันอาจมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม					
23	ฉันไม่เคยใช้วิธีหลอกลวงคนอื่นเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตัวเองต้องการ					
24	การโกงไม่ใช่สิ่งที่เที่ยงธรรม เพราะมันไม่ยุติธรรมกับผู้อื่น					
ผลรวมคะแนน						

การวิเคราะห์และแปลผล

ตารางคะแนน

1-24 คะแนน	น้อยที่สุด
25-48 คะแนน	น้อย
49-72 คะแนน	ปานกลาง
73-96 คะแนน	มาก

คำนิยามแปลผล

น้อยที่สุด หมายถึง เป็นคนเห็นแก่ตัว ไม่มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อสังคมและผู้อื่น

น้อย หมายถึง ลักษณะการใช้ชีวิต เป็นคนวิตกกังวล ปล่อยวางได้ยาก ชีวิตค่อนข้างวุ่นวาย

ปานกลาง หมายถึง เป็นคนดี มีความเป็นพลเมือง เคารพกฎหมาย ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ

มาก หมายถึง เป็นคนดี มีระเบียบ วินัย เคารพกฎหมาย ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม ชอบช่วยเหลือผู้อื่น

การนำข้อมูลไปใช้ของครู

การนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมและผ่านวิเคราะห์ แปลผลแล้วไปใช้เพื่อประโยชน์ต่อผู้รับบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา เนื่องจากข้อมูลของผู้รับบริการบางเรื่อง เป็นความลับ และเป็นเรื่องละเอียดอ่อน อาทิ ข้อมูลครอบครัว การเรียน อาชีพ พฤติกรรม บางคนยังไม่เปิดใจที่จะรับฟังข้อเท็จจริงของตนเอง บางประเด็นต้องใช้เวลา ดังนั้นในบทบาทของครู จึงต้องใช้ดุลพินิจที่เหมาะสมในการคืนข้อมูลแก่ผู้รับบริการ โดยในบางประเด็นสามารถจัดกิจกรรมเสริมและพัฒนาในภาพรวม โดยแทรกข้อคิด แนวทาง ที่สอดคล้องกับประเด็นที่ครูต้องการสื่อถึงผู้รับบริการ แต่หากผู้รับบริการมีความพร้อมเปิดใจรับข้อมูลของตนเอง ครูก็สามารถที่จะดำเนินการให้คำปรึกษาแนะนำตามลำดับ ขั้นตอนต่อไปได้

บทที่ 7
การบริหารจัดการเพื่อการแนะแนวและให้คำปรึกษา

การบริหารจัดการเพื่อการแนะแนวและให้คำปรึกษา โดยการนำเทคนิคหรือวิธีการของการบริหารมาใช้ในการกำหนดทิศทางการดำเนินงาน บทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีคุณภาพ โดยคำนึงถึงผู้รับบริการและศักยภาพของสถานศึกษาเป็นหลัก

1. กระบวนการบริหารจัดการงานแนะแนวและให้คำปรึกษา

กระบวนการบริหารงานแนะแนวและให้คำปรึกษา หมายถึง ขั้นตอนในการดำเนินการบริหารงานแนะแนวและให้คำปรึกษา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมีขั้นตอนดังนี้ คือ

1) การวางแผน (Plan) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย และวิธีปฏิบัติในการแนะแนวและให้คำปรึกษาไว้ล่วงหน้าอย่างดี เพื่อให้งานแนะแนวและให้คำปรึกษาดำเนินไปตามเป้าหมาย

2) การปฏิบัติตามแผน (Do) มีการสร้างความตระหนักทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ

3) การกำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงาน (Check) มีการติดตามและประเมินผลเพื่อตรวจสอบและทบทวนการดำเนินการที่ผ่านมา

4) การปรับปรุงและพัฒนา (Act) เป็นการนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารจัดการแนะแนวและให้คำปรึกษาในทุกขั้นตอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และมีการจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาต่อไป

2. บทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนวและให้คำปรึกษา

การแนะแนวและให้คำปรึกษาเป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่าย ดังนั้นบุคลากรในสถานศึกษา เช่น ผู้บริหาร ข้าราชการ พนักงานราชการ เจ้าหน้าที่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้เรียนหรือผู้รับบริการ ตลอดจนผู้รับบริการต่างก็มีบทบาทหน้าที่ต่อการแนะแนวและให้คำปรึกษาทั้งสิ้น

2.1 บทบาทหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเรียนรู้

1) กำหนดนโยบายการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

2) พัฒนาบุคลากรในสังกัดทุกระดับ ให้มีทักษะ ความรู้ ความสามารถ และปฏิบัติงานในศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) ประสานหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

4) จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

5) จัดหา จัดทำ พัฒนา สื่อสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

6) พัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อการบริหารและส่งเสริมการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

7) กำกับ ติดตาม สรุปผลและประเมินผลการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

2.2 บทบาทหน้าที่ของสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัด/กรุงเทพมหานคร

1) กำหนดแผนการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต

2) มอบหมายข้าราชการหรือบุคลากรรับผิดชอบเป็นผู้ดูแลงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ประจำจังหวัด/กรุงเทพมหานคร

3) ประชาสัมพันธ์การให้บริการศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

4) ส่งเสริมและพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พนักงานราชการ เจ้าหน้าที่ในสังกัด ด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

5) กำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต และดำเนินการดังนี้

5.1) รวมรวมข้อมูลผู้รับบริการศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต

5.2) สรุปข้อมูลตามแบบ ศนป.01 และ ศนป.02

6) รายงานผลการดำเนินงานไปยังกรมส่งเสริมการเรียนรู้ ตามระยะเวลาที่กำหนด

2.3 บทบาทหน้าที่ของศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอ/เขต

1) ดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต ตามแผนที่กำหนด

2) มอบหมายข้าราชการหรือบุคลากรรับผิดชอบเป็นผู้ดูแลและปฏิบัติงานที่ศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ในลักษณะประจำ

3) จัดสถานที่ มุม ข้อมูลสนเทศ เพื่อให้บริการแก่ผู้รับบริการ

4) พัฒนารูปแบบหรือช่องทางการให้บริการของศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต ให้มีความหลากหลาย สอดคล้องกับสภาพบริบทพื้นที่และความต้องการของผู้รับบริการ

5) ประชาสัมพันธ์การให้บริการศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

6) บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาแก่ผู้รับบริการ 3 ขอบข่าย ดังนี้

6.1) ด้านการศึกษา โดยบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษาโดยเฉพาะ เช่น แนวทางการศึกษาต่อ การเลือกโปรแกรมการเรียน การลงทะเบียน หลักสูตร รูปแบบการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลการเรียนของสถานศึกษา การค้นคว้าเขียนรายงาน/โครงงาน การอ่านหนังสือ การเตรียมตัวสอบ การสร้างสมาธิในการเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตร

6.2) ด้านอาชีพ โดยบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับการรู้จักโลกของงานอาชีพ การวางแผนและการตัดสินใจเลือกอาชีพ เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ช่วยให้ค้นพบอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และสภาพร่างกายของตน โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ เช่น แนวทางการเข้าสู่อาชีพ คุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพ การเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่อาชีพ การพัฒนาอาชีพ

6.3) ด้านส่วนตัวและสังคม โดยบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาในเรื่องที่นอกเหนือจากด้านการศึกษาและอาชีพ เป็นการช่วยให้ผู้รับบริการเกิดความเข้าใจตนเองและสภาพแวดล้อม ส่งเสริมและพัฒนาในด้านบุคลิกภาพ อารมณ์และสังคม เพื่อเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตที่ดี และสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รู้จักบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น สังคม มีความสามารถในการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี โดยการเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อตนเอง สังคม และผู้อื่น การมองเห็นและการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลเมื่อเกิดปัญหาก็สามารถแก้ไขได้ และตัดสินใจได้ถูกต้อง

7) ให้บริการตรวจสุขภาพจิต ผ่านระบบตรวจเช็คสุขภาพใจ (MENTAL HEALTH CHECK IN) ของกรมสุขภาพจิต ทางเว็บไซต์ https://checkin.dmh.go.th/ ซึ่งเป็นเครื่องมือตรวจสุขภาพจิตเบื้องต้น เพื่อเป็นการประเมินและคัดกรองสุขภาพจิตของผู้รับบริการ โดยการค้นหากลุ่มเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพจิตมาดูแลหรือดำเนินการส่งต่อหน่วยงาน/บุคคล เพื่อดูแลสุขภาพจิตใจต่อไป โดยดำเนินการ ดังนี้

7.1) ศึกษาคู่มือการใช้งานระบบตรวจเช็คสุขภาพใจ

รหัสคิวอาร์ที่ 7.1 คู่มือการใช้งานระบบตรวจเช็คสุขภาพใจ

7.2) ขอความร่วมมือผู้เรียน เข้ารับบริการตรวจสุขภาพใจ อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง หรือให้บริการตรวจสุขภาพใจในทันที หากพบว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมเสี่ยงกับด้านปัญหาสุขภาพจิต (ตามความพร้อม)

7.3) ประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนรับบริการตรวจสุขภาพใจ (ตามความสมัครใจ)

ทั้งนี้ หากผลการประเมินสุขภาพใจ พบว่ามีความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพจิต ให้ดำเนินการช่วยเหลือดูแลเบื้องต้น โดยการให้คำปรึกษาตามคำแนะนำของระบบ จากนั้นสังเกตพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง และดำเนินการตรวจสุขภาพใจครั้งที่ 2 ภายในระยะเวลา 2 เดือน หากพบว่ายังมีความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพจิต ให้ประสานงานส่งต่อหน่วยงาน/สถานบริการด้านสุขภาพจิต หรือแนะนำช่องทางให้คำปรึกษาสายด่วนสุขภาพจิต 1323 และ LINE@ “คุยกัน:KhuiKun” ของกรมสุขภาพจิต พร้อมทั้งติดตามผลการช่วยเหลือ

8) สร้างเสริมสุขภาพใจ เช่น ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) การเห็นคุณค่าในตัวเอง (Self-Esteem) และการคิดเชิงบวก (Positive thinking) โดยบูรณาการกับการจัดกิจกรรมของสถานศึกษา ได้แก่

8.1) กิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้แก่นักศึกษา สกร.

8.2) กิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนให้แก่ประชาชน

9) สรุปผลการดำเนินงาน โดยดำเนินการ ดังนี้

9.1) จัดเก็บข้อมูลผู้รับบริการศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต ตามแบบ ศปน.03 และ ศปน.04

9.2) รายงานข้อมูลไปยังสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัด/กรุงเทพมหานคร ตามระยะเวลาที่กำหนด

9.3) โพสต์ภาพถ่ายการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต ทางเพจเฟสบุ๊ก “ศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.” พร้อมระบุแฮชแท็ก #เรียนดี มีความสุข และ #ศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

2.4 บทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต

1) ศึกษาแนวทางการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต

2) ร่วมวางแผนกับผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดโครงการ/กิจกรรมพัฒนาบุคลากรด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต

3) วางแผนพัฒนารูปแบบหรือช่องทางการให้บริการของ ให้มีความหลากหลาย สอดคล้องกับสภาพบริบทพื้นที่และความต้องการของผู้รับบริการ

4) ดำเนินการขับเคลื่อนศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต โดยดำเนินการ ดังนี้

4.1) ประสานความร่วมมือระหว่างครู เจ้าหน้าที่ หรือบุคลากรภายในสถานศึกษา เพื่อวางแผนการจัดโครงการ/กิจกรรมพัฒนาและส่งเสริมผู้เรียน พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาของผู้เรียน

4.2) สนับสนุนให้ครูประจำกลุ่มหรือที่เรียกชื่ออื่นซึ่งเป็นบุคลากรของสถานศึกษาทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนและมีผู้เรียนในกลุ่มตนเองรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยจัดเก็บข้อมูลตามเครื่องมือที่กำหนดและคัดกรองผู้เรียนเพื่อการจัดกลุ่มผู้เรียน เพื่อเป็นประโยชน์ในการหาวิธีการที่เหมาะสม ที่สามารถนำมาใช้ในระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้ตรงกับสภาพปัญหาความต้องการได้อย่างถูกต้องแม่นยำและมีความรวดเร็ว

4.3) จัดหาและปรับปรุงข้อมูลสนเทศด้านการศึกษา ด้านอาชีพ และด้านส่วนตัวและสังคม เพื่อรองรับการให้บริการแก่ผู้รับบริการ

4.4) จัดเก็บข้อมูลผู้รับบริการศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต

4.5) ประสานงาน ติดตาม และรวมรวบข้อมูลการให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาของครูประจำกลุ่มหรือที่เรียกชื่ออื่นซึ่งเป็นบุคลากรของสถานศึกษาทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนและมีผู้เรียนในกลุ่มตนเอง เพื่อนำมาสรุปเป็นภาพรวมระดับอำเภอ/เขต

5) สรุปผลและประเมินผลการดำเนินงานศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต

2.5 บทบาทหน้าที่ของครู

1) ศึกษาแนวทางการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษา สกร.

2) รู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยจัดเก็บข้อมูลตามเครื่องมือต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การเยี่ยมบ้าน การให้เขียนอัตชีวประวัติ และดำเนินการคัดกรองผู้เรียน เพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือ และส่งเสริมพัฒนาการผู้เรียน ได้เหมาะสมกับเอกัตบุคคล

3) พิจารณาพัฒนาการของผู้เรียนในด้านการศึกษา ด้านอาชีพ และด้านส่วนตัวและสังคม

4) จัดหาและปรับปรุงข้อมูลสนเทศด้านการศึกษา ด้านอาชีพ และด้านส่วนตัวและสังคม เพื่อรองรับการให้บริการแก่ผู้รับบริการ

5) ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อการแนะแนวและให้คำปรึกษา และสนับสนุนให้ผู้เรียนมารับบริการ

6) จัดบริการแนะแนวและให้คำปรึกษาให้แก่ผู้เรียน

7) ดำเนินการตามระบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียน โดยจัดโครงการ/กิจกรรมหรือประสานงานในการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน พร้อมป้องกันและช่วยเหลือผู้เรียนในกรณีที่ผู้เรียนต้องการข้อมูลใด ๆ หรือมีปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ

8) ประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย สถานประกอบการ และบุคคลในชุมชน เช่น การติดต่อวิทยากร การจัดหาทุน การศึกษาดูงานด้านอาชีพหรือการเข้าชมโรงงานต่าง ๆ

9) กรณีที่ไม่สามารถช่วยเหลือผู้เรียนได้ ให้พิจารณาข้อมูลผู้เรียนและประวัติการดูแลช่วยเหลือร่วมกับผู้ดูแลศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต หรือครู เจ้าหน้าที่ และบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ในการประเมินเพื่อส่งต่อผู้เรียนไปยังผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่เหมาะสม เช่น แพทย์ จิตแพทย์ นักกฎหมาย ฯลฯ

10) สอดแทรกข้อมูลสนเทศด้านการศึกษา อาชีพ และสังคม ในเนื้อหาวิชาที่จัดการเรียนการสอน หรือใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนรับทราบข้อมูลต่าง ๆ อย่างกว้างขวางขึ้น เช่น การแนะนำให้ผู้เรียนค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ การจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน ฯลฯ

11) ประสานความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องของผู้เรียนอยู่เสมอ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษาและชุมชน ในการที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการผู้เรียนให้เกิดขึ้นในทุกด้าน พร้อมทั้งชี้แจงจุดประสงค์และลักษณะงานแนะแนวและให้คำปรึกษา สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการในการให้ความร่วมมือกับบริการแนะแนว การให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวผู้เรียนเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจในตัวผู้เรียนได้ดีขึ้น รวมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาต่อ อาชีพ ตลาดแรงงานต่าง ๆ แก่ผู้เกี่ยวข้องด้วย

12) ให้ความร่วมมือกับผู้ดูแลศูนย์แนะแนวและให้คำปรึกษา สกร. ระดับอำเภอ/เขต ในการรายงานผลและประเมินผลการดำเนินงาน

13) เผยแพร่บริการแนะแนวและให้คำปรึกษาตามช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารรายงาน บทความ กระดานข่าว เพจเฟสบุ๊ค ฯลฯ

บทที่ 8
การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษา

การติดตามและประเมินผลตามหลักการแนะแนวและให้คำปรึกษา มีหลายวิธีการและหลายปัจจัย อาจมีการติดตามผลผู้เรียนที่จบการศึกษา และประชาชนที่มารับบริการ โดยมีการประเมินกระบวนการและผลการดำเนินงานเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้สถานศึกษาอาจพิจารณาองค์ประกอบอื่น ๆ ได้ตามความจำเป็น ทั้งนี้ การบริหารจัดการในแต่ละองค์ประกอบนอกจากจะยึดผู้รับบริการเป็นสำคัญ และคำนึงถึงสภาพความพร้อมของครู บุคลากร และสถานศึกษา และทุกองค์ประกอบจะต้องมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

1. หลักการในการติดตามและประเมินผล

1. มีคณะกรรมการ/คณะทำงาน ติดตามและประเมินผล โดยเปิดโอกาสให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วม เช่น คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง ฯลฯ

2. มีการสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จ ทั้งด้านปัจจัย (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) อย่างเป็นระบบ มีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

3. มีการจัดทำเครื่องมือในการติดตามและประเมินผล ให้สอดคล้องตามตัวชี้วัดความสำเร็จที่กำหนดไว้

4. จัดทำแผนปฏิบัติการและพัฒนาผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียน และการให้บริการประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจในเทคนิค วิธีการ ติดตามและประเมินผล

5. มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการแนะแนวและให้คำปรึกษา และส่งเสริมการมีเครือข่ายให้เชื่อมโยงกันเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูล

6. ใช้วิธีการติดตามและประเมินผลที่หลากหลายตามสภาพจริง และนำข้อมูลย้อนกลับมาใช้พัฒนางานให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด รวมทั้งเผยแพร่การดำเนินงานต่อสาธารณชน

2. แนวทางการติดตามและประเมินผล

แนวทางการติดตามและประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญ ไม่มีการตัดสินถูกหรือผิด แต่เป็นการทำให้ได้ข้อมูลย้อนกลับที่จะนำมาบริหารจัดการและพัฒนาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การติดตามและประเมินผลสามารถดำเนินการได้ 2 รูปแบบ คือ

1. การประเมินผลระหว่างดำเนินการ ซึ่งทำได้ทุกระยะของการปฏิบัติงานด้วยการประชุม นิเทศ กำกับติดตาม ในบรรยากาศการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน โดยใช้แบบบันทึก แบบรายงานการปฏิบัติงาน หรือแบบประเมิน

2. การประเมินผลรวบยอด ควรทำอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง หรือภาคเรียนละ 1 ครั้ง เป็นการประเมินเมื่อได้ดำเนินงานสิ้นสุด หรืองานเสร็จสิ้นช่วงใดช่วงหนึ่ง การติดตามและประเมินผลรูปแบบนี้ ควรประเมินทั้งส่วนที่เป็นผลผลิต (Output) กระบวนการ (Process) และปัจจัย (Input) ซึ่งผู้ปฏิบัติงานและผู้เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ตลอดจนมีการนำเสนอผลการประเมินให้ได้ทราบทั่วกัน

3. ขั้นตอนการวางแผนในการติดตามและประเมินผล

มีดังต่อไปนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการประเมิน
2. กำหนดสภาพความสำเร็จ และตัวชี้วัด ซึ่งเป็นตัวแปรที่จะสะท้อนสภาพความสำเร็จ
3. กำหนดแหล่งข้อมูลและบุคลากรที่จะให้ข้อมูลได้ตรงกับตัวชี้วัด

4. กำหนดเทคนิควิธีการติดตามและประเมินผล ตลอดจนวิธีวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผล

5. กำหนดแผนปฏิบัติการติดตามและประเมินผล

4. ตัวอย่างตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษา

ด้านปัจจัย

1. ครูได้รับการพัฒนาด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา

2. มีแนวทางและเครื่องมือในการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษาและมีการปฏิบัติอย่างจริงจัง

3. มีแผนการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษาที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

4. มีคณะทำงานที่รับผิดชอบการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษาโดยตรง

5. มีภาคีเครือข่ายในการให้ความร่วมมือด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา

ด้านกระบวนการ

1. มีการบริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคล (Individual Inventory Service) โดยการศึกษา สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียน และจัดทำข้อมูลอย่างเป็นระบบทันสมัยอยู่เสมอ

2. มีการบริการสนเทศ (Information Service) ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านส่วนตัวและสังคม โดยสามารถจัดในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ตามบริบทของสถานศึกษา เช่น การจัดมุมและบริการข่าวสาร การจัดบริการในรูปแบบออนไลน์ ซึ่งข้อมูลสารสนเทศมีทันสมัยและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนหรือผู้รับบริการ

3. มีการบริการให้คำปรึกษา (Counseling Service)

4. มีการบริการจัดวางตัวบุคคล (Placement Service)

5. มีการบริการติดตามผล (Follow-Up Service) เช่น การให้คำปรึกษา การติดตามผลผู้เรียนที่จบการศึกษา

6. มีการทำงานร่วมกันเป็นทีมระหว่างบุคลากรภายในและภายนอกสถานศึกษา

7. มีการจัดหา พัฒนา เครื่องมือที่ใช้ประกอบการแนะแนวและให้คำปรึกษา เช่น แบบประเมินตนเองของผู้เรียน แบบประเมินสุขภาพใจ ฯลฯ

8. มีการประสานสัมพันธ์กับผู้เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องและหลากหลายรูปแบบ

9. มีการจัดโครงการ/งานกิจกรรม เพื่อส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนอย่างหลากหลายตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ค้นพบศักยภาพของตนตามความถนัด ความสามารถและความสนใจ และเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างเหมาะสมและเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งสามารถดำเนินการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกเวลาเรียน ให้ครูและผู้เรียนได้พบปะใกล้ชิดเพื่อสร้างความคุ้นเคย เช่น กิจกรรมไหว้ครู กิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรม

ด้านผลผลิต

<u>ด้านการศึกษา</u>

1. ผู้เรียนกลุ่มเสี่ยงลดลง

2. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการศึกษาต่อเพิ่มขึ้น

3. ผู้เรียนจบการศึกษาแต่ละระดับเพิ่มขึ้น

4. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีแผนการศึกษาต่อ ตรงตามความถนัดและความเปลี่ยนแปลงของสังคม

ด้านอาชีพ

1. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีผลวิเคราะห์และวางแผนอาชีพได้ตรงตามความถนัดและความสามารถ
2. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการพัฒนาความรู้และทักษะที่เกี่ยวกับอาชีพของตน
3. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีแผนประกอบอาชีพเสริมที่เหมาะสมกับความถนัด ความเปลี่ยนแปลงของตลาด

ด้านส่วนตัวและสังคม

1. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการเข้าใจและยอมรับผลการวิเคราะห์สุขภาพกายและสุขภาพใจของตน
2. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการจัดการอารมณ์ ความเครียดได้ดีขึ้น
3. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการปรับพฤติกรรมและบุคลิกภาพได้ดีขึ้น
4. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนและสังคมดีขึ้น
5. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการรู้ถึงวิธีหลีกเลี่ยงอบายมุข
6. ผู้เรียน ตัดสินใจแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับสถานการณ์
7. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน
8. ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการปรับตัวและพัฒนาตนเองตามเป้าหมายที่กำหนด

5. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการติดตามผล

การติดตามผลเพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้ประโยชน์ สามารถที่จะเลือกใช้วิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ดังตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการติดตามผู้เรียน ดังนี้

ตารางที่ 8.1 ตัวอย่างวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการติดตามผล

เครื่องมือ	วิธีการใช้/ประโยชน์ของเครื่องมือ	ข้อมูลที่ได้
1. แบบสังเกต	ใช้ตรวจสอบพฤติกรรมของผู้เรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ	ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ละเอียด ชัดเจน ถูกต้อง
2. แบบสัมภาษณ์	ใช้สอบถามผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องกับผู้เรียนทุกคน ทั้งในและนอกสถานศึกษา	ได้ข้อเท็จจริงเป็นข้อมูลพฤติกรรมของผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นข้อมูลตรง
3. แบบสอบถามความประสงค์ของผู้เข้าศึกษาต่อสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้	ใช้สำรวจข้อมูลผู้เรียนในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ต้องการทราบ อาจใช้เป็นกลุ่มหรือรายบุคคล	ได้ข้อมูลในประเด็นที่ครูต้องการทราบ สามารถใช้กับผู้เรียนคราวละมาก ๆ และประหยัดเวลา
4. แบบบันทึกการเยี่ยมบ้านผู้เรียน สังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้	ใช้เมื่อครูต้องการรู้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับครอบครัว ความเป็นอยู่ของผู้เรียน	ได้รู้จักและเข้าใจถึงเจตคติ สภาพแวดล้อม สภาพครอบครัว และฐานะทางเศรษฐกิจของผู้เรียนตามสภาพที่เป็นจริง
5. แบบสำรวจ	ใช้รวบรวมข้อมูลพื้นฐานความรู้สึกนึกคิด เจตคติ	ได้ข้อมูลที่ต้องการรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ เพื่อการรู้จักผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน
7. แบบบันทึกสุขภาพ	ใช้บันทึกข้อมูลทางด้านสุขภาพของผู้เรียน	ได้ข้อมูลสุขภาพผู้เรียน

เครื่องมือ	วิธีการใช้/ประโยชน์ของเครื่องมือ	ข้อมูลที่ได้
8. แฟ้มสะสมงาน	ใช้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลงานของผู้เรียน	ได้ข้อมูลที่ครูจะใช้ประเมินการทำงานและผลงานของผู้เรียนซึ่งนำมาเพื่อจัดการป้องกันช่วยเหลือ หรือส่งเสริม

6. การสรุปและรายงานผลการดำเนินงาน

ครูทุกคนควรดำเนินการรวบรวมข้อมูล และรายงานผลให้ครบถ้วนตามตัวชี้วัด ดังนี้

ตารางที่ 8.2 ตัวอย่างตัวชี้วัดและเครื่องมือที่ใช้ในการรายงานผล

ที่	รายการ	เครื่องมือ/แบบรายงาน
1	จำนวนผู้เรียนหรือผู้รับบริการ ที่ได้รับบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา ใน 5 บริการ คือ บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคล บริการสนเทศ บริการให้คำปรึกษา บริการจัดวางตัวบุคคล บริการติดตามผล ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านส่วนตัวและสังคม	**แบบตารางขวาง (ครู รายงาน 1)**
2	จำนวนผู้เรียนกลุ่มเสี่ยงลดลง	**แบบรายงาน (ครู รายงาน 2)** โดยได้จาก - แบบเก็บข้อมูลคัดกรองผู้เรียนรายบุคคล สังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้ หน้า 137
3	ผู้เรียนรักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น	**แบบรายงาน (ครู รายงาน 2)** โดยได้จาก - แบบวัดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง หน้า 163 - แบบประเมิน SDQ ในโรงเรียน หรือ - แบบประเมินของกรมสุขภาพจิต
4	ผู้เรียนรู้ความถนัด ความสามารถ ความสนใจ และจุดเด่น จุดด้อย ของตนเอง	**แบบรายงาน (ครู รายงาน 2)** โดยได้จาก - แบบสอบถามเรื่องการตัดสินใจเลือกอาชีพ หน้า 150-153 - แบบทดสอบจิตวิทยา หน้า 156 ถึง 159
5	ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาและการประกอบอาชีพ	**แบบรายงาน (ครู รายงาน 2)** โดยได้จาก - แผนการลงทะเบียนเรียนของผู้เรียนที่เหมาะสม

ที่	รายการ	เครื่องมือ/แบบรายงาน
6	ผู้เรียนมีเป้าหมายชีวิต รู้จักวางแผนชีวิต การเรียน การงาน ที่เหมาะสมกับความถนัด ความสนใจ และสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเทคโนโลยี	**แบบรายงาน (ครู รายงาน 2)** โดยได้จาก - แบบบันทึกข้อมูลประกอบการวางแผนการศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพ หน้า 147-149
7	ผู้เรียนรู้จักเลือกตัดสินใจและแก้ปัญหา รวมทั้งสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดความสนใจเกิดขึ้นในชีวิตอย่างเหมาะสม	**แบบรายงาน (ครู รายงาน 2)** โดยได้จาก - แบบสอบถามเรื่องการตัดสินใจเลือกอาชีพ กรณียังไม่ประกอบอาชีพ หน้า 150-151 - แบบสอบถามเรื่องการตัดสินใจเลือกอาชีพ กรณีประกอบอาชีพแล้ว หน้า 152-153 - แบบประเมินวิเคราะห์ความเครียดด้วยตนเอง หน้า 154 - แบบสอบถามเรื่องสุขภาพทั่วไป และสุขภาพจิต หน้า 160-162
8	ผู้เรียนรู้จักจัดการอารมณ์ของตนเอง มีคุณธรรม จริยธรรม และบุคลิกภาพที่ดี	**แบบรายงาน (ครู รายงาน 2)** โดยได้จาก - แบบประเมินวิเคราะห์ความเครียดด้วยตนเอง หน้า 154 - แบบวัดคุณธรรม จริยธรรม หน้า 164-165
9	ผู้เรียนรู้จักหลีกเลี่ยงอบายมุข เช่น สารเสพติด การพนัน หรือสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิตได้ทุกช่วงชีวิต	**แบบรายงาน (ครู รายงาน 3)** โดยได้จาก - สังเกตุพฤติกรรมระหว่างเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรม หรือการจัดกระบวนการเรียนรู้ - สอบถามจากเพื่อน ครอบครัว
10	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการ ร้อยละ 80 ได้รับบริการด้านแนะแนวและการให้คำปรึกษา	
11	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการ ร้อยละ 80 มีความพึงพอใจในระดับมากขึ้นไป	

หมายเหตุ สามารถใช้รูปแบบ เครื่องมือ แบบสอบถาม แบบทดสอบ อื่น ๆ ได้เพิ่มเติมตามความเหมาะสม

แบบสรุปผลการติดตามและประเมินผลการแนะแนวและให้คำปรึกษา

ชื่อกลุ่มผู้เรียน.....**สกร.ตำบล/แขวง**.....**สกร.อำเภอ/เขต**.....**สกร.จังหวัด**.....

ชื่อ – นามสกุลครูแนะแนว.....

ที่	วันที่รับบริการ	ชื่อ-นามสกุล	ประเภทผู้รับบริการ		การแนะแนวและให้คำปรึกษา																บริการแนะแนว					ผลการให้บริการ			ระดับความพึงพอใจในการรับบริการ				
					ด้านการศึกษา (Educational Guidance)						ด้านอาชีพ (Vocational Guidance)				ด้านส่วนตัวและสังคม (Personal and Social Guidance)																				
			นักศึกษา	ประชาชน	กระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตร	ปัญหาระหว่างเรียน	ผลการเรียน	การขอจบ	การศึกษาต่อ	อื่น ๆ	ความถนัดอาชีพ/ความสนใจ	พัฒนาอาชีพ	ช่องทางประกอบอาชีพ	อื่น ๆ	เศรษฐกิจ/การเงิน	ครอบครัว	สุขภาพกาย	สุขภาพจิต	อื่น ๆ	บริการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคล	บริการสนเทศ	บริการให้คำปรึกษา	บริการจัดวางตัวบุคคล	บริการติดตามผล	สำเร็จ/ยุติการรับบริการ	ให้ความช่วยเหลือดูแลเบื้องต้น/และนัดหมายให้บริการครั้งต่อไป	ประสานงานส่งต่อภายนอกสถานศึกษา	5 = มากที่สุด	4 = มาก	3 = ปานกลาง	2 = น้อย	1 = น้อยที่สุด

ลงชื่อ.....**ผู้รายงาน**

หมายเหตุ สถานศึกษาอาจเพิ่มเติม หรือปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม
ปรับตามช่องให้ตรงกับ แบบ ศนป. 01 ของกรมส่งเสริมการเรียนรู้

สถานศึกษา รายงาน 1

แบบประเมินการดำเนินงานบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

ชื่อหน่วยงาน สกร.อำเภอ/เขต.....

ข้อ	รายการ	ได้รับ/มี	ไม่ได้รับ/ไม่มี	ระบุหลักฐาน/ร่องรอย
	ด้านปัจจัย			
1	ครูร้อยละ 80 ขึ้นไป ได้รับการพัฒนาด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา			ระบุชื่อโครงการ/หลักสูตร วันที่หน่วยงานที่จัดเข้ารับการพัฒนา
2	มีแนวทางและเครื่องมือในการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษา และมีการปฏิบัติอย่างจริงจัง			
3	มีแผนการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษาที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม			ระบุชื่อแผนฯ และปีงบประมาณ
4	มีคณะทำงานที่รับผิดชอบการดำเนินงานแนะแนวและให้คำปรึกษาโดยตรง			ระบุเลขที่ เรื่อง วันที่ลงนามคำสั่ง
5	มีภาคีเครือข่ายในการให้ความร่วมมือด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา			ระบุรายชื่อภาคีเครือข่าย
6	มีการจัดหา พัฒนา เครื่องมือที่ใช้ประกอบการแนะแนวและให้คำปรึกษา			
	ด้านกระบวนการ			
1	มีแผนงาน/โครงการ หรือแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการแนะแนวและให้คำปรึกษาที่ชัดเจน			
2	มีการดำเนินงานตรงตามแผน			
3	มีการประชุมชี้แจง สร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้อง			
4	มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน			
5	ผู้รับผิดชอบมีความรู้ มีทักษะ ด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา			
6	มีการศึกษา รวบรวมข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคลครบถ้วน และเป็นปัจจุบัน			
7	มีการบริการสนเทศ (Information Service) ที่ทันสมัย และครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านส่วนตัวและสังคม			

ข้อ	รายการ	ได้รับ/มี	ไม่ได้รับ/ไม่มี	ระบุหลักฐาน/ร่องรอย
8	มีการบริการให้คำปรึกษา (Counseling Service) อย่างต่อเนื่อง			
9	มีการบริการจัดวางตัวบุคคล (Placement Service) ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์			
10	มีการติดตามผล และรายงานผลการติดตาม ผู้เรียนและผู้รับบริการด้านการแนะแนว และให้คำปรึกษา อย่างน้อยเทอมละ 1 ครั้ง			
11	มีเครื่องมือ อุปกรณ์ ที่จำเป็น เพียงพอต่อ การดำเนินงานให้บริการแนะแนวและให้คำปรึกษา			
12	มีการประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย ที่เกี่ยวข้อง อย่างสม่ำเสมอ			
13	ครูและผู้เกี่ยวข้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำข้อมูล มาปรับปรุงพัฒนาในการทำงานด้านการแนะแนว และให้คำปรึกษา ในระหว่างการปฏิบัติงาน ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ			

แบบตรวจสอบรายการประเมินความสำเร็จ
ด้านผลผลิตการดำเนินงานบริการแนะแนว

คำชี้แจง : เครื่องมือนี้ใช้ในการประเมินความสำเร็จการดำเนินงานของสถานศึกษา ด้านผลผลิตในการบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา โดยให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับระดับความสำเร็จหรือบรรลุตามเป้าหมาย

ระดับ 5 หมายถึงสำเร็จ/บรรลุตามเป้าหมายมากที่สุด
ระดับ 4 หมายถึงสำเร็จ/บรรลุตามเป้าหมายมาก
ระดับ 3 หมายถึงสำเร็จ/บรรลุตามเป้าหมายปานกลาง
ระดับ 2 หมายถึงสำเร็จ/บรรลุตามเป้าหมายน้อย
ระดับ 1 หมายถึงสำเร็จ/บรรลุตามเป้าหมายน้อยที่สุด

ที่	รายการประเมิน	ระดับความสำเร็จ					เฉลี่ย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
1	**<u>ด้านการศึกษา</u>** ผู้เรียนกลุ่มเสี่ยงลดลง						
2	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการศึกษาต่อเพิ่มขึ้น						
3	ผู้เรียนจบการศึกษาแต่ละระดับเพิ่มขึ้น						
4	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีแผนการศึกษาต่อ ตรงตามความถนัดและความเปลี่ยนแปลงของสังคม						
5	**<u>ด้านอาชีพ</u>** ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีผลวิเคราะห์และวางแผนอาชีพได้ตรงตามความถนัดและความสามารถ						
6	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการพัฒนาความรู้และทักษะที่เกี่ยวกับอาชีพของตน						
7	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีแผนประกอบอาชีพเสริมที่เหมาะสมกับความถนัด ความเปลี่ยนแปลงของตลาด						
8	**<u>ด้านส่วนตัวและสังคม</u>** ผู้เรียนหรือผู้รับบริการเข้าใจและยอมรับผลการวิเคราะห์สุขภาพกายและสุขภาพใจของตน						

ที่	รายการประเมิน	ระดับความสำเร็จ					เฉลี่ย
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
9	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการจัดการอารมณ์ ความเครียดได้ดีขึ้น						
10	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการปรับพฤติกรรมและบุคลิกภาพได้ดีขึ้น						
11	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนและสังคมดีขึ้น						
12	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการรู้ถึงวิธีหลีกเลี่ยงอบายมุข						
13	ผู้เรียนตัดสินใจแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับสถานการณ์						
14	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน						
15	ผู้เรียนหรือผู้รับบริการมีการปรับตัวและพัฒนาตนเองตามเป้าหมายที่กำหนด						

* จำนวนผู้เรียนหรือผู้รับบริการศึกษาต่อรวมกันทุกระดับ

* จำนวนกลุ่มเสี่ยงลดลง พิจารณาจากร้อยละของผู้มารับบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

ร้อยละ 40 ขึ้นไป = มากที่สุด
ร้อยละ 30 ขึ้นไป = มาก
ร้อยละ 20 ขึ้นไป = ปานกลาง
ร้อยละ 10 ขึ้นไป = น้อย
น้อยกว่าร้อยละ 10 = น้อยที่สุด

บรรณานุกรม

กรมสุขภาพจิต. (2546). *คู่มือครูระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ช่วงชั้นที่ 1-2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6)*. สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

กรมสุขภาพจิต. (2546). *คู่มือครูระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ช่วงชั้นที่ 3-4 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6)*. สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

กรมสุขภาพจิต. (2546). *คู่มือวิทยากรระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ช่วงชั้นที่ 3-4 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6)*. สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). *แนวทางการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา*. โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *การแนะแนวแบบมุ่งอนาคต*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *การให้คำปรึกษา*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *การจัดการเรียนรู้กิจกรรมแนะแนว*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *การพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *การออกแบบกิจกรรมแนะแนวที่เน้นการพัฒนาทักษะสำหรับผู้เรียน*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *บริการแนะแนวและเครื่องมือทางจิตวิทยา*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *มาตรฐานการแนะแนว*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *ระบบการแนะแนวในโรงเรียน*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *หลักการบริการแนะแนวและการปรึกษาเชิงจิตวิทยาเบื้องต้นสำหรับครูและผู้บริหารการศึกษา*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กระทรวงสาธารณสุข. (2565). *แนวทางการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักศึกษาในมหาวิทยาลัย*. บริษัท บียอนด์ พับลิสชิ่ง จำกัด.

กระทรวงสาธารณสุข. (2566). *แนวทางการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักศึกษาในมหาวิทยาลัย (ฉบับเพิ่มเติม)*. บริษัท บียอนด์ พับลิสชิ่ง จำกัด.

แก้วตา ผู้พัฒนพงศ์. (2543). *การให้คำปรึกษาและแนะนำ Counseling and Advising*. ภาควิชาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จุฬาวิทยานุกรม. (2554, มีนาคม 21). *กลยุทธ์*.
http://www.chulapedia.chula.ac.th/index.php?title=กลยุทธ์

ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม. (2559). *พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี 2559*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชาลินี สุวรรณยศ. (2563). *คู่มือการฝึกทักษะการให้การปรึกษา (Counseling)*.
https://online.anyflip.com/zvkmv/zjvi

ชุติมา สุรเศรษฐ. (2567). *การแนะแนวในโรงเรียน*.
ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิปัทม์ พิชญโยธิน. (2551). *โมเดลการวัดโปรไฟล์การตัดสินใจเลือกอาชีพและผลต่อพัฒนาการทางอาชีพของผู้ใหญ่ตอนต้น: การพัฒนาและการตรวจสอบความตรงของโมเดลแข่งขัน*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ, บัณฑิตวิทยาลัย,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พสุ เดชะรินทร์. (2566). *กลยุทธ์*. http://www.chulapedia.chula.ac.th/index.php?title=กลยุทธ์

พิมพ์พิชชา คุณพระศิลา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2557). *แนวทางการพัฒนาการประกอบอาชีพขายสินค้าบนอินเทอร์เน็ต = Guidelines for Internet trade development* [Dissertation].
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มูลนิธิยุวพัฒน์. (2562, กันยายน 1). *ทักษะชีวิต สิ่งสำคัญสำหรับวัยรุ่นศตวรรษที่ 21*.
https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/ข่าวสาร/บทความทั่วไป/
บทความ-วัยรุ่น-ทักษะชีวิต

เรียม ศรีทอง. (2538). *เทคนิคการให้คำปรึกษา = Counseling technology*.
ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

วัชรี ทรัพย์มี. (2556). ทฤษฎีให้บริการปรึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 7 (ฉบับปรับปรุงใหม่)).
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2566, กรกฎาคม 2). *กลยุทธ์*. https://th.wikipedia.org/wiki/กลยุทธ์

วิลสา พงศธร. (2563, 11 มิถุนายน). *แหล่งทุนการศึกษาสำหรับวัยรุ่นและเยาวชน*.
https://www.unicef.org/thailand/th/stories/แหล่งทุนการศึกษาสำหรับวัยรุ่นและเยาวชน

สุนิสา วงศ์อารีย์. (2562). *จิตวิทยาแนะแนวและการให้คำปรึกษา*.
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

Chainarong Maharak. (2559). *บริการจัดวางตัวบุคคล*.
https://www.slideshare.net/slideshow/ss-65691404/65691404#9

คณะทำงานจัดทำเอกสารการดำเนินงานด้านการแนะแนวและให้คำปรึกษา

กรมส่งเสริมการเรียนรู้

ที่ปรึกษา

1. นายธนากร ดอนเหนือ	อธิบดีกรมส่งเสริมการเรียนรู้
2. ว่าที่ร้อยเอกวิสาร ปัญญชุณห์	รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเรียนรู้
3. นายเอกราช ชวีวัฒน์	รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเรียนรู้
4. นายชัยพัฒน์ พันธุ์วัฒนสกุล	รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเรียนรู้

คณะทำงาน

1. นายชัยพัฒน์ พันธุ์วัฒนสกุล	รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเรียนรู้
2. ผศ.ดร.ชุติมา สุรเศรษฐ	อาจารย์ประจำภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ดร กชวร. จุ๋ยมณี	อาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. พญ.ศุทรา เอื้ออภิสิทธิ์วงศ์	สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์
5. นางพรรณทิพา ชินชัชวาล	ข้าราชการบำนาญ
6. นางสุดใจ บุตรอากาศ	ข้าราชการบำนาญ
7. นางสาวนวลพรรณ ศาสตร์เวช	ข้าราชการบำนาญ
8. นายสุธี วรประดิษฐ	ข้าราชการบำนาญ
9. นางภาวิณี วรประดิษฐ	ข้าราชการบำนาญ
10. นางสาวเอื้อมพร ศรีภูวงศ์	ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
11. นายธานี เครืออยู่	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา
12. นางคนึงนิตย์ วันนิตย์	ผู้อำนวยการสำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดจังหวัดพะเยา
13. นางธัชชนก เจริญวงศ์	ผู้อำนวยการสำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดสมุทรปราการ
14. นายประกอบ โพธิ์ราม	ผู้อำนวยการสำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดเลย
15. นางสาววิมล เล็กสูงเนิน	รองผู้อำนวยการสำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดลพบุรี
16. นายมงคล กาฬคลอด	ผู้อำนวยการ สกร.ระดับอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
17. นางสาวฉันทลักษณ์ ศรีผา	ผู้อำนวยการ สกร.ระดับอำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี
18. นางชงโค สุรเวทวงศ์ภาส	ผู้อำนวยการ สกร.ระดับเขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร
19. นางสาวจิราภรณ์ ตันติถาวร	ผู้อำนวยการ สกร.เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
20. นายกรินทร์ เฉลิมวิสุตม์กุล	ผู้อำนวยการ สกร.ระดับอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

21. นางสาวประภาภรณ์ คำโอภาส	ผู้อำนวยการ สกร.ระดับอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
22. นางกุลธิดา รัตนโกศล	ครูเชี่ยวชาญ สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ภาคตะวันออก จังหวัดระยอง
23. นางสาวธัญรัศม์ มิ่งไชยอนันต์	ครูชำนาญการพิเศษ สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุบลราชธานี
24. นางพรมาดา วงศ์หวัน	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดเชียงราย
25. นางสาววัชรินทร์ ศรีณิบูลย์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา
26. นางวิมลพรรณ กุลัตถ์นาม	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดสุรินทร์
27. นางเบ็ญจวรรณ อำไพศรี	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ กลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา
28. นางหทัยทิพย์ มณีรัตน์	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
29. นางสาวชนัญชิดา สยานันท์	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
30. นายภูมิศักดิ์ ภูมิเขียว	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
31. นางสาวสมพร เอี่ยมสำอางค์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ สำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดลำปาง
32. นายจิรายุ เวชศาสตร์	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ สำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช
33. นายจตุรงค์ ทองดารา	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ กลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา
34. นางสาวนภาวัลย์ ฝั้นพรม	นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ สำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดลำพูน
35. นางสุดารัตน์ คำมูลใจ	ครูชำนาญการ สกร.ระดับอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา
36. นางสาวเยาวภา บุญญาธิการ	ครูชำนาญการ สกร.เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร
37. นางสาวมุนา โตะแวอายี	ครูชำนาญการ สกร.ระดับอำเภอกะพ้อ จังหวัดปัตตานี
38. นางสาวทิพวัลย์ ธรรมวงศ์	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ กลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

39. นางสาวอภิญญา พลอาสา	ครู สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุบลราชธานี
40. นางสาวสุกัญญา พวงสุวรรณ	ครู สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุบลราชธานี
41. นางสาวชาลิตศา เฒ่าเขียว	ครู ศูนย์ฝึกวิชาชีพจังหวัดกาญจนบุรี “สามสงฆ์ทรงพระคุณ”
42. นายบดินทร์ภัทร์ พุ่มพันธ์วงศ์	ครู ศูนย์วงเดือน อาคมสุรทัณฑ์ จังหวัดอุทัยธานี
43. นางสาวเจริญศรี ศุภภะ	ครู สกร.ระดับอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
44. นางสาวชลจีรัศมิ์ ชิตเจริญอยู่	ครู สกร.ระดับอำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
45. นายณัฐพล วรมิตรปุณวงศ์	ครู สกร.ระดับอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง
46. นายเชวงศักดิ์ นวลพุดซา	ครู สกร.ระดับอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร
47. นายจิรภัทร นามพุทธา	ครู สกร.ระดับอำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
48. นายเดชดนัย มิฟองฟู	ครู สกร.ระดับอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก
49. นายไตรทศ มะโนสด	ครู สกร.ระดับอำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต
50. นายอนัตชัย เกตุแก้ว	ครู สกร.ระดับอำเภอดอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี
51. นายนิวัฒน์ เงินงามมีสุข	ครู ศศช. สกร.ระดับอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก
52. นายวรัตม์ ศรีเทพ	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
53. นางสาวสุพัตรา นนท์แก้ว	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
54. นางอนุสรา กลาหงษ์	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
55. นางสาวธมลวรรณ วรรณภูงา	นักวิชาการศึกษา กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
56. นางอุบลรัตน์ คำพิมพา	นักวิชาการศึกษา กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
57. นายวสันต์ อินทะ	นักจัดการงานทั่วไป กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย

คณะบรรณาธิการ

1. นายชัยพัฒน์ พันธุ์วัฒนสกุล	รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเรียนรู้
2. ผศ.ดร.ชุติมา สุรเศรษฐ	อาจารย์ประจำภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ดร กชวร. จุ๋ยมณี	อาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. นางพรรณทิพา ชินชัชวาล	ข้าราชการบำนาญ
5. นางสาวนวลพรรณ ศาสตร์เวช	ข้าราชการบำนาญ
6. นายสุธี วรประดิษฐ	ข้าราชการบำนาญ
7. นางภาวิณี วรประดิษฐ	ข้าราชการบำนาญ
8. นางสาวเอื้อมพร ศรีภูวงศ์	ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
9. นางคนึงนิตย์ วันนิตย์	ผู้อำนวยการสำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดจังหวัดพะเยา
10. นายประกอบ โพธิ์ราม	ผู้อำนวยการสำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดเลย
11. นางสาววิมล เล็กสูงเนิน	รองผู้อำนวยการสำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดลพบุรี
12. นางสาวฉันทลักษณ์ ศรีผา	ผู้อำนวยการ สกร.ระดับอำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี
13. นางสาวจิราภรณ์ ตันติถาวร	ผู้อำนวยการ สกร.เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
14. นางพรมาดา วงศ์หวัน	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดเชียงราย
15. นางสาววัชรินทร์ ศรีณิบูลย์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา
16. นางเบ็ญจวรรณ อำไพศรี	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ กลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา
17. นางสาวชนัญชิดา สยานันท์	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
18. นางสาวสมพร เอี่ยมสำอางค์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการ สำนักงาน สกร.ประจำจังหวัดลำปาง
19. นายจตุรงค์ ทองดารา	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ กลุ่มพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา
20. นางสาวเยาวภา บุญญาธิการ	ครูชำนาญการ สกร.เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร
21. นางสาวเจริญศรี ศุภภะ	ครู สกร.ระดับอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
22. นางสาวชลจีรัศมิ์ ชิตเจริญอยู่	ครู สกร.ระดับอำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
23. นายจิรภัทร นามพุทธา	ครู สกร.ระดับอำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
24. นายวรัตม์ ศรีเทพ	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย

25. นางสาวสุพัตรา นนท์แก้ว	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
26. นางอนุสรา กลาหงษ์	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย
27. นางสาวธมลวรรณ วรรณภูงา	นักวิชาการศึกษา กลุ่มส่งเสริมกิจการการศึกษาและเครือข่าย